

שלמי

כהן

פאפא

ציוני סוגיות

לחבורת הדף

מכות

תשרי תשע"ה

ביהמ"ד בית שלום

ישיבת מיר

ירושלים

מודה אני למלך חי וקיים, שזיכני לסיים מסכת מכות. ללמוד וללמד, לברר ולהקיף מדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ולסדר בקיצור את כללי הסוגיות על כל מסכת מכות.

ומודה אני ששם חלקי, וזיכני לשבת במבצר התורה ישיבת מיר הקדושה בכלל, וחבורת הדף בביהמ"ד בית שלום בפרט. ובזה אודה לכל בני ביהמ"ד שבשליחותם זכיתי לכל זה. ובסייעתא דשמיא ובזכות הרבים זיכני לברר ולכתוב כל זה, להגיש לשולחן מלכים, חבורת לומדי הדף בביהמ"ד בית שלום ישיבת מיר ירושלים. העמלים ללמוד בזריזות ובעיון ובהיקף, כל מסכת מכות במשך זמן אלול תשע"ד.

מטרת הכתיבה היתה לקצר ולהקל על הלומדים, ולהעמיד עיקרי הסוגיות. שיוכל הלומד לעמוד על צורת הסוגיה, ולברר ולפתח לפי הבנתו. ומתוך המטרה לקצר ברוב פעמים שניתי מלשונות הספרים הקדושים. ובדאי שיש מקומות שלא ירדתי לעומק הדברים, או שניתי והפכתי. וכן מלאכת הכתיבה נעשית במהירות, ויש מקומות שלא נכתב בצורה ברורה, או בקיצור. ואבקש מהלומדים שיואלו להעיר ולתקן.

ובזה אמסור מודעה, שבאתי רק כשליח, להביא דברי אחרים, שנעזרתי רבות בספרים ומציינים רבים, ועל ידם זכיתי ליכנס לסוגיות, לידיעות ולסברות. שזכינו בדורינו שנכתבו ספרים רבים, של הערות שיעורים וציורים, כל אחד בסגנונו היחודי, ונעזרתי רבות בהם.

וכאן המקום להכיר טוב לרבינו ראש הישיבה הגרא"י פינקל שליט"א, המוסר נפשו לחזק ולהחזיק את ממלכת התורה דישיבת מיר, בחכמה ובתבונה, בכל פרט ברוחניות ובגשמיות. ואזכיר בזה את רבני ביהמ"ד המוסרים נפשם עבור הלומדים. ובפרט ראש הביהמ"ד שליט"א רודף חסד וצדקה, המסור בכל כוחו למען הכלל והפרט, בכל עת ובכל שעה.

ובזה אקבע הודאה לאאמור"ר שליט"א ולא"מ תח' שמסרו עצמם לחנכני בדרך התורה, ולהדריכני בדרך ישרה. ועל רוב הטוב שהשפיעו עלי, ועוזרים תמיד בכל דבר. ויעמוד הזכות להצלחתם ולהצלחת יוצ"ח. ולע"נ זקני הר"ר שרגא זאב צימרמן ב"ר שלמה זצ"ל ואשתו זקנתי מרת חוה צביה בת שמעון דב ע"ה, שחיו חיים של צדקה וחסד.

וכן אקבע הודאה וברכה למור"ח הגאון רבי יחזקאל כהן שליט"א וחמותי תח' שעומדים לימיננו, ומשפיעים עלינו טובה במסירות נפש. ויה"ר שיזכו לראות נחת מכל יוצ"ח.

יה"ר כשם שעזרתני ללמוד ולכתוב על מסכת מכות, כן תעזרני להמשיך ספרים אחרים ולסיימם, מתוך ישוב הדעת ושקיעות בלימוד, ובלא טרדות הבלי העולם. ויה"ר שנזכה אני וביתי לשפע ברכה והרחבת הדעת, ולראות נחת מצאצאינו. ושנזכה לגדלם ולחנכם לתורה ועבודה. וזכות כל התנאים ואמוראים ותלמידי חכמים, יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי זרעי וזרע זרעי עד עולם.

מהדורת ביקורת - תשרי תשע"ה

נא לשלוח הערות השגות תיקונים והוספות.

שלמה כהנוב חזו"א 36 רמת שלמה ירושלים

טלפון 025711065 A5711065@gmail.com

ניתן להשיג [חבורת או קובץ מחשב] על מסכת גיטין, נדרים, סוכה,

כתובות [ב - צה:], יבמות [ב - פג] וב"ב [ב - צא].

פרק כיצד העדים

הקדמה – עדים זוממין

בגמ' [ב"ק עב; סנהדרין כז. לחד לישנא] דעת רבא דעד זומם חידוש הוא, דמאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני. ואין לך בו אלא חידושו¹ [ונפסל מכאן ולהבא]. וכ"כ הרמב"ם [עדות יח ג] דהוה גזיה"כ. אבל הטור [ח"מ לח] ביאר הטעם דהמזימין מעידים על גוף העדים, ואילו העדים אינם נאמנים על עצמן לומר שלא עשו כן². [וכ"כ הרמב"ם דברים יט יח, והחינוך תקכד, וכע"ז כתב הרמב"ם בפיה"מ א ד]. והלח"מ [יח ב] כתב לפרש דהך טעם הוה אליבא דאביי דקי"ל עד זומם נפסל למפרע, והטור נקט דפליג דאינו חידוש³. אבל הנתיבות [לח ב] כ' דאף לטור עד זומם הוה חידוש, ואף דמעיד על עצמו כיון דכל הנפק"מ לשני [לולי החידוש], נחשב עדות. [וכוונת הטור דזהו גדר החידוש, וכ"כ בשיע' הרש"ר].

ועונשו של עד זומם, כאשר זום לעשות לאחיו. והאחרונים חקרו האם עונש זה תליא דוקא במה שהזום בב"ד. ואילו בא הרוג ברגליו [אף דנתברר לב"ד דהוה עדות שקר], אין חיוב כאשר זום [וע' לק' ג.].⁴

והקוב"ש [כתובות קז, קח] כתב לפרש דגדר החיוב כאשר זום, דהפסק דין וחיוב שזממו, נופל עליהם, כמו בירושה מהנידון שרצו לחייבו⁵. ומש"ה בעי' דוקא שנגמר הדין, דהגמ"ד עובר עליהם. ועפ"ז ביאר דנחשב חיוב חמישה דברים, וכן בזממו לחיוב קנס הוה חיוב קנס, ולא חיוב השלמת החסרון לחוד⁶.

אמנם יש אופנים דלא שייך דגוף הפסק דין יעבור עליהם, אלא תוצאת החיוב. שהרי העידו שנרבע שורו, מחוייבין לשלם. אף דל"ש להעביר את הפסק של סקילה של השור לנידון.

ובש"ת רע"א [קמא קעט] חקר אם קיבל עליו פסול לעדות, והוזמו האם יש בהם חיוב כאשר זום⁸. [דהירושלמי 'הו' בראשונים שבועות לה] מסתפקת כשקיבל פסול האם שייך שבועת העדות].

ותוס' [סנהדרין ח; ה' באו"ש יח] מבואר דאף במקום שלא נגמר הדין [ואין דין כאשר זום], העדים המזימים נאמנים. ול"א דתליא דוקא בחידוש דעדים זוממין. ובפשוטו נקטו האחרונים דה"ה הרגו, בתראי נאמנים⁹.

מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה. הקצות [לח ד, ובמשובב שם] הביא דאף דבן

1 **ורש"י** [סנהדר' עח.] כ' דדעת רבא דעדים המזימין א"צ שיוכל להזימן, דעד זומם חידוש הוא. ורב אשי חלק בדעי ראוי לזוממי זוממין.

2 **והרמב"ן** הוסיף שהרי יכולים לומר שחילל שבת או הרג את הנפש [וה"נ מעיד שהעיד שקר. ובפשוטו משמע דהוה מיגו]. והחינוך כתב דחזרו ראשונים להיות בע"ד, ואחרונים עדים. **ובדרשת הר"ן** [דרוש י"א] כתב טעם אחר, דיותר רחוק שישקרו המזימין מהמוזמין. דיותר מצוי לשקר בדבר דאינו ידוע לאחרים. וה"נ המזימין מכניסין עצמן בזה יותר מהמוזמין. דאולי המוזמין חשבו שלא ראם שום אדם במקום אחר באותו זמן, ולכן הכניסו עצמן באותו שקר. אבל המזימין [אילו משקרים] איך לא יראו שהמוזמין יודעים האמת בעצמם, ויוכיחו שהאמת אתם. אבל כתב דסברא זו ל"מ במקום גזיה"כ של עדים, ומש"ה אמרו דעד זומם הוה חידוש.

ורבינו בחיי [דברים שם] הביא טעם נוסף בשם ר"י דאף הנידון עומד כנגד ב' הראשונים, והוה ג' במקום ב'. [ועפ"ז ביאר הא דהרגו אין נהרגין, דשוב הוה ב' כנגד ב']. [וצ"ל דהיינו טעמא דקרא, דהא לענין עדות תרי כמאה [וכדלק' ה:], ועוד כשהבע"ד פסול לעדות].

3 **והקוב"ש** [ב"ק מג] הביא דהר"ן [חולין לג: בדה"ר] כתב ד'קבוע' [שאינו מתבטל ברוב] הוה חידוש, ואין לך אלא משעת חידושו. והק' דקי"ל כאביי דלמפרע נפסל. וכתב דע"כ דעת הר"ן דעד זומם אינו חידוש.

4 אבל **הקוב"ש** [ב"ק נד] כתב דאפשר דקאי רק למ"ד עדים זוממין קנסא [וע"ע לק' ב: ג.].

5 **וכ"כ המהר"ל** [שופטים יט יט, ובאר הגולה באר ה' ב] דחיוב עדים זוממין, דהמחשבה מתהפכת על החושב [משל לזורק אבן על הדבר, שחוזר עליו]. אבל היכא דהוה בגדר מעשה, שוב אינו מתהפך עליו [וביאר בזה הא דדרש'י כאשר זום ולא כאשר עשה].

6 ואילו זממו שחילל שבת, נסקלין 'סקילה של חילול שבת', ולא שיעור בעונש עדות שקר.

7 **וביאר** הא דאי' [כתובות לג.] דאי"צ התראה. **והרמב"ם** [כ ד] כתב הטעם משום דאין להם מעשה. וביאר דהעונש אינו מחמת המעשה.

8 **והמרחשת** [קו' הזמה ב ב] חלק דכיון דהזום, א"כ כלפי זה לא קיבלו. ואינו עד כלל.

9 אבל **החינוך ורבינו בחיי** [הנ"ל] הביאו בשם ר"י דכיון דהרגו הוה תרי ותרי.

גרובה הוה כעדות איסורין. [והא דבעי ב' עדים משום באיתחזק היתר לדעת הרמב"ם הו' בש"ש ו טו, אבל דעת התוס' ר"ד הו' שם דפסול כהונה, כיון דהוה בתולדה נחשב כעדות דבר שבערוה].

והקצות [שם] הביא מזה דעד שמעיד נתנסך יינק' והוזם, מתחייב לשלם דמי היין לבעליו. [אף דעצם העדות איסור בעלמא, כיון דיש הפסד לחבירו בזה²]. **והנתיבות** [שם] חלק דל"ש כאשר זמם אלא במידי דצריך עדות בב"ד, אבל עדות איסורין, אף במקום דבעי ב' עדים אי"צ עדות בב"ד³. **והמנח"ח** [לז ה] כתב [טעם אחר] דאיסורין אי"צ גמר דין, כיון דאי"צ בב"ד. וגזיה"כ שאינן חייבין במחשבה ודיבור מלבד גמ"ד.

והגר"ח [סטנסל שד] כתב דבפשוטו קבלת עדות בגיטין וקידושין ובן גרושה, ל"ש בזה גדר 'גמר דין', דכיון דקיבלו עדותם הוה בירור בעלמא [והוה הוראה, ולא פסק דין⁵]. והא דמבואר בסוגיין דשייך בזה גדר הזמה, ונחשב דנגמר הדין. כיון דקיבלו עדותן הוה כלאחר זמר דין. ושוב הביא דלשון הגמ' דב"ד היו יושבין לייחס כהונה ולויה, לומר זה כהן. ומשמע דשייך גמ"ד אף בפסול הגוף⁶.

והשער"י [ו ט] נקט דל"ש הזמה באיסורין, דעדותן הוה רק בירור, וגרמו להטעות את ב"ד. ואילו בממון הגדר שנתנו כח לדון. דכל היכא שהעדים פועלים בהגדתם לחדש כח בב"ד קרי' 'כאשר זמם לעשות', דזהו עשייה מה שמחדשים כח לב"ד. [ועל"ש שדן כופר, וע' בע"ב].

ורע"א [שו"ת א קעו] נקט דבעדות קידוש החודש ל"ש לא תענה, דלא העידו על 'רעך'. אבל **האחרונים** [ע' קה"א א] הביאו דבתוס' [כתוב' כא:] משמע דאף בקידוש החודש בעי עדות שאתה יכול להזימה. [וע"כ משום מלקות דלא תענה].

אבל **הרמב"ן** [עה"ת דברים ה יז] כתב דשייך איסור לא תענה אפי' כשמעיד דבר דאינו כלום, שלא יתחייב על"ז בב"ד. כגון שיעיד שפלוני אמר ליתן לו מנה⁷. [והאחרונים דנו האם כוונת הרמב"ן שלוקה כה"ג, או דשייכא לאיסור עדות שקר]. **והמנח"ח** [לז ג] תמה דכיון דאין נפק"מ בדבר אינו בגדר עדות. ואם יעיד שקר בב"ד שפלוני אכל היום, וכי יעבור בלא תענה⁸.

ועוה"ק האחרונים דעדות בן גרושה, כיון דפסקו הדין נחשב ב"ג. וממעטינן כאשר זמם ולא כאשר עשה. [וע"ל ה:].

או בן חלוצה. **הרמב"ן וריטב"א** כתבו דנקט ליה שיגרת לישנא [ע' לק' יג.], דבן חלוצה הוה פסול דרבנן, ואין בו דין הזמה מדאורייתא. אבל **הרמב"ם** [עדות כ ח] נקט בן חלוצה⁹, ודייק **רע"א** דכיון דהעדים פוסלים אותו מדרבנן¹⁰, עוברים בלא תענה מדאורייתא.

- 1 ואף דהוה עד א' [והביא כן מדברי תוס' ב"מ ד.]. ואף דדרשי' [לק' ג, ה:] עד שיזומו שניהם, היינו עדות דתליא בב' עדים. **והקוב"ש** [קוב"ב ב, וכן ב"ק מב] כתב דרש"י [ה:] כתב דדרשי' כל מקום שנאמר עד, הרי כאן שנים. א"כ לא נתחדש הזמה בע"א. וכ"כ **הרמב"ם בפיה"מ** [ריש סוטה]. אבל הביא **הרמב"ם** [כא ה] מבואר דיש הזמה בע"א דסוטה. [על"ש]. [וכה"ק **האמר"ב** עדות יח].
- 2 ועוד הוכיח **הקצות** דבגמ' [סנהדרין י.] מבואר דאם העידו דשורו של פלוני נרבע, חייבין דמי שור לבעליו. אף דעצם הדין הוה חיוב השור. ויש שדחו דהבעלים נחשב 'נתבע' בדין תורה של חיוב השור, וכדאיתא [סנהדרין יט]. יבא בעל השור, דדין שור הנסקל הוה בפני בעליו. והבעלים עומדים בשעת קבלת עדות.
- 3 **והמשובב** חלק והביא דברי **שר"ת הר"ן** [לד] דכל זמן שלא העיד בביד יכול לומר מבודה. [וכן בלא בב"ד הו"ל עד מפי עד]. אבל **המנח"ח** כתב דאף דבעי בב"ד, אינו בגדר גמר דין.
- 4 וכ"כ **החזק"א** [אה"ע כז ח] ע"ש. [ואפשר דבעינן כח בב"ד לאפרושי מאיסורא, כשטוען דקים ליה שמותר. ובזה שייך גדרי הזמה].
- 5 אמנם יל"ד דהא דיש כח לב"ד לקבל העדות, הוא משום דמוטל על הב"ד לדונו. ועל בב"ד לקבוע האם מונח בדברי העדים דין איסור. [ואף היכא דאי"צ משא ומתן, מונח בקבלת העדות כח הדין]. [ואפשר דזה כוונת תי' הגר"ח].
- 6 **והברכ"ש** [קידו' כא ו] הביא בשם **הגר"ח** לחקור האם ילפי' דבר שבערוה דבעי פסק דין כממון. או דהוה הוראת איסור והיתר גרידא.
- 7 **ובמשנה** [שבועות לה]. איתא דאין חיוב שבועת העדות כשמשיביע עדים שיעידו שאמר פלוני ליתן לי מאתיים זוז. דממעטינן מקרא דדוקא תביעת ממון ויש לו [ממון אצלן].
- 8 **והאחרונים** דנו להעמיד דברי הרמב"ן במתנה מועטת דאסור לחזור בו, ויש לו עליו 'תביעה' כל זמן שלא חזר, ואף דיכול לחזור. ועוד יש שהעמידו במתנה לעני, דאסור לחזור מדין אמירה לצדקה.
- 9 וכן דייק **הערו"ל** דהנמוקי' כתב דהוה חלל מדרבנן, דע"ז שפיר חשיב הזמה והפסד.
- 10 ומ"מ נתחדש דאף מדאור' נחשב דהב"ד אוסרים איסור דרבנן ע"פ עדותם, דעדים שגרמו לב"ד לתקן תקנה חדשה ל"ש כאשר זמם.

והאחרונים דנו דתליא האם מלקות הוה משום לא תענה, או מלקות מחודש עונש דעדות בן גרושה¹.

יעשה זה. הריטב"א כתב דנקט לשון יחיד, כלישנא דקרא ועשיתם לו. אף דל"ש כאשר זמם אלא בב'. [וכ"כ בהג' מים חיים]. אבל יש אחרונים שדנו שאף כשהזמם א' מהם ילקה משום לא תענה. אבל החזו"א [ב"ק יח יב] כתב לדחות דל"ל דלא יגלתה תורה שילקה על לא תענה אלא כשנעשה עוול גדול בישראל, שב' עדים העידו שקר. אבל אם א' העיד אמת וא' שקר לא נתחדש מלקות.

רש"י ד"ה אין אומרים. והן כהנים. והריטב"א הביא בשם תוס' דאף בישראל יש נפק"מ במה שפוסל אשה לכהונה בביאתו. ועד"ז כתב המאירי דבתו תהא פסולה לכהונה. ויש שביארו דסברת רש"י לא שייך חלות 'חלל' במי שאינו כהן [ואף בדין חללות דכאשר זמם].

אלא לוקה ארבעים. נח' הראשונים [ע' בע"ב] האם לוקה משום 'לא תענה', או דנתחדש מלקות כעונש על זממתו, כעין גדר כאשר זמם². והאחרונים חקרו לצד דלוקה משום 'לא תענה', האם הוה רק באופן של הזמה.

והמנח"ח [לז יד] נסתפק דאף דהוזמו קודם גמר דין ילקה משום לא תענה. [והאחרונים הביאו דלפרש"י לק' ה: מפורש דלא כן, עי"ש]. אבל האר"ש [יח] דל"ל דגלי קרא רק היכא דבדיבוריהו איתעביד מעשה, ונגמר הדין³. ועד"ז כתב החזו"א [יח יב] דלא גלי קרא אלא דומיה דשאר הזמה.

ועוד נסתפק המנח"ח אף שבי"ד קיימו הדין, דממועט משום 'כאשר עשה' ילקה משום לא תענה [וכ"כ הנתביבות א ג, רע"א קעו, ועוד אחרונים].

ובגמ' [כתובות לג.] אי' דעדים זוממין אי"צ התראה. ולחד לישנא שם הטעם דמי איכא מיד דאינהו בעו קטיל בלא התראה וכו'. ומבואר שם דאף מלקות דבן גרושה אי"צ התראה, דדרשי' משפט א' יהא לכם משפט השווה לכולכם. והאחרונים העירו דבשלמא אי הוה מלקות ד'הוצדקו', וכעין כאשר זמם, שייך בזה משפט השווה. אבל לצד דגלי קרא דלוקה על לאו דלא תענה, אי"כ מה שייך בזה 'משפט שווה'⁴.

אמנם התוס' שאנץ [בשיטמ"ק ב"ק עד:] כתב דדוקא מלקות דכאשר זמם לוקה בלא התראה, דהוה קנס לר' עקיבא. אבל מלקות דעדי בן גרושה, לוקה אעון עדות שקר, ובעי התראה [דאינו קנס]. [וכן המאירי ב: הביא בזה מח']. והאבנ"מ [ז יב] תמה דהוה נגד הגמ' בכתובות. [ומשמע דלא גרסו להך גמ'].⁵

[וחתנו [של האבנ"מ, במפתחות בסוה"ס] יישב דהתוס' שאנץ קאי למ"ד לוקין אלאו שאין בו מעשה, ולדידיה לוקה אלא תענה, ואינו מגדרי' 'הוצדקו'. והגמ' כתובות קאי למ"ד גלי קרא דהוצדקו, דשייך לכאשר זמם].

א"א יכול להזימה

תוד"ה מעידין. הא הוה עדות שאי אתה יכול להזימה ואין זו עדות וכו'. [כדאיתא סנהדרין מא. עח., וב"ק עה: דל"מ העדות באופן שלא יוכל להתקיים חיוב כאשר זמם⁶, ובגמ' סנהדרין מא: מבואר דמש"ה אם העד אינו יודע באיזה שעה וכו', עדותו בטילה. דה"ל עדות שא"א יכול להזימה⁷. ורש"י [סנהדרין מא., פסחים יב.] פי' הטעם הואיל וא"א לקיים בו ודרשת וחקרת וכו' והנה עד שקר. וכ"כ תוס' [בתי' הב'] דבעי שיהא ראוי לקיים פרשת כאשר זמם.

בא"ד וי"ל כיון דלוקין הוי כאשר זמם והוי שפיר יכול להזימה. וכע"ז כ' תוס' [כתובות לג.] דנתקיים הזמה במלקות. בהג' מים חיים [שם] ביאר דהטעם דבעי עדות שיוכל להזימה,

1 ורע"א לשיטתו דנקט בכ"מ דהוה מלקות מלא תענה, בכל אופן שזממו ולא שייך כאשר זמם. אמנם ברמב"ם [הו' בע"ב] משמע דלוקה משום עונש הזמה. ואילו הרמב"ן וריטב"א [בע"ב] מבואר דלוקה משום כאשר זמם [והיפך שיטתם כאן].

2 והר"י מלוניל כתב דלוקה משום והיה אם בן הכות, א"נ משום לא תענה [משמע דנסתפק בזה, א"נ למ"ד דלאו שאין בו מעשה לוקה].

3 וכע"ז יל"פ בדברי ר' נסים גאון [בתר"י כריתות ד], וכע"ז רבינו יונה בשיטמ"ק [ב"ק ה.].

4 אמנם השיטמ"ק [כתובות בשם שיטה ישנה] ביאר דילפי' אלאו דלא תענה, בין נתייב מיתה או מלקות. [דאף חיוב מיתה דכאשר זמם הוה מחמת אזהרת לא תענה [לרבנן לקמן ד:], והוה גילוי על האזהרה. ולא דין בצורת העונש].

5 ומש"ה ל"מ עדות על טריפה שהרג [דההורג טריפה, או זומם על טריפה אינו חייב מיתה]. וכן באופן שלא התרו באשה, שיכולים לומר דבאו להעיד לאוסרה על בעלה. ובגמ' ב"ק

6 ורש"י [שם] הוסיף דמש"ה בעי כל ז' חקירות. [ויש אחרונים שדנו דהטעם דיכול להזימה הוה גילוי בעלמא דהדין חקירות מעכב].

שהעדים ייראו להעיד שקר¹ [וכמ"ש רש"י סנהדרין יז:], וה"נ מתירא להעיד שקר, כיון שילקה.

אבל התוס' הרא"ש [בשיטמ"ק ב"ק עה:]: כ' לפרש דמרבין מלקות דבן גרושה מ'והיה אם בן הכות' [לק' בע"ב], ומסתבר לקיים כאשר זמם בזה [דלוקה משום לא תענה. ומשמע דשייכא לקרא דכאשר זמם, וכ"מ בריטב"א]. אבל במקום דלולי הודאתו היתה מתקיים כאשר זמם, לא מוקמי' קרא שילקה משום 'והיה אם בן הכות'. ואף אם לוקה משום לא תענה לא נחשב יכול להזימה.

והתוס' ר"ד [ב"ק פד.]: תי' עוד דבבן גרושה א"א לקיים כאשר זמם משום דא"א עשות בני גרושה, ומש"ה עדותן קיימת. ול"ד לשאר דוכתי דזה שמעידין עליו גורם שלא תוכל להזימ'.

בא"ד וקשה וכו' לאוסרה על בעלה וכו' הא מ"מ לוקין. [מבואר בתוס' עדדים שאוסרים אשה על בעלה שהוזמו לוקין. כיון דל"ש בזה כאשר זמם. א"נ משום לא תענה]. **והאחרונים** דנו כל עדים דקידושין וגטין, הא ל"ש כאשר זמם, ואמאי אין בזה חסרון עדות שא"א יכול להזימה. **והנוב"י** [אה"ע ק נח] תי' דכיון דל"ש בזה כאשר זמם, אי"צ יכול להזימה, וע"ד התי' הב' בתוס'. [והנוב"י נקט דאף היכא דליכא מלקות כלל]. **ובהג' ברוך טעם** [שם] חלק דעדים שהעידו על אשה לאוסרה לעלמא והוזמו לוקין. ומש"ה נחשב יכול להזימה. אבל אם אין בהם עונש הזמה כלל לא מקרי עדדים.

והתוס' ר"פ [בשיטמ"ק ב"ק טו.]: הק' אמאי איצטריך קרא למעט נשים מעדות, לולי הא דנתרבו לענין עונשין, תיפ"ל דהוה עדות שא"א יכול להזימה. [וכ"כ רש"י ב"ק פח.]: דנשים פסולין לעדות, ועוד דהוה עדות שא"א יכול להזימה². וי"ל דסד"א דמיעוט דעדות איצטריך לעדות בן גרושה, שאינה בתורת כאשר זמם ואיצטריך למעוטי מעדות. [מבואר דעדות בן גרושה אי"צ ראוי להזימה, אף למלקות].

והר"ש איגר [בשרית רע"א קעו] דן אמאי איצטריך קרא לפסול קטן לעדות, תיפ"ל דהוה עדות שא"א יכול להזימה [ודן נפק"מ לתחילתו בפסול. ועי"ש עוד].

והפוסקים [ח"מ לג יז, ועי"ש סמ"ע ורע"א] דנו בעדות ממון האם בעי עדות שא"א יכול להזימה, **והראשונים**³ הביאו דאין עד נעשה דיין, דבעינן יכול להזימה. **והש"ך** [לג טז] הביא דמבואר דאף בדיני ממון בעי יכול להזימה. אבל **הדרכ"מ** [שם] כת' בעדות נפשות. ודעת **הנמוקי** [סנהדרין י: בדה"ר] דבדיני ממונות אי"צ יכול להזימה. וכ"מ ברמב"ם [מלוה יז טז]⁴. **והנודע ביהודה** [אה"ע ק עב] האריך דבעדות ממון אף מדאורייתא לא בעי דרישה וחקירה. [ובבית הלוי ג' ה] האריך לחלוק, דמדאור' בעי יכול להזימה. וכ"ד **שרת רע"א** ק קעו].

ודעת הבעה"מ [כתובות ח: בדה"ר, והו' בשא"ר שם, ובש"ך הנ"ל] דבשטרות ל"ש כאשר זמם כלל, ולא בעי יכול להזימה.

והפנ"י [כתובות כא: ק"א סח] הביא דמבואר [בתוס' הנ"ל] עוד דאף עדי קידוש החודש בעי יכול להזימה. וכתב דלמש"כ תוס' כאן דהיכא דל"ש כאשר זמם לא בעי יכול להזימה, ניאח. ועוד כתב דעכ"פ אילו הוזה פסול לכל עדות.

בא"ד וי"ל דהתם כיון שבאין לחייבו מיתה וכו' לא מקיים כאשר זמם במלקות. [לסברת המים חיים יל"פ דלענין להרוג, לא סגי במה שירא ללקות, ובעינן שיירא למות. אבל לדברי הרא"ש הנ"ל כוונת התוס' דנתחדש בקרא דבעי יד ביד ממש. וכ"מ לשון התוס'].

1 וי"ל דהוה טעמא דקרא, אמאי בעי עדות שיהא ראוי לקיים כאשר זמם [ולפ"ז י"ל דב' תי' התוס' לא פליגי]. אמנם הגבורת ארי [ה:]: נקט דעדות שא"א יכול להזימה לא נחשב 'עד פסול', אלא חשש משקר [ומש"ה לא אמר' עדות שא"א יכול להזימה, ע' לק'].

2 **דבנמ'** [סנהדרין שם] איתא דאין מעמידין סנהדרין בעיר א"כ יש בו ק"כ איש [עי"ש החשבון], דבעי שיהיו זוממי זוממין. [אמנם התם בלא"ה יכול להזימן ע"י התלמידין וי' בטלנים וכו'. אלא דבעי היכר לזוממי זוממין].

3 **ורע"א** [שרית קעו] כתב דפסול אף לעדות ממון, דמדאור' אף ממון בעי דרישה וחקירה. ואף דבתר דביטלו דרישה וחקירה, אי"צ יכול להזימה. ומ"מ הק' דנפק"מ דבעי קרא לפוסלה לעדות קידוש החודש, דאי"צ יכול להזימה. ול"ש אף מלקות דלא תענה.

4 [תוס' סנהדרין ט., י"מ בתוס' כתובות כא: וב"ק צ:; מרדכי סנהדרין תרצו. וע' רי"ף סנהדרין ח: בדה"ס בשם ירושלמי ועוד].

5 **שהרמב"ם** כתב דאי"צ דרישה וחקירה בממון, אע"פ שעדות זו אי אתה יכול להזימה שאין מדקדיקין בדיני ממונות בדרישה וחקירה כמו שיתבאר כדי שלא תנעול דלת בפני לוין. ומשמע דמדאור' צריך דרישה וחקירה.

אבל בתוס' [כתובות לג., וכ"כ הרמב"ן כאן] משמע דאילו זוממי טריפה היו לוקים, היה נחשב יכול להזימה. אף שזממו להרגו.

בא"ד יש לדקדק וכו' שהוא ממזר [וכ"ה בתוספתא]. וי"ל דנקטי דקאי אזוממי בת כהן [סנהדרין פט.]. וכו'. והרמב"ן [ור"טב"א] תי' עוד דהני שכיחא טפי. א"נ קמ"ל דאע"ג דמפסיד לו בתרומה ומתנות כהונה, לוקה לחוד.

והרמב"ן [ור"טב"א] הק' אמאי לא משלם [במה שמפסידו מתנות כהונה]. והר"טב"א תי' בשם הרשב"א דלא קייין, ומסתמא לא אמרה תורה אלא במידי דקייין, שאפשר לעשות לו מיד'. והרמב"ן תי' דהוה גרמא בעלמא. דלאו ברי היזיקא וכדינא דגרמי². ועוד דל"ש דינו דגרמי בעדים זוממין, שהרי לא הפסידו לו כלל. ורחמנא אמר כאשר זמם לעשות לאחיו, ולא כאשר זמם לגרום.

אבל השער המלך [ס"ה ביאמ"ק ו', ה' בערול"נ] הק' לדעת הרמב"ם [תרומות י' יב] כשנמצא בן גרושה מתחייב לשלם על תרומה שכבר אכל [ובזה הוה קייין וברי היזיקא]³.

ועוד תי' הרמב"ן [ור"טב"א בשם תוס'] כיון דל"ש הזמה בגוף העדות לפוסלו, ל"ש הזמה במקצת, כדאמר' [בגמ' בסמוך] ולא לזרעו⁴.

אבל המאירי כתב דאין תשלומין במקום מלקות. והאחרונים נתקשו דעד זומם משלם ואינו לוקה [כדתנן ד., וע' כתובות לב:] דגלי קרא כאשר זמם. [וביאר דכוונתו דהכא הוה תולדה וגרמא בעלמא].

תוד"ה מעידין [הב']. וא"ת האיך הם יכולים לחייב גלות בעדותן וכו'. והר"טב"א הוסיף דאם הוא מודה לדברי העד אין כאן הזמה, וכדאינתא [ב"ק עה:]. [ובזה מתפרש דתוס' הק' כן בסוגיין, ולא הק' בעלמא היכי משכח"ל חיוב גלות ע"פ עדים⁵, הא יכול לומר מזיד הייתי].

ולפ"ז מבואר בדברי הר"טב"א דהא דאינתא בב"ק [שם] דאם הודה לדברי העד אין חיוב כאשר זמם הוה אף בחיוב גלות, דאינו מתחייב ע"פ הודאתו. אבל ברא"ש [בשיטמ"ק ב"ק עה:] מבואר דדוקא בממון דתליא במחילה ושייך הודאת בע"ד. והתומים [לח] נסתפק בזה.

והרמב"ן ור"טב"א תי' ד"ל דמודה, אבל אמר שלא בפניכם. דכה"ג לא נחשב מודה לדברי העד [כדאי' בב"ק עה:].

והר"טב"א נסתפק דמ"מ כיון דמודה, נתחייב גלות ע"פ עצמו, שהגלות כפרה [וכמו קרבן]. וכתב ד"ל דאינו גולה ע"פ עצמו, שהרי יש בזה חיוב מיתה אם יצא מהעיר מקלט. [ותליא בגדר החיוב גלות, וי"ל דהא אף היכא דליכא גואל הדם מחוייב לגלות. ובעזה"י יתבאר לקמן]. ומיהו אף אי גולה ע"פ עצמו כיון דבאינא דמסהדי לא נתחייב

והר"טב"א הביא בשם אחרים דאירי שהעדים מעידים שנתחייב גלות בב"ד פלוני. [וכן רמז הרמב"ן].

בא"ד דהא יכול לומר מזיד הייתי וכו'. המהרש"א הק' דאין אדם משים עצמו רשע. [לצד דאף בגדרי 'טענה' אמר' דאינו משים עצמו רשע. ואכמ"ל]. ובשר"ת שבות יעקב [א קע] תי' דכוונת התוס' דהיה קרוב למזיד.

והאחרונים [הג' ראמ"ה, פור"י] כתבו דאם יטען מזיד ירא מגואל הדם. ועוד מכניסים אותו לכיפה [סנה' פא:].

בא"ד אבל כיון דשתיק כהודאה. אבל הר"טב"א כ' דאינו הודאה [ליחשב מודה לדברי עד, וכנ"ל] ולא הכחשה. [ויל"ד האם תוס' פליגי].

- 1 [וע' לק' ג. גבי הלואה לי' שנים].
- 2 [משמע דלתי' הא' אילו מתחייב מדינא דגרמי, יש בזה גדרי כאשר זמם. דנחשב זמם להזיק. ובתי' הב' חלק דמ"מ הוה גדר גרמא]. והר"טב"א כתב בשם הרא"ה דלא בריא היזיקא, וגרמא בעלמא, דמי יימר דיהבו לו, דאין שעבוד לבעלים אלא מצות נתינה, ויש טובת הנאה לבעלים. וכדבר של"ב לעולם, כאשר זמם לעשות ולא כאשר זמם לגרום. [ומשמע דמה"ט אינו בכלל גרמי בנזיקין. וכצד הא'].
- 3 [ודלא כתוס' יבמות לד. דפטור משום גזיה"כ דחלל שעבד עבודתו כשירה]. והאחי"עזר [ג סג] חילק דדוקא אכל בשוגג, דהוה משתרשי מתנות כהונה. אבל אכל במזיד הוה גזלן, ומזיק מתנות כהונה פטור דהוה ממון שאין לו תובעים [חולין קל].
- 4 והרמב"ן הוסיף שהרי אף לבניו של נדון זה היה מפסיד מהם מתנות כהונה ואינו חייב. [ויל"ד האם הטעם משום דלא דנו ע"ז בב"ד].
- 5 וצ"ל דכל דין גלות בתורה הוא במקום שמודה. וע"ע בסמוך דהר"טב"א נסתפק אי גולה ע"פ עצמו.

רש"י ד"ה התם קא. מסנהדרין סליק, דתנן בשילהי הנחנקין דהוא סיומא דסנהדרין. **הריטב"א** כתב דנראין הדברין דפרק הנחנקין הוא פרק אחרון במס' סנהדרין¹. [וכ"ה לפנינו במשניות ובירושלמי, אבל בגמ' דידן פרק 'חלק' הוא אחרי הנחנקין].

תוד"ה כל. פה"ק שאין להם נס והמלטה. ורש"י [לפנינו] כתב דאין להם לצפות מיתה אחרת. וצ"ב מה צד שיתחייבו מיתה אחרת [ויל"ד דזה בכלל קו' התוס'].

בא"ד לכך פי' ר"י מקדימין וכו', אבל ודאי נהרגין בכל מיתה. ודעת ר"י דבכל חייבי מיתות ילפי' הכי. [ותוס' הק' ע"ז²]. אבל תוס' [סנהדרין מה:] בת' הב' תי' דבורח שאני. ודוקא כשברח אפשר להרוג בכל מיתה³.

ובחי' הר"ן [סנהדרין פ:] דברוצח נתחדש שאפשר להורגו אפי' במיתה חמורה. אבל בשאר חייבי מיתות אפשר לשנותם רק מחמור לקל [וע"פ הגמ' שם דחייבי מיתות שנתערבו ידונו בקלה, והגמ' העמידה באופן דיש התראה אף למיתה קלה⁴].

בא"ד וכן קשה דבתוספתא תניא אבל הזוממין וכו' אתה ממיתם בכל מיתה. [וצ"ב דלפ"ז מבואר בתוספתא דאף עדים זוממין ילפי', והוה ג' כתובים כא'. ולא שאר חיובי מיתות. ובתוס' שאנן הביא הגיר' בתוספתא 'כל חייבי מיתות', וכ"ג המהרש"א בתוס'⁵].

בא"ד ות' הר"ר יוסף וכו' אבל מד' מיתות פשיטא נמיתם. מבואר דעיקר חיובו הוה 'מיתה', וכגדרי ד' מיתות. ואף דלכתחילה בעינן מיתה הכתובה בו, כשא"א מהני בכל מיתה. אבל מיתה שאינה כתובה כלל אין רשות להורגו [מלבד רוצח וגואל הדם].

והאחרונים חקרו בגדר דין ד' מיתות, האם עיקר החיוב הוא 'מיתה', אלא שנמסרו ד' צורות. או דהוה ד' עונשין בפנ"ע.

תוד"ה זוממי בת כהן. אבל אם לא היה נידון ע"פ עדותן וכו' ומתחילה היה ר"י מסופק וכו'. **תוס'** חידשו דנאמר גזיה"כ דהעדים נידונים לחנק, אף דזממו רק עליה, ובשריפה. וק"ק מה שייך בזה כאשר זמם דהא לא זממו לחיוב חנק. והמהרש"ל [חכמת שלמה כאן] כתב דנחשב כאילו נידון אבועל. אבל לשון **ש"ת הרשב"א** [ג גיג] מיתה הראוי לבועל⁶.

אבל **התו"ט** [סוף סנהדרין] הביא דמשמע **ברש"י** והרמב"ם⁷ דהעידו אף על הבועל, ולפ"ז החיוב חנק מחמת זממו על הבועל. ומשמע דאם העידו רק עליה חייבין שריפה. אבל אפשר דאם העידו רק עליה חייבין במיתתה. וכן דייק **הריטב"א** **מרש"י** בסוגיין, והכריע כדבריו.

והגב"א תמה דהיכי משכח"ל זוממי בת כהן ובועלה, דהא אין דנים שניהם ביום א' [כדאיתא בסנהדרין מו], א"כ היאך משכח"ל דהר"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה לתרויהו.

ולא לזרעו

מנה"מ וכו' ועשיתם לו, ולא לזרעו. **הריטב"א** כתב דכיון דאין פסולם אלא דרך קנס, אפשר שיהא הוא פסול, וזרעו כשר. והאחרונים דנו לס"ד דנפסל מחמת כאשר זמם, האם נהפך להיות חלל בעצם, או דיש בו דיני חללות. והגר"ח [סטנצל] חקר האם הוה חלל אף

1 והריטב"א הביא יש נותנין טעם לדבר, דפרק חלק קאי אאנשי עיר הנידחת, שהם בסייף. וקודם לפרק הנחנקין דק"ל כרבנן סנהדרין מט: דחנק קל.

2 ובגמ' [סנהדרין מה] משמע דתליא אי דרשי' קרא כדכתיב.

3 והגב"א תמה בזה. והאחרונים ביארו דכיון דעיקר חיובו הוה מיתה, והוא מונע הקיום כדן, אפשר בכל אופן שהורגו.

4 דבגמ' [סנהדרין פ:] איתא דמחוייבי מיתות שנתערבו, ידונו כקל שבהן. והגמ' מק' ש"מ דנחשב התראתו לדבר הקל מהני לחמור. [ותליא בנידון [כתובות לג.] אי מותרה לדבר החמור הוה מותרה לקל]. ומשמע דאפשר להורגו במיתה קלה [מדן בכלל מאתיים מנה, וכ"כ בחי' הר"ן שם, עי"ש שהאריך], בכל חייבי מיתות. ובתוס' שם מבואר דהוה מלבד הילפותא מרוצח, וברוצח אפשר בכל מיתה בלא התראה. [והחזו"א [כב ליק' מה] הק' לר"י אמאי בעי התראה, ולהך טעם].

5 [וכ"ה בתוספתא לפנינו סנהדרין יב ג, וכ"פ הרמב"ם סנהדרין יד ח, עי"ש כס"מ].

6 ומשמע דהיינו דוקא בצורת קיום הד' מיתות. ואף דאמר' [כתובות ל] דד' מיתות לא בטלי, ומי שמחוייב מיתה מת מענין אותו המיתה, נופל מהגג וחייה דורסתו במקום סקילה. נופל בדליקה או נחש מכישו הוה שריפה וכו'. מ"מ אין רשות להורגו בחץ וכו', דאין זה צורת מיתה ב"ד.

7 ויל"פ דאף לבת כהן יש חיוב חנק מלבד החיוב שריפה, והדין כאשר זמם הו' מחמת החיוב חנק שלה. [ויל"ד דהא לא נגמר דינם לזה]. ועוד יש שפי' דגדר כאשר זמם דהעדים נכנסו לחיוב האשה, וגדר דין בת כהן דדוקא היא עצמה בשריפה, וצורת הקיום אצלו בחנק.

8 **שרש"י** [שם צ.] כתב דהיכא דמתחייבין איש ואשה בעדותן. והביא לשון הרמב"ם [כ י] דהעידו על שניהם.

לקולא, או רק לחומרא. [ע' בסמוך].

בעינן כאשר זמם וליכא. דל"ש דין כאשר זמם במקצת. והאחרונים דנו דבפשוטו סברת הגמ' דכה"ג לא מתקיים כאשר זמם אצלו, כיון דאינו פוסל את בניו. [וכע"ז כתב הריטב"א [ע' בסמוך] דכל החסרון בבניו דהוה כרעי, אבל בראשונים משמע דלא חילקו]. והרמב"ן וריטב"א [לעיל] הק' דבגמ' [סנהדרין ט:]: איתא דעדים זוממים על אשה שזינתה, נהרגין ואין משלמין משום קים ליה בדבריה מיניה. ולא אמרי' דהוה הזמה לחצאין. ותי' דהתם קים ליה בדבריה מיניה, והמיתה עומדת במקום שניהם¹. ונחשב הזמה בכולה. ועוד תי' הרמב"ן דהתם בהאי גברא מתקיים כאשר זמם במקצת², אבל הכא כלפי הבן לא מתקיים כאשר זמם כלל.

והחת"ס ומנח"ח [תסד כא] הק' דלדעת הרמב"ם [ע"ז ד ו] בעיר הנידחת הורגין אף את הטף, א"כ כל עדות עיר הנידחת הר"ל א"י להזימה, שלא יהרגו את הטף של העדים. והקה"י [ב] תי' דעדים שהעידו על כמה בנ"א חיוב מיתה כלפי כל א', ואף דהוה ב' מיתות כנגד ק'. וה"נ בעיר הנידחת מתחייב מיתה אף כנגד הטף. וה"נ בסוגיין כוונת הגמ' דפוסל את בניו שיוולדו בעתיד³. [וכ"כ האפיק"י א לח]. אבל הק' מדברי הרמב"ן [הנ"ל]. [וע"ש מש"כ עוד].

תוד"ה בעינן. קש' מצרי שני' וכו' וי"ל דמ"מ אשתו נפסלת. והריטב"א הוסיף בשם תוס' דאפי' אין לו אשה אין לחלוק. ורע"א [בגהש"ס] הק' למ"ד [יבמות סח] דמצרי שני אינו פוסל את אשתו. [והאפיק"י א לח] האריך לפלפל.

והמאירי עמד בזה, וכתב דאף למ"ד דאינו פוסל את אשתו, הרי פוסל את אביו, ודרשי' ולא לאביו⁴. [וכ"כ בהג' רד"ל].

והריטב"א חלק דבשלמא זרעו, דהוה כרעא ידיה י"ל דלא מתקיים כאשר זמם במקצת. אבל גבי אשתו הוה נידון בפנ"ע [ויל"ד דאף אשתו הוה תולדה מהפסול ידיה, ואינו נידון בפנ"ע על האשה]. ותי' דמ"מ אין לחלק בפסולי יוחסין.

ורע"א והפור"י כתבו ליישב קו' התוס' דל"ש כאשר זמם בפסולי קהל, דא"כ יפסלו בבת ישראל, וודאי אסורין בפסולי קהל [דגדר כאשר זמם אינו פוסל לקולא]. והוה יותר מאשר זממו לעשות.

ועד"ז כתב הגר"ח [סטנסל שה] דאף אילו מדין כאשר זמם חל בהם דין פסלות קהל, אבל לא יפקע מהם קדושת קהל ואסור בממזרת. ולא דמי לפסולי כהונה, דכיון דפקע ממנו דין כהן, מותר בפסולין [ונחשב כאשר זמם⁵]. ובזה חילק גדר פסולי כהונה מפסולי קהל. דבכהן דין כהונה הוא האוסר, וכיון דפקע ממילא מותרין בפסולין [וכדין פצוע דכא]. אבל בפסולי קהל, מה שמותרין זב"ז אינו תולדה מהאיסור, אלא משום דאינם קהל. ול"ש בזה דין כאשר זמם להפקיע מהם דין קהל.

דף ב:

תוד"ה ומה. לכך פר"ת ומה הסוקל וכו' נידון בסייף, הבא לסקול וכו' אינו דין שלא יסקלנו. הרמב"ן כתב שלא יעשו כלום. א"נ לא יסקל אלא יהרג בסייף. [וע' במפרשים ליישב לשונות התוס'].

והריטב"א הביא בשם הרמ"ה דההורג במזיד בלא התראה פטור, וזה שבא להרוג 'ולא התרו בו'⁷ אינו דין שיפטור.

- 1 [והאחרונים חקרו בגדר קלב"ם, ומבואר מדברי הנך ראשונים דאינו בגדר 'פטור', אלא דנכלל עונשו בזה].
- 2 ויסוד לדבריו מדעת ר"ת [תוס' כתובות לא, וע' אריכות בר"ן סנהדרין ט:]: דאמר' קלב"ם אף בממון לזה ונפשות לזה, אלא דבמקום הזמה לשני בנ"א בעינן שיתקיים כאשר זמם לכל א'.
- 3 ויל"ד האם לס"ד בניו שנולדו כבר יפסלו. או דכבר לא תליא בדין ידיה, אלא בנים שיוולדו אח"כ.
- 4 [ובהג' ראמ"ה תי' דל"ש הזמה בעדות איסור [ע' לעיל]. אלא דעדות בן גרושה פוסלו ממתנות כהונה. ושייכא לממון].
- 5 [ויל"ד דהתם אינו תולדה מהפסול ידיה, וכיון דלא דנו עליו בביל"ד ל"ש].
- 6 [אבל ברע"א והפור"י משמע דאף זוממי בן גרושה אסורין בפסולי כהונה. ולא נחשב דנגרע דינם, דמותרין בנשים שהיו מותרין מעיקרא. ודוקא פסולי קהל דאסורין בכל הנשים].
- 7 אמנם בגמ' [כתובות לג.] מבואר דהוה סברא דרצו להרוג בלא התראה, ואי"צ התראה. ויל"פ דכוונת הק"ו דה"נ כל רוצח הרג בלא התראה. [ועוד דבגמ' לק' ד: מבואר דעדים זוממים נחשב קולא דאי"צ התראה].

אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא. הרמב"ן כתב דדוקא בעדים זוממים גלי קרא דלא אמרי' האי ק"ו. אבל בעלמא ילפי' ק"ו כה"ג, כדאמרי' [מנחות טו:]: ומה המפגל אינו מתפגל הבא לפגל ולא פיגל אינו דין שלא יתפגל. [וכ"כ תוס' שם בתי' הא'. ובתי' ב' כת' דלא דמי].

הם שלא עשו מעשה. פרש"י אלא דיבור. **והריטב"א** כתב דאף למ"ד עקימת פיו הוה מעשה, אינו מעשה גמור. ועוד דהא קי"ל דעדים זוממין לא נחשב מעשה דקאי ב'אי' [כדאיתא סנהדרין סה: וכריתות ג:].

דהגמ' [שם] מביאה ברייתא דאין קרבן בעדים זוממין, שאין בהם מעשה, ומק' הגמ' למ"ד דעקימת פיו הוה מעשה. ומסקנת הגמ' [לגיר' דידן] דעדים זוממין ישנו ב'ראייה'. ופרש"י [סנהד' עיקר חיובא על שמעידין שראו [ולא ראו], וראייה אין בו מעשה'. והקוב"ש [כתובות קז] ביאר דגדר החיוב הוא שמעבירים להם חיובו של הנידון [כאילו ראו], ולא משום מעשה דידהו. והגר"ז [כריתות ד.] כתב דהחיוב עדים זוממין הוא ע"י שיש עליו שם 'עדות', ע"י קבלת הבל"ד. ושמיעת הבל"ד לא נעשית ע"י מעשה שלהם.

והתרי' [כריתות] הביא ר' נסים גאון דפי' ישנו ב'אם', דתליא בהגדה בבל"ד. וביאר דאף דבעלמא בדיבורא מתעבד מעשה נחשב מעשה, בעדים הוה מעשה הבל"ד, ולא דידהו.

אבל גיר' הרי"ף דישנו ב'איה' [ול"ג אין', אי']. שאפשר להעיד בעניית הקול, לא הקצת שפתיים. [ולא פלוג אף כשמעיד בעקימת שפתיו].

רמז לעדים זוממין שלוקין וכו'. **הרמב"ן** [בהשג' לסה"מ שורש ג] הביא מכאן דנקרא 'רמז', אף דהוה דרשא גמורה ולוקה עליו. ודלא כמ"ש הרמב"ם שם דרמז הוה דרבנן.

ותיפוק ליה משום לא תענה וכו'. [הרמב"ן הביא כדתנן לק' ד. דלר' מאיר לוקה פ' משום לא תענה]. **והרמב"ן [וריטב"א]** ביאר תי' הגמ' דהא דלר' מאיר לוקה משום לא תענה היינו בתר דגלי קרא והצדיקו². וכתב דאף לרבנן דלא תענה הוה אזהרה לעדים זוממין, מ"מ היכא דליכא כאשר זמם, לוקה משום עדות שקר מקרא דלא תענה [אלא דהיכא דלוקה משום כאשר זמם, דקבעה התורה העונש של הלאו הזה]. וכ"כ תוס' [לק' ד: ד"ה ורבנן, וכן תוס' ב"ק עד: שבת קנד, סנה' י.].

ותוס' [בכל הנ"ל, וכן הרמב"ן וריטב"א] כתבו דהמ"ל דס"ד דאין לוקין משום לא תענה, משום דניתן לאזהרת מיתת ב"ד. קמ"ל דגלי 'והצדיקו' דלוקה³. אלא דלר' מאיר [ד:]: ילפי' אזהרת עדים זוממין מקרא אחרנא⁴.

ומדברי הנך ראשונים מבואר דכיון דגלי קרא, לוקה משום לאו דלא תענה, ומשום עבירת עדות שקר, ולא הוה מלקות מחודשת משום 'והצדיקו'. וכ"מ בכמה ראשונים⁵.

אבל המאירי [ד: בסוה"ע] כתב דעדים זוממין לוקין, אף דאין בו מעשה. דהמלקות שלהם אינו משום לא תענה, אלא מכאשר זמם [ועי"ש⁶]. וכ"מ ברמב"ם [כ ט] דשייך לדין מלקות כאשר זמם. [ועי"ע מה שהו' לעיל במשנה, ולק' ד:].

והרמב"ן וריטב"א [בסמוך] כ' דמלקות דוהצדיקו הוה במקום הזמה, והיכא דלא העיד על חבירו ל"ש מלקות⁷.

1 **והמלחמות** [סנהד' טז: בדה"ר] הק' דדיבורם גרם להם, שהרי לא ראו מעולם. [ומשמע דלרש"י גדר החיוב דהחשיבו כאילו ראו וצ"ב].

2 דאף לר' מאיר אין לוקין אלאו שאין בו מעשה [ע' לק' ד: ועי"ש במאירי]. ובתלמ' רבינו יונה [בשיטמ"ק ב"ק ה.] ביאר דרחמנא קרייה לעדים זוממים מעשה.

3 ועוד תי' תוס' [שבת שם] דלא תענה כתיב סתמא, וקאי אכל הזמה, בין עדי בן גרושה, ובין זממו למיתה או לממון, וכאילו מכתב על כל א' בפנ"ע. ולא נחשב אזהרת מיתת ב"ד [ועפ"ז נקטו התוס' דלמ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אי"צ להאי קרא].

4 ויש שביארו דהגדר אזהרת מיתת ב"ד, דגילתה תורה דהעונש של האו הוה מיתה. הילכך לא ניתן למלקות [ועי"ע לק' ד. וד:]. אבל נכלל בכאשר זמם מיתה ומלקות וכו', א"כ ניתן אזהרתו אף למלקות. הילכך לוקין עליו.

5 ועוד כתב הריטב"א דלר' ישמעאל [לק' יג:] לוקין אלאו שיש בו אזהרת מיתת ב"ד. **ורש"י** [ב"ק עד:] כתב דעדים שהוכחשו בנפש [שבא הרוג ברגליו] לוקין משום לא תענה, דהא מייתי [בסוגיין] מלקות מ'והצדיקו'. וכן הבעה"מ [סנהד' יט. בדה"ר] העלה צד דעדי גניבה בנפש ילקו משום לאו דלא תענה, כדגלי ביה רחמנא שלוקין עליו מדכתיב והצדיקו. אבל רש"י [סנהדרין פו:] כתב דאין לוקין דהוה לאו שאין בו מעשה. [ולא אמרי' דגלי, וילקה על הכחשה].

6 **וכ"כ המאירי** [ב:] [לענין התראה] שמ"מ מלקות זה במקום כאשר זמם. ואלו היה צריך התראה לא היה התלמוד נשמט מדבר זה. אבל התוס' שאנץ [בשיטמ"ק ב"ק עד:] כתב להיפך דמלקות דעדי בן גרושה, לוקה אעון עדות שקר, ובעי התראה. ול"ד לכאשר זמם דהוה קנס לר' עקיבא.

7 וילד"ח דכוונתם דעבירת לא תענה, הוה איסור מחמת חבירו [וכמ"ש רע"א קעו הו' לעיל].

ובגמ' [ב"ק עד:] אי' דלר"א' עדים שהוכחשו בנפש [דבא הרוג ברגליו] לוקין. וע"כ היינו משום לא תענה [דהוה הכחשה]. ויש שדנו דהגמ' שם איירי למ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו.¹ והאחרונים דנו האם בא הרוג ברגליו בעי התראה, או דהוה בכלל הגילוי דמשפט א' [כתובות לג. ה' במשנה]. [ע' אר"ש יח בסוגריים].

כפרה

כופרא כפרה והני לאו בני כפרה. פרש"י דלא הרג שורם אדם. והשער"י [ו ט] ביאר דענין כאשר זמם הוה לפי ענין הפסק דין, והכא הגמ"ד היה להתכפר בהוצאת הממון.

והריטב"א הוסיף [בשם אחרים] דאין כופר אלא ליפטר ממיתה בידי שמים. ובעדים ל"ש מיתה ביד"ש.

והריטב"א הביא עוד בשם ר"ת דלא נתחדש חיוב קרבן [וכפרה] אלא במעשה ממש, כדדרשי' 'לעושה' בשגגה [סנהד' סה. ועוד]. ועוד הוסיף הריטב"א כיון דעשו במזיד, ולא מצאנו כפרה אלא למי שעשה בשוגג [וכ"כ בתוס' שאנץ].

והרמב"ן [בע"א] כתב עפ"ז ה"ה העידו שחייב קרבן, אין משלמין דלאו בני כפרה.³ וכתב דהא דלא הוזכר במשנה משום דהוה ממון שאין לו תובעין, ואף אינו לוקה [מלקות דבן גרושה]. דלאו עדות הוא אלא הודעה בעלמא הוא.

ועפ"ז כתב דאף העידו שחייב כופר אין לוקין. ואין עדות אלא לשמים, דאי"צ לעדותו. וכתב דמש"ה לא בעינן עדות שאתה יכול להזימה. **והריטב"א הוסיף דאין בי"ד ממשכנין על הכופר [דהוה ספק בגמ' ב"ק מ.⁴].** ורע"א [במשניות] תמה דאם הנידון אינו יודע האם שורו הרג, א"כ יצא חיוב ממון ע"פ. ועוה"ק הרש"ש ופנ"י דמבואר [יבמות פז.; כריתות יב.] דהיכא דמכחיש לעדים לכו"ע ממשכנין. ויש שביארו [ע' ברכ"ש ב"ק ל] דעיקר כוונת הריטב"א דכופר אינו בגדר 'תביעה', אלא חיוב עליו. אף דבי"ד כופין משום מצוות כפרה דידיה.⁵

אבל הריטב"א ביאר דברי הרמב"ן ד'אין עדותו אלא לשמים', דל"ש מיתה ביד"ש ע"פ עדותו [וכנ"ל].

והרמב"ן הביא דהרמב"ם [כ ח] פסק דעדים זוממין על כופר לוקין. [וחלק]. ובהג' רא"ז מלצר כתב דהרמב"ם לשיטתו דממשכנים על הכופר.

גלות - ובתוס' שאנץ והרמב"ן הק' דאף גלות הוה כפרה⁷ [כדלעיל בעמ', ולק' יא.⁸]. והרמב"ן תי' דהתם דינו מסור לאדם, שאם יצא חוץ לתחום נהרג. לפיכך היה ראוי שיגלו ויעמדו באותו ספק.⁹ **והריטב"א הוסיף דגלות אינה כפרה ממש ומיתת כה"ג מכפרת [וכ"כ התוס' שאנץ, עי"ש הג"ה].** והדבר תלוי בבי"ד להגלותו. **והתוס' שאנץ [בת"י הב' תי' גלות - ובתוס' שאנץ והרמב"ן הק' דאף גלות הוה כפרה⁷ [כדלעיל בעמ', ולק' יא.⁸].**

1 [דס"ל הכחשה לאו תחילת הזמה, ואם יזמו שוב פטורין. אבל לר' יוחנן אם יזמו נהרגין. והו"ל נית לאזהרת מיתה בי"ד].

2 **והסמ"ג** [עשין קי] כתב דהוכחשו בנפש ובא הרוג ברגליו, אינן לוקין דהא אין בו מעשה. אבל הוזמו לוקין. ואף דהוה אזהרת מיתה בי"ד, דגלי קרא. וביארו דס"ל דגלי קרא רק בעדים זוממין, אבל בהכחשה לעולם הו"ל לאו שאין בו מעשה. והגמ' [ב"ק] שם כמ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו.

3 **ובקובץ ביאורים** [א] הק' אמאי לא הוזכר בברייתא. וכתב לפרש [דלא כרמב"ן] דהוה עדות איסורין, ואין בו דין עדות. [ע' בע"א].

4 **ובהג' ראז"מ** הק' לרמב"ן דאף דקי"ל דאין ממשכנין על הכופר, מ"מ האיק יתיישב המשנה, דהא הוה בעי דלא איפשיטא [בב"ק]. [אמנם הרמב"ן לעיל מיניה תי' דהמשנה כמ"ד כופרא ממונא. וכל קו' למ"ד [בסמוך] דכל התנאים ס"ל דהוה כפרה].

5 והוסיף הריטב"א דאף למ"ד ממשכנין, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ואילו היה יודע שלא כדבריהם לא היה נותן.

6 **אבל האבה"א** [נזק"מ ח יג] כתב דאף דחיבו מדין כפרה, מ"מ יש זכות תביעה וטענה ליורשין. ול"ד להקדש דהבי"ד כופין משום המצווה. ולא משום תביעת הגזבר.

7 ויל"ד דאף מיתה בי"ד מכפרת [כדאי' סנהד' מז:], ואף בעדים זוממין. אלא דהעיקר עונש, ועי"ז מתכפר. **ובגמ'** [סנהדרין לז:] איתא דגלות מכפרת, להיות נע ונד. אבל לא קאי אעיר מקלט.

8 ומבואר בדברי הרמב"ן דאילו היה דין גלות לעדים זוממין, היה להם לירא מגואל הדם. ובהג' רא"ז מלצר הק' דהא אין להם גואל הדם [וקי"ל לק' יא:]: דדוקא גואל הדם רשאי להורגו. [ואפשר דהעדים שהעידו עליהם יש להם דין 'תביעה' על גלות זו. וזה אינו דתובעים דין גלות. ולא תביעת הנפש]. אבל השיח יצחק נקט דהוה 'חיוב גלות', ואף דאם יצאו אסור להורגם. [ועי"ע אר"ש רוצח ו יב, ולק' י:].

דכופר הוה במקום קרבן, ואין במזיד [וכנ"ל].

האם לוקים - הרמב"ן [בע"א הנ"ל] כתב דעדים דהעידו לחייב כופר אינם לוקין, דלאו עדות הוא אלא הודעה בעלמא. והריטב"א הוסיף דהא למלקות והצדיקו במקום הזמה עומד, וכיון דלא שייכא בהו הזמה, לפי שאין עדות צריך לשמים, אף מלקות ליכא. והקה"י [א] הביא מדבריהם דמלקות דבן גרושה שייך לגדרי כאשר זמם. ויש לדחות דכוונתם כרע"א דלאו דלא תענה הוה דוקא ב'רעך'.

אבל דעת הרמב"ם [הנ"ל] דעדי כופר לוקים. והקצות [לח ד] ומנח"ח [מב ג] הק' דחייב כופר הוה במקום דהשור בסקילה, א"כ יתחייבו זמם משום השור. ואין לוקה ומשלם [ובעדים זוממין לכו"ע ממון פוטר מלקות]. [ונדחקו במקום דהרג שלא בכוונה, דהשור אינו נסקל]. והאחרונים [ערול"ג, אחיעזר ג פ] תי' דכופר איירי בשור המועד, דכבר נתחייב מיתה. ומש"ה לא שייך חיוב ממון על השור.

והמשובב הביא בשם ר' חיים [אחי הקצות] דאיתא בכריתות [כד]. דכיון דנגמר דינו ליסקל בעליו מפקירין אותו². ול"ש ע"ז חיוב כאשר זמם, דהוה כאשר עשה. [וכע"ז הק' בשו"ת רע"א [קעו] דכל עדות על שור הנסקל א"א יכול להזימה, דמיד הוה כאשר עשה]. אבל המנח"ח [נב יב] חלק דהפקר מילתא אחריתי היא, ולא נחשב כאשר עשה. וכע"ז כתב בחי' ר' שמעון [ב"ק ג] דכשהבעלים הפקיר לא נחשב 'מחמת העדים'. [והאחרונים האריכו טובא בכ"ז, ע' קה"י ו].

אבל המאירי כתב דמחוייבין דמי השור, וגם מלקות משום הכופר. [וצ"ע דאין לוקה ומשלם. וע' חזון יחזקאל].

שם. ואין משלמין את הכופר. האחרונים דנו בגדר חיוב כופר, האם בעי פסק דין כגדרי ממונות. או הוה כחייב קרבן, דסגי בבירור ע"י עדים⁴. [ובפשטו נח' בזה הראשונים]. ועפ"ז מבואר דס"ד דשייך חיוב כאשר זמם אף בעדות ממון.

והקוב"ש [קוב"ב ה] דן דמ"מ הניזק יכול לתפוס כופר, ומש"ה יהא דין כאשר זמם. והביא דבראב"ד [כא ד] מבואר דאין כאשר זמם היכא דב"ד אין מוציאין ממון, אף דיכול לתפוס. אבל הכס"מ [שם] כתב [ליישב דעת הרמב"ם] דחייב כאשר זמם, דדבר קרוב הוא שיתפוס. ודחה דלמ"ד כופר כפרה ל"ש תפיסה בע"כ, דל"ש כפרה בע"כ כקרבן.

ואין נמכרין לעבד עברי. פרש"י [לעיל] שהעידו שגגב, ונגמר דינו לימכר. אבל הרמב"ם [כ ח] כתב דהעידו דנמכר בעבד עברי.

סבר רב המנונא ה"מ דאית ליה לדידיה דמיגו וכו'. פרש"י שהרי לא זממו למוכרו. והריטב"א הק' פשיטא, דלא זממו למוכרו. ותי' כגון דלא היו יודעין שיש לו. א"נ כגון שלא היה לו, ואח"כ קנה.

והקוב"ש [קוב"ב ה] ביאר [קמ"ל] דנחשב דלא נגמר דינו למכירה. אבל לולי הך סברא שייך חיוב מכירה, דזממו חיוב, שאם אין לו ימכר.

ולימרו ליה אי אנת הוה לך וכו'. וצ"ב דהא מ"מ זממו למוכרו. והקוב"ש [שם] ביאר דגדר חיוב הזמה דכל גדרי הפסק דין שהיה לנידון עובר לעד. וכיון דיש לעדים ממון ל"ש מכירה. והאחרונים דנו [לס"ד] מה שייך מכירה, הרי אף עבד שנמכר יוצא בגרעון כסף, א"כ מיד יפדו עצמם.

והטור [לח] פסק דאם העידו עליו שגגב, ואין לו מה לשלם⁶, לוקין כשהוזמו. והגב"א

- 1 [כתוב' לב:], אבל האחרונים [מרחשת קו' הזמה ב, גר"ז ריש סוטה] דנו דבב' עדיות לוקה ואינו משלם.
- 2 באופן דאינם יודעים דהעדים משקרין. ואילו הגמ' סנהד' י. דחייב כאשר זמם איירי שיודעין שהוא משקר.
- 3 לדעת הנמוקי' [ע' לק'] דאף בממון אמרי' כאשר עשה. אבל המשובב נקט דכיון דהפקירו א"א בחזרה, ואף לר"י [בתוס' ב"ק ד:] שייך בזה כאשר עשה.
- 4 וע"א מחייב קרבן היכא דהלה שותק [קיד' סה:], ולתוס' [שם] היינו דוקא משום דשתיקה כהודאה [אבל ע"א אינו נאמן, דאיתחזק היתר], אבל דעת הרמב"ן ורשב"א [שם] דע"א נאמן [היכא דהוא אינו מכחיש].
- 5 דהרמב"ם [סנהדרין ה יד] ותוס' סנהדרין [ב.] נקטו דבעי ב"ד כדיני קנסות. אבל הרשב"א ורא"ש [ב"ק מא] נקטו דמתחייב ע"פ ע"א. אמנם השער"י [ו ט] כתב דלא פליגי דהוא עצמו מתחייב להאמין לע"א. אבל לא שייך חיוב בגדרי ב"ד אלא ע"פ העדות.
- 6 אבל אם יש לו לשלם, משלם ואינו לוקה.

תמה דמ"מ מחוייבין לשלם על הגניבה, ואין לוקה ומשלם¹. והאחיעזר [ג פ] כתב לפרש דאירי דהעידו שנמכר, ולא העידו על הגניבה².

ויש שתי דכיון דאין לו מה לשלם, לא נחשב זממה לכשיתעשר. וכ"מ במאירי שכתב דממון אינו נותן, שהרי לא לשם ממון העידו³.

תוס' [ב"ק ה.] כתבו דאפי' העידו עליו שחייב זיבורת, מתחייב כאשר זמם ממיטב ידיה. אבל המאירי [שם, בשם גדולי המפרשים] רצו להפסיד מעות, ואין להם מעות משלמין עידית. אבל רצו להפסיד זיבורית האין יתחייבו עידית, הא הוה יותר מזממתן.

בגניבתו ולא בזממו. בשו"ת הרא"ש [עח ב] הביא דדרשי' בגניבתו ולא בזממו, ולא בכפילו [קיד' יח.] וכו', ואף בחובו אינו נמכר. [ומשמע דס"ד דימכר מחמת חיוב ממון דזממתו].

עדים זוממין קנס - ממון

וקנס אינו משלם ע"פ עצמו. פרש"י [לעיל, וב"ק ה.] דהוזמו בב"ד ולא הספיק לתובען על זממתו, ובאו לב"ד אחר, פטורין. והתוס' שאנץ ותוס' ר"פ [ד.] כתבו דאפי' באותו בי"ד שהוזמו, אינם חייבין עד שהבע"ד יתבע, ואי מודי מיפטרי.

אבל התוס' ר"ד [ב"ק ה.] הק' דאחר שהעידו עדים [להזימו], האין יפטר בהודאתו⁴. והקצות [שנ ב] חידש [בדעת רש"י] דאף דבאו עדים בי"ד א', אם אח"כ מודה בב"ד השני פטור. דא"א לחייבו קנס בב"ד זה, דבב"ד הזה קדמה הודאה לעדים. ודנים על כל בי"ד בפנ"ע. [והנתיבות שם חלק]. והאחרונים [אר"ש עדות כא א] תי' דחייב כאשר זמם תליא בתביעה, וכל זמן שהנתבע אינו תובע שיחייבו את העדים כאשר זמם, אינם מתחייבים. ומש"ה לא נחשב שכבר נתקבלו עדותם בב"ד⁵.

והתוס' ר"ד [שם] כתב לפרש דאחרי שהעידו חוזרין בהם, ואומרים עדות שקר העדנו [קודם שהגיעו עדים להזימם]. וכ"מ ברמב"ם [יח ח] דאם אחרי שהעידו הודו, פטורין דמודה בקנס. [ולא הזכיר ההזמה]. וכ"כ השיטמ"ק [שם] בשם ר' יונתן.

והגר"ט [ב"ק קיד] כתב דדעת רש"י דל"ש הודאה קודם שהזימו אותם, דההזמה הוה חלק מהמעשה המחייב קנס. אבל הביא דעת הרמב"ם ור' יונתן [הנ"ל] דלא כן.

מ"ט דר"ע וכו' לא עשו מעשה וכו'. אבל לרבנן נחשב חיוב ממון. ופרש"י [ב"ק ה.] דלא הוה יותר ממה שהזיק⁶. וצ"ב דעדים זוממין זממו ולא הזיקו כלל. ובפשוטו משמע דמ"מ התורה קבעה גדר התשלום כאילו הזיק, ולא נחשב קנס. והקוב"ש [כתובות קח] כתב לפרש דגדר חיוב כאשר זמם דחייב הנידון נופל עליהם. וכיון דאצל הנידון היה חיוב ממון⁷, אף אצל העדים הוה בגדר חיוב ממון.

אמנם הרש"ש [ב"ק ד:], וכוון לדברי התוס' רא"ש בשיטמ"ק [שם] ביאר הא דאיתא בגמ' [ב"ק ד:]:

1 והר"י לוניל כתב דלכשיהא לו נכסים ישלם. [ומשמע דאינו לוקה].

2 ול"ש חיוב כאשר זמם על הפסד מעש"י.

3 וכתב המאירי דכשאין לו ממון, או שאין להם ממון או שאין לשניהם ממון, לוקה ואינו משלם. אבל אם יש לשניהם ממון משלם. והאחרונים ביארו כוונתו כדעת התוס' ר"ד [ב"מ צא] דכל מלקות וממון, אם אין לו לשלם, לוקה. אבל האחיעזר תמה על דבריו, וכתב דהדין לוקה ואינו משלם בעדים זוממין הוה דין בפנ"ע. [ומשמע במאירי דכיון דאין להם כסף, נחשב זממת חיוב ממון דעבד עברי, וכסברת ל"ק דרב המנונא. וצ"ע].

4 כדאיתא [ב"ק עה.] ראה עדים ממשמשין ובאין והודו, נפטר מקנס. אבל אחר שכבר העידו אינו נפטר. ועד"ז כתב הגר"ט [ב"ק קיד] דדין קבלת עדות המזימין הוא כדי להפוך את הדין, אבל לא נחשב קבלת עדות לחיוב כאשר זמם.

6 וכלשון המשנה [כתובות מא].

7 והוסיף דאפי' זממו לחייבו קנס, כיון דנגמר הדין הוה חיוב ממון. [כדאי' כתובות מב].

8 וע"ע עד"ז ברש"ש [כתובות לג.] שדן בדברי הגמ' דעמדהו למיתה וחי, וכי תעלה ע"ד שזה מהלך בשוק וזה נהרג. והק' הרש"ש מ"ש מעדים זוממין דלרבנן הוה חיוב ממון. [והוסיף דלענין חיוב מיתה אף לר"ע לא הוה קנס, וחיודש].

דעדים זוממין הוה בכלל אבות נזיקין, [דסברת רבנן] דמחוייבין כאשר זמם אף כששילם², ובא לו הפסד מזה³. ומש"ה נחשב חיוב ממון [וצ"ל דאף במקום שלא כאשר זמם הוה חיוב ממון].

והגרי"ח [סטנ' רכז] חקר בדין עדים זוממין אי הוה מדין מזיק, ונתחדש דחייבין אף על המחשבה. או דין התורה שכל מה שרצו לעשות יעשה להם [אף דלא שייך גרי מזיק על מעשיהם⁴]. והביא ראיה [לצד הב'] דהא חייבין במיתה שזממו, ואילו כל רוצח בסייף [וכגמ' לע'].

והגר"ט [ב"ק קיג] הוכיח עוד דהוה בגדר עונש על הלאו, ולא תשלומין⁵. דהא יש חיוב כאשר זמם אף בהיזק שאינו ניכר [וכגון שהעידו שהשור עשאוה מועד, בתוס' ב"ק כג:], וע"כ אף לרבנן דהוה ממון, גדרו עונש על הלאו.

והמרחשת [קוני' הזמה א א] הביא כמה אופנים דחייב הזמה, אף בדבר דהוה היזק שאינו ניכר.

והיראים [קעח] הק' מגלן לומר דהחיוב כאשר זמם [בממון] ניתן למי שהעידו עליו, דכיון שהוא קנס⁶ יתנהו ב"ד לכל מי שירצה⁷ [כמו תשלומי תרומה⁸]. ובשול"ת הרדב"ז [ג תרכד] כתב דבאופן של שכבר שילמו ממון [דעונשין ממון מהדין, ע' לק' ה:] מחוייב מדין מזיק⁹. ואין לחלק בזה. ועוד הביא לדרוש לעשות 'לאחיו' יתירא.

ועוד הביאו פרש"י [שמות כב ח] אשר ירשיעון אלק' ישלם שנים לרעהו, דאם ירשיעו לעדים, שנמצאו זוממים ישלמו.

והביאו בשם הגר"ס דמחוייב ליתן דוקא לבעל דינו, דקשה יותר לאדם לשלם לבע"ד מליתנו לצדקה. [אבל עיקר גדר הקנס אינו תשלום].

שהרי לא עשו מעשה [ונהרגין] ומשלמין. לגיר' זו משמע דאף חיוב מיתה דעדים זוממין הוה קנס¹⁰. אבל יש שדייקו לשון הרמב"ם [יח ח] 'דבמקום שחייבין לשלם' הוה קנס. אבל ל"ש קנס לחיוב מיתה. וכ"כ הרש"ש [כתובות לג:] דדוקא ממון דעדים זוממין הוה קנס, אבל לא אשכחן חיוב מיתה דהוה קנס. והביא דעיקר הגיר' בסוגיין 'משלמין'.

תדע שהרי ממון ביד בעלים. הרמב"ן כתב דלאו למימרא דאם שילמו אין משלמין [ע' לק' ה:] בדין כאשר עשה בממון, אלא כיון דמשלמין אע"פ שלא שילמו ע"כ קנסא הוה. ואף כששילמו הוה קנס ואינו משלם ע"פ עצמו.

ומ"מ כתב הרמב"ן דאם הבי"ד אינם יכולים להוציאו ממנו, העדים מחוייבין מדינא דגרמי, דלא גרע מדין את הדין [ב"ק ק: וכו']. [וע"ע בסמוך]. וכ"פ הרמ"א [חור"מ א ד]. [אבל היכא דבי"ד מחזירין הממון פטורין]. אבל ברמב"ם [יח ח] מבואר דאין משלמין. וכ"כ הטור [לח] בשם ר"ח [ע' בסמוך].

ומשמע מדברי הרמב"ן דהיכא דמתחייב מדין כאשר זמם, אינו מתחייב מדינא דגרמי. אבל הרש"ש [ב"ק ד:] נסתפק דיתחייב פעמים, משום כאשר זמם, ואף משום דינא דגרמי. [שהרי כאשר זמם אינו בגדר תשלום,

1 והרש"ש משמע דלר' עקיבא דהוה קנס לא יחשב בכלל מזיק. אבל התוס' הרא"ש משמע דקאי לכרע, ונחשב תורת 'מזיק', אף דהוה חיוב קנס. והממון אינו ביד בעלים. [ולפ"ז סוגיין הוה בגדר הוכחה, אבל אף בלא סברא זו הוה קנס].

2 וכמ"ש תוס' [ב"ק שם, ה' לק' ה:], ובתוס' הרא"ש [ורש"ש] מבואר דכוונת התוס' [שם] ללמוד כן מהא דחשיב 'מזיק'.

3 וצ"ב דהא כיון דהזממו, מחזירין את הכסף ואין לו פסידא. וצ"ל דאיידי [אף] באופן שא"א להחזיר [כגון שהתובע ברח]. ולפ"ז מוכח דמש"כ ריב"א דאפשר בחזרה, היינו אף דעכשיו אין מחזירין. והרש"ש ביאר דמ"מ ראוי לחזור כשישוב לביתו וכדו'. והגר"ט [ב"ק קיד] כתב דעיקר סברת ריב"א דיש 'נידון' על השבת הממון. [ע' לק'].

4 ועפ"ז ביאר הא דבעי קרא [בב"ק טו] דהרגו אשה חייבין. ולא סגי במה שיש עדות על אשה, ולא אמרי' דהוה עדות שא"א יכול להזימה [וכעין קו' התוס' ר"פ שם, ה' בע"א].

5 והגר"ט הוכיח עוד דהכוונה 'בנ"א בבת א' פטורין [דאין חיוב לב' כא' ברציחה], וע"כ דהוה בגדר עונש על הלאו. [אמנם למש"כ הרשב"א [ב"ק נג:] דמקל א' כולם חייבין לק"מ].

6 אבל לרבנן פשיטא דגדר החיוב במקום הפסד, וכאילו הפסידו. וכתב דכן נראה, אלא דסוגייה דעלמא נראה דמחוייבין למי שזממו עליו.

7 ויל"ד דהתם הוה דין תשלום לממון השבט, אבל היכן אשכחן חיוב 'תשלום' בלא שיש מי שמקבל.

8 וצ"ב דהראשונים כתבו דאף היכא דהוה כאשר עשה הוה בגדר 'קנס' [וכל קו' היראים למ"ד קנס]. [וצ"ל דמ"מ מהני חיוב זה אף לפטור גדי הנזיקין].

9 וכ"כ התוס' שאנץ [בשיטמ"ק ב"ק עד: ה' לעיל] דאף מלקות דכאשר זמם הוה קנס. אבל מלקות דבן גרושה אינו קנס.

11 [אמנם יל"ד האם שייך פטור מודה בקנס בנפשות. וע' תוס' לק' ה:].

דקי"ל דהוה 'קנס'. [ועוד לסברת היראים יכול לשלם לאדם אחר]. ואמאי יפטרנו מדינא דגרמי. ובדברי הראשונים משמע דלא כן. ויל"פ דבריו].

דף ג.

לפי חלקו

אלא וכו' דמשלם פלגא דידיה. מבואר דלהך ס"ד העד משלם רק חצי הזמה, והאחרונים הק' אמאי לא ישלמו כולו, דקי"ל כרב נתן [ב"ק נג] דכי ליכא לאישתלומי מהאי משתלם מהאי. [ודנו דתליא במח' בטור [חו"מ תי] בגדרי כי ליכא]. ועוד הק' דאיתא [לקמן ה.]. דראוי לכל עד לשלם כל הזממה, אלא דמצטרף חלק חברו. וא"כ היכא דחבירו אינו משלם, יתחייב כולו. ובפשוטו מבואר בסוגיין דהחייב הזמה בממון הוה רק על חצי [ול"ד לנזיקין]. ובס' **שיח יצחק** כתב דהמ"ל ולטעמיה. וכע"ז הק' **בקוב"ש** [קוב"ב ט] לתי' אח"כ בגמ' לדברי התוס', דבאופן שהודה נפסק דין כאשר זמם רק על א'.

ועוד דנו האחרונים באופן שנתחייב מדין דינא דגרמי, האם מתחייב כולו או חציו. והרש"ש דייק מדברי המהרש"א דמלשם רק חלקו [וכן מבואר מדברי עוד אחרונים]. והרש"ש חלק דקי"ל כר' נתן [ב"ק נג]. דכי ליכא לאשתלומי מהאי, חייב כולו.

[והמרחשת [קוני' הזמה ה ה] כתב דמדינא דגרמי מתחייב רק חלקו, דבגרמא לא אמרי' כי ליכא לאישתלומי מהאי. ועי"ש שפלפל בסוגיין].

דאיתזים חד מינייהו דמשלם פלגא דידיה, ומי משלם וכו'. הנובי' [אה"ע ק עב] הק' למש"כ הריב"ש [ס"ס רסו] דהזמה שלא בפניהם מהני לפסול את העד², אף דאין חייב כאשר זמם. א"כ משכח"ל שהוזמו לפני א' מהעדים³, ויתחייב כפי חלקו. [שהרי ב' העדים הוזמו, אלא דא"א לקבל עדות לחיוב כאשר זמם שלא בפניו]. [ובזה קמ"ל רב דמתחייב רק חצי].

אבל האחרונים [או"ש כא, אבנ"ג אה"ע קלה יג, מרחשת ה ו] חלקו דהדין עד שיזומו את שניהם, היינו דבעי 'חייב' כאשר זמם על שניהם⁴.

באומר עדות שקר העדתי⁵. הריטב"א בתחילת דבריו נקט דאיירי שלא הוזם כלל, ומ"מ ס"ד דע"י הודאתו יתחייב כאשר זמם. [ע' בסמוך]. וכ"כ המהרש"א לפי' הא' בתוס'. וכ"מ ברמב"ם [יח ח הנ"ל] ותוס' רי"ד ור' יונתן [ב"ק הנ"ל] דפטור מדין מודה בקנס, אף דלא הוזם כלל. [דס"ד דיתחייב קנס דכאשר זמם ע"פ הודאתו].

תוד"ה באומר עדות שקר העדתי. לכאו' משמע דאי אמר הכי משלם לפי חלקו. המהרש"א נקט דכוונת הס"ד דתוס' דלא הוזם כלל. [ומשמע דלא גרס 'ושוב הוזם', וכן ליתא בתוס' שאנץ ותוס' ר"פ. והפנ"י כתב דתחילת התוס' קאי למסקנא]. אבל ה"ח [עה"ג] כתב לפרש דברי התוס' באופ"א דאף לס"ד איירי שהוזם, וה"א דכיון דהודה וגם הוזם יתחייב ע"א. [והדין עד שיזומו שניהם הוא באופן דאינו מודה. ותוס' חזרו בהם דלא משמע כן].

והנתיבות [לח] בשם אביו הביא לפרש דברי התוס' שהוזם על מה שאמר שהעיד שקר, שהעדים העידו שהיה שם באמת.

בא"ד ולא נראה וכו' אא"כ הוזם במקום פלוני עמנו הייתם. וכע"ז הק' הריטב"א דליכא הזמה אלא מפי אחרים. ואפי' בא הרוג ברגליו, שנתברר בודאי שעדותם שקר, אין כאן

1 אמנם למסקנא ניאח, דמודה דנפסק הדין על שניהם. וכל א' נתחייב חציו. ואף שרק א' משלם, מ"מ כך נפסק הדין.

2 [לעדות]. והש"ך [ס"ס לח] חלק דהא דאיתא [כתובות כ.]. דהוה הכחשה, היינו לבטל את העדות. אבל העד אינו מפסל שלא בפניו. והנובי' שם האריך [ע"פ הרמב"ם יח ה] דהוה הכחשה ותרי ותרי.

3 וכע"ז הק' הבית הלוי [ג ה ז] דלר' נתן [סנהד' ל] שומעין דבריו של ע"א, שבא לחיוב שבועה, ומצטרף לעד הב' לחיוב ממון. אבל אם הוזמו הראשון יכול לומר דבא לחיוב שבועה. וא"כ השני מתחייב חלקו. [ובס"ק י דחה דכיון דבא לחיוב שבועה, וטוען שלבע"ד אסור לישבע לשקר, א"כ בא לחיובו ממון. ויל"ד בזה].

4 והביאו כן מהתוספתא [סנהדרין ו] דאינם נעשין זוממין, עד שיהיו שניהם זוממין, ועד שיהיו שניהם נהרגין, ועד שיהיו שניהם משלמין. [אמנם בגמ' חגיגה טז: הגיר' עד שיזומו שניהם בג' הבבות].

5 והריטב"א הביא ד"ג העדנו, שאומר דאף חברו העיד שקר [וכדגרסי' במסקנא]. [ולפ"ז יל"פ דאם אינו יודע דחבירו לא היה במקום הזה, אף לס"ד אינו חייב. דבעינן עד שיזומו כולם].

תורת הזמה¹. וכתב דאה"נ ועדיפא ליה לאקשווי.

בא"ד לכך יל"פ עדות שקר העדתי, ושוב הוזמו שניהן. [דס"ד דבטלה עדותו ע"י שחזר בו, ורק חבירו יתחייב בהזמה]. והקוב"ש [קוב"ב ט] הק' דקיי"ל הכחשה תחילת הזמה, א"כ אף שביטל עדותו יחשב שהתחיל הזמתו קודם.

כל כמיניה כיון שהגיד וכו'. פרש"י וכי יכול לחזור ויפטר הנידון. והרמב"ן [כאן, וקונ' דד"ג] כתב דודאי מתחייב מדינא דגרמי ע"פ הודאתו. אלא דקו' הגמ' דלא מיקרי עד זומם. ועוד פי' הריטב"א בשם הרמ"ה דכיון דאינו יכול לחזור בו מעדותו קרינן ביה כאשר עשה² [וממעטין כאשר עשה אף בממון, ע' לק' ה:].

אבל ר"ח כתב דאינו יכול לחזור בו, אלא חשבינן עדותו שהעיד עדות נכונה ומתקיימת. ואינו משלם ע"פ עצמו. וכ"כ הטור [לח] בשם ר"ח דעד שהודה שהעיד שקר פטור. וכ"כ הרמב"ן בשם הרמב"ם [יח ח]. וכ"מ דעת ר' יונתן [בשיטמ"ק ב"ק ד: הנ"ל] והתוס' רי"ד [שם ה.]. והפוסקים הק' אמאי לא יתחייב מדין גרמי³. [דבשלמא 'כאשר זמם' י"ל דלא מקבלים הודאתו נגד העדות. אבל עכ"פ יקבלו הודאתו דהזיק לחבירו⁴]. והש"ך [לח א] האריך דכוונת ר"ח [והטור בשמו] באופן דהעדים לא גרמו הפסד, דהוה בגדר קנס [דכאשר זמם].

והקצות [לח א] כתב לפרש [את הגמ'] דבסוגיין פטור מממון כיון דנתחייב מלקות [לא תענה] בעדותו. ואף דבחיוב עדים זוממין גלי קרא דמשלם ואינו לוקה, אבל בחיוב גרמי אמרי' לוקה ואינו משלם. ולר"ל [כתובות לה]. אף חייבי מלקות שוגגין פטורין מתשלומין. [ורבא דסוגיין ס"ל כר"ל]. ואף דעדים זוממין אינם לוקים, דהא נתחייבו כאשר זמם, וחייב ממון פטור מלקות. מ"מ לא גרע מחייבי מלקות שוגגין. [אבל להלכה חייבי מלקות שוגגין משלם. וישלם מדינא דגרמי].

אלא העדנו והזומנו וכו' וחוייבנו ממון. הרמב"ן וריטב"א כתבו דדוקא כשאומרים עדות שקר העדנו, אבל אם אומרים שהיה אמת, וע"י עדי שקר הוזמו, הפה שאסר הוא הפה שהתיר⁵. ור' ירוחם [בב"י לח] כתב דהיכא דאמרו העדנו אמת והזומנו, ולא נגמר הדין, פטורין מדין גרמי. משמע דאם אומרים דנגמר הדין, חייבין כאשר זמם. ובזה ל"ש הפה שאסר. וצ"ב מ"ש].

שם. הריטב"א [לעיל] הק' האין יתחייב ע"פ הודאתו, דקיי"ל דאין אדם משים עצמו רשע. ותי' בדממון אמרי' פלגינן דיבורא, כאומר גנבתי שמשלם קרן ע"פ עצמו. וכן ברביית קצוצה⁶ מתחייב להחזיר ע"פ הודאתו. שהרי יוצא מדבריו שמודה שיש לחבירו אצלו ממון⁷. תדע דלמ"ד ממונא הוה משלם ע"פ עצמו, אע"פ שאומרים עדות שקר העדתי.

- 1 וי"ל [לדעת שא"ר] דכיון דהודה שהיה במקום אחר, הודאתו הוה כאומר עמנו הייתם. וכ"כ הש"ך [לח א] דמה לי הוזמו ע"פ עצמן.
- 2 ונתחדש בדבריו דגדר כאשר עשה בכל מקום דאין מחזירין את גוף הדין. ולא אמרי' דאפשר להענישו בעוד הזממה קיימת.
- 3 והב"ח הק' דהטור כאן הביא דברי ר"ח, ואילו גבי כותב שטר שקר פסק [מו לד] דחייב מדינא דגרמי. והב"ח חילק דעדות על פה לא הוה ברי היזקא, דהבע"ד יכול לטעון שפרע החוב אח"כ, ושאר טענות וערעורים, ואינו בכלל דינא דגרמי אלא הוה גרמא.
- 4 והש"ך הביא בשם ספר שארית יוסף שלרמב"ם הוה גרמא כיון שהוה בדיבור בעלמא. ועוד הביאו הפוסקים [כנה"ג ה' בקצות] דפטור מדין מודה בקנס, לסוברים דדינא דגרמי הוה קנס דרבנן [וע' ש"ך [שפח נא] וקצות [שם יא] אי בקנס דרבנן מתחייב ע"פ עצמו].
- 5 ואפשר דכיון דהתורה קבעה עונש עדותם קנס כאשר זמם, גילתה תורה דאינו חייב מדיני נזיקין, אלא כצורת חיובי התורה. [אבל בשטר ל"ש הזמה כלל, ומש"ה מתחייב בגדרי נזיקין].
- 6 [ומהני הפה שאסר במקום מה שהם אמרו בשם עדים, ובשם פסק דין. וע' הפלאה כתובות יט.].
- 7 וקצת משמע דהק' כן בס"ד דלא נגמר הדין, א"כ קוש' היתה דב"ד צריכין לקבל את המעשה' דהעיד שקר. [ולא רק הודאת חיוב].
- 8 יל"פ דהריטב"א הוסיף דאף דחזרת רבית אינו בגדר חיוב ממון בעלמא [ואכמ"ל בגדר הזה], ואפי' הכי נחשב שמודה בחיוב ממון.
- 9 אמנם התוס' הרא"ש [כתובות יט.] בשם רבינו מאיר הק' כע"ז, ותי' דכיון דבא לעשות תשובה, ולהפסיד ממונו נאמן.
- 10 והאו"ש [טוען ה] דנאמן רק על החיוב ממון, ולא על גוף המעשה. אבל הקוב"ש [ב"ב תנח] כת' דנאמן אף על המעשה, אבל לא לפסול עצמו. [וע"ע בדברי הראשונים [כתובות עב.] וע' שער"י [ו יב].]

כיצד שמין

אומדין כמה אדם וכו' השלט"ג [א. בדה"ר] כתב דמכאן נשמע שהמזיק דבר שספק האם יבא לחבירו נזק ממנה. אינו חייב לשלם כל הנזק אלא אומדן כמה הנזק שווה מספק¹.

והגמ' [ב"ק פט.] הביאה ברייתא דאם העידו שגירשה ונתן לה כתובתה, אומדין כמה תמכור כתובתה. והגמ' מוכיחה דדמי טובת הנאה היא לאשה, דאי ס"ד לבעל, לימרו לה עדים מאי אפסדינך. ורב שלמן דחה משום דאיכא רווח ביתא. והנתיבות [קמח א] הק' דאף דאם תמכור הבעל יזכה, מ"מ זכות ספיקה שווה לה. והוכיח מכאן דהמזיק דבר שאי אפשר ליקח דמים בעדו פטור. והקח"י [ב"ק לט] דהכא הו' ספק אם תבוא לה חלק רווח מחמתו, שאם תמות בחייו אין לה ממנו כלום. ורק משום דיכולה למוכרה נחשב די' לה ממון בו מעכשיו.

כיצד שמין, רב חסדא אמר בבעל. פרש"י [בפי' א'] כמה אדם רוצה ליתן בזכות ספיקו של בעל. והפלפולא חריפתא [ג] הק' דהבעל אינו יכול למכור, דהוה דבר שלא בא לעולם [מה שיירש²]. ול"ש כאשר זמם בדבר דאנו יכול למכור. [וכה"ק בהשג' הראב"ד לר"ף]. והרש"ש חלק דמ"מ רצו להוציאנו מתחת ידו, ושמין כמה שווה³. [וע' בסמוך].

והפ"ח תי' דהכא הבעל מוחזק ועומד בכל⁴. א"נ שיימין כמה שווה בעומד בדיבורו⁵. א"נ ע"י חיזוק נדר ושבועה או קנסות וחובין⁶.

רב נתן ר"א אמר באשה. פרש"י [בפי' הא'] אומדין זכות ספיקה, ומנכין מחיוב הכתובה [ועד"ז כת' תוס']. והריטב"א ביאר שהעדים רצו לחייבו לפרוע כולו, אלא שאנו מנכין מה שהבעל עצמו היה נותן לסלק מעליו. אבל רב חסדא סבר דשמין זכות ספיקו. שזה לבד חשוב ממון שלו בשעה שהעידו.

אבל בתוס' משמע דהנידון האם תולים שהיא תמכור לו [שהרי אינו עומד למכירה].

והריטב"א הביא דהרמ"ה חלק דכל השומא בזכות מכירה שלה כדמשמע במשנה [וכר"נ לרש"י] אלא דנח' באומד.

ועוד הביא הריטב"א בשם רשב"ם דלכו"ע שמין בזכות ספיקה. אבל דנח' האם שיימין כמה ישלם הבעל, דבידו לגרשה. או דשמין כמה יכולה למוכרו לאחר.

והר"ף הביא בשם גאון דשמין הבעל, האם זקן או חולה, והאם יש לו נכסים, והאם קרוב לגרשה. ולרב נתן ב"א שמין כל זה באשה⁷ [ועד"ז כתב רש"י בשם 'שמעתי']. והמלחמות [וריתב"א] הק' דל"ש לדון על שני הבעל בלא האשה [דאטו בשופטני], ופשיטא דדנים שני הבעל לפי האשה, והאשה לפי הבעל. וכתב דצריך למתק דלרב נתן אין שמין בנכסים ובמריבה, שהוא ברשותו של בעל, דכמה פעמים יוצא שלום מתוך מריבה. ויש עשירים שקשה עליהם לגרש נשותיהם. ועוד כתב לפרש דלמ"ד לפי בעל, דאינו רוצה לסכן מעותיו.

והרמב"ם [כא א] כתב כמה אדם רוצה ליתן בכתובה, שתמכור אותו בדמי טובת הנאה. ובהשג' הרמ"ך תמה דאיפא מסתברא דמה שאדם רוצה ליתן לכתובה הוה בחזקתה [וכקו' רש"י], אלא המותר הם גוזלין מהבעל, והם צריכין לשלם. והמשנ"ל כתב דצ"ל דיש חסרון בדברי הרמב"ם דחייבים העודף מטובת הנאה. וע' לח"מ. והמפרשים הביאו דהרמב"ם הביא כן מהירושלמי.

אמר רב פפא, ובכתובתה. פרש"י אבל לא נכסי מלוג, דלא ידענו דהיו לו נכסים. המלחמות הק' א"כ אף בנכסי צ"ב נימא הכי, ומשמע דלכו"ע משלמין אותם. וכן יאמרו

1 וכתב דעפ"ז נהגו כשמטילים מס [לפי נכסיו], שמין החובות לפי כמה היה נותן בחוב הזה מספק. וכן הביא דהשורף שטר חוב, למאן דדאין דינא דגרמי שמין כמה אדם נותן בחוב הזה מספק [וכמ"ש תוס' בכ"מ].

2 בנכסי צאן ברזל ונכסי מלוג. אבל בכתובה ל"ש 'מכירה', אלא התחייבות, דמתחייב לפרוע כתובתה. [ויל"ד בגדר נכסי צ"ב, ואכ"מ].

3 אמנם יל"ק מלשונות הראשונים דל"ש בזה מכירה. ועוד האיך נשום דבר דל"ש מכירה.

4 ומשמע דכוונתו דיכול למכור מה שאירש, כיון דבינתיים הקנין פירות שלו. א"נ כוונתו בנכסי צאן ברזל, דהוה שלו וחוב בעלמא.

5 [ויל"ד דל"ש שומת שווי זכות ספיקו, שהלוקח ירא שיחזור בו אילו יתברר שיירשנה].

6 וציין לכתובות [צא:] דזבנה כתובת אמו בטובת הנאה. [וכוונתו דאף שם י"ל כה"ג, אמנם הראשונים שם לא הזכירו כזה].

7 ועוד כתב הרש"ש רוב פעמים נשים מתות קודם וכדאיתא בתוס' כתובות פג:

סבורים אנו שאלמנה נשאת¹. אלא כיון דיודעים שמפסידין כתובתה אפי' מאה מנה, ובאו על דעת כן, חייבין אע"פ שאין יודעים.

[וגבי מזיק ק"ל [ב"ק סב.] דאם נתכוון להזיק, אפי' דלא ה"ל למידע חייב, דמאי ה"ל גביה דאזקתיה. אמנם בגמ' [סנהדרין מא.] מבואר גבי עדים זוממין דיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו, ולא ידעו דתתחייב מיתה].

תוד"ה מעידן. ועוד י"ל שאומרת גירשתני, וא"כ מחלה לבעלה וכו'. רע"א כתב דע"כ היינו בשעת עדותם מחלה, דאם מחלה אח"כ, הא בעדותן הפסידה. ומה לי שמחלה אח"כ. [והאחרונים דנו דאף היכא דמחלה קודם גמ"ד פטורים].

ורע"א הק' דל"ל מטעם מחילה, תיפו"ל שהיא טוענת גירשתני, ובמקום שמודה לדברי העדים ל"ש כאשר זמם [וכדאיתא בב"ק עה:]. [ויש שתי' שמודה שגירשה, אבל טוענת שלא לפניהם].

בא"ד ואע"ג דאשה שאמרה לבעלה גירשתני וכו'. המהרש"א הק' אמאי יתחייבו כאשר זמם, הא דטבא ליה עבדי, דלולי עדותם האשה היתה נאמנת לחוד. ותי' דאמר' דהאשה לא הייתה מעיזה. ורע"א כתב דאי"צ לזה, דכיון דבי"ד השתא דנים שאינה גרושה. אף שלולי העדים היתה נאמנת לשקר ולגזול, אין בזה טעם לפטור את העדים.

אומדים כמה אדם רוצה וכו' בין נותנן מכאן ועד י' שנים. הרמב"ן הק' לא יהא אלא שגזל ממנו אלפא זוזא, ובטלוה שלא ירויח, מי משלם כלום. הא קי"ל [ב"ק צג:] כל הגזלנים כשעת הגזילה², ואמר' בירושלמי [ב"מ ה ג] דהמבטל כיסו של חבירו פטור³. ותי' דכיון דהשתא אינו מחוייב לו כלום, הוה כמאן דמפסיד מיניה אלפא זוזי, אלא דמהני ליה דפרעי שעבודא דאית עליה [כדין פורע חובו] אומדין כמה וכו'.

ובשול"ת מהר"ם מרוטנבורג [ד רצח] הביא [בשם ה"ר חיים] לחלק דהתם היו המעות תח"י להרויח בהם והיו רוצים להוציא מידו ומפסיד' אותו בידיים. אבל במבטל כיסו לא היו בידו של מלוה. ואם הוציאה נעשה גזלן עליה' וחייב באחריות, ואם יתן לו שום דבר זהו רביע'.

והריטב"א כתב לפרש דאומדין מה שיקבל המלוה מהחוב כדי שיפרע החוב עכשיו תוך זמנו.

והריטב"א הביא דהרא"ה למד מכאן הארכת זמן הוה מקצת מחילה. והמוכר שטר חוב, והמלוה האריך זמנו, הוה בכלל מה שאמרו חזר ומחלו מחול. וחייב המוכר כדינא לגרמי⁵.

והערו"ג דן באופן הפוך, כשהעדים זממו להרחיב לו את הזמן, כמה חייבין למזיק. [וע' גר"ח טעלוז ב"ק י, ובשיעורי הגרש"ד].

והראשונים הק' אמאי לא הוה רבית, במה שנותן לו מה שיוכל להרויח. ובתשו' מיימוני [משפטים טו] הוכיח ממשנתנו דאין רבית בהמתנה שכירות⁶. וע"כ מיירי שמעידים שחייב לו שכירות, דאילו הוה הלואה לא היה נותן לו כלום משום רבית. [והמשנ"ל [מלוה ז יא] האריך לתמוה בזה⁸]. והאר"ז [ב"מ קפא] דחה ד"ל דאיירי במעות יתומים או של צדקה

1 והריטב"א תי' דרוב נשים אין להם נכסי מלוג, ואין לזה קול, כיון דלא נכתב בכתובה. [ולא רמי עליה לברורי].

2 והאחרונים הק' על ראיית הרמב"ן מגזלן, הא כיון דקנאו בקניני גזילה משלם כשעת הגזילה, אפי' אכל פירות.

3 והגר"ט [ב"ק קיג] ייסד דעדים זוממין הוה בגדר 'עונש' ולא תשלום נזיקין, והק' א"כ מה הק' הרמב"ן דהוה מבטל כיסו. ותי' דכוונת הרמב"ן דמ"מ א"א לחייבו יותר מאשר זממו 'להפסידו'.

4 ובשול"ת הרשב"א [ג רכז] כתב דאפי' פקדון שקיבל עליו אחריות מעותיו, אינו חייב מניעת הרווח, דאינו בכלל אחריות 'נזק'. ועוד דהוה רבית. דאל"כ, נתיר כל איסור רבית, שבכל ההלואות יש בהן נזק כזה, שא"י להרויח תוך הזמן בסחורה וכדו'.

5 והקצות [סו לז] תמה דהמוכר שטר חוב וחזר ומחלו, מהני מחילה רק על כל שעבוד הגוף, ול"ש מחילת קרקע א' או מקצת החוב.

6 דהביא מעשה דבעה"ב שעייב שכר המלמד, ור' אליעזר מטולא חייב ליתן לו הרויח שהיה יכול להרויח במעות. [והביא דאחיו חלק].

7 אבל הביא דאחיו חלק, והק' מהגמ' [ב"מ עג.] דמנטרי באגי, דיש איסור אף בתוספת בהמתנת שכירות.

8 וכ' דאפשר דכיון דהרויח במעותיו אינו בכלל מבטל כיסו של חבירו. וע"ע יש"ש [ב"ק ט ל] דניחא ליה להיות שותף ולא גזלן במעות. וע"ע חור"ד [קסח יד] דהאריך עד"ז.

שמותר להלוותן בריבית קצוצה¹. אבל הרדב"ז [א פד] והב"י [י"ד קס] דחו דבעדים זוממין אין כאן הלואה כלל, ול"ש רבית. ומחוייבין מה שהפסידו לו שהיה יכול להרויח².

והקצות [עג ב] הביא בשם **המהר"ט** [ח"מ קה] דלמד מסוגיין דאם כופר בזמן החוב [שטוען שעדיין לא הגיע זמנו] מקרי דבר ממון, ומחוייב שבועה [וכ"פ הרמב"ם מלוה יג ו]. **והקצות** הק' דלחייב שבועה בעי גופו ממון. ועוד הק' דלפ"ז איירי דוקא במקום ששווי ההמתנה הוה פרוטה. וכתב דבסוגיין בעדים זוממין הרי תובע שמחוייב גוף המעות מיד [ואף כשכל החוב הוה פרוטה], ואף ב"ד נזקקין לנכסיו לפרוע לאלתר. ואף דבדיעבד הוה מבטל כיסו.

דף ג:

סוף אתי לידי לא יגוש. מבואר דאף ל"ק הטעם משום דיש לו זכות תביעה בסוף הזמן. אבל חוב דאין לו זכות תביעה ל"ש השמטת שביעית. אמנם **הרמב"ם** [שמיטה ט ט] פסק [בשם הירושלמי] דאף חוב שהתנה שלא יתבענו שביעית משמטתו. והר"י **קורקוס** ביאר דחייב בידי שמים בכל שעה, ועוד דמהני תפיסה. [ועדיף מחוב תוך זמנו דק"ל כלישנא בתרא דאינו משמט].

והתומים [סז יב] נדחק דכוונת הרמב"ם וירושלמי דהתנה דלא יהא לו זכות לתבוע בשביעית. אבל אחר שביעית יש לו זכות לתבוע.

אבל **המהר"ח או"ז** [לט] העמיד דנשבע או נדר שלא יתבענו, דיש לו זכות ממון לתבוע, אלא דמעוכב בפועל. וכה"ג ודאי קרינן ביה לא יגוש [וכמו באופן דאינו יכול לתבוע מחמת איסור שבת ויו"ט]. אבל הביא **דהר"ש** [שביעית י ב] הק' דאף הלואת יו"ט, דכיון דאסור לתבוע ביו"ט עצמו יחשב תוך זמנו ולא ישמט].

והראשונים [שבת קמח:] נח' בהלואת יו"ט דלא ניתן ליתבע [בב"ד], האם שביעית משמטת.

מתיב וכו' כולוהו נמי. **הרמב"ן** הק' דאי בעי כתיב פרוזבול. ות"י דהגמ' מק' דמדאור' ל"ש בזה כאש"ז. ואף מדרבנן צריך לשום כמה אדם רוצה ליתן בטורח פרוזבול, ובספק דילמא לא איתרמי ליה ב"ד לכתוב פרוזבול. א"נ מתני' אדינא קאי ולא אתקנתא דהלל. והביא דבירושלמי ת"י בעשה פרוזבול. ו"ל דהוה בכלל ת"י הגמ', דומיה דמוסר שטרותיו לבי"ד.

אבל **הריטב"א** הק' דנאמן לטעון פרוזבול היה לי ונאבד. ובת"י הב' הביא דהוה מח' [גיטין לז:] האם נאמן. ולא הק' דבידו לכתוב. וצ"ב.

מוסר שטרותיו. **פרש"י** הוא פרוזבול שתיקן הלל. [ותוס' ושאר חלקו. ובפשוטו מוסר שטרותיו היינו שמוסר השטר בפועל, וכ"כ **הראשונים** [גיטין לז] בחד ת"י. אבל דעת **רש"י** דאי"צ למסור השטר בפועל]. ובפשוטו משמע דכל מוסר שטרותיו הוה פרוזבול. אבל **הריטב"א** כתב דאפשר דכוונת **רש"י** דהלל הסמך תקנת פרוזבול אדין מוסר שטרותיו לבי"ד.

ותוס' [גיטין לו:] הביאו **דבספרי** דרש' דמוסר שטרותיו הוה של אחיך בידך, אלמא פרוזבול דאור'. [וכדעת **רש"י** כאן דהכל א']. **והרמב"ן** [שם בת"י הב' ת"י דהוה אסמכתא] [וכ"כ **תוס'** שם בדעת **רש"י**].

ובגמ' [גיטין לז]. מבואר דהטעם דמהני מוסר שטרותיו לבי"ד, דתפסי ליה בי דינא. ו**פרש"י** שהם הנוגשים. וכן **רש"י** [כאן] הוסיף דלא קרינן ביה לא יגוש שהרי אינו תובע כלום. [וכ"כ **רש"י** ב"ב כז. דאינו תובע אלא הבי"ד תובעים. וכע"ז גיטין לב:, גיטין לז:, כתובות פט:]. **ורש"י**

1 [ב"מ ע.] אמנם ק"ל דמותר רק רבית דרבנן [ע' בראשונים שם, ובב"י קס].

2 **והב"י** ביאר דאומדין כמה היה נוטל רבית מנכרי, או מישראל באיסור. **והרדב"ז** כתב דשמין כמה היה ראוי להרויח [בסחורה, ולא ברבית]. **והר"י מלוניל** כתב דאומדין כמה דרך העולם לתת מנה לחברו כדי שיפס את בעל חובו שלא יתבע לו את חובו. [ומותר ליתן שכר לפייסו דאינו מלווה למלוה, ב"מ סט:].

3 ועוד דהא מהני פרוזבול אף במלוה ע"פ.

4 וכתבו דק' הגמ' שם דלא היה להלל לתקן לבטל דין שביעית.

5 וכן משמע ב**רשב"ם** [ב"ב סו.], ומשמע מדבריו דהא דאמר' דב"ד הם הנוגשין וכו' הוה גדר הדין דרבנן.

[גיטין וכתובות] הוסיפו דהפקירן הפקר. [ובפשוטו יל"פ דכוונתו לפרש האיך יש להם זכות להיות נוגשים. א"נ כוונתו לפרש האיך מהני הך מסירה לבי"ד, ובאיזה קנין].

והתורה זרעים [סוף שביעית] ביאר דשביעית מהני להפקיע את החוב, ועוד דיש איסור לא יגוש. וזהו בעינן ב' דינים בפרוזבול, דהא דהבי"ד נוגשים מהני להתיר איסור לא יגוש. אבל מ"מ לולי הפקר ב"ד פקע גוף החוב.¹

א"ד וכו' השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. האחרונים דנו דאף באופן שכבר הגיע זמן פרעון, יכול למחול ולהאריך זמן ההלוואה.²

והמאירי הביא [בשם תלמידים של גדולי המפרשים] דכיון דעבר עליו שמיטה ולא השמיטתו [דהוה תוך זמנו], אף שמיטה אחרת אינה משמטתו. וכן מלוה על המשכון ומוסר שטרותיו לבי"ד [כיון דעבר עליו השמיטה, אף בשמיטה שאח"כ אינו משמטת].

תוד"ה איכא דאמרי. אר"ת דהלכה כל"ב [ודלא כאזהרות³]. [וכ"פ הרמב"ם שמיטה ט ט]. והראשונים [רמב"ן, רא"ש] כתבו טעם נוסף דשביעית בזה"ז דרבנן וספק דרבנן לקולא. והב"י [סז] הק' דאדרבה הו"ל ספק ממון, וקולא לנתבע. וכ"כ הריטב"א [י"מ] דספיקא ממוןא חומרא לנתבע.⁴

והב"י כתב [דדעת הרא"ש] דעיקרא דדינא הוה נידון איסור, ומש"ה אמר' מספק דאין איסור שביעית. וממילא גובה חובו. והמהרי"ט [ב י"ד מ] חלק דמ"מ איכא נפק"מ לענין ממון. וביאר סברת הרא"ש דלא אתי ספק דרבנן ומפקיע חוב דאורייתא.

ודעת היראים [קסד] דדין התורה של שמיטה אינה מפקעת את גוף החוב, אלא המלוה מצווה לומר משמט אני. [ובי"ד כופין אותו לומר כן]. [והמרדכי בגיטין חלק על דבריו].

ע"מ שלא תשמטני

ע"מ שלא תשמטני שביעית. בפשוטו צ"ב מה שייך בזה תנאי [אף לולי הנידון מתנה עמ"ש בתורה]. וכן בסמוך ע"מ שאין לך עלי אונאה. וכן מקדש אשה ע"מ שאין עליה שאר כסות ועונה צ"ב מהו גדר התנאי. ורע"א [פאה ספ"ו] כתב דבפשוטו התנאי היא שאם תרצה להשמיט יהא המעות פקדון [ולא הלוואה]. [וכ"כ התומים, ע' בסמוך].

ושוב כ' אינו רוצה להלוות לו אלא בזכיה זו שלא ישמט שביעית, והלווה קיבל על עצמו. ומהני מגדרי סילוק [ואינו דין תנאי]. אבל הביא דבתוס' [כתובות נו.] מבואר דהו' בגדר תנאי. והגרי"ז [הל' נזירות] ביאר דנתחדש גזיה"כ בפרשת תנאי, לבטל שלא יחול חיוב שאר וכסות. [וה"נ בסוגיין שלא יחול פרשת שביעית]. [וע"ע שער"י ז טז, וחזו"א אה"ע נו].

והקצות [רט יא] העמיד מח' ראשונים, דדעת הרשב"א [כתובות נו., קיד' יט, ב"ב קכו] ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה פי' ע"מ שהאשה תמחול החיוב⁵. אבל הרמב"ן [ב"ב קכו:] כתב דכיון דחיובים אלו לא חייבה תורה אלא לזכותו של זה, ומש"ה מהני לעשות קידושין לחצאין בלא זכויות אלו. וכ"ד תוס' [כתובות נו.].

ה"נ ע"מ שלא תשמטני בשביעית אין שביעית משמטתו. פרש"י דמהני תנאי שלא תשמטני 'אתה', אבל ל"ש תנאי על גוף השביעית. והריטב"א [וכע"ז כ' הראשונים בב"מ נא:] ביאר דכיון דהתנאי היה בין שניהם שלא יתבע לו מהני. אבל אין בידם להתנות שלא יהיה כח בשביעית להשמיט. ועד"ז כתב בשו"ת הרא"ש [עז ד, הו' בב"י סז] דמהני תנאי על

1 אמנם זה חידוש גדול דנפקע החוב אף באופן דליכא לאו דלא יגוש. [ויל"פ דעצם החוב עומד לנגישה, ול"מ מה שימצא עצה אח"כ].

2 [וכ"כ הדרך אמונה [שמיטה ט צ"ה צז] בשם הגריש"א זצ"ל שיכול להאריך הזמן אפי' בינו ובין עצמו [אבל הביא דיש חולקין]. ובביאורו"ה [שם טז] הק' אמאי הוצרך הלל לתקן פרוזבול, הא מהני מחילה בע"כ של לווה, ויארץ זמנו ולא יחשב אתי ליד נגישה.

3 אבל ר' אליהו בעל האזהרות פסק כל"ק. והרא"ש הביא בשם ריב"א דבכ"מ הלכה כלשון א', שכן היו שונים רוב החכמים אבל יש שאומר בלשון זה.

4 והאחרונים הביאו כע"ז כתב רש"י [גיטין לז.] מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, להוציא ממון מיד הנתבע. ואילו הרמב"ן [בספר הזכות שם] חלק דאילו שביעית בזה"ז דרבנן אמאי נחשב עשיית מעשה.

5 והרמב"ן [ב"ב שם] נקט דע"מ שתמחול מהני לכו"ע. דלא הוה ע"מ שכתוב בתורה.

6 והחזו"א [אה"ע נו טו] כ' דמכאן נר' דשמיטת שביעית נחשב זכותו של לווה. והחזו"א נסת' האם יכול לחזור אחרי שהתנה בהלוואה.

הגברא.

ובחי' ר' שמואל ביאר תנאי דהוה סוג הלואה שלא יחול דיני שמיטה, ומקח שלא יחול בו דיני אונאה, וזה דברים בטלים. אבל עצם גדר דין השמטת שמיטה ואונאה הוה זכותו של לוקח, ובזה שייך תנאי שלא יחול זכות זה.

אבל המאירי ביאר כלומר שאף שביעית משמטתו לא תקבלנו אתה בתורת השמטה ותפרענו תנאו קיים. [וצ"ב].

והב"ח [ס"ס סז] הביא מלשון רש"י דהמלוה עבר קצת באיסור כשעשה הך תנאי. והא דאמרי' בסוגיין דהתנאי קיים בדין, אבל איסורא עבד. אבל הב"י נקט דלא דוקא. וכ"כ שאר פוסקים דמותר להתנות כן.

אבל הרמב"ם [שמיטה ט י] כתב דכשהתנה עמו שלא ישמיט 'הוא' חוב זה תנאו קיים, שכל תנאי שבממון קיים, ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב. [וכ"ה לשון הש"ע סז ט]. ומשמע דהוה התחייבות ממון מחודשת¹. והתומים [אורים סז יט] כתב דע"מ הוה כמעכשיו, ומש"ה לא הוה אסמכתא². והאחרונים הק' לראשונים [ע' ש"ך ח"מ מ, ע' כתובות קב]. דל"מ התחייבות בלא מעשה קנין.

אבל הברוך טעם [על הקצות סז] חלק דודאי דגובין מזמן הכתוב בשטר וכל שעבודא, כיון שהותנה שלא ישמט.

והברוך טעם הק' דאף חוב זה [של התחייבות] ישמט שביעית, דאף חוב שאינו מחמת הלואה כאונס ומפתה שעמדו בדין נשמט. והקה"י [ד] כתב דברמב"ם וש"ע מבואר דשמיטה אינה משמטת התחייבות [דאינו מחמת הלואה³]. ומ"מ דן הקה"י דכיון דקבע זמן יחשב כזקפו במלווה. ואף הקפת החנות משמטת היכא דזקפו במלווה⁴.

תוד"ה ושמואל. וי"ל דה"נ מי יימר דעקר. אבל הרמב"ן [ב"מ נא:]: נקט דלמסקנא שמואל דלא כר' מאיר [דל"מ מתנה עמש"כ בתורה אף בדבר שבממון], דהתי' דמי יימר דעקר ל"ש בסוגיין. דודאי קא עקר דהא ידעי דאיכא שביעית ומתנו ואף דלא ידעי אי מפרע קודם שביעית אי לא. [וביאריו האחרונים דעשו חלות נגד התורה, אף דלא ידעו דאיכא נפק"מ].

והפוסקים [לח"מ מכירה יג ג] הק' סתירה בדברי הרמב"ם דגבי שביעית פסק דמהני תנאי, אבל גבי אונאה פסק דל"מ. והש"ך [סז ג] תי' דגבי אונאה לא ידע דאיכא אונאה, ולא ידע ומחיל. אבל שביעית נחשב דידע [ודלא כתוס']. והגר"ח [מכירה יג] ביאר דגבי אונאה, אילו אין אונאה במקח, אינו חל נגד התורה. אבל גבי שביעית חל דין מעיקרא בגוף החוב, דהשביעית לא תשמט [והוה נגד התורה], אף אילו בפועל לא יבוא שביעית כלל.

והמשנ"ל [מלוה ח א] הק' דק"ל [ע' כתובות פג]. דאף דמתנה עמש"כ בתורה תנאו בטל, בדרבנן יכול להתנות. וקי"ל דשביעית בזה"ז דרבנן. ותי' דה"מ בדבר דלא איכפת להו אם יתקיים, אבל שמיטה דהנמשך מחלות התנאי הוה נגד עצם תקנתם, אף בדרבנן ל"מ. ועוד תי' דשאני שביעית דעיקרו דאור' [וכמ"ש תוס' כתובות נו דאף בכתובת אלמנה ל"מ תנאי, דעיקר כתובה דאור'].

שם. הקצות [סז ג] הק' דכל מלוה לי' שנים, היר קבעו להדיא שיפרע אח"כ, ונימא דהוה כמתנה ע"מ שיפרע אח"כ. והרי הרמ"א [סז ט] הביא בשם המהר"ק [קסג] דאף כשכתב בשטר לשון פקדון הוה כתנאי ע"מ שלא ישמט. ותי' ע"פ דברי התוס', דדעת שמואל דודאי קעקר ל"מ תנאי, וקבע זמנו י' שנים הוה ודאי עקר⁵. והאחרונים דחו דבעינן לשון תנאי [וכמ"ש תוס' כתובות נו]. וע"ע קה"י [ד].

- 1 ועפ"ז דן הקצות [סז ח] דהיכא דהתנאי לא נכתב בשטר אלא ע"פ, הוה מלוה ע"פ.
- 2 לדעת הסוברים דבמעכשיו אין חסרון אסמכתא. וכתב דלדעת החולקים, צ"ל דהוה תנאי דהוה פקדון ומש"ה ל"ש שמיטה משמטת.
- 3 והאחרונים האריכו בזה. והקה"י הביא דכ"ד תוס' [כתובות נה] דכתובה הוה כהקפת החנות. אבל דעת רש"י שם דמשמט.
- 4 והביא דבש"ת הרשב"א [א תתקפט] מבואר דזקפו במלווה נחשב דהחייב נפרע, ושוב נתחייב לו. ולפ"ז צ"ע אי שייך בשעה ראשונה.
- 5 וכתב דמש"ה הר"ף השמיט דין י' שנים.

תוד"ה ע"מ שאין בו. פ"ה דהוה מקח טעות, שהרי התנה שאין בו אונאה. והריטב"א הק' דא"כ פשיטא דהוה תנאי בעלמא [ולא בדיני התורה של אונאה]. וכתב דאפשר דקמ"ל דיש לו אונאה אף פחות משתות [דלטפווי מילתא קאמר, ב"ב קלח:]. וכתב דלפ"ז צ"ל דאף דלא דמי לשביעית, מ"מ הביאו דבחד תנאי מהני ובאיך ל"מ.

והריטב"א הק' דמאחר דמהני תנאי, אמאי הוצרך הלל לתקן פרוזבול [שהיו נמנעים מלהלוות]. ותי' דאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלואה. וגם אינו רוצה שנראה כאילו מתיישב מלגבות חובו בזמנו. ועוד שנראה כאילו מראה עין הרעה לשמיטת השביעית, ועוד שתשתכח תורת שביעית [אבל פרוזבול אוושה מילתא שעושין פרוזבול]. אבל בחי' בכור שור [כאן] תי' דפעמים שהלווה לא ירצה להסכים לתנאי זה, ומתוך כך נמנע מלהלוותו, ועובר בלאו ד'השומר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו'. [אבל בדברי הריטב"א משמע דאינו בכלל זה. והאחרונים דנו בזה].

והרמב"ן הביא דדעת הרמב"ם דה"ה יובל מהני להתנות ע"מ שלא יפקעינו יובל. והרמב"ן חלק דביובל אף המוכר מצווה, דהתורה צווחת דל"מ דומיה דרבית. [וע' בראשונים ב"מ עט.].

סבר רבה בב"ח ה"מ במלוה בשטר, דלא עביד איניש דטרח וכו'. הריטב"א ביאר דלא ידע דהטעם מגזיהכ, דאכ אין חילוק בין מלוה בשטר. [אלא הוה משום אומדנא]. [והדב"א נע' בסמוך] דן במלוה בשטר, האם יש תרוייהו, משום אומדנא דקביעות זמן, ואף משום גזיה"כ. או למסקנא הוה רק גזיה"כ.

אחד מלוה ע"פ וכו' שמטה אחרת כזו וכו'. הריטב"א כתב דמ"מ אם טוען שפרעו נאמן בשבועת היסט, דבזה לא אמרי' חזקה א"א פורע תוך זמנו. דעביד איניש דפרע תוך ל'. [וכ"כ תוס' וש"ר ב"ב ה']. ובש"ת הרא"ש [עו ג, וכע"ז הסמ"ע עח א, יח] ביאר הטעם דכשקבע זמן יודע שלא יהא לו מעות עד אותו שעה. אבל הקצות [עח ח] הק' דבב"ב [ה:]: מבואר דאף פדיון הבן ושכירות וכדו' אמרי' כן. אלא דכה"ג הדרך לפרוע. וחזקה זו תליא במנהג העולם.

והדבר אברהם [א לב] דייק מדברי הגמ' דאינו בגדר אומדנא, וכמי שקבע זמן. אלא הוה גזיה"כ ודדרא דאיסור שאינו רשאי לתבוע, והוה ענין שמיטה קטנה. ועוד כתב דהוה איסור בעלמא [אבל יש לו ממון לתבוע]. וכע"ז כתב הגר"ז [מלוה כו ב, והו' בגר"ח סטנסל שיב] דהוה דין גזיה"כ דאינו רשאי לתבוע, והוה זכות שזיכתה התורה ללווה. ועפ"ז ביאר מש"כ הרמב"ם [מלוה שם] דאף כשעבר זמנו ותבע ללווה ואין לו נכסים, אינו יכול לתבוע לערב תוך ל' יום. דלא יהא כח זה פחות מהלווה עצמו.

והגר"ז הוסיף דלשון הרמב"ם דאינו יכול לתבוע, ולא כתב דאינו רשאי [דמשמע לשון איסור], וכמו כל תוך ל'. וביאר דגבי לווה הוה גדר השמטה ואיסור. אבל בערב הוה סברא דלא גרע, ואין לו זכות תביעה. אבל אינו בגדר איסור.

והרשב"א [ב"ב ה, וכ"פ השר"ע עג א] דה"מ במקום דליכא מנהג, אבל במקום שנהגו, הכל לפי המנהג² [ע"פ התוספתא ב"מ י³]. והדב"א כתב לפרש דהגזיה"כ הוה בסתם מלווה, אבל במקום שנהגו הוה כמי שקבעו זמן אחר. וכשקבעו זמן לא נאמר הך דין. אבל הגר"ז [הנ"ל] דייק לשון הרמב"ם [יג ה] דאם התנה שיתבע מתי שירצה מהני, דתנאי שבממון הוא⁴.

והב"ח [סז] כ' דסתם מלווה ל' יום לא אמרי' דשביעית משמטתו [אף לל"ב דלעיל]. אמנם האר"ז [ע"ז קכג] מבואר דשביעית משמטת. [וכן הביאו מדברי הר"ן שבת קמח:]. והאחרונים [תומים סז טז, דב"א א לב] הביאו דתליא בפ' דברי הירושלמי.

והתומים ביאר סברת הב"ח דהוה כמו ע"מ שלא לתבוע, דיש לו זכות ממון בחוב, אלא דהוה דין בפנ"ע למונעו.

1 אבל הרשב"א שם דן בזה, והר"ן [כתובות ז: בדה"ר] הביא בזה מח' הגאונים.

2 והמג"א [שז יד] כתב דבמדינותו נהגו דתובעים תוך ל'.

3 ובתוספתא מבואר דאם המנהג פחות או יותר [ויל"ד כשהמנהג לתבוע פחות או יותר האם הוה בגדר אומדנא בעלמא. או דמהני לשנות דין האיסור כה"ג].

4 וצ"ל דקאי באופן דלא קבע זמן, אלא התנה שיוכל לתבועו.

ולפ"ז נקט התומים דמהני תפיסה בסתם מלוה תוך ל'. והמנח"ח [תעז ח] חלק דמשמע בפוסקים דל"מ תפיסה.

אבל הדב"א ביאר סברת הב"ח [כנ"ל] דמצד החוב מחוייב מיד, אלא דהוה ענין שמיטה קטנה. ואינו בדין ששמיטה קטנה תפקיע לשמיטה גדולה. ועוד אפשר דיש לו זכות ממון לתבוע, אלא דהוה איסור בעלמא.

דאמר מר [נח' בזה התנאים ר"ה י] ל' יום בשנה חשיב שנה. והריטב"א כתב דאפי' למ"ד [שם] דיום אחד בשנה חשוב שנה, בהא מודה דהוי שלשים יום שאין אדם לזה מחבירו לפרוע ליומא אחר.

ודעת ר"ת [הו' בראשונים כאן, ובתוס' שבת קמח; ובס' הישר תפג] דאף בשאלה אמרי' סתם שאלה ל' יום¹. [ועפ"ז ביאר הא דטלית שאולה עד ל' פטורה מציצית [מנחות מד]. דסתם שאלה ל' יום]. אבל הרמב"ן [כאן וש"א ר"ב כ"מ] חלק דקאי דוקא במלוה. [וכ"פ השר"ע עג א].

הפוחת בית הצואר. פרש"י שעשה פה חלוק. והרמב"ן הק' דפשיטא, דקורע גמור הוא. והביאו דעת ר"ת דיש פתח, אלא שהוא סגור, שדרך תופרי בגדים להעביר חוט משפה לשפה. [וקמ"ל דאף זה חשיב, ובזה מקשה הגמ' ממגופת חבית].

חייב. פרש"י שתיקן כלי. וכ"כ רש"י [שבת מח]. דחייב משום מכה בפטיש, דהוה גמר מלאכה. אבל הרמב"ם [שבת י י] כתב משום קורע. והריטב"א כתב דרש"י לא פירש משום קורע, דאינו חייב כיון דאינו ע"מ לתפור². והאחרונים האריכו בזה האם קורע לתקן חייב, או דעצם המלאכה הוה ע"מ לתפור. [וע' גהש"ס שבת עג; קה"י שבת לו ועוד]. והביאו דהקורע בחמתו חייב על עצם הקריעה. והביאו"ה [ס"ס שמ] כתב דהריטב"א [כאן] הוה יחידאה.

מה בין זה למגופת חבית. פרש"י דמתיז ראשה בסייף. [וחותך מגוף החבית, ומותר משום דהוה מקלקל. ועוד מבואר בגמ' ביצה לג: דאיירי בחבית של מוסתקי, שהדביק שברים לעשות חבית. וכ"כ תוס' עירובין לד: דמש"ה אין בזה משום סתירה]. והראשונים ביארו לדעת ר"ת [הנ"ל] דאיירי שעושה נקב בתוך המגופה. והוה דומיה דלעיל.

והמנח"ח [מוסד השבת קורע ג] הק' דלדעת הרמב"ם דחייב משום קורע, א"כ מה דמיון למגופת החבית. וכתב דנר' דאף לרמב"ם חייב אף משום מכה בפטיש, וזה כוונת הגמ'. [וכ"כ הקר"ס שבת י דחייב משום מכה בפטיש].

אבל האפיק"י [ב ד ענף ו] כתב לפרש דמלאכת סותר שייכא למלאכת קורע, וס"ד דהגמ' דהיתר סתירת החבית משום דהוה סתירה שלא ע"מ לבנות. ואף דאסור מדרבנן, הקילו במקלקל. [עיי"ש עוד].

זה חיבור. הריטב"א הק' דלפרש"י [הנ"ל] שובר בגוף החבית, והוה חיבור. ותי' דכיון דיש לו פתח במקום אחר [אלא שסתומה בטיט] נחשב פתוח לענין זה. אבל לפר"ת איירי בנקב בתוך המגופה, ולא בגוף הכלי.

והמאירי הק' דשובר אדם את החבית ומתיז ראשה בסיף להוציא ממנה גרוגרות ליתן לפני האורחים, ושבירת חבית ודאי חבור הוא. ותי' כבר אמרו עליה ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי והרי הוא מקלקל והתירוהו לכתחילה לצורך שבת.

רש"י ד"ה לא פסלוהו. ופסול מקווה במים שאובין מדרבנן היא. כדאי' בב"ב [סו.]. ותוס' והראשונים [שם], וש"א [מ] האריכו לדון האם כוונת הגמ' דוקא דין ג' לוגין הוה מדרבנן, או דכל דין שאובין מדרבנן. והערו"ג ציין דרש"י [שבת יד] מבואר דכולו שאוב פסול מדאורייתא.

רש"י ד"ה הורידו. מהכשרו לפסול. בפשוטו משמע דאף אחרי שהוכשר המקווה נפסל ע"י ג' לוגין שאובין. והראשונים [ב"ב סו., הו' ב"ב יו"ד רא טו] הביאו כמה משניות מפורשות דמקווה שלם אינו נפסל במים שאובין³, והכא איירי קודם שיש בו מ' סאה. [וחלקו על רשב"ם שם דמשמע דלא כן].

מי צבע. הריטב"א כתב שהצבע נטל בהם ידו. אבל הראב"ד [בעה"נ א] כתב דשרו בהם סממים.

1 [ויל"ד דחפץ בעין הוה שלו, ואינו בגדר 'תביעה', דנימא דיש דין השמטה על תביעתו. וע"כ דסברת ר"ת משום דהתורה קבעה גדר האומדנא. וכן הא דהביא מטלית, היינו דנוהג שבעולם להשאל [עד] ל' יום, ועי"ז מתפרש שם 'שאלה' כה"ג. אבל ל"ש כלל לדין הפקעה בע"כ].

2 וכ"כ המג"א [שיז י] דחייב משום מכה בפטיש, דל"ש קורע אלא ע"מ לתפור. וכתב דלא כער"ש שהוכיח מקורע בחמתו.

3 דכיון דהוכשר תו לא מפסל. א"נ מדין 'השקה', דבטל מהמים שם שאובין.

וכי מה בין זה למי צבע וכו'. האחרונים הק' דיסוד הק' חילוק מוכח במשנה [מקואות ז ג, ושבת קמד:]: לענין שינוי מראה דגוף המקוה. וצ"ב אמאי הק' כן אמימרא דאמוראים. וביארו דשם מבואר דיש לזה חשיבות משקה, ואילו בסוגיין נתחדש אף דאין בזה 'שם מים'.

ובגמ' [עירובין כט:]: איתא דשכר פוסל את המקוה בג' לוגין. סד"א דשיכרא איקרי [ולא מי צבע]. ומשמע ברש"י דקמ"ל ד'שם מים עלי'. ותוס' ביארו דשכר כל עיקרו אינו אלא מים. ועוד בסוגיין מיקרי חמרא מזיגא, ויש לזה שם יין, ופירא אינו פוסל את המקוה.

דף ד.

חסר קורטוב. בפשוטו שיעור קורטוב לאו דוקא, וכ"כ התו"ט [מקואות ג א] בשם כמה ראשונים. והרמב"ם [מקואות ז י] כתב חסר דינר. והתשב"ץ [א יז] הביא חשבון דשיעור דינר הוה מכון כשיעור קורטוב. ולפ"ז משמע דהוה שיעור דוקא.

וכן וכו' ונפל לתוכן קורטוב חלב. דהחלב אינו משלים לשיעור. ור"י ב"נ חולק דמצטרף. והאחרונים [תפא"י שם בבוועז] הק' [לת"ק] דאמאי לא תתבטל החלב ברוב, ועי"ז יצטרף לשיעור מים. ובפשוטו מבואר דביטול ברוב ל"מ לתת דינים למתבטל, ואינו מצטרף לשיעור², וכיסוד העונג יו"ט [ד] דל"מ ביטול בחוטי ציצית להחשב לשמה. והתפא"י דחה דפסול ג' לוגין דרבנן. וכה"ג לא גזרו.

דבעי רב פפא רב תנא חסר קורטוב ברישא וכו'. [ונח' בזה רבא ואב"י בשם רב יוסף. אבל אין נפק"מ לדינא דקי"ל כרב דאינו פוסל, וכ"פ הרמב"ם מקואות ז י ושר"ע רא כג]. ובמשניות דידן ל"ג חסר קורטוב ברישא, וכן משמע בכל הראשונים. ורע"א [במשניות שם] תמה אמאי סתמו דלא כרבא³.

וכת' רע"א דמ"מ בסיפא לא קי"ל כריב"נ. ואף אי גרסי' חסר קורטוב ברישא, וקי"ל כוותיה ברישא, בסיפא דלא איתמר להדיא קי"ל כת"ק.

הטובל שם לא עלתה לו טבילה. בפשוטו משמע דל"מ טבילתו כלל [וכ"כ הרמב"ן], ודלא כרש"י⁴. וכ"מ דתוס' למדו מדברי רש"י. אבל רש"י לפנינו משמע דאף שנטהר, חוזר ונטמא מדין הבא במים שאובין⁵. וכ"כ המאירי.

ומ"מ הק' הריטב"א דאמאי ל"מ השקה אף להפקיע ממנו שם שאובין לענין הק' דין. ובפשוטו תי' האחרונים [פנ"י ערול"ג] דגזירת ראשו ורובו [שיאמרו לא אלו מטהרין] גזרו היכא דהוה שאובין במציאות. ועוד הביאו האחרונים [קה"י ה, רש"ר] דיש סוברים⁵ דהשקה ל"מ להפקיע ממנו שם שאובים, וכשהופסק החיבור למקוה ל"מ.

חיישינן לג' לוגין שלא יהיו במקום א'. האחרונים [שו"ת חוות יאיר קי] הק' דבכל תערובת לא חיישינן להכי, וכל לח בלח בטל בששים. והראב"ן [כח] כבר עמד בזה והעמיד דאיירי כשטובל מיד עם נפילתו.

והרמב"ן הביא בשם ר' משה הדרשן דאיירי בים הגדול, דמימיו מלוחים ואינן מתערבין עם המתוקין. והא דמהני כשמוסיף על מקוה שלם מדין ביטול [ולא משום השקה], אבל כה"ג ל"מ ביטול. והרמב"ן חלק. והרמב"ן וריטב"א הק' א"כ חיישינן שלא יבוא כל גופו במים, ואמאי תלי בג' לוגין. ורש"י הביא גיר' 'אי אפשר', ורש"י מחקו, דהא ספק הוא. והרמב"ן הביא דכ"מ מצאנו כלשון הזה, דכל דבר רחוק שייך לשון זה.

ותוס' גרסו מלאה יין. והרמב"ן כתב דאע"ג דאין מקומו ניכר, חיישינן שיש יין במקום

2 וכמו שהוכיחו האחרונים מרש"י [סוכה מח:]: ועי' רש"י ותוס' [זבחים עח:], ותוס' [זבחים עט:], ובר"ן [נדרים נט:].

3 והגור"א [י"ד רא נח] כתב דקי"ל כת"ק וכרב וכמסקנא דגמ' ד. [ונקט דאב"י הוה מסקנא]. ול"ש כלל דהל' כרבא, דאינו נפק"מ לדין].

4 והרמב"ן הק' דא"כ אף באדם טהור משכחת לה כה"ג. [אמנם נח' בזה הראשונים בשבת יד., גיטין יז. האם גזרו דוקא טבול יום].

5 דריבנו ירוחם [הו' בש"ך רא קיב] נסתפק בזה.

הזה. אבל הביא בשם **התוספתא** דאיירי דמראהו כמראה היין. **והרמב"ן** הק' א"כ ניכר שיש כאן יין, והאיך ס"ד דתעלה טבילתו.

תוד"ה אמר. ולא נר' דהא מדשוי לה השקה כמחוברים, ה"ה לענין טבילה נמי, ועוד וכו' מים שבתוכו. **הרש"ש וחש"ל** הק' דהו"ל להביא משנה [מקואות ו ג] דמהני חיבור [השקה] לטבול במקוה השאוב. **והאחרונים** דנו דכוונת התוס' דס"ד דהכא גרע דהוה בתוך הכלי. [וכ"כ **הריטב"א** עי"ש שהאריך].

בא"ד והיכי סלקא לה טבילה, הא המים שאובין בתוכו. **והריטב"א** הוסיף דהמים השאובין חוצצין.

מהד"ת אוקי גברא אחזקיה. **פרש"י** דהוה טבילת ספק, ואל תטהרנו מספק. **הריטב"א** הק' ל**פרש"י** [דטמא משום טומאת ג' לוגין], דכיון דודאי נטהר מטומאתו, וספק נכנס לטומאת ראשו ורובו, הוה ספיקא דרבנן ואין ספק מוציא מידי ודאי. **והעונג י"ט** [ע] הביא מדברי **רש"י** דמחזיקין מטומאה לטומאה [ע' שמעתתא ה].

הכא אוקי תרומה אחזקה, **קמ"ל**. דחיישין מספק. **הפנ"י** תמה אמאי חיישין, הא הוה ספק דרבנן.

שלא השם

לוקין ומשלמין וכו' דברי ר"מ. **פרש"י** מלקות מלא תענה. **והרמב"ן** ו**הריטב"א** כת' דאף דהוה לאו שאין בו מעשה, וניתן לאזהרת מיתת ב"ד, גלי קרא דלקי מוהצדיקו [כדלעיל ב:]. **וכ"כ תוס'** [בע"ב ד"ה הו"ל, ושבת קנד. וב"ק עד: וסנהדרין י.]. ולא אמר' דגלי קרא רק במלקות דבן גרושה. [ומשמע דאף רבנן פליגי רק משום דאין לוקה ומשלם, וע' בע"ב].

[ומבואר בדבריהם דמלקות ב"ג לא שייך לכאשר זמם, אלא משום לא תענה. **והאחרונים** דנו דמ"מ אפשר דלקי דוקא במקום הזמה].

אבל **המאירי** [בתחילתו] משמע דר' מאיר סבר דלוקין על לאו שאין בו מעשה. [וע' בע"ב]. **וכ' דרבנן פליגי אף בזה**.

וחכמים אומרים כל המשלם אינו לוקה. דעת עולא [כתובות לב.] דכל מלקות וממון [כדי רשעתו], משלם ואינו לוקה [דילפי' מעדים זוממין וחובל עי"ש]. אבל ר' יוחנן ש"ם סל דלוקה ואינו משלם, אלא דבפירוש ריבתא תורה עדים זוממין וחובל לתשלומין.

ובגמ' [כתובות לג.] איתא דעדים עדים זוממים משלם ואינו לוקה, אבל אחותו לוקה, דאל"כ בטלת וכו'. ומקשה הגמ' א"כ בטלת 'והיה אם בן הכות'. ו**פרש"י** דלעיל [ב:] מוקמי' בעדים זוממין. ותי' הגמ' אפשר לקיומי בבן גרושה. [ולכאור' מבואר דהפסוק אין לוקה ומשלם, קאי לפוטרו מאותו מלקות דבן גרושה. ולא מלקות אחר].

תוד"ה לוקין. פ"ה מקרא דמביאן לידי מכות אינו מביאן לידי תשלומין. **וכ"כ רש"י** [כתובות ב:] דכיון דהן ב' שמות חייב על שניהם'. **ותוס'** כתובות הק' דכ"ש אי כתיב בחד קרא שילקה וישלם, שהיה לוקה ומשלם².

ותוס' [שם, וכע"ז הרמב"ן כאן] כתבו ליישב סברת **רש"י** דאין לנו לבטל פסוק הא' לגמרי ולקיים האחר. אבל אם באין מחד קרא, כגון שהעידו שהוציא שם רע, דחייבו ממון ומלקות. פטורין מכאשר זמם.

והרמב"ן כתב דאליבא דאמת לא משכחת לעולם 'שם אחד' לר' מאיר [ומש"ה לא מוקמי' למיעוט כדי רשעתו כה"ג].

אבל **ר"י** [בתוס' כתובות הנ"ל] חלק דכיון דרצו לחייבו שניהם, יתחייב אף הם שניהם. ול"ש בזה כדי רשעתו.

בא"ד וקשה וכו' החוסם וכו' אע"ג דליכא אלא חד לאו דלא תחסום. **והריטב"א** [כתובות

1 [ואפשר דהוה סברא כעין מיתה לזה וממון לזה, דכשיש חיוב מיתה כלפיו פוטר לחיוב ממון. אבל במקום שהוא מב' מקראות כל א' אינו פוטר חבריו].

2 וכסברא זו כתב **המהר"ם** [ב"ק ד.] דלא שייך פטור קלב"ם בכופר, דתרווייהו מחמת דבר א'. אמנם **האחרונים** הק' דמבואר [בע"ב] דמוציא שם רע נחשב חידוש דלוקה ומשלם, ואף דהוה משם א'. ובפשוטו קו' התוס' על רש"י דהו רבותא, ולא ס"ל כן באמת.

לב: כתב דליכא למימר דהוה משום לא תגזול, דאי לאו דאמר רחמנא לא תחסום אין כאן גזל. אבל הרמב"ן [ורמב"א] כתב דהוה שם אחר, ד'לא תגזול'. ואף דלולי 'לא תחסום' לא שייך ממון כלום, מ"מ כיון דכבר חסם חיובו משום לא תגזול.

ודברי התוס' צ"ב, דל"מ חיוב ממון בדין לא תחסום, אלא דמצווה שלא לחסום. ומבואר בגמ' [ב"מ צא]. דמחוייב מדין שכירות [ואינו משום עצם הלאו]. [ואף הרמב"ן משמע דהשיב מסברא אחרת].

בא"ד לכך פי' הר"מ מבורגוני וכו' דתשלומין ל"ב אזהרה. אבל הרמב"ן כתב דכוונת ר' מאיר דאזהרת כאשר זמם ילפי' מ'ולא יוסיפו' [כדאיתא בע"ב], והוה לאו בפנ"ע.²

ועוד פי' ר"י בתוס' [כתובות לב:], והו' בריטב"א [דאי הוה סמוכין זל"ז] [בפסוק א'] היינו אומרים דהוה לאו הניתק לעשה, ולא ילקה.³

דף ד:

בשלמא לרבנן, כדי רשעתו. בפשוטו משמע דאף לרבנן לוקה משום לא תענה. וכן דייק תוס' [סנהדרין י. ועוד] ואף דהוה לאו שאין בו מעשה, וניתן לאזהרת מיתת בי"ד. הא גלי קרא והצדיקו.

אבל המאירי במשנה כתב דסברת רבנן משום כדי רשעתו, ואפי' היה מלקות מצד הלאו. וכ"ש בזה דהוה לאו שאין בו מעשה, ואין לוקין. [ומבואר מדבריו דדברי הגמ' כאן לרבנן]. והריטב"א כתב לפי' הרמב"ן [הנ"ל דאין לוקין בלאו שניתן לאזהרת ממון], לרווחא דמילתא נקטיה, דהא לרבנן איצטריך לאזהרת עדים זוממין [כדלקמן], ואינו לוקה עליו.

תוד"ה גמר. וי"ל דמוציא ש"ר גופיה ל"י דלקי אלא מוהיה וכו'. [וכ"כ תוס' סנהדר' י. והריטב"א ב:]. ורע"א [בגהש"ס סנהדר' י.] הק' דלזה סגי 'בן מבן', ול"צ קרא דוהצדיקו.

תוד"ה סבר. וי"ל דודאי בין לר"מ ובין לרבנן ליכא חילוק בין קנס וכו' אבל רבנן ס"ל דעדים זוממין ממונא. ותוס' [כתובות לב. בשם ריב"א, הו' בגהש"ס] תי' עוד דאפי' ס"ל דעדים זוממין הוה קנס, ס"ל דכדי רשעתו משמע אף ממון. ור"מ פליג דילפי' בבנין אב, ומפיק ממשמעותיה. א"נ רבנן ס"ל דמוציא ש"ר הוה חידוש.

ודעת רבה [כתובות לד:] דבקנס אין פטור קלב"ס. והריטב"א הק' דכיון דכדי רשעתו כתיב בעדים זוממין דהוה קנס, האיך ילפי' ותי' דילפי' אם אינו ענין, ונדרש לעלמא.

אבל המאירי חידש דאף לר' מאיר בממון אין לוקה ומשלם. וכתב דהגמ' [ב"מ שם] במסקנא לא קאי דאין לוקה ומשלם. והא דאמרי' בעלמא דר' מאיר ס"ל דלוקה ומשלם הוה דוקא בקנס.⁴

אלא אמר ר"ל גמר מעדים זוממים. [דעדים זוממים הוה לאו שאין בו מעשה, וכדלעיל ב:]. ותוס' [תמורה ג:] כתבו דהגמ' שם לא הזכירה דלוקין בכה"ג אלאו שאין בו מעשה, דמפורש בקרא דלוקה. [וכ"כ הרמב"א].

רש"י ד"ה גמר. לוקין על דיבורם בעדי בן גרושה. ובזה מבואר בגמ' דעדים זוממין לוקין. ולא קאי אכאשר זמם. אבל במאירי משמע דקאי אכאשר זמם.

תוד"ה הא. משמע לר' עקיבא וכו' דלא מצי יליף. אבל התוס' שאנץ פי' דילפי' משבועה. וע"ע תוס' [שבועות ד:].

ועוד כתב הבית הלוי [א לה יג] דהיכא דזרע כלאים ושוב מקיימו, נחשב המשך ממעשה הזריעה, וכיון דתחילתו ע"י מעשה לוקה [וכע"ז בתוס' שבועות יז].

תוד"ה אלא. ופי' ר"י שכן הם משוונים. והרמב"ן ביאר דיש במלמד חומרות שאין בלמד,

1 וכה"ק הריטב"א [כתובות לב:] לתוס'. ולתוס' צ"ל דר' מאיר השיב לדבריהם דרבנן, דאף לדידהו חיוב ממון ל"צ אזהרה.

2 וכע"ז כ' הריטב"א [כתובות שם] דאילו הוה מחד קרא כבר פירש הפסוק שעונשם כאשר זמם, ותו לא. ובזה ר' מאיר ביאר דאזהרה אינו מלא תענה. וחכמים פליגי דהוה שם א', ועוד משום כדי רשעתו.

3 [ותוס' ביארו דכיון דאינו מתקן את עצם העבירה לא נחשב ניתק לעשה אא"כ נכתב בסמוך].

4 וי"ל דהאם כוונתו לפי רבה [כתובות לד:]. אבל בגמ' [שם] משמע דרבה קאי לרבנן [ואף בחיוב מיתה], ור' מאיר ס"ל כן אף בממון.

אבל הלמד אין בו שום חומרא שאין בהם¹.

ותוס' [כתובות לב: וכו"כ הריטב"א בשם ר' מאיר אשכנזי] פי' [לפר"ת], דאם זממו על א' שהוציא שם רע לוקין ומשלמין. [ור"ת פי' בגמ' שם דאף בעדים זוממין שהעידו שא' חבל בחבירו, מתחייב ה' דברים²]. והאחרונים האריכו לדון אמאי לא אמרי' דאין לוקה ומשלם. ועוד הביא הריטב"א בשם הרא"ה דכוונת הגמ' דהחומרות הוה בעיקר הדבר שבאו ללמוד [ולא בדיניו].

תוד"ה ורבנן. וי"ל דשאני הכא דגלי קרא וכו'. [ע"ע תוס' שבת קנד.]. ועוד כתב הגר"ח [סטנסל שו] דבכאשר זמם ל"ש החסרון דלא והניתן לאזהרת מיתת ב"ד. דבעלמא אמרי' דהחויב מיתה זהו עונשו של לאו, וכל לאו ניתן או למיתה או למלקות. אבל בכאשר זמם נכלל ג"כ מלקות [דכאשר זמם], וכיון דניתן הך לאו למלקות [דכאשר זמם], ניתן אף למלקות בן גרושה.

ורבנן, האי לא תענה מאי עבדי ליה. קו' הגמ' אמאי לא לקי אף משום לא תענה [ע' גהש"ס דנתקשה בלשון הקו'].

והרש"ש כ' דמהא דהגמ' לא תי' דס"ל כדי רשעתו, מבואר דב' מלקיות לא נחשב ב' רשעיות, אלא בעונשין נפרדין.

לאזהרה לעדים זוממין. ותוס' [סנה' י.]. הק' דהא אף לרבנן לוקה אלאו דלא תענה לולי כדי רשעתו. ותי' דכיון דכבר לקו מכאשר זמם, א"א להלקותם שוב בלא אזהרה. דלא ענש אא"כ הזהיר, והיינו מלא תענה. [וכע"ז כ' שא"ר].

אבל המאירי כתב לפרש דאין לוקין אלאו שאין בו מעשה, אלא היכא דאזהרתו בא מצד אחר. כגון מוציא שם רע דלוקה משום מויסרו, ואזהרתו מלא תלך רכיל. וכן עדים זוממין דלוקה משום כאשר זמם, ואזהרתו מלא תענה.

רש"י ד"ה לאזהרה. שלא היה לו לענשן אא"כ הזהיר. והריטב"א חלק דהיינו עונש מיתה. אבל מלקות א"צ אזהרה, דא"כ בכל חייבי לאוין דכולן באו לאזהרתן. ודוקא אזהרת מיתת ב"ד נתמעט. ועוד 'הצדיק' אפקיה מדין לאו דמחמר, א"כ אף בזה אפקיה.

[והאחרונים נקטו בדעת רש"י דכל לאו צריך אזהרה, אלא דלחויב מלקות אזהרתו זהו עונשו. ואילו כאשר זמם הוה עונש בלא אזהרה].

דף ה.

להכרזה. פרש"י לאחר שנענשו, כך וכך נהרג פלוני [כדאי' בסנהדרין פט.]. והרמב"ם [יח ז] הוסיף או לקו בפנינו, או ענשנו ממון. והאחרונים [ר"י פערלא ח"ג פר' ג, ערול"ג ד.] העירו דבפשוטו מצאנו הכרזה רק בחיוב מיתה.

משלשין

מנא ה"מ. פרש"י דכ"א סופג מ'. דס"ד דאף מלקות יתחלק. והאחרונים דנו האם חויב כאשר זמם הוה ה'פסק' שחייבו את הנידון [אלא דבזה ס"ד דיתחלק הפסק ביניהם], או הוה עונש על העדות שקר. [ומ"מ ס"ד דעונש עבירה זו אינה יותר ממה שזממו, הילכך סגי במלקות א' בין שניהם]. ועוד דנו כשהנידון לא היה בריא לקבל ל"ט מלקות, האם אמרי' דמ"מ פסקו עליו חיוב מלקות, או דהעדים לוקים כפי מה שהיה מקבל [וזה לא שמענו].

אמר אב"י וכו' מה להלן אין מיתה למחצה וכו'. הרמב"ן הק' וכי דנים אפשר משאי אפשר. וכה"ק תוס' [יבמות מו, בכורות נו, מנחות פב:] דר' עקיבא [שם] ס"ל דאין דנים אפשר משאי אפשר. ותוס' [ביבמות, וכן מסק' הרמב"ן והריטב"א] חילקו דבסוגיין הוה גז"ש, ואין גז"ש למחצה. והתם גבי בנין אב לא ילפי' אפשר משא"א.

- 1 והביא מדברי רש"י [סנהדרין סו.] דאביו נמי אית ליה צד חומר דהוקש כבודו לכבוד המקום.
- 2 והקוב"ש [שם] הק' דמתחייבין ממון שחייבו, וכולו הזמה, ואמאי נחשב ה' דברים. ותי' דנחשב שעובר עליהם החיוב שעל הנידון.
- 3 [בחשק שלמה הגי' דהוה פיסקא, וקאי אמתני'].
- 4 [אבל תוס' מנחות ובכורות דחון].

והתנ"י [יבמות מו:] תי' דמלקות תחת מיתה עומדת, ומש"ה אין משלשין בו כמו במיתה. **והרמב"ן** [והו' בריטב"א] הביא תי' דכוונת הגמ' דס"ד דא"א להעניש יותר ממה שזממו [וע"כ ישלשון]. וזה ילפי' ממיתה דעל כל א' יש עונש [ולא אמרי' דהוה יותר ממה שראוי לו]. [וקרוב לדברי התנ"י]. **והרמב"ן** דחה בדגמ' משמע דהוה גז"ש, וע"כ הקישן הכתוב. וכתב **הרמב"ן** דרבא פליג, ויליף ממק"א, דס"ל דלא ילפי' אפשר משא"א.

ועוד הביא **הריטב"א** בשם **אחרים** דאף גבי מלקות כשיש ב' עדים אינו משתלש [דל"ט מכות אינו מתחלק לב']. והוה אי אפשר מאי אפשר.

שם. נאמר רשע בחייבי מלקיות וכו'. **ותוס'** [בכ"מ] דנו האם כו"ע מודו להך גז"ש [הו' לק' בע"ב], וכתבו דרבא מודה לגז"ש, אלא דס"ל דלענין משלשין אי"צ ילפותא, כיון דמגופיה ילפי'.

ממון מצטרף. **הריטב"א** פי' בידו של זה, אבל מלקות אין הנענש הראשון מקבל כלום, אינו מצטרף ביד הזוממין. [ויל"ד האם כוונתו דהוה דין צירוף בעלמא, או דעיקר החיוב הזמה בממון להשלים ביד הנידון. וע"ע בסמוך].

והשער"י [ז א] ביאר דבממון לא יתכן שיקבל יותר מהפסידו, אבל כאשר זמם דמלקות הוה משום הסבל².

והבית הלוי [עה"ת בשלח] כתב דגבי ממון ק' זוהו חצי ממאטים, אבל במלקות הכאה שניה כואבת יותר וכיון דרצו לחייבו ל"ט ל"מ שיחלקו חצי לכל א'. [יל"פ דכוונתו לפרש טעמא דקרא, או לפרש אמאי ל"מ 'מצטרף'].

והריטב"א [ג.] ה' האיך ס"ד [לעיל ב:] דעדים זוממין יתחייבו כופר, הא בגמ' ב"ק [מ.] אמרי' דשור של שותפין, ל"ש כופר. דאם ישלם האי חצי, הא כופר שלם אמר רחמנא ולא חצי כופר³. ותי' דבעדים זוממין משלשין, ומצטרף והוה כופר שלם. [ומשמע דחיוב העדים משוייך זל"ז, ולא דמי לב' דהזיקו בעלמא].

ובפשוטו משמע דנח' אב"י ורבא האם עיקר חיוב ממון דכאשר זמם הוה על כל עד בפנ"ע, אלא דמצטרף. או דעיקר הדין לכל א' בפנ"ע. ולס"ד דהגמ' [לעיל ג.] כשרק ע"א מתחייב, מתחייב רק חציו. אף דלא שייך בזה 'מצטרף'. [ועוד דנו האחרונים הו' לעיל משום כי ליכא לאישתלומי, אבל לסברת רבא לכאור' הכא עיקר החיוב על כל א'].

והאחרונים [שיח יצחק, חשק שלמה, אחיעזר ג פ, אפיק"י לט] דנו מה הדין היכא דזממו על פרוטה א', שאם יתחלק לא יהא חיוב כאשר זמם. והעירו דא"כ כל עדות לפרוטה הו"ל שא"א יכול להזימה. והאחיעזר כתב דגדר משלשין דהחיוב על כל א' בשלימות [ועפ"ז דן דאם אין לו לשלם, יתחייב העד השני כולו]. ועוד כתבו החש"ל ואחיעזר דפחות משווה פרוטה אינו תשלום כלל, והוה כחובל פחות משווה פרוטה שלוקה⁵.

עד שיזימו את עצמן וכו'. פרש"י בעסקי גופן, דהזמה הוה עמנו הייתם. **והרמב"ם בפיה"מ** ביאר שהעדות על העדים עצמם, ואינם סותרים את עצם העדות לקיומה או לבטולה. **והטור** [לח] הוסיף דהעדים אינם נאמנים להעיד על עצמן. [וע' מש"כ בהקדמה ב.].

אבל ר"ח הביא בשם **הגאונים** דהיינו עד שיחרישו, והמוזמים לא יכחישו את המזימין⁶. וכ"כ **רבי האי גאון** [משפטי שבועות ב שער ה] דלא הושלם ההזמה אא"כ העדים מודים או

1 [ויל"ד האם נידון הגמ' דעכ"פ בג' עדים ישתלש. אבל בב' עדים כל א' ילקה ל"ט. או דס"ד דילקו י"ט, כמה דאפשר].

2 ועוד הביא **השער"י** בשם **רב גדול**, דגדר עדות ממון דכל אחד פועל לפי חלקו, ולכן אם הוזמו משלם כל אחד לפי חלקו, אבל במכות כל העדים פועלים ביחד ואינו מתחלק לחלקים כלל.

3 **ופרש"י** [שם] דכל א' בעי כפרה, ובחצי כופר לא מתכפר [ועפ"ז יש ליישב קו' הריטב"א, דכופר דעדים ל"צ כפרה].

4 [ויל"ד"ח דבסיבת האחריות מצטרף].

5 **והאחיעזר** כ' דל"ד לגזל פמש"פ [דאינו לוקה, אף לצד דאינו חצי שיעור], מטעם מחילה, דהוי כהשבה.

6 **והאחרונים** [הג' טל תורה] הק' דכיון דהודו לדברי העדים, א"כ אח"כ כשיזמנו המזימין אין חיוב כאשר זמם. [כדאיתא בב"ק עה:].

שותקין. ואל"כ מקרי הכחשה¹. [ור"ח חלק דמפורש בסיפא 'כיצד' כדברי רש"י].

שהרי נהרג זה או הורג זה וכו'. בפשוטו משמע דכה"ג הוה הכחשה [וספק האם בתראי נאמנין]. אבל השיטמ"ק [כתובות כ.] בשם תלמ' רבינו יונה כתב דאף כשאומר המלוה או הלווה היו עמנו הוה הזמה, והשניים נאמנים, שעוקרים העדות לגמרי. [אמנם מסתבר דל"ש בזה כאשר זמם. ועפ"ז אינו סותר למשנה]. והכחשה כשאומרים הייתם שם, אלא שלא היתנה באותו דרך שאמרתם. אבל הביאו יש חולקים דל"ש הזמה אלא בעדים.

והתוס' ר"ד [כתובות כג.] כתב דאף כשהעדים אומרים היינו אתכם בחצר זו כל היום, ולא נתקדשה הוה הזמה² [משמע דאף דלא אמרו שהיו במקום אחר³, ובדברי שא"ר [הנ"ל] כה"ג הוה הכחשה על גוף המעשה. וכן בפסקי הרי"ז [שם] חלק דכה"ג הוה הכחשה וספק].

דעת הרמב"ם [יח ב] דהכחשה והזמה כא' הוה הכחשה. [והלח"מ שם ביאר דכיון דהזמה חידוש, אין לך בו אלא חידושון. והתומים [לח] ועוד אחרונים האריכו להק' לפ"ז בכ"מ' הו"ל עדות שא"א יכול להזימה, דאם יוזמו הוה ג"כ הכחשה למעשה. ובשול"ת רע"א [ק ריב] והנתיבות [לח א] תי' דסברת הרמב"ם דכיון דהוכחש במקצת דבריו, עי"ז הו' עדים מוכחשין ואף הזמתן ל"מ. והיינו דוקא היכא דהוכחשו להדיא, אבל היכא דההכחשה מתוך ההזמה לא⁴.

מהו דתימא ניוחש לגמלא פרחא. הריטב"א כתב דס"ד דנציל את העדים, אבל לא נהרוג את הנידון בעדותם. דהאיך נקטול הנידון משום מיעוט⁵. [ע' בסמוך דהתוס' שאנץ כתב להיפך].

קמ"ל. למסקנא לא חיישינן. ותוס' [יבמות קטז.] הק' דבגמ' שם חיישינן לגמלא פרחא⁶. ותי' [בשם ר' מנחם] דאם איתא דאזלו בגמלא פרחא היה להם לטעון כן, ומדלא טענו כן ש"מ מעידין שקר⁷. והרמב"ן [כאן] חלק דהא כתיב 'והצילו העדה', וניחוש דלא טען מחמת בעיותא, א"נ משום דסבר לא מהימני לי. והביא בשם ה"א אב"ד דבגמ' שם עיקר הטעם משום דמילי מסר, וסיניפין בעלמא עשאום.

אבל התוס' שאנץ [ותוס' ר"פ] תי' דקמ"ל דאין עדותן קיימת לענין שנהרוג הנידון, דלא חיישינן לגמלא פרחא כדי להרגו. אבל העדים לא מקטלי דלענין זה חיישינן לגמלא פרחא כמו ביבמות. [וכהו"א דהגמ' לסברת הריטב"א, אבל לריטב"א למסקנא לא חיישינן].

דבעידנא דאסהידו עדים לאו בר קטלא. פרש"י דאי הוה מודה היה נפטר. וכ"כ רש"י [זבחים עא.] דהמודה ששורו נרבע איפטר מסקילה דמודה בקנס. משמע דאם היה מודה במיתה נפטר כמו בקנס. ותוס' הק' דלא נפטר בזה. ועוה"ק האחרונים [ר"ש מדסוי] דלפ"ז סוגיין כמ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, אבל למ"ד חייב יחשב נגמר דינו⁸.

אבל תוס' [זבחים שם] הק' דבגמ' [סנהדרין י.] מבואר דהבעלים מצטרף לעדות. והאחרונים

1 והביא את הגמ' כתובות כ. דל"מ הזמה שלא בפניו. [ויל"ד האם כוונתו דבתראי אינם נאמנים יותר, והוה ספק. או דרך לענין עונש כאשר זמם].

2 ולפ"ז משכחת הזמה אף בלא כל גדי דרישות.

3 [אבל המגיה [בפסקי הרי"ד] נקט דכוונת הרי"ד היכא דאומר במקום אחר, דהוה הכחשה והזמה כא'. ולפ"ז הרי"ז חלק כסברת הרמב"ם דהכחשה והזמה כא' הוה הכחשה].

4 בגמ' [סנהדרין ט:] פלוני רבעני, דאמר' פלגינן. והא אם יוזם, לא היה כאן והוה הכחשה.

5 וכע"ז כ' המקנה [קיד' מג.] דדוקא במקום דעיקר עדותו הכחשה, ועי"ז בטלה ההזמה. אבל אם כוונתם להזים, אף דממילא מתכחש לא בטלה הזמה.

6 [מבואר בדבריו דכה"ג הוה ספק עדות. ויל"ד אמאי לא אמרי' אין ספק מוציא מידי ודאי, ויהרג הנידון. דספק האם יש עדות סותרת].

7 ובגמ' [שם] איתא א"נ ע"י שם. והעירו דבסוגיין לא מוזכר ע"י שם. דפשיטא דלא חיישינן למעשה נסים היכא דאין רגלים לדבר לפנינו. [ע' יבמות קכא:]. אמנם לענין ממזר, כשהאב טוען שבא במדינת הים ע"י שם נאמן. ע' מהר"ט [אה"ע טו].

8 ותוס' יבמות הביאו בשם ר"ת דהתם חיישינן שבא בגמלא פרחא כדי לקלקל את האשה. אבל הכא אמאי יבוא לקלקל עצמן.

9 דמתוך מעשיהם מוכח שלא להעלות צדדים חדשים. ולא נחשב שהורגים אותם ע"פ הודאתם.

10 ועוה"ק האחרונים [חש"ל, ע' תרוה"כ א] דפוסר עצמו מכלום [וק"ל ב"ק ע' דאינו נפטר בהודאתו]. ותי' דלדברי המהרש"ל [בקז כו] דוקא היכא דמתחילה אמר לא גנבתי, דמחזי דערומי.

דייקו מדברי התוס' דלמד דכוונת רש"י דלא מחייבים סקילה ע"פ הודאת הבעלים¹ [אבל לא נפטר בכך כשבאו אח"כ עדים].

הרמב"ם [סנהד' יח ו] כתב דגזיה"כ דאינו מתחייב מיתה או מלקות ע"פ הודאתו אלא ע"פ עדים, דשמה נטרפה דעתו או הוה ממרי הנפש שמחכים למות. והאחרונים כתבו דודאי עיקר הטעם דכתיב ע"פ ב' עדים, ולא נתחדש הודאת בע"ד בממון. והרמב"ם נקט טעם לסבר.

תוד"ה בעידנא. דשמה לא יבואו עדים, ועוד שאסור להורגו עד שייגמר הדין² וכו'. **ובתוס'** **ר"פ מבואר** דהוה ב' טעמים. וכ"כ **הריטב"א** דההורגו חייב, ונחשב גברא חייא, דאין חיוב מיתתו ברור. ועוד כמה חקירות ובדיקות אולי לא תתכוין עדותם.

תוד"ה וכן. בממון הוה קרוב לודאי וכו', אבל נפשות הוה בעי דרישה וחקירה. **האחרונים** דנו דלפ"ז מדאור' אף עדות ממון בעי דרישה וחקירה, ויחשב שאינו מחוייב.

ורע"א בגהש"ס הק' דאף בלא הך טעם [דשמה לא יחייבוהו עדים], הא ממון מחוייב ע"פ עצמו, אף דליכא עדים כלל חייב לשלם בעצמו. משא"כ חיוב מיתה חל ע"פ ב"ד. וכן קנס אין חיוב לשלם ע"פ עצמו וכמ"ש תוס' [כתובות לג:]. וכ"כ התורה"כ [תז] לפרש בסוגיין.

אבל **הקוב"ש** [ב יג ד] כת' לחדש [לדעת רש"י ותוס'] דחל חיוב קנס וחיוב מיתה מיד שהזיק³, אלא דאינו חייב לשלם ע"פ עצמו. דגדר חיוב העונש שיכפוהו בי"ד לשלם. ואם ישלם בלא כפיית בי"ד לא נתקיים תשלומין דידיה.

ועוד כת' **הקוב"ש** [ב"ק ס] דכוונת התוס' דאף שור תם [דמגופו] וכן יוצא בשן ועין, דע"פ הבי"ד מתחייב למפרע⁴.

והמאירי [ג]. הביא מח' האם סוגיין [גבי ממון] הוה אף כשהודה שהיה חייב, או דדוקא היכא דבאו עדים שהיה מחוייב מעיקרא. אבל בהודאה נעשה בר חיובא רק עכשיו. [משמע מדבריו דהודאת בע"ד הוה גדר התחייבות].

[במשנה] **באו אחרים והזימום**, ר"י אומר איסטטית וכו'. **פרש"י** דכת אחת הזימו כמה כיתות שבאו. וכ"פ **הרי"ף**. **והבעה"מ** ביאר דהטעם משום דעד זומם חדוש הוא, דמאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני. וכיון שהוחזק להיות מזימין ושתי כתות עומדות כנגדן בעדותן יש חשש שקר בעדותן.

אבל **ר"ח** פי' דבאו אחרים והזימו את הזוממים, ואחרים את זוממי הזוממים וכו'. ולרבנן האחרונים נאמנים, וכל מי שהוזם עפ"ז נהרג. ור' יהודה חולק דל"מ זוממי זוממין כה"ג [והרמב"ן הביא דכ"מ בתוספתא]. **והרי"ף** חלק דמשמע במשנה דלרבנן כולן נהרגין, ואילו לדברי הגאונים רק הנך דהוזמו.

והרמב"ן הק' [לדברי הגאונים] דכיון דלר' יהודה אין מקבלין הזמה של כת רביעית, א"כ כת הג' הוה עדות שא"א יכול להזימה, ובטלה. וכת שניה נמי אינן בזוממי זוממין. וי"ל שאני התם דלא מקיימי עליהו הזמה אע"ג דהוה הזמה ודאית, אבל הכא משום חששא בעלמא הוה דמבטלינן סהדותא. ואלו ידעי' דקושטא קאמרי מקיימא עליהו הזמה. אלא דכיון דמבלבלא סהדותיהו כולי האי מבטלינן להו לכולהו למפרע.

אסטטית. **פרש"י** נטלו עצה. **והריטב"א** פי' לדבריו דסטא הוה תרגום של סרה⁵. **והרי"ף** פי' לשון סטים [צבע]. **והתוס'** **שאנץ** ביאר דכרוכין ואגודים, כמו אדם שנתן ידו ביורה של צבע שהצבע נדבק ונאגר בו. **והבעה"מ** פי' דאין דם האדם חשוב אצלה, אלא כצבע האיסטיס. ואם אנו שומעין להם עכשיו יצבעו כל הארץ

1 וכ"כ החש"ל בשם הר"א רגולר. והחש"ל חלק לשון רש"י אינו סובל פי' זה. [ויל"פ נקט הלשון מודה בקנס פטור, כמ"ד דמודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב. אבל בהודאתו הראשונה 'פטור', היינו דאינו מתחייב].

2 **ותוס'** [ע"ז סד:] דנו גבי עכ"ם האם מיד שעבר מתחייב מיתה, או דכ"ז שלא דנוהו ב"ד אינו חייב מיתה. [וע' תוס' שם כו:].

3 והביא כן מדברי הראשונים [כתובות מה] דחל חיוב מיתה מיד בשעת עבירה [ונפק"מ לדין אישתני דיניה]. ועוד הביאו **האחרונים** דהר"י **מגאש** [שבועות לג] ביאר דזהו ספק הגמ' אי שייך שבועת העדות בקנס.

4 [וכמ"ש תוס' ב"ק לג:]. אמנם **האחרונים** דנו דהתם חל החיוב מעכשיו למפרע, ובשעת עדות לא היה מחוייב.

5 **והערך** פי' דעשו עצה ועמדו באיסטויא. ובמוסף **ערך** ביאר דהוה לשון ערעור וקטטה ביונית.

בדם כמו שאדם צובע הבגד באיטיס.

דף ה:

אמר ר"ל הוחזקה זו [בב' פעמים] וכו' לימא דאמר כר' יהודה וכו'. **הבעה"מ** הק' דעד כאן לא קאמר ר"ל אלא בב' כיתות, אבל ליכא מ"ד חזקה בפחות מב' זימני [ואילו במשנה אף בפעם א', וע' ראב"ד]. **והמלחמות** תי' דכיון דיש ריעותא בגופו [ול"צ להחזיק מדבר לדבר, בחד זימנא הוה חזקה].

שמעת מילי וכו'. **הריטב"א** כתב לפרש דאולי ר"א לא שמע מר יוחנן. א"נ כדאמר' [יבמות צו:]: הכל יודעים שדבריו דברי ר' יוחנן רבו. ועוד כתב **הפור"י** דאפשר דשמע כן מר' יוחנן בתמיה, ולא ידע האם נתכוון לפסוק כן למעשה.

לימא ר"ל דאמר כר"י וכו'. **הרמב"ן** פי' דבפשוטו הדימוי דהוה ריעותא בעלמא בעדים [ובזה דחי דהעדים לא הוחזקו]. אבל **הרי"ף** פי' דס"ד דהגמ' דטעמא דר' יהודה בזוממי זוממין, דלא מקבלים את הכת השניה כלל. וביאר דבזה גופה מסקנת הגמ' דלא איירי בהני מוזמי להני והני מוזמי להני [כגאונים], ב' עדים בלבד הוא דמזמין לכל מי שבהא [וכפרש"י].

אם היא הוחזקה. **הריטב"א** הק' דאם טוענת טענת שקר האיך מהני. ודחה דהוחזקה להביא עדי שקר, אבל י"ל דטענותיה אמת.

עד שיגמר הדין – כאשר עשה

אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין. **האחרונים** [או"ש יח, חזו"א יח יב] הביאו **מתוס'** [סנהדרין ח] דודאי החידוש דעדים הב' נאמנים הוה אף קודם גמ"ד, אלא דדין כאשר זמם ל"ש בלא גמ"ד.

והרי אחיו קיים. **הריטב"א** כתב דעיקר כוונת הגמ' דאין עונשין מהדין. אבל שפיר איקרי אחיו אפי' לאחר מיתה². [אבל **הרש"ש** [סנהדרין י:]: חילק דגדר 'אחיק במצוות' ל"ש לאחר מיתה, דכיון דמת נעשה חפשי מהמצוות. אבל קורבת אח שייך לאחר מיתה]. אבל **המאירי** [ג, והרדב"ז ע' בסמוך] נקט דילפי' דמשהרגו אין כאן אחוה, ועפ"ז ביאר דבמלקות ל"ש הך דרשא. **והפור"י** נסתפק האם הוה דין דבעי אחיו קיים, ואילו מת קודם שהענישו את הזוממים פטורין. או דהוה גילוי על כאשר זמם.

הרגו אין נהרגין. **הריטב"א** [ב:]: כתב דמ"מ אף בזו האחרונים נאמנים על הראשונים ככל הזמה שקודם מעשה. [וכ"מ ברמב"ן שם]. וכן נקטו **האחרונים**. וכ"כ **המאירי** [ה]. בשם **חכמי הדורות שלפנינו**. אבל **המאירי** פקפק דעדים זוממין חדוש הוא, ואין לך בו אלא חדושו. ולאחר שהרגו הואיל ואין כאן הזמה לענין הריגה אין כאן דין הזמה אף לפסלם, ונחשב הכחשה.

הרגו וכו' אין עונשין מהדין. **רש"י** [לעיל ב:], וכן חולין יא:, **ועה"ת** [משמע דדרשי' מקרא כאשר זמם ולא כאשר עשה. ובמשנה משמע דהוה דרשא 'אחיק קיים'. [וע' בסמוך]. ואילו בסוגיין משמע דאינו ילפו' לפטור, אלא דאין ילפו' לחיוב.

והאחרונים [גרנ"ט ב"ק קיד, שיע' רש"ר] הק' דאף כשנהרג אמאי אינם נענשים על מה שזממו [קודם³]. [דאין מיעוט 'ולא כאשר עשה', אלא דבעי' למילף בק"ו לחייב אף על מה שהרגו]. ובפשוטו משמע דכיון דנהרג מתבטל הזממה, ולא שייך ע"ז עונש⁴.

והגרנ"ט חידש דגדר חיוב הזמה, הוה ע"י שב"ד מקבלין עדות המזמין לבטל את דינו הנידון. ועי"ז חל דין כאשר זמם. אבל היכא דכבר נעשית המעשה ל"ש 'הזמה' וקבלת עדות לבטל דבריו. וביאר בזה כוונת ריב"א [ע' בסמוך] דממון אפשר בחזרה, דמש"ה צריך לקבל עדותם לבטל חיוב הנידון.

והרמב"ן [דברים יט] כ' דאילו נהרג הנידון אמרי' שהוא בעונו מת, דאילו היה צדיק לא יעזבונו ה' בידי רשע.

1 וכדאמר' [כתו' לו:]: האי שטרא רעיא לא מגבינן בה כגון דאתו תרי ואמרי לדידן אמר לן זייפו לי אלמא בחד זימנא אתחזק בכה"ג.

2 כדכתיב [דברים כה ז] להקים לאחיו שם. וכן [ויקרא י ד] שאו את אחיכם.

3 וכה"ק **האור החיים** [דברים יט יט] אמאי בעי לדין ק"ו, הא יש כאן 'זמם' ו'עשה'. ותי' דילפי' מדיוק הקרא כאשר זמם ולא עשה. אלא דקו' הגמ' דאין כח ב'דיוק' לדחות ק"ו.

4 **והמהר"ל** [הו' לע' בהקדמה] כ' הטעם דיש סברא ד'מחשבה', חוזר על מי שמחשב. אבל מעשה אינו חוזר.

ועוד שה' לא יתן שהשופטים הצדיקים ישפכו דם נקי. ומש"ה נחשוב שמה שמעידו הראשונים היה אמת. וכע"ז כ' החינוך [תקכד] דאמרי' דודאי נתחייב הנידון מחמת מעשיו הרעים, וגלגלו עליו דינו מהשמים ע"י הרשע הזה. וכע"ז כ' הכס"מ [ע' בסמוך]. [אמנם לק' ו: מבואר דאף היכא דהנידון מחוייב מיתה, דהוא והן נהרגין יש כאשר זמם. אפי' דהנידון נענש מחמת מעשיו הרעים. וצ"ל דהוה רק טעם בעלמא].

והמאירי [ג.] הביא בשם הגאונים טעם דכיון הוכפלה עבירתם ברציחה ועדות שקר אינם ראויים לכפרה ומתוך כך אין ענשם מסור לבית דין. ועוד כתב משום זילותא דב"ד שלא יתפרסם שיהא מכשול זה יוצא מתחת ידם להיות זה נהרג בשקרות, והשומעים סבורים שזה אירע להם במיעוט חקירה ודרישה, ואף הם מחטטים אחריהם בצדדים אחרים לגבות מהם את חובם. וכתב המאירי כתב דהוה קבלה, ואין לנו בה טעם.

ועוד הק' האחרונים דק"ל יד העדים תהי' בראשונה, א"כ אמאי לא יתחייבו העדים מדין רוצחים, שהרי יודעים שהעידו שקר.

ולענין ממון – ריב"א [בתוס' ב"ק ד:]: כתבו דבממון אין מיעוט כאשר עשה, דהא אפשר בחזרה¹. [והאחרונים נקטו דעצם הממון ראוי להחזיר, ואף במקום שברח וא"א להחזיר]. ועוד הביאו בשם ר"י דהטעם דאין עונשין מהדין, ואילו עונש ממון עונשין מהדין. וכ"ד הרמב"ם [יח ח] והרמב"ן [ב:]: דבממון לא אמרי' כאשר עשה.

אבל הריטב"א [לעיל ב:; וג.] כתב דאף בממון דראוי להשיב אין מחייבין 'כאשר עשה'². וכ"ד הריטב"א ונמוקי' [ב"ב נו:], וכ"ד רבינו יונתן [בשיטמ"ק ב"ק שם].

והריטב"א ונמוקי' [ב"ב שם] הק' כשהעידו עדים להחזיק שדה תחת ידו, האין שייך כאשר זמם [כדאיתא שם], הא מיד שנגמר הדין הוחזקה בידו. ותי' דאירי דבאותו שעה לא היה המחזיק בשדה. והאחרונים [גבר"א, תומים לח, קה"י ו] הק' דלפ"ז כל עדות ממון להחזיק הוה כאשר עשה, דמיד שנגמר הדין נפטר³ [ובגמ' ב"ק פט. מבואר דשייך הזמה בחיוב כתובה]. וכה"ק המשנ"ל [עדות כא ד] דהעידו שהפיל שינו של עבדו, הא העבד מוחזק בעצמו, ויחשב כאשר עשה. [ובגמ' ב"ק עד מבואר דשייך בזה הזמה].

וכע"ז הק' התומים [לח] דעדות בן גרושה, מיד כשנפסק הדין נידון כבן גרושה, והוה כאשר עשה. והתומים [וצ"ח ב:]: תי' דלענין מלקות [דלא תענה] לוקה אף בכאשר עשה [וע' בסמוך].

אמנם הערו"ל [ב:]: כתב דגדר כאשר עשה תליא במעשה, וכוונת הריטב"א דבמה ש'ישוב' בשדה נחשב שעושה מעשה קיום הפסק דין. ולא עצם הכרעת הב"ד.

והקה"י כתב לפרש דהיכא דמוחק אף לולי העדות לא נחשב עשייה מחמת הפסק דין. דגדר כאשר עשה הוא שאותו השקר כבר נעשית.

מלקות - ודעת הרמב"ם [כ ב] דדוקא במיתה ממעטינן ולא כאשר עשה, אבל אם לקה, לוקין. והראב"ד השיג. והרדב"ז ביאר קו' דאף במלקות אין עונשין מהדין⁵. והרדב"ז והמאירי [ג.] ביארו דעת הרמב"ם דדוקא היכא דנהרג ממעטין עדיין אחיו קיים, אבל במלקות אין מיעוט. והכס"מ הוסיף טעם דדוקא היכא דהרגו, דאמרי' דגדול עוונם מנשוא, ואין ראוי לתת מיתת בי"ד להתכפר. וכעין שמצאנו [סנהדרין סד:]: נותן כל זרעו למולך פטור. [וכסברת המאירי הנ"ל]. אבל מלקות אינו חמור כ"כ. ועוד טעם דהרגו אמרי' אלהים ניצב בעדת אל [וכסברת הרמב"ן הנ"ל], משא"כ במלקות⁶.

וכמה אחרונים [פנ"י חת"ס מנח"ח תקכד ד] דנו דכוונת הרמב"ם דלוקה משום לא תענה, ולא משום כאשר זמם. ובלא תענה ל"ש מיעוט ולא כאשר עשה.

והגה"ח [שם] כתב לפרש דגדר מלקות שייך רק ע"י בי"ד, וגזיה"כ דאם הלקוהו בלא בי"ד אין זה מלקות כלל, ומש"ה אמרי' דע"י ההזמה איגלאי מילתא דלא נתחייב מלקות, ומה

1 ור' ישעיה' [בשיטמק שם] ביאר כיון דאפשר להחזיר אינו מעשה כ"כ.

2 וביאר דאע"ג דעונשין ממון מהדין, לא חילקו.

3 וא"כ הוה עדות שא"א יכול להזימה. והקה"י תי' דעדות דא"צ לעשות 'עשייה' א"צ שתהא יכול להזימה.

4 ויל"ד א"כ אף זממו ממון, והוציאו ע"פ, ילקו משום לא תענה. [אבל זממו נפשות, הוה ניתן לאזהרת מיתת בי"ד ואינו לוקה].

5 אמנם בס' המאיר לעולם [א ג] כתב דילפי' עונש מלקות מהדין. והא דאין לוקין מק"ו הוה מטעם דאין מזהירין מהדין. ובסוגיין יש אזהרה, א"כ עונש מלקות ילפי' מהדין.

6 [אמנם לכאו' טעמים אלו הוה בגדר טעמא דקרא, ולא ילפי' מינייהו דין].

דהלקוהו אינו דין מעשה ב"ד דמלקות¹. וכתב דמ"מ נחשב שזממו עליו חיוב מלקות, דגדר כאשר זמם דיינינן דכל שאם היתה עדותן אמת מקרי 'זמם לעשות'². אבל לענין כאשר עשה תליא האם באמת מתקיים דינו.

אבל החז"א [בגליונות] השיב דאף אם לא נחשב 'דין מלקות', נחשב שנלקה משום צער וחבלה בעלמא.

אין עונשין מהדין. פרש"י [חגיגה יא:]: דיני ממונות ומצות עשה וכו' אתה למד מק"ו, אבל לא אזהרות ועונשין. ומקראי נפקא לן במכות. ובפשוטו משמע דכך נמסר ההלכות, דבעינן שיהא כתוב בהדיא העונש, ולא מגילוי בעלמא וק"ו. אבל רש"י [סנהד' עג.]: כתב דלא ילפי' עונש מק"ו, דאדם דן ק"ו מעצמו אע"פ שלא קיבל מרבו. אבל היקש וגז"ש מופנית שלא ניתנה למדרש מעצמו, והרי הוא כמפורש במקרא. והאחרונים [פרמ"ג שושנת העמקים א, ס' קובץ לרמב"ם ע"ז וד] ביארו דלא ענשי', דחיישין שמא טועה ואיכא פירכא.

ועוד כ' המהרש"א [סנהד' סד:]: דל"ש ק"ו לעונש, דאפשר דהעבירה החמורה, חמור יותר, ול"מ לו עונש מיתת ב"ד להתכפר³ [וכדאי' שם] שהמוסר את בנו למולך חייב מיתה. אבל המוסר כל זרעו למולך פטור. דחמור יותר ול"מ מיתת ב"ד להתכפר.

והריטב"א הביא י"מ דלחודדי אמר ליה, ואפי' למ"ד עונשין מהדין [ע' סנהד' נד.], עד זומם חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו. [ובזה השיבו דאפי' בעלמא למדתנו דאין עונשין מהדין]. והריטב"א הביא לעיל [ב.]. מה הסוקל אינו נסקל, אף דאמרי' הכא אין עונשין מהדין.

הא למדת דאין מזהירין מהדין. [סברת אין מזהירין מהדין ל"ש הנך סברת, אלא דבעי אזהרה מפורשת]. [וע' בגמ' יבמות [כב] ובראשונים שם כמה אופנים להך דרשא].

שם. מזהירין. מבואר [וכן בכמה מקומות] דאף דילפי' להדי' העונש מקרא, מ"מ בעי קרא לאזהרה. ובפשוטו כך נמסרו דרשת התורה דבעי אזהרה מפורשת. אבל החינוך [סט] ביאר הענין, שאם לא תבא 'מניעה' לדבר, אלא שכתוב דיענש כך, היה במשמע שהוא רשות לעבור על המצווה ולקבל העונש, ואינה נגד חפץ השי"ת⁴.

והרמב"ם [בהקדמה למנין המצוות, אחרי השרשים עמ' רב מהש"פ] כתב דהיכא דהעונש כתוב מפורש בתורה, ע"כ יש כאן אזהרה. והא דאמרי' אין מזהירין מהדין היינו כשלא הוזכר העונש להדיא, אבל היכא דענש להדיא אפשר ללמוד האזהרה מדין ק"ו והיקש. ומבואר בדבריו דבעלמא בעי אזהרה מפורשת, ולא מהני היקש. והרמב"ן [שרש ב' עמ' עב] השיג די"ג מידות הוה כמפורש בתורה. והרמב"ן שם הביא דמבואר בסוגיין [ובעוד מקומות] דאף דהעונש [דאחותו] מפורש בקרא, ואין מזהירין מהדין⁵.

חייבי גלויות וכו'. פרש"י הוזמו על חיוב גלות, מנלן דמלקות [דוהרשיעו] הוה אחר שנגמר הדין. אבל ר"ח פי' דילפי' דאין עונשין עונש גלות מהדין. [ולא קאי אמלקות דהזמה].

והמנח"ח [לזי יד] דן דאף עדים שהוזמו קודם גמ"ד, ילקו משום לא תענה. והקה"י [א] הביא דלפרש"י מפורש בגמ' דהוקש, ואינו לוקה עד שיגמר הדין. [ודברי המנח"ח אפשר לקיים לדעת ר"ח]. והאו"ש [יח ו] פי' הטעם דאינו לוקה, דהא דגלי קרא דלוקה אלא תענה היינו דוקא היכא דנעשית מעשה ע"פ, ונגמר הדין. [אף דאינו מעשה של העד].

א"ל שמעון ב"ש וכו' שהרי אמרו חכמים וכו' עד שיזמו שניהם. פרש"י דלא הוזם אלא א' מהם. אבל התוס' ר"ד [חגיגה טז:]: כ' לפרש דהעיד רק ע"א [ולא נגמר הדין, ואף להוציא מלב פרושים דבעי גמ"ד].

1 וביאר דבה חלוק דין מלקות מדין מיתה וממון, דהחיוב ממון או מיתה הוה לחייבו בממון או במיתה, משא"כ במחוייבי מלקות עצם החיוב משוי לה להמלקות שתהא נחשבת מלקות.

2 והג"ח הביא ראיה, דבהעידו שהוא בן גרושה, מה שייך כאשר זמם, הרי לעולם לא יעשה הנידון בן גרושה. וע"כ דגדר זמם לעשות.

3 והאחרונים דנו דלפ"ז היכא דיש גילוי ממק"א יהני. אבל הבית הלוי [א לז] כ' דמש"כ המהרש"א הו' טעמא דקרא, ואין ללמוד נפק"מ. דאטו ניקום אנן ונאמר טעם ה"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, שנמסרו למשה מסיני וק"ו לא ניתנה מסיני רק לאיסור ולא לעונש.

4 וביאר אלא שהקב"ה גילה מנעו בדברים והודיע מקצת עונשו מלבד העברת רצונו שהיא קשה מהכל. וזהו אמרם לא ענש אא"כ הזהיר, כלומר לא יודיע העונש אא"כ הודיענו שרצונו שלא נעשה כן. [וצ"ב דאילו ענש בלא הזהיר, א"כ עכ"פ יקבל עונש זה, כס"ד דהחינוך. וע"כ דק"ל לחז"ל דעונשי התורה הוה רק בדברים אסורין. והוה תנאי דבעי אזהרה מפורשת, וכפשטות.

5 והמגילת אסתר כ' דאחותו בת אביו ובת אמו אינו מפורש בקרא, אלא ילפי' מיתור [ומידה מ"ג מידות].

6 והתוס' ר"ד הק' דאף אחרי שנהרג הנידון יתכן שהוזם רק א', ומה שייך לדין להוציא מלבן. [ונקט דלהוציא מלבן קאי אעצם הפסק].

ויהודה בן טבאי סבר דהפסוק הוציא בלשון יחיד, דאף ע"א נענש⁷.

והמאירי כתב דיש רשות לחכמים לעשות מעשה בקצת נטייה מהדין, להוציא מלב החולקים. מ"מ לענין דיני נפשות אין הורגין את זה שלא כדין כדי לקבוע הלכה. וכל העושה כן הרי הוא שופך דם נקי³. [ומשמע דיהודה ב"ט ידע דאין חיוב כאשר זמם כה"ג, אלא עשה מעשה כדי להוציא מלבן. וטעה בדין להוציא מלבן].

שם. אם לא שפכת. בהג' יעב"ץ כ' דאף דהיה ב"ד של כ"ג, הקולר תלוי בו שהיה נשיא. [ושמעון ב"ש לא היה שם, דהוא היה אב ב"ד].

והראשונים [תוס' חגיגה טז:, שבת יב:] הקש' דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, כדאמרי' השתא בהמתן של צדיקין וכו'. ודעת תוס' [שם, ושם, גיטין ז. ועוד] דהך כלל שייך רק במידי דאכילה. והרמב"ן תי' דההוא גברא רשע ומחוייב מיתה [וציין כע"ז ב"מ פג:].⁴

וכתב המאירי דכל היודע שיש בעירו גדול ממנו, אע"פ שהוא עצמו בעל הוראה, ראוי לו לימלך בהוראתו. שאם יפול בהוראתו, חבירו יתקנו, וטובים השנים. ובלבד שלא יתכוונו לנצוח אלא לידיעת האמת.

ואין לוקין עד שיזומו שניהם. האחרונים [גב"א ג.]. הביאו דמשמע בגמ' דאף לא לוקים משום לא תענה, כל שלא הזומו שניהם. וצ"ב דלענין מלקות של לא תענה מ"ש הוזם א"ס⁵. [ולצד דהך מלקות שייכא לעונש כאשר זמם ניהא]. אבל האר"ש [יח בהשמטה] כתב לדון דהגמ' כאן בלא התראה⁶, אבל אי אתרו ביה ילקה מלא תענה.

א"נ פייסיה. והריטב"א כתב דאגב אורחי' בא לחדש שיש פיוס לאחר מיתה בקבר להפטר מעונש הנפש.

לא בא השלישי

אף שנים מזימין את הג' וכו' אפי' מאה. וכ"פ הרמב"ם [יח ג.], והוסיף וכן ב' כיתי עדים המכחישים זו את זו אין הולכין אחר הרוב, אלא דוחין את שניהם. ומשמע דהא דק"ל [תוספתא יבמות יד, יבמות פח:, יומא פג., שבועות מב.] תרי כמאה, ילפי' מהך דרשא דעדים זוממין. והגר"ח [גירושין יב] הק' דהזמה חידוש גזיה"כ להאמין לאחרונים, א"כ י"ל דמה לי תרי ומה לי מאה. אבל במקום עדים בעלמא מנלן דלא אזלי' בתר רוב דיעות⁷. וכתב ד"ל דהוא דרשא בפנ"ע ב' דומיה דג', אבל ברמב"ם משמע דילפי' מדין עדים זוממים. ותי' דגדר הדין דבהלכות עדות שווה נאמנות וכח עדות דב' ומאה עדים. ולא שנאמר הלכה דל"מ רוב עדים במקום שנים⁸.

עד שיהיו שניהם זוממין. דעת הנוב"י [הו' לעיל ג.]. דהיינו דבעינן דכולם יזומו בעמנו הייתם [דהוה הכחשה חמורה בכל העדות]⁹. אבל האחרונים [אבנ"נ אה"ע קלה יג, מרחשת ה ו, אר"ש כא ט] הביאו [גיר' בתוספתא] דבעי שהדין כאשר זמם יתקיים בכולם. [ולפ"ז יל"פ דהוה סברא בדין כאשר זמם].

ר"ע אומר לא בא השלישי. פרש"י לא הוצרך וכו'. משמע דלא פליג אר"ש [וכ"כ רש"י סנהדרין מא:], אלא דס"ל דאי"צ פסוק. וכן הרמב"ם בפיה"מ כתב דאין חולק על ר' עקיבא ועל ר' שמעון. אבל תוס' [סנהדרין ט.] כתב די"ל דר"ע פליג אר"ש, וס"ל דנהרגין אף שלא הזומו שלשתן. [וכ"כ הריטב"א דמשמע לפום פשטא].

ועוד פי' הריטב"א דר"ע בא ג"כ להחמיר, דלר"ש דוקא באו תוכ"ד שלשתן נהרגין, ואילו ר"ע

7 [ולפ"ז השיבו לו עד שיזומו שניהם, דקרא 'עד' היינו ב' עדים, ובעי עד שיזומו שניהם. ולא השיבו לו עיקר הסברא דבעי גמ"ד].

3 אף דבי"ד מותר אף להרוג למיגדר מילתא [סנהד' מו, יבמות צ:], אבל הכא בא רק לקבוע הלכה. [ויל"ע דעד זה העיד בזממה, ואף אם לא הושלם תנאי החיוב דלא הוזם השני, עכ"פ אינו דם נקי. וצ"ל מ"מ לא בא להורגו משום עבירתו, אלא לקבוע הלכה. וכה"ג ל"מ].

4 והרמב"ן [חולין ז.] הביא דדוקא היכא דאיכא תקלה לאחרים ע"י שייך כלל זו. [ויל"ד האם בסוגין נחשב תקלה לשלוחי ב"ד דהרגום].

5 והחז"א [יח יב] ביאר דהיכא דנתברר דשניהם העידו שקר הוה עבירה חמורה יותר, ורק בזה גלי קרא דלוקה.

6 [דהא דאמרי' כתו' לג. דהוקשו להדדי, היינו רק במקום הזמה. אבל גוף המלקות דלא תענה בעי התראה].
7 אבל המאירי משמע דהא דתרי כמאה [לענין הכחשה] הוה סברא פשוטה, אלא דסד"א דהזמה חידוש הוא, ודוקא תרי. קמ"ל.

8 והאחרונים [שר"ת רע"א קלו ועוד] חקרו בגדר הדין תרי כמאה, ונפק"מ האם מהני חזקת אומדנא במקום תרי ותרי. ונח' תי' התוס' [ב"ב לא:] האם מיגו מהני במקום תרי ותרי. [ע"ש קוב"ש].

9 והשיח יצחק כתב עוד לחדש דבעי' שיזומו מכת א' [ולא סגי דכל עד הוזם ע"י כת אחרת].
10 וכע"ז כתב החז"א [יח יב] לפרש דאין לוקין משום לא תענה אא"כ הוזמו שניהם, דהוה חומר העבירה. [אבל לסברת האחרונים לכא' הוה דין רק בכאשר זמם].

אף מי שבא אח"כ 'ונטפל' נהרג. [אבל תוס' [סנהדרין] דחו פי' זה, דהא לענין עד שיהיו שלשתן זוממין ודאי היינו רק העידו כא'].

והנמוק"י הביא בשם הר"י בן גיאת דאם הוזמו הב', נעשו כולם זוממין, ואף השלישי נענש, דנטפל לב' שהעידו שקר. [וצ"ב דהא לא ידעינן דהעיד שקר].

ובאבות דר' נתן [ל] איתא ר"ע אומר כל המדבק בעוברי עבירה, אע"פ שלא עשה כמעשיהם הר"ז מקבל פורענות כיו"ב. כיצד ב' מעידים בא' שהרג את הנפש. וא' רץ אחריהם' והעיד כמותם, ונמצאו זוממין, אף הוא נמצא זומם ונהרג. [ולדברי הר"ץ גיאת צ"ל דלא הזימו אותו, אלא דנקבע עליו דין כאשר זמם. אבל לשא"ר יל"פ דאף הוא הוזם, וקמ"ל דאף דהעדו נקבל ונפסק הדין ע"פ העדים הראשונים, אפי' הכי השלישי נחשב 'זומם'].

נמצא א' קא"פ

תוס' [סנהדרין מא:] נקטו דר"ש פליג בדין נמצא א' קא"פ. אבל בדברי הפיה"מ מבואר דר' שמעון אינו חולק.²

ומה שנים נמצא א' מהן קרוב או פסול עדותן בטילה, אף שלשה וכו'. **ובירושלמי** מבואר דהטעם דעדו שבטלה מקצתה בטלה כולה. **והר"ף** [ג. בדה"ס] הביא מהירושלמי דאף שטר שנתן לב' בנ"א, ועדי השטר קרובים לא' מהן, כשם שבטלה אצל זה בטלה אצל זה. דעדו שבטלה מקצתה בטלה כולה. ומשמע דשייכא לדין המשנה [דכמו דחלק מהעדים פסלי לעדים אחרים, אף חלק מהעדו פוסל את חלקו האחר]. **והבעה"מ** ביאר דפסול הקורבה פושט בכל השטר, כמו שפושט בכל העדים כשנמצא א' קא"פ. [וכע"ז כ' רע"א [שו"ת קמא פז, קנד] דהפסול נתפשט בשאר עדים, אף דאינו חשוך].

ובח"י ר' ראובן [ב"ב טז] העלה צד נוסף דגדר הגזיה"כ, דאף דסגי בב' עדים להוציא ממון, מ"מ היכא דהוה כת של ג', הנאמנות הוה ע"י כל הג'. וב' מתוכם אינם נאמנים כלל.³

והגב"א נסתפק לדעת רבא [סנהדרין כז.] דמומר אוכל נבילות להכעיס כשר לעדות, ודוקא לתאבון פסול דחשש משקר, האם פוסל השאר כדין קא"פ.⁴ או רק פסול דהוה מגזיה"כ, וכדאמר' [ב"ב קנט] דקרוב פסול משום גזיה"כ דאפי' משה ואהרן פסולים.

אבל הביא **דבתוס' [סנהדרין מא:]** איתא דהיכא דא' מהם איני יודע בחקירות בטלו כולם, דנמצא א' קא"פ.⁵ ואף [דמבואר שם] דדין דרישות וחקירות הוה משום שיוכל להזימה.⁶ [והגב"א נקט דיכול להזימה הוה מחשש משקר, ולא גדר פסלות. וע' לעיל ב.]. [אבל דעת הרמב"ם [ב ג] דתתקיים העדות בשאר]. [ע"ע בסמוך גבי טריפה].

ובשו"ת רע"א [קמא פז, וכן קנד] נסתפק האם בעדות אשה אמרי' דנמצא א' קא"פ [כגון גזלן] פוסל את השאר.⁷ שהרי כל הפסולים כשרים בעדות אשה, ואף הך פסול הוה רק כפסול קורבא. אבל אינו חשש משקר. אבל הך' דהר"ן [גיטין ב: בדה"ר] הך' דנימא עדות שבטלה מקצתה בעדות בפני נכתב, אף דכל הפסולין כשרים בו. וצע"ג.

- 1 ובגיר' דידן [שם] איתא דאחר שנגמר הדין רץ אחריהם. [וצ"ע דא"כ לא נגמר הדין ע"פ העד השלישי כלל. ועוד דהא זמם במי שנגמר דינו דהוה גברא קטילא ע' לע' ה.]. **והגר"א** [שם] הגי' ועד שלא נגמר דינו.
- 2 **והאחרונים** נקטו דפי' את הגמ' סנהדרין [שם] כפרש"י, דהנידון שם בדין עד שיזומו את כולו.
- 3 [וע' ב"ק עג הוזמו על הטביחה, דהוה עדות שבטלה מקצתה. ונח' הראשונים שם אי הוה משום דין בטלה מקצתה, או דנתברר שהעד פסול. וע"ע קצות ונתיבות ומשובב נב].
- 4 אמנם בהמשך דבריו העיר דבצירוף בראייה, ולא נתכוונו כלל להעיד לא מסתבר כה"ג. [ואי"צ שכל עדים הרואים יבואו לב"ד]. א"כ מה מק' הגמ' נרבע יציל וכו'. [אמנם לתוס' מסקנת הגמ' דרך עדים המעידין הוה מקיימי דבר].
- 5 שהרי אילו נתברר דמעיד אמת, אין בזה פסול. וה"נ ע"י שאר עדים נימא דנתברר שמעיד אמת.
- 6 **והדברי יחזקאל** [כז כג] הביא דהוה בגדר 'פסול', דל"ש לדון קא"פ כשהעד לא גמר הגדתו בב"ד. ע"כ דאף קודם דרישה חקירה נחשב דנגמר הגדתם, אלא דבי"ד צריכין דרישה וחקירה לדון ע"פ. [ע"ש שהביא מח' התוס' אם העדים יכולים לחזור בהם כל זמן שלא סיים הדרישה וחקירה.
- 7 אמנם יש **אחרונים** דמש"כ בגמ' משום עדות שא"א יכול להזימה הוה רק גילוי, אבל דין דרישות וחקירות הוה מדיני העדות. **ורע"א** [סוף יבמות] כתב דהוה גזיה"כ דבעי 'אמת ונכון הדבר', ולא שנמצא סתירה בדברי העדים [ואפי' א' במקום ב'], ודמי לדין קא"פ. **והבית מאיר** כתב דלא כווננו בשעת ראייה להעיד, אלא כעין קא"פ, אף דל"ש חשש משקר.
- 8 **ובשו"ת רע"א** [ה פט] הביא מהנתיבות דכל מקום ש'צריך עדות' אמרי' בטלה מקצתה. אבל מיתת הבעל דאי"צ בב"ד, לא גרע מעכום מסיח לפי תומו.

והמשנל' [ה ד] הביא מח' הפוסקים האם כשנמצא א' מהעדים נוגע בעדות אי אמרי' דפוסל לשאר עדים'. ועוד הביא דברי הריטב"א [קיד' מג.] דהנוטל שכר להעיד אינו פוסל את שאר העדים.

ועוד דן הגב"א בעד שתחילתו בפסול [אבל עכשיו אינו פסול], האם פוסל את השאר מדין נמצא א' קא"פ. והאחרונים נח' בזה.

ותוס' [סנהד' לא.] הק' היכא דב' כתי עדים מכחישי, ב'מעידים שלוה מנה, וב' מעידים מאתים, אמאי לא אמרי' דהוה נמצא א' קא"פ [שהיר מעיד שקר²]. ותי' דכיון דאין הפסול ידוע [אף דיש א' פסול ממ"נ]. ועוד תי' דקאי כמ"ד³ תתקיים העדות בשאר. א"נ כיון דלא העידו תוכ"ד ל"ה עדות א'. ועוד כיון דמכחישי אהדי לא נחשב כת א'.

ועוד דנו הפוסקים האם בדיינים אמרי' דנמצא א' מהם קא"פ פוסל לשאר⁵.

בשטר - הר"ף [ור"ח והרמב"ם ה' ו] הביא בשם הגאון דבשטר תלין דלא ישבו לחתום כא'. ותתקיים עדותן מספק ואמרי' דרווחא שביק וחתם אח"כ [ואינו מצטרף לעדותו], כדאמרי' בסוגין דלמיחזי אתיתו. ותוס' [גיטין יח:] הביאו עוד בשם בה"ג דתלין שחתמו משום כבוד [וכ"ה בראשונים בסוגין].

ונח' הראשונים האם אמרי' כן בכל העדים, או דב' עדים אחרונים צריכים להיות כשרים דבהם מקיימין את השטר. [וע' תוס' גיטין יח:] וב' ב' קסב דהאריכו בזה.

ותוס' [גיטין יח:] הביאו ר"ת דבעדות שטר ל"ש למיחזי אתיתו, דעדות שטר כמי שנחקרה עדותו בב"ד. [ודלא כר"ף הנ"ל].

דף ו.

תוד"ה אמר. פ"ה דמצוה לבטל העדות בקל, וקשה לפי' דאכ בדיני ממונות נילף, דהא כתיב משפט א'. **המהרש"א** הק' דבכמה דברים דתליין בהצלה, הקילו בדיני נפשות [כדאי' סנהדרין לב.], ולא ילפי' לדיני ממונות. ועוד דנו האחרונים דגבי הזמה הוה חומרא בנפשות, דכשבאו ג' עדי הזמה, וא' פסול, מבטלין עדותן. והנידון נהרג. **והאחרונים** תי' דגדר הדין דהוה 'פסלות'.

ובחי' ראמ"ה כתב דאפשר דאף בדיני ממונות צריך לחזור ולהעיד. ואף דבד"נ אמרי' דבטלה העדות, וכבר יצא מב"ד זכאי, וא"א לחזור ולדון. אבל בממונות יהני לחזור ולהעיד⁸.

ועוד כתב הרמב"ן [ב"ב קיג:] דסברת ר' יוסי דבממון אמרי' כיון דהוא פסול, לא נתכוון לעדות. [אבל אם נתכוון פוסל. וביארו דבנפשות חיישינן דנתכוון לעדות משום והצילו העדה].

בא"ד לכך פר"י דבד"נ וכו' דמה שנים, עדותן בטילה לגמרי וכו' בד"מ וכו' חייב לו שבועה. **והאחרונים** הק' דמ"מ ילפי' את עצם הפסול בהיקש [ואף דבממון ל"ש ילפותא דומיה דשנים]. ועוה"ק הגר"ח [סטנצל שיב, קי] דהיא גופה נילף ממשפט א' שיפסל, ולא יהא חיוב שבועה⁹. **והגר"ח** יישב דבדיני ממונות כל א' עושה חצי עדות, ומש"ה אם נתבטל הא' לא נתבטל חבירו. [וכדאי' כתובות כא. פלגא דממונא אפומא דמר, ופרש"י חצי משא"כ בדיני נפשות]. וכוונת התוס' דגדר עדות ממון שאני. משא"כ עדות נפשות כולו הוה ע"פ שניהם יחד. ועד"ז האריך בשער'י [ז א].

ועוד כ' הגר"ח לפרש ע"פ דברי האר"ש [ד א, הו' בע"ב] דבד"מ העדים הוה בירור בעלמא, אבל דיני נפשות עצם הדין נעשית ע"פ העדות.

- 1 [ויל"ד דתליא בנידון הפוסקים [ח"מ לז, ע"ש קצות] אי נוגע הוה משום חשש משקר, או פסלות. אמנם בדברי המשנל' דן האם בע"ד הוה עד, בנידון הראב"ד [ע' לק' ו. וז. וב"ב מג.].
- 2 [לדעת ב"ש שם, דבכת א' כה"ג אמרי' דנחלקה עדותו].
- 3 [ותוס' [ב"ב מא:] הוסיפו דיל' דבי"ש ס"ל כר' יוסי דבממון לא אמרי' נמצא א' קא"פ].
- 4 **והנתיבות** [לו א] כתב דאינך תי' ס"ל דאף אם לא העידו תוכ"ד מצטרף. **והמשוּבב** חלק דכוונת התוס' דאפי' אילו היה תוכ"ד [וכ"מ בפסקי תוס' שם].
- 5 [הכנה"ג [ח"מ י טור לג] נקט דפוסל. ורע"א [קמא ס"ס עג] הכריע להתיר]. **והאחרונים** דנו דבגמ' [סנהדרין ג.] משמע דסגי בדין א' כשר, והשאר יושבי קרנות. ול"א שיפסלו אותו.
- 6 **והראב"ד** [סנהד' יא ח] כתב דאב ובנו יכולים להיות דיינים יחד, ונחשבין א' במנין הדיינים. וכיון דהבן אינו עולה מהמנין הוה כאומר למיחזי אתיתו.
- 7 ובפשוטו הך סברא הוה רק טעם בדרשא. ואה"נ כה"ג עדותן בטילה. אמנם רש"י [סנהדרין ט.] כתב דמהדר' בתר זכותא דעדים, ולא יהרג לא הוא ולא הם. [ויל"ד האם כוונתו בדוקא].
- 8 [אמנם ל"מ בפוסקים דאף בממונות צריך לחזור ולהעיד].
- 9 ויל"פ כוונת התוס' דגדר הפסול 'דומיה דא', ובזה ל"ש יוכיח.

והאחיעזר [א כה] כתב [לר"ד רבותינו הקדושים] לפרש סברת ר' יוסי, דגדר הפסול נמצא א' קא"פ, שנתבטל צירוף העדים. דעדי נפשות בעי צירוף [וכדאמר] בע"ב דעדות מיוחדת פסולה בנפשות¹. וכיון שנצטרפו הכשרים לקרוב ופסול בטל צירוף העדים. אבל בעדות ממון ל"ב צירוף כלל.

שם. חייב שבועה. אבל הריטב"א כתב דכשנמצא א' מהעדים פסול, העד הב' אינו מחייב אפי' שבועה². והאחרונים [רע"א פז, והנוב"י אה"ע עז] ביארו דתליא בר' יוסי ורבי, וכוונת התוס' דלולי הפסול קא"פ מחייב שבועה³. ומש"ה ס"ל לר' יוסי דבממון אין פסול קא"פ.

בד"א שהתרו בו. פרש"י [ד"ה הרוג] דהוה מדברי רבי, אבל לר' יוסי אף כשלא נתכוונו להעיד, ולא התרו, פוסל. ומש"ה מקש' הרוג יציל, אף דלא התרה ולא נתכוון לעדות. אבל הריטב"א כתב ד"ל דהיינו מקמי דמתר' במקיימי דבר. אבל לתי' בעינן שיתכוון לעדות.

ותוס' [סנהדרין ט. בשם רשב"א] הביאו דר' יוסי [בע"ב] ס"ל דבעי ב' עדיו מתרין בו. א"כ אם לא התרו, לא יפסול משום קא"פ⁴. והא דקאמר רבי בד"א, לאו לאפוקי מר' יוסי.

ולפ"ז קו' הגמ' 'הרוג יציל' אינה לדעת ר' יוסי, אלא אי איכא תנא דס"ל כר' יוסי בחדא, ופליג עליה בחדא. ועוד כ' רע"א דקו' הגמ' מקמי דידעינן ב'מקיימי דבר', דבעי ראוי להגדה, וס"ד דאף היכא דלא התרו בו פוסל. וברש"י מבואר דע"י שהתרו ידעי' דנתכוון להעיד. והריטב"א ביאר דבממון דל"ש התראה, וכן היכא דלא התרו, שיילינן למיחזי אתיתו, וכדאי' בגמ'.

ועוד הביא הריטב"א דאחרים פי' 'שהתרו', היינו שב"ד התרו בעדים, עד שהכירו שנתכוונו לצירוף עדות. ובזה הגמ' מק' היכי אמרי' להו [מפני שלשון ההתראה הזאת סתום הגמ' שאלה היכי].

אמ' רבא והוא שהעידו כולם תוכ"ד. פרש"י דאם העידו לאחר זמן הו' כב' כתות לכל דבר. [ומשמע דקאי אכולי מתני⁵]. ותוס' חלקו דלענין נמצא א' קרוב או פסול מהני צירוף בראייה.

והתוס' ר"ד [ב"ב קיג; ס' מכריע כה, והו' בטור לח] כ' דדוקא בשאר עדים צריך צירוף תוכ"ד, אבל בב' עדים הראשונים מצטרפין, אף אם אינו תוכ"ד. [וע"ע בע"ב דנח' הראשונים אי בעי' דעדי נפשות יעידו תוכ"ד].

והקה"י [ז] ביאר דקבלת הבי"ד מצרפת העדים להחשב כת א', והבי"ד אינם מקבלים את העד הא' אלא בצירוף חבירו.

ודעת הר"ד [שם] דדוקא עדים שלא נתכוונו להצטרף בשעת ראייה [ע' בסמוך] תליא בצירוף בשעת הגדה. אבל אם נתכוונו להצטרף בשעת ראייה פסלי אפי' העידו בזה אחר זה.

כל חד תוכ"ד של חבירו. בריטב"א ושר"ת הרשב"א⁶ משמע דגדר הדבר דכל העדות הוה כדבר א'⁷. אבל תוס' [כתובות לג.] כתבו הביאו מסוגיין דכל זמן שעסוקין באותו ענין נחשב תוכ"ד. [ואף לענין התראה].

והאחרונים הק' תיפו"ל דכל עד פוסל את העד הסמוך לו תוכ"ד, ועי"ז כולם נפסלין. [אמנם נפק"מ בב' אחים שהעידו, שכל א' אינו פסול אלא כלפי אחיו. ואינו פוסל הסמוך לו. וכ"מ בתומים לו ח]. והביאו בשם שר"ת ר' משולם איגרא [כא] מי שנפסל מחמת דין קא"פ אינו פוסל אחרים.

1 והוסיף לדעת הרמב"ם [ד א] אף בעי הגדה כאחת בנפשות. [וע"ע בע"ב].

2 וכ"מ בשו"ת הר"ף [הו' בראשונים כאן]. וכ"כ בשו"ת הרשב"א [הו' בב"י לו]. וכ"כ המאירי בשם גדולי הדורות דבטל אף לשבועה, דכל עדות שבטלה מקצתה, בטלה כמי שאינה. אבל הביא דיש חולקין [והביא דכ"ד בעל המתיבות] דבטל רק מכח השטר. אבל מ"מ הוה כעדות ע"פ דבעי שבועה.

3 והרש"ש הביא דמבואר דלדעת רבי ע"א שמצורף לפסול, אף אינו מחייב שבועה. והביא מכאן ראייה לדברי הרמב"ם [ה ג] דעד פסול אינו מחייב שבועה [ול"ד לע"א של איסורין].

4 ותוס' הק' דבגמ' [שם] משמע דנח' אי פוסל קא"פ בלא התרו. ות' דכוונת הגמ' הא דמשמע מתוך הך משנה. א"נ דפסק כוותיה בחדא.

5 וכ"ד הסמ"ג [הו' בהג' מיימוני ה ג] דקאי אף אסיפא דמתני'.

6 וכן אי' בגמ' [שבועות לב.] גבי שבועת העדות, דכפרו כמה עדים תוכ"ד, יכולים לחזור תוכ"ד של חבירו. 7 שהריטב"א כתב דהיינו דוקא בעדים, אבל בע"ד אינו יכול לחזור בו תוך כדי טענת חבירו, כיון דעבר תוכ"ד מדיבור עצמו. וכ"כ בשו"ת הרשב"א [א אלף ס, ב קלן] דעדות העדים הוה דבר א'. אבל דיבור של אחר מפסיק ביניהם, נגמר דיבור שלו.

8 והדברי יחזקאל [כז ו] הביא דמבואר בדברי הריטב"א דגדר תוכ"ד דנחשב זמן א' מסברא, ולא דהוה תקנ"ח שיוכל לחזור בו.

והקוב"ש [כתובות קיג] ביאר דכיון דאינו פסול בגופו, אלא דהעדות בטלה¹. ומש"ה אינו פסול אחרים. אבל הביא דעת תוס' [סנהדרין מא:]: דאפי' עדות שא"א יכול להזימה פסול את שאר העדים [אבל הביא דהרמב"ם חולק בזה]. ועוד הביא מדברי תוס' [ע' בסמוך] דהרוג יציל משום שהוא טריפה, ואף עדותו בטילה משום שא"י להזימה [וע' בסמוך].

תוד"ה אמר רבא. וקשה דהא משמע דלענין קא"פ אינו תלוי בהעדאה תוכ"ד אלא בראיית המעשה. אבל דעת התוס' **ר"ד** [ב"ב קיג: וס' המכריע כה] דהיכא דהתרו הדיינים, לאסהודי אתיתו, פסלי אפי' לא העידו תוכ"ד. אבל היכא דהעידו תוכ"ד פסלי אפי' לא התרו בהם. [ויש ב' אופני פסול]. [וכ"כ הגב"א בדעת רש"י].

בא"ד לכ"נ דלא קאי רק אדין זוממין וכו' שאין אומרים אמת, ועדותן כשבאו לב"ד. אבל **הקצות** [לו ד] הביא דבמשנה [בע"ב] משמע דאף בעדים זוממין יש חילוק בין ראו אלו את אלו. ע"כ דדנים לפי המעשה שהעידו.

והרמב"ם [כ ג] פסק דאם היה הפסק נחלקה העדות. ואם הוזמו מקצתן חייבין, והאחרונים [שהיה הפסק] אינן נענשין. ומ"מ בטלה כל העדות, דהוה כת אחת ובטלה מקצתה בטלה כולה. **והראב"ד** השיג דכיון דהיה הפסק הוה ב' כיתות, ועדות האחרונים לא נתבטלה. ויהרג הרוצח [וכענין הא דאיתא בע"ב בב' כתי עדים]. א"כ ל"ש עונש להם². **והרדב"ז** ו**כס"מ** ביארו דהרמב"ם ס"ל כתוס' דכיון דבאו כא', הוה כת א' לענין פסול קאר"פ³.

והתומים [לח] כתב לפרש דכוונת הרמב"ם באופן שהעידו שראו זא"ז, והוכחשה עדותם בזה. [ועוד כתב דכוונת הרמב"ם דאין נענשין לאפוקי מהר"ץ גיאת בדעת ר' עקיבא דאף השלישי שלא הוזם נענש]. **והקצות** [לו ג] חלק דאף שהעידו דראו זה את זה, כה"ג לא הוה הכחשה, דאין עד מדקדק מי היה עמו בשעת מעשה. [כדאי' בשו"ע כט ג ול ד']. ועוד הביא **דבריטב"א** [בע"ב] מבואר דבכה"ג העדים שבחלון הב' מכחישים למזימין. והוה תרי ותרי בהכחשה. אבל **האר"ש** [כא ה] כתב דבעדות נפשות, כיון דעדות מיוחדת אינו מצטרף, א"כ נכלל בעיקר העדות האם היה העד המעיד עמו בשעת מעשה או לא, ובעי שיראו שניהם זה את זה.

אבל **המהרש"ל** [חכמת שלמה כאן, וכן ב"ח ופרישה לח] כתבו דכיון דהוזמו מקצתן, לסברת התוס' אין כאן צירוף דהא מתברר שלא ראו. ובדעת הרמב"ם מבואר דהחילוק מטעם אחר⁴. **והמהרש"ל** ביאר דפסול הזמה תליא בהגדה [ומש"ה בעי תוכ"ד], ואילו פסול קרוב או פסול תליא בשעת ראייה. ועוד כתב דיש ליישב אף לסברת התוס' דלענין דין הזמה חשבינן להו דאינן עדות אמת, אבל לענין דין ביטול העדות חשבינן ליה קאר"פ.

יציל – במקיימי דבר

נרבע יציל. התומים [לו יא] דייק דהק' דוקא מזכר, אבל כל בא על הערוה, לא אמרי' דהאשה פסולה ללעדות ותציל. דאשה אינה בגדר עדות כלל. **והנתיבות** [לו י] כתב דה"ה עכו"ם וקטן אינם בגדר עדים כלל. אמנם **הגב"א** [ה:]: נקט דאף אשה ועבד פוסלין.

תוד"ה אלא. מפני שהוא בעל דין. להך תי' מבואר דגדר החיוב מיתה של רוצח נחשב תביעת הנרצח⁵. [וביאר דהמיתה הוה כאילו תשלום על דמו. ולא רק משום חומר העבירה?]. אבל

- 1 **והאחרונים** העירו דלחך מ"ד [סנהדרין כח] עדים קרובים להדדי פסולים, דהוה א"א יכול להזימה, דנמצא מת בעדות אחיו. א"כ כל הפסול הוה משום עדות שא"א יכול להזימה, ופוסל חברתו.
- 2 **והכס"מ** כתב דס"ד כיון דאינן עדים הוזמו, אף הוא יענש. [וכסברת הר"י גיאת בנמוק"י, הו' לעיל]. **והלח"מ** כתב לפרש דכוונת הרמב"ם דאפי' שוב הוזמו עדים אחרונים אינם נענשים, כיון דזממו אגבא קטילא, דכבר העידו ראשונים. ונגמר הדין ע"פ הראשונים. [וצ"ב דהא העידו קודם שנגמר הדין. וצ"ל דכוונתו דנגמר הדין ע"פ עדות ראשונה, ולא ע"פ אחרונים. וע"ל ו:].
- 3 **והרדב"ז** הק' אלא מעתה עדים שהוזמו, לא יוכלו אחרים לחזור ולהעיד ע"ז כלל [דיצטרפו, ובטלה עדותן]. ומה לי קודם הזמה או אח"כ. **והאחרונים** דחו דדוקא היכא דב"ד קבלום יחד. [ועוד בדברי הרמב"ן בסוגיין דאחרי שנודע פסולם ל"מ קבלתם].
- 4 **והנתיבות** חלק [לו ססק"ד] דע"כ הוה הכחשה, ובעדות נפשות עדותן בטילה.
- 5 **והב"ח** ביאר [דלדעת הרמב"ם] אף שהוזמו שייך צירוף בראייה, דהם אומרים אמת העדנו, ולפי עדותם נצטרפו בשעת ראייה.
- 6 **וכע"ז** מבואר **בתוס'** [כתובות לא]. **וברשב"א** [שם] דנחשב מיתה מחמת הרוצח [חיוב נפשות 'לזה', ומש"ה ממון לזה ונפשות לזה פטור. ולא דמי לשאר חיוב מיתה דהוה לשמים].
- 7 אבל **האפיק"י** [א לט] נקט דהטעם משום כי יחס לבבו לנקום נקמתו, דק"ל לחז"ל שהטבע שינקום. [כדין

המרדכי [סנהד' תרצה, וכ"פ הרמ"א לג טז] קרובי הנרצח יכולין להעיד, ואפי' נרצח עצמו כל זמן שהוא חי, דכיון דכבר נהרג אין להם נפק"מ בעדות זו¹. [וביאר דבסוגין פסול משום טריפה, ע' בסמוך]. והביא מקור לזה מהגמ' [סנהד' י.] דפלוני בא על אשתי נאמן² [ולא אמר' שהבעל נחשב בע"ד ותובע]. ויל"ד מה הקמ"ל, גדר בחיוב אינו תביעת הנרצח. או דאף דהוה תביעה, אין לו שם בע"ד כיון דאינו תביעת ממון⁴.

והרדב"ז [ד רלא] חלק דבסוגין מבואר דבכל אופן פסול משום שהוא בע"ד. וה"ה קרובי נרצח. [והגור"א לג לב] ציין דתל' בת' התוס' כאן. וכתב דלדברי הראב"ד [הו' ברא"ש סה"פ מסק' הגמ' במקיימי דבר⁵].

והאחרונים [אפיק"י א לט] דנו עוד לדעת ההג' אשר"י [ב"ק ד ד] דרוצח חייב דמים ליורשים בידי שמים, ואם תפסו לא מפקי' [וע' קצות תי ד], א"כ יפסלו.

בא"ד מפני שהוא שונא, ושונא פסול לעדות. והמהרש"ל [סנהדרין ט: בשם גליון תו"י] תמה דשונא כשר להעיד, דנח' בזה ר' יהודה ורבנן [סנהדרין כט.].⁶ **והמהרש"א** [שם] כתב דקו' הגמ' לר' יהודה, דמסתמא אף ר' יהודה ס"ל דנמצא א' קאו"פ עדותן בטילה. אבל **בשר"ת מהרש"ל** [לג, הו' בהג' חת"ס] דשונא דהכא גרע', שונא גמור דרוצח להתנקם נחשב נוגע בדבר⁸.

ותוס' [בד"ה נרבע, וכן יבמות כה. וסנהד' ט] דחו דבגמ' [שם] משמע דאין פסול שונא כה"ג. [ותוס' סנהדרין נסתפקו דיש לחלק בין נרבע להרוג]. **והמהר"ט** [חו"מ פ] הביא דאף דיש סברא דאין לך נגיעה גדולה מזו [והביא דברי רש"י [סנהדרין לג:]] דלחייב את הרוצח נחשב זכותו של גואל הדם, שקשה בעינו שזה ניצול, אין כאן נגיעת ממון, ונגיעה שאינה של ממון אינו פוסל.

ועוד תי' **תוס'** [יבמות כה.]. כגון שעשאו טריפה, דטריפה פסול להעיד [כדאי' בסנהדרין עח. משום דהוה עדות שא"א יכול להזימה]. **והב"י** [ס"ס לג] הביאה מכאן דטריפה פסול לעדות⁹ [אף בדיני ממונות, דל"ש בזה סברת יכול להזימה. ולכאז' כוונתו להוכיח כן מדברי התוס' דידן. דאילו פסלות ההרוג משום טריפה, דא"א יכול להזימה, א"כ לא יפסול שאר עדים בראייה בעלמא¹⁰].

גואל הדם, ע' לק' י: ויב.].

1 והביא ראייה מפלוני רבעני [הו' בתוס' ד"ה נרבע].

2 [ואילו פסול כלפי עדות זו ל"ש פלגין כלל [והרדב"ז ד רלא] חלק בזה]. [ויל"ד דבפשוטו תרוייהו איתנהו ביה. חומר העבירה, ותביעת הנרצח. והיכא דהוא עצמו מעיד יכול לדון מחמת עצם העבירה. ויל"ד בזה בגדרי בטלה מקצתה]. **והמהר"ט** [א קה] ביאר הטעם משום דכבר נסתלק ואין בו תועלת ממון. **והנתיבות** [ס"ס לג] כתב דא"צ לזה, דעיקר הטעם דסגי שיעידו שרצח ישראל, וא"צ להעיד שהיה קרובו [ומש"ה אמר' פלגי' דיבוריה]. [והקצות במשובב חלק דאין זו ראייה, דאף דבסתמא א"צ לשאול מי הרג. היכא ידעין דהוה קרובו בטלה העדות].

3 וצ"ב דהתם ל"ש תביעת הנרצח. ואולי כוונתו דהוה תביעת אישות [דהחייב מיתה של הבועל הוה מחמת שפוגע באישות של זה].

4 [והאחרונים דנו האם בע"ד יכול להעיד על עצמו היכא דאין לו בזה תועלת. וע' קידושין [מג.] דנח' אי שליח נעשה עד. **והאבנ"מ** [לה א] הביא מדברי **ריב"ש** [פג] דכיון דאין לו נפק"מ יכול להעיד לעצמו].

5 ומשמע כוונתו דהטעם שאינו פוסל משום דהוה בע"ד. ולפ"ז מבואר דהנרצח הוה בע"ד. וצ"ב דהאיך נאמר דנרבע באונס הוה בע"ד. [ואפשר דכוונת הגר"א דקו' הגמ' לראב"ד דיפסל מדין בטלה מקצתה. ובנרבע ברצון]. [אמנם יל"פ דאף לראב"ד פי' הגמ' כשא"ר, אלא דבתר דילפי' דבעי מקיימי דבר, ממילא ידעין דבע"ד אינו עד].

6 [והחי' הרי"ם [חו"מ לג] כתב לחלק דסברת רבנן דלא נחשדו ישראל על כך, דתלינן ברוב שלא יעידו שקר משום שנאה. אמנם היינו דוקא היכא דנתעורר הנידון, והוכרע ע"פ רוב קודם המעשה. אבל הכא בשעת רציחה נתעורר הספק [כיון דהרגו ודאי שונאו, ואולי יעיד שקר עבור זה]. ובדיני נפשות לא אזלי' בתר רוב, אא"כ הוכרע על העד מעיקרא].

7 וכ"כ **בתשב"ץ קטן** [תקסט] בשם ר' **פלטוי** [גאון] ראש הישיבה דדוקא שונא שלא דיבר עמו כשר לעדות לרבנן, אבל שונא שצווח בפרהסיא שיזיקו, פסול לעדות ולשבועה.

8 והביא דנכלל במש"כ **הרמב"ם** [עדות טז ד] דכשיש לעד 'צד הנאה' אפי' רחוקה פסול, כשנראה לדיין דהעד רוצה להעמיד הטלית בידו של זה. והרמב"ם כתב דדברים אלו אינן תלויין אלא בדעת הדיין ועוצם בינתו שיבין עיקר המשפטים וידע דבר הגורם לדבר אחר ויעמיק לראות. [ועוד מבואר בגמ' [ב"ב מה.] דנחשב נוגע כשרוצה שלא להיות לוה רשע ולא ישלם].

9 **והתומים** [לג יב] ביאר דהוה פסול הגוף, דטריפה חשוב כמת. ואינו חשוב שנים עדים. [ועי"ש שהאריך ליישב את הגמ' סנהד' עח.].

10 אמנם **האחרונים** העירו דדעת תוס' [סנהדרין מא: הנ"ל] דאפי' א"י בחקירות פוסל שאר עדים. ובפשוטו משום דא"י להזימה.

והדרכ"מ [ט] חלק דכשר להעיד עדות ממון, דאי"צ עדות שיכול להזימה.

בא"ד וי"ל דמנרבע לרצונו וכו' וי"ל דה"מ כי ליכא סהדותא בעלמא וכו'. וכיון דליכא עדות לפוסלו, פלגינן דיבורא, ואינו פוסל לאידך עדות. [ואף דבאמת הוא פסול]. [וכ"כ תוס' סנהדרין ט:]. [ומבואר דמהני פלגינן, ואף לא נחשב לדבריו הוה פסול]. אבל הראב"ד [הו' ברא"ש ז.] הק' דהאיל מהני פלגי, ואמאי ל"א דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. ותי' דבע"ד אינו עד. [וכמסק' הגמ' כאן].

תוד"ה נרבע. ועוד אמר הר' יוסף וכו' שהוא קרוב. ותוס' [סנהד'] הוסיפו דהרי חייב הכתוב מכה אביו, ואיכא מ"ד [סנהד' גד.] ערות אביך ממש שרבעו. אבל תוס' [יבמות] בשם ר"י דחו דה"מ לענין כרת אבל מיתה לא אשכחן.

א"ל יקום דבר, במקיימי דבר הכתוב מדבר. פרש"י היינו העדים, אבל לא עושי הדבר. והראב"ד [הו' ברא"ש ושאר לק' ז.] הביא מסוגיין דאין אדם נקרא עד פסול כלפי עצמו. שאין עליו שם עד כלל.

והתומים [לו ה] כתב בדפשוטו לפ"ז קאי רק במה שיצילו את עצמן, ועדיין צריכין לשאר תי' הגמ' [מאחוריו] שלא יציל את השני. [דכלפי השני יכול להחשב עד].

ועוד פי' הרמ"ה [סנהדרין ט:] כתב לפרש דנרבע לא הוה 'מקיימי דבר', שהרי יש עדים שנרבע לו לרצונו. ול"ד להיכא דפסול מחמת דבר אחר, דאי לאו פסולו היה נאמן בעדות זו. אבל נרבע לרצונו כלפי מעשה זו שגורם פסולו, לעולם לא יוכל להחשב עד.

אבל תוס' [סנהד' ט.] כת' דלמסק' ל"צ כל הנך תי', ועיקר התי' דדוקא היכא דמעיד בב"ד. וכ"ד תוס' [כאן ד"ה שמואל, ב"ב קיד. ועוד], ורמב"ן ורא"ש [בסוגיין] והנמוק"י [סנהד' יג: בדה"ר].

ובס' המכריע [כה] הביא בשם רבינו שלמה ספרדי בשם ר"ח ורגמ"ה דקו' הגמ' 'הרוג יציל', כגון שבא הוא עם העדים בצידו מוכה ואמר כי פלוני הכני וכיון שהיה בעת הראייה ובעת הגדת העדות יציל וכן הורג ורובע. וכ"כ ר"ח [לפנינו] 'שהרי ההרוג מגיד'. ומסקנת הגמ' במעיד עדות, ולא בבע"ד.

והתומים [שם] כתב דלדעת רש"י והראב"ד בנרבע עדיין צריך לסברת רבעו מאחוריו, והק' דבכמה אופנים לא משכח"ל כה"ג³, וכל בא על הערוה⁴ יציל אותה⁵. והשואל בשו"ת רע"א [ריב] כתב דבאופן שהעדים אינם רואים אותו, אין צירוף לפסול [וע' מה שדן בזה רע"א]. ורע"א תי' דקו' הגמ' רק ר' יוסי דלא בעי שיתכוונו להעיד, ור' יוסי גופיה ס"ל [בע"ב] דבעי ב' עדים מתירין בו, וכיון דאינו מתרה בו חסר בתנאי העדות, ואינו פוסל לאחרים. וביאר דקו' הגמ' מקמי דידעי' במקיימי דבר, א"כ אף עד שאינו ראוי להעיד פוסל. [ועיקר התי' דבעי התראה. וכע"ז תי' הריטב"א [הו' במשנה] דתי' הגמ' דבעי שיתכוונו להעיד].

למיחזי אתיתו

תוד"ה לאסהודי. קשה וכו' דהקרובים יבואו ויאמרו לאסהודי וכו'. והרמב"ן הק' כע"ז האיך נאמנים הפסולים בכך לפסול העדות. וכתב דמ"מ הדבר ספק, ובטלה העדות. וכתב דע"כ לא חיישינן להכי, ואילו רצה הפסול יתכוון לעדות ויפסלם.

והסמ"ע [לו ב] העמיד בדבריו הרמב"ם [ה ד, ושו"ע לו א] משמע דשואלים את כל הבאין להעיד [קודם שנודע שיש כאן פסולים⁶], אבל הביא דברש"י משמע דשואלים אח"כ רק

- 1 ועפ"ז דן אף לענין עדות שבטלה מקצתה, דל"ש פלגינן אלא כולו בטילה. וחילק דהא דאמר' פלגינן בעלמא, היינו כלפי הבע"ד עצמו, דאינו עד כלפי עצמו. ול"ש עדות שבטלה מקצתה.
- 2 וי"ל דאף דמגידים, ב"ד לא קבלו עדותם בעדים אלא כבע"ד. [ויל"פ דאף דברי הנרבע כלפי הרובע לא נחשב עדות].
- 3 והק' היכי משכחת קרא דרשא דבא על אביו. ועוה"ק בשו"ת רע"א [ריא] דקרא כתיב כי יסיתך 'אחייך', קרוב הוא, ואינו פוסלו.
- 4 כגון קרובים. ועוה"ק דהוה רשע. [עי"ש שדן דפסול רשע בעי שיפסל בב"ד].
- 5 וכתב דלולי דברי הראב"ד י"ל דכוונת התרצן דגזיה"כ דבעל המעשה אינו פוסל אינך עדים. אבל הראב"ד למד כן אף לעלמא דבע"ד אינו עד. [והוכיח דאף לראב"ד בעי שיעידו בב"ד].
- 6 [וכ"כ הרמב"ן בתחילת דבריו]. ועפ"ז מיושב האיך נאמנים [ועדיין צ"ב דהא הפסולין יודעים פסולם, ומתכוונים לפסול]. הש"ך [ג] דייק דאף לרמב"ם, בודקים כשנודע.

כשנודע דיש פסולים, ואין חוששין בדבר.

אבל ה"ש"ך [ג] ביאר כוונת הרמב"ם דשואלים אף את הכשרים אם נתכוונו להעיד, דדוקא היכא דיאמרו הכשרים שנתכוונו להעיד עדותם כשירה. אבל אם אף הכשרים אמרו למחזי אתינן, שוב אמרי' עדות שבטלה מקצתה. דהא תרוייהו שקולין, ולא נתכוונו להעיד, ומבטלין זא"ז.¹

ועוד הביא הרמב"ן [במשנה] י"מ דשואלים אותם האם באו אחרי העדים הכשרים [והוה למיחזי], או קודם לעדים [לאסהודי]. דכיון דבאו עדים כשרים, לאו כ"כ בפסולים שיתרה כדי להציל הנידון.

בא"ד ופי' ר' חיים כהן דאמרי' לעדים כשרים וכו' אם נתכוונו 'עם הפסולים'. [אבל לפסול אין זכות להתכוון להעיד].

והרמב"ן ורא"ש הביאו ש"ת הר"ף [קסז] עדי השטר, אם נמצא א' קרוב, השני נאמן שלא ידע שחבירו פסול², כשם שנאמן לומר למיחזי אתי. והראשונים כתבו מבואר מדבריו דכוונת הגמ' דנתכוונו להצטרף לפסלות, אבל אם לא ידעו בפסולם, בזה לא נתכוון להצטרף³. והרא"ש והריטב"א בשם הרא"ה חלקו דכיון שנתכוון להצטרף יחד פוסלם, אף דלא ידע שהוא פסול.

והש"ך [ג] נקט דמ"מ היכא דכולם כשרים מהני עדותם, אף דלא נתכוונו להעיד. אבל האחרונים הביאו דבת"י [כריתות יב:]: מבואר דכיון דלא נתכוונו להעיד, אין עדותם כלום. [והאחרונים דנו האם הטעם דבעי שיחול 'שם עד', או דאמרי' דלא דייקי].

תוד"ה שמואל. כשנותנים גט, במעמד קרובים. [והרא"ש דן גבי קידושין]. ותוס' תי' דבעי עדות בב"ד. והריטב"א כתב דהא דנוהגין לסיים עדים אינו משורת הדין, אלא שחששו לפרש"י [דאף עד שלא העיד בב"ד פוסל מדין קא"פ, ע' בסמוך]. אבל הריטב"א [קידושין מג.] כתב דצריך לייחד עדים, כיון שיש פסולין. ובעדות קידושין ל"מ למיחזי אתיתו, כיון דלא תליא בהגדה בב"ד. דראיית העדות גזיה"כ שמקיימת הדבר, ומש"ה שעת מעשה הוה שעת העדות. וכמו בעלמא כשבאין להעיד ל"מ למיחזי אתיתו⁵. [והאחרונים דנו דנח' הראשונים בגדר עדות לקיומא, דדעת התוס' דסגי במה שיש עדים שראויין להעיד אח"כ בב"ד. אבל בריטב"א מבואר דעצם הראייה נחשב כעין ב"ד].

והרא"ש כתב דאילו ייחד עדים, לאו כל כמיניה של הפסולין להעיד בב"ד ולפסול עדיו של זה, ולהפסידו ממון. [וכ"מ בריטב"א הנ"ל].

בא"ד והא דומיא דד'נ דשרינן א"א. מבואר בתוס' דהק' לשמואל דפסק כר' יוסי דבממון אינו פוסל, מ"מ גיטין וקידושין כנפשות. ולר"י לא אכפ"ל דלא נתכוונו להעיד. [ומבואר דאף דילפי' עדות בדבר שבערוה, דמקש' דבר דבר מממון, מ"מ גדר הצירוף כנפשות. וע' בע"ב].

בא"ד נר' לר"י דוקא באותן המעידין בב"ד וכו'. אבל תוס' [סנהד' שם, והרמב"ן כאן] הביא דדעת רשב"ם [ב"ב קיג:] אינו כן, דרשב"ם כתב דאין עד נעשה דיין, דכיון דבשעת

1 אבל הבית מאיר [אה"ע מב ב] חלק דכל שלא נתכוונו להעיד אין צירוף בראייה, ואינו פוסל כלל. ועד"ז הק' הנהיבות [ססק"א] דבמשנה משמע דלא התרו אינן פוסלים, והרי אף בלא התרו כלל יפסל, שהרי שום עד לא התרה. וכתב דמעשים בכל יום דמקבלים עדות על הלואה אף דהעד אומר שלא נתכוון להעיד והיה במעמד בני הבית.

2 וכתב דמהני לחייב שבועה. [דס"ל דע"א בשטר מחייב שבועה. ע' תוס' כתובות כ: וב"ב קסה.]. ומבואר מדבריו דאילו נמצא א' קא"פ, אף אינו מחייב שבועה [ע' לעיל].

3 והרמב"ן הביא ראייה לדבריו מהתוספתא [א ו] ר' יהודה או' בדיני ממונות וכו' שוגגין או מלווה טעה, לא נצטרפו לדעת.

4 והקוב"ע [עט ב] דייק דתוס' הק' רק בגט. דיש חילוק בין גט לקידושין, בין להתיר ולאסור בדבר שבערוה. ומשמע מדברי הריטב"א דאף אילו הכשרים יתכוונו לעדות, והפסולים יתכוונו לראייה פוסלים אותם. דבעדות קיומי לא תלי בהגדה. [אבל הקצות [לו א] כתב דיש לחוש דאף הכשרים לא יתכוונו לעדות, ולסברת הש"ך היכא דכולם לא נתכוונו לעדות פוסלים. וציין לדברי הריטב"א, ומשמע דבא לפרש, ולא לחלוק. אבל בפשוטו בריטב"א מבואר להיפך].

6 ובשיעור' הרש"ר העיר דבשער"י [ז א] נקט דגדר עדות דבר שבערוה, דכל עד פועל חצי. וכמ"ש לעיל לפרש דברי תוס' [ד"ה אמר ר"י] בחילוק בין עדות ממון לנפשות.

ראייה נתכוון להעיד [חל עליו שם 'עד'], ואינו יכול לדון. ורשב"ם הביא ראייה מסוגיין דשייליגן למיחזי אתיתו, וע"ז אמרי' במשנה מה יעשו ב' אחין. דכיון דבאו להעיד חשבינן ליה עד, ואפי' לפסול חביריו [אם הוא פסול].

והפוסקים הביאו דכ"מ ברש"י בסוגיין, דפוסל אע"ג דלא העיד בב"ד. וכ"מ בר"ף ורמב"ם.

שם. דעת ר"י [והנך ראשונים] דדוקא בעדים המעידים בב"ד¹. ובפשוטו משמע דעיקר הצירוף הוה בראייה, אלא דיש תנאי שיעידו בב"ד [דתרתי בעי' ראייה והגדה].

והרמב"ן [ב"ב קיג:]: כ' דאף ר' יוסי [דבממון אינו פוסל] הטעם משום דאמרי' ודאי למיחזי אתיתו, כיון דהוא פסול².

והקצות [לו ד] נסתפק באופן שהיו כשרים בשעת ראייה, ושוב נפסלו בשעת, האם פסלי איך. והביא תוס' [סנהדרין לא. בחד תי'] דאפי' כה"ג פסלי³. וביאר הקצות דע"י צירוף בראייה נחשב כת א', וע"ז חל פסול בכולו. [אבל הגב"א נקט דאינו פוסל].

וכ' הקצות באופן להיפך, דהיה פסול בשעת ראייה, ושוב הוכשר, עכ"פ עדיין פסול מדין תחילתו בפסלות. [אבל הגב"א דן האם תחילתו בפסול, פוסל לאינן]. ומ"מ בשו"ת רע"א [צד] העמיד דנפק"מ בעדים הקרובים זל"ז, ושוב נתרחקו [דהעד עצמו אינו תחילתו בפסול].

והב"ש [מב ח] כתב דלענין גט וקידושין, הוה עדות, אף אם יחזרו ויעידו בב"ד ויפסלו. [דפסולים רק לענין שבי"ד אינם יכולים לפסוק ע"פ, אבל אינו נפסל למפרע]. והאחיעזר [א כה י] חלק דכיון דהעידו, אף הקידושין בטלין. דהעדות בב"ד הוה תנאי בעלמא.

והפוסקים כתבו דעדים שהעידו יחד, ונפסלו משום קא"פ, אינם יכולים לחזור ולהעיד [בפנ"ע]. דכבר חל שם פסול. אבל בשו"ת הרא"ש [ס ה, ה' ברמ"א לו א] מבואר דיכולים לחזור ולכתוב שטר אחר. והסמ"ע [שם ז] כתב דשאני שטר. והקצות [ה] ביאר דהתם העידו עם הפסולים בחתימת השטר. וכיון דהשטר נעשין שלא כדין אינו שטר כלל, ואינו הגדת עדות. אבל הש"ך [יב] חילק דהתם לא היה צירוף בראייה, אלא בהגדה. ומש"ה לא נפסלו.

צירוף בהגדה - ודעת הרמ"ה [ב"ב קסב:]: הו' בטור לו] דהא דאמרי' למיחזי אתיתו אינו פוסל שאר עדים, היינו כשלא העידו כא'. אבל היכא דהעידו תוכ"ד פוסל את כל העדים. [דמהני צירוף או בראייה או בהגדה]. אבל הש"ך [לו ו] הק' דבפשוטו מתני' דבסמוך [ו:]: איירי ג"כ דהעידו תוכ"ד, ואפ"ה מבואר דלא אמרי' בטלה מקצתו. והוא והן נהרגין. והקצות [ב] תי' דהרמ"ה קאי רק בדיני ממונות דעדות מיוחדת כשירה. [ע"ע בע"ב]. אבל דעת הר"ד [הו' בטור שם] דדוקא היכא דראו יחד מהני צירוף תוכ"ד בהגדה.

ומ"מ כתב הרמב"ן דאם כבר נודע פסולם של העדים קודם שהעידו, אין מקבלים אותו. ואינו פוסל את האחרים⁴. [ודייק כן מדאמרי' 'נמצא' קרוב]. אבל המאירי הביא דקצת חכמי צרפת דפליגי [ולכאן' כוונתו דעת רשב"ם דאי"צ עדות בב"ד].

בעדות מיוחדת - ודעת הרא"א אב"ד [בריטב"א בע"ב] דבדיני ממונות דאף עדות מיוחדת כשירה, אם א' מהם פסול, פוסל לשאר העדים. והקצות [לו ב] נקט דאפי' הלואה אחר הלואה מצטרפין לעדות א', וכיון דקבלו הבי"ד לעדות א', עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. אבל בהג' ברוך טעם [לקצות שם, ואחיעזר א כה יב, ע' אמר"ב עדות יז] חלקו דסברת הראב"ד רק בראו מב' חלונות, ולא ראו זה את זה. אבל עדות דב' הלואות, כל א' הוה עדות בפנ"ע.

אבל הריטב"א חלק דלמה נחמיר בדיני ממונות יותר מאשר בדיני נפשות. ואם לא ראו אלו את אלו הר"ל ב' עדיות. ואם נמצא א' קא"פ אינו פוסל לשניה.

בעדות החודש - והתוס' ר"ד הביא ראייה דבמשנה בר"ה [כב]. אי' דאב ובנו ועבד שראו את

1 [והאחרונים חקרו במה פליגי ארשב"ם, האם ס"ל דלא חל שם 'עד' עד שיעידו בב"ד, או דאף דחל שם 'עד', ל"ש צירוף הפסול].

2 וביאר דה"מ בפסול. אבל בעד שראוי להעיד, אמרי' דלאסהודי, ולכ"ע חל שם עד בשעת ראייה. ואינו נעשה דיין.

3 והנתיבות ומשובב נח' אי איך תי' פליגי בזה.

4 ועד"ז כ' הש"ך בשם שו"ת מהרי"ב [ד א] דכשהדיינים לא רצו לקבל עדות העד [אלא בשבועה], והעיד בע"כ אינה עדות.

החודש [ונתכונו להעיד, שמא יפסל א' מהם], וקבלו הבי"ד את האב ועבד'. והא הוה עדות שבטלה מקצתה בראייה². וכה"ק הטור"א שם. והקה"י [נ] כתב דבפשוטו יש לדחות דלא ראו כא', אלא בזה אחר זה³. ובחי' ר' מאיר שמחה [ב"ב שם] כתב דדוקא עד שפסול בעצמותו פוסל בראייה בעלמא, אבל ב' עדים קרובים זל"ז אינם פוסלים בראייה, דכל א' לחוד כשר להיות עד. ולא נתכונו להעיד יחד בפסול.

דף ו:

שמקצתן רואין אלו את אלו'. תוס' פי' דאף אותן שלא ראו מצטרפין. [דכל א' מצטרף לזה שלידי]. והרש"ש הביאו דסגי דא' רואה את השני, דבגמ' מבואר דאפי' המתרה מצרפן. ובגיר' דידן [וכ"כ תוס' ד"ה און] מבואר דסגי שא' רואה את השני. ואי"צ שיראו זה את זה. אבל דעת הרמב"ם [ד א, ובפיה"מ] דבעי שהם יראו אותן, והוא יראה אותם.

לפיכך אם נמצא א' זוממת וכו'. הריטב"א הק' דכיון דמקצתן ראו אלו את אלו, א"כ הכת השניה מכחישה את המזימין. [וכע"ז הק' האחרונים אמאי הנידון נהרג, דהעדים הוכחו במה שאמרו דהנך עדים היו עמהם]. ותי' דסגי שא' ראה. א"נ סגי שראו קודם המעשה, והרגישו זב"ז בשעת מעשה. ועוד תי' דסגי שרואין ראייה כללית, ולא הכירום ממש להחשב הכחשה למזימין.

ואם לאו הרי אלו ב' עדיות. הש"ך [לו ו] כתב דבפשוטו משמע דהעידו תוכ"ד, דומיה דהמשנה הקודמת. ומבואר דאפ"ה אם אין צירוף בראייה לא מצטרפין בהגדה [לענין נמצא א' קא"פ], ודלא כרמ"ה [בטור שם, הו' בע"א]. והקצות [ב] תי' דבסוגיין איירי בד"נ, ובנפשות אינו פוסל אא"כ נצטרפו בראייה. והקה"י [ז] ביאר דבי"ד מצרפין את העדים ע"י שמקבלים את העדים ככת א'. אבל בנפשות כיון דא"א לדון ע"פ, ע"כ לא קיבלום ככת א'.

ומ"מ תמה הקצות [לו ד] דעדים זוממין ל"ש צירוף בראייה, שהרי לא ראו כלל. וכמ"ש תוס' [בע"א ד"ה אמר רבא]. א"כ מה חילוק בין ראו בחלון א' או ב' חלונות. והוכיח מכאן דשייך צירוף ראייה אף בעדים זוממים אף לענין דין נמצא קא"פ, ודלא כתוס' הנ"ל. [דלפי עדותם מצורפין]. אבל הקה"י [ז] חילק היכא דבי"ד לא קבלו עדותם לכת א' אינו מצטרף, ולא משום דין צירוף בראייה.

הוא והן נהרגין. הגמ' [ה]. הביאה מכאן דאף דנתברר דבאמת עבר העבירה מתחייבין הזוממין, דכל זמן שלא נגמר הדין אינו גברא קטילא. וצ"ב דהא בשעה שבי"ד פסקו הדין ע"פ הוה גברא קטילא [ע"י הכת השני⁵]. ושמעתי להוכיח מכאן דעיקר החיוב הוה על שעת העדות, הגמ"ד הוה רק תנאי [ויל"ע בזה].

ועוד העירו האחרונים דהבי"ד גמרו את הדין ע"פ ב' כיתות העדים יחד, ולא היתה פסק דין שקר בפנ"ע ע"י כת א'. וצ"ל דכיון דפסק הוה ע"י ב' כתי עדים, נחשב בזה ב' פסקי דין בב"א, וא' מהם זוממת.

ר' יוסי אומר וכו' עד שיהיו ב' עדים מתרין בו. [ובתוס' סנהדרין ט. מבואר דאפי' כשיש כמה עדים, צריך דכל עד יתרה בן]. ובפשוטו דעת ת"ק דהתראה ל"ש כלל לעצם העדות. אבל דעת הי"מ בתוס' דבעי עכ"פ צירוף למתרה.

- 1 ומבואר שם דהכהנים קבלו את האב והבן [דס"ל דקרובים כשרים]. והקה"י כתב דצ"ל דלא העידו בפני הכהנים בב"א. א"נ לא העידו בפני הכהנים, דאיזה תועלת יש בדבר, הרי קידוש החודש מסור לבי"ד הגדול. [ויל"ד האם שייך תורת קבלת עדות דקידוש החודש בפני ג' בעלמא, כדי שישמעו ב' ויעידו בפני בי"ד הגדול [וכיון דנתקבל בבי"ד לא הוה עד מפי עד]. ובפשוטו משמע דהעדים עצמן צריכים לבוא לבי"ד הגדול. ומסתבר דהטעם דאין תורת קבלת עדות, כיון דאין להם כח בבי"ד לדון ע"פ].
- 2 והתוס' ר"ד כתב דאף דהעידו בבי"ד, באו לספר, ולא ע"ד שבי"ד יסמכו עליהם. אלא מגידין מה ראו לאמת דברי העדים.
- 3 והקה"י הביא בשם ס' בנין ציון דבעדות קידוש החודש ל"ש פסול קא"פ, שהרי הדבר ידוע לבי"ד [ע"פ חשבון], אלא בעינן עדות על עצם הראייה. א"כ עיקר העדות שהוא ראה את הלבנה [ובזה אין צירוף לחבירו כלל]. [ויל"ד בזה]. והקה"י כתב עוד ע"ז, דאי' [ב"ב נו.] דג' אחים המעידים על ג' שני חזקה, וא' מצטרף עמהם, כיון דכ"א מעיד על מעשה אחר, אינו פוסל. ואף דנוצר פסק א' בין כולם.
- 4 וכע"ז [ברכות נ.] לענין צירוף זימון, מקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין. [וסגי שא' רואה].
- 5 ואף דהעידו קודם, אילו זרק חץ על אדם שלם, ונהי' טריפה קודם שהחץ פגע בו, פטור. דהא לא הרג אדם שלם. ובשיע' הרש"ר כתב דמבואר דכיון דרגע לפני הגמ"ד היה שלם, נחשב הריגת שלם. אף דבשעת גמ"ד הוה טריפה מסיבה נוספת. [ויל"ד דהוה כב' שהרגו בב"א בב' מכות, וכל א' יכול].
- 6 וע"פ יסוד האחרונים דהעדים נותנים לבי"ד את הכח לפסוק.

והמהרש"א דן [לדעת ה"מ] היכי משכח"ל דכת א' הו"מ, וע"כ אף המתרה הו"מ עמהם [דבעי יוזמו כולם].

תוד"ה הרי אלו. וכן שאם נמצא א' זוממת וכו' ובטלין איך, דהזמה כנמצא קא"פ. אבל הרמב"ן חלק דכיון שהוזמו אינו מהם. ואינו מבטלם. [והביא בדברי הרמב"ם [כ ג] מבואר דפסלי, ותמה עליו. וע' מה שהו' בע"א בדברי הרמב"ם].

עדות מיוחדת

מנין לעדות מיוחדת שהיא פסולה וכו'. [בדיני נפשות, ע' בסמוך]. והרמב"ן [סה"מ ל"ט ט שהוסיף] מנה לאו שנמנענו מלקבל עדות מיוחדת בדיני נפשות¹.

והאחרונים [בית הלוי ב לט, אר"ש ד א, אחיעזר א כה] חקרו בגדר הגזיה"כ האם הוה דין בנאמנות, או גזיה"כ שלא להרוג ע"פ. והביאו דבגמ' [סנהדרין פא:]: איתא דההורג בעדות מיוחדת מכניסין אותו לכיפה. וע"כ דאינו חסרון בנאמנות, אלא דין בחיוב מיתת בי"ד.

לא נצרכא אלא לבועל את הערוה. פרש"י שיש די בראיית כל א'. [אבל רוצח בזה אחר זה, כל א' לא ראה את כל המעשה].

אבל הרמב"ם [עדות ד א] נקט שעשה מלאכה בשבת. [והאחרונים דנו היכי משכ"ל דכל א' ראה מעשה שלם].

והתוס' שאנץ הק' צ"ע מאי 'אפי', דהא כל א' ראה כל הדבר, ומאי רבותא. והאחרונים תי' דס"ד דהוה ב' מעשים, ועל כל מעשה אין עדים, ול"ש להכריע חיוב מיתה [והוה כהלואה אחר הלואה]. ול"ד לא' בחלון זה, דתרווייהו קאי אעבירה א' לחיוב מיתה².

והרמב"ם [רוצח ד ח] פסק דעדים שראו בזה אחר זה כונסין אותו לכיפה. והאחרונים הק' דכל א' לא ראה את כל המעשה. [וחסר בראיית העבירה, ולא רק דין במיתת בי"ד]. והבית הלוי [ב לט ח] העמיד דכל א' ראה מעשה אחר, שהרג ב' בנ"א. וכמו דמהני לענין עדות ממון דהלואה אחר הלואה מצטרפין, מכניסין לכיפה.

אמר רב נחמן עדות מיוחדת כשירה בדיני ממונות וכו'. הראשונים הק' מאי קמ"ל הא תניא [סנהדרין ל:]: לרי' בן קרחא אפי' הלואה אחר הלואה מצטרפת בדיני ממונות. והתוס' שאנץ [ורמב"ן והריטב"א בשם תוס'] ביארו דאפי' לרבנן דפליגי ארי' בן קרחא, דב' הלואות אין מצטרפות. אבל הכא שניהם רואין אותה הלואה, אלא דכל עד לא ידע מחבירו.

והריטב"א הביא בשם הר"א אב"ד לפרש דברי רב נחמן דעדות מיוחדת כשירה, דוקא היכא דכולם כשרים. אבל אם א' מהם קרוב או פסול, בטל העדות [אף דהוה עדות מיוחדת, ולא היה צירוף בראייה]. והריטב"א חלק דאף בד"מ אינו פוסל [וע' מה שהו' בע"א]. ועוד חלק הריטב"א דלא משמע דרב נחמן בא לחדש דין פסול.

אלא מעתה בד"נ תציל. פרש"י דכשרים בעלמא ומצטרפי. והרמב"ן [והריטב"א הביא בשם תוס'] פי' דכוונת הגמ' דדרשי' מיתה דוקא, א"כ נדרוש אף שלא להציל.

והאחרונים תמהו [לפרש"י] דכיון דל"מ עדות זו לנפשות, א"כ האיך תציל בנפשות. והאור שמח [ד א] ביאר דכל עדות המועיל לדיני ממונות הוא עדות מועיל בעידי נפשות לענין כיפה³.

תוד"ה בדיני. ונר' דע"כ האי קרא לאו בד"מ קאי, דע"א מועיל לממון, דלשבועה. וכע"ז כת' תוס' [בע"א] לענין קא"פ לדעת ר' יוסי. והגב"א כתב דבפשוטו לפ"ז מהני דוקא בממונות, דנאמן לשבועה. אבל שאר עדות צריכים צירוף ראייה כא'. אבל הביאו דבגמ' [גיטין לג:]: מבואר דמהני צירוף עדים בגט, כר"י בן קרחא. וכתב דצ"ל דסברת תוס' הוא גלוי דקרא לא כתיב בדיני ממונות. [וממילא הדרי' לסברא].

1 ובס' מגילת אסתר כתב דלרמב"ם הוה מדקדוקי לא יקום ע"א באיש. [אבל הרמב"ם [סה"מ ל"ט רצא] דריש הך קרא באופ"א].

2 [ויל"ע אליבא דאמת האיך מהני. ומשמע דסוף כל סוף נחשב עדות א'].

3 והאר"ש [בהשמטה] נסתפק עדים שהעידו להכניסו לכיפה, האם יש דין הזמה בהנך עדים. וכתב דמסתבר דל"ש בזה כאשר זמם להכניס לכיפה. ואין בזה משום עדות שא"א יכול להזימה, ע"ד מש"כ תוס' [לעיל ב.]. [והחז"א [סנהדרין כא ה] נסתפק האם מי שנגמר דינו לכיפה, נחשב גברא קטילא].

והאור"ש [ד א] כתב לפרש הטעם דעדים שנים שמעידים בממון אף עפ"י שלא ראו זה את זה מצטרפין, כיון דכל אחד ואחד שיודע בבירור שפלוגי חייב ממון. אבל בעדות נפשות המעשה לחוד בלא עדים אינו מחייב כלל. ואף אינו מחייב לצאת יד"ש. [וביאר דזהו גדר הילפותא ע"פ ע"א, א' א'].

והב"י [ח"מ ל] הביא לדון האם מהני עדות מיוחדת בעדות זנות, בזה"ז דאין נפק"מ לדיני נפשות. והביא דהר"ף [גיטין לה: בדה"ס] כתב דנתייחדה בפני ע"א שחרית, וע"א בין הערביים אינו מצטרף. דאישות שייך לדיני נפשות. [ובהמשך דבריו כתב הב"י דגבי קידושין, כיון דליכא אלא ע"א לא נתכוונו לקידושין]. אבל הביא דהמרדכי [יבמות טו] כתב דעדי כיעור בזה אחר זה מצטרפין, כמו הלואה אחר הלואה³. והבית הלוי [ב לט ג] כתב דעדות זנות לאוסרה על בעלה סגי בבירור בעלמא. ועדות מיוחדת שפיר הוה בירור, אלא דאין כח לבי"ד לדון ע"פ דבריו. וכן הב"י [ח"מ ל] הביא דבגמ' [כתובות כו:] מבואר דמצטרפין לענין עדות איסורין, להאכל בתרומה⁵. ועוד הביא דבגיטין [לג:] מבואר דלענין עדות גט מהני זה שלא בפני זה, ואף דיש לו נפק"מ לנפשות.

בקנס – הקצות [ל ד] הביא מדברי הט"ז [שם] דעדות מיוחדת אינו מחייב קנס⁶, והקצות חלק דודאי מתחייב קנס. דנתמעט רק עדות נפשות [ולאסור אשה]. ועוד הביא [דבב"ק עד] מבואר דשומעין דבריו של זה היום.

אבל הנתניבות [ל ד] חילק עדות מיוחדת דראה ב' מחלון זה מהני בקנס, שהיו ב' עדים אצל מעשה זה. אבל לצרף ב' עדות דב' מעשים, שביום א' נגח שורו, וביום ב' פיתה בתו, ודאי ל"ש חיוב בתורת ממ"נ [כהלואה אחר הלואה]⁷. דהא קנס כל זמן דליכא עדים ליכא שום חיוב. ובעינין שבי"ד יחייבו אותו מכח מעשה זה⁸.

[במשנה] ד"א וכו' מפי תורגמן. פרש"י [סנהדרין יז.] דהו"ל עד מפי עד. ורש"י [מנחות סה.] פי' שמה יחליף התורגמן טענותיהם. ועוד כת' הנמוקי' שכשישמעו הם מפי העדים יתכן להם לחקור אותם יותר. [וכ"כ הר"ן שבועות יג: בדה"ר].

הנהו לעוזי וכו'. בפשוטו איירי בעדים [וכ"מ רש"י במשנה]. אבל הריטב"א הביא בשם הרמ"ה דקאי בבע"ד. וכ"כ הרמב"ם [סנהדרין כא ח, והו' בר"ן שבועות יג: בדה"ר]. וכתב דלפ"ז מבואר דהדיינים צריכין לשמוע אף טענות הבע"ד מפיהם, ולא מפי הכתב⁹ [דילפי' מהך קרא]. [והביא דכ"ד העיטור]. אבל הביא דדעת רבותינו דאין חסרון בבע"ד לשלוח טענות בכתב.

אבל בשו"ת רדב"ז [א שלא] הביא בשם הר"י מגא"ש בשם הר"ף דנשים יקרות שולחות טענות לבי"ד בכתב. וכתב דאפי' לחולקים, הוה דין דרבנן בעלמא. דקרא קאי בעדים. ומש"ה כתב דהיכא דליכא מאן דידע לישנא דהנהו לעוזי, שומעין טענותיהם [בדיני ממונות] מפי התורגמן, ולא גזרו רבנן כיון דלא שכיח כולי האי ואיכא פסידא לבע"ד.

שלא תהא סנהדרין שומעת. הריטב"א כתב דלאו דוקא סנהדרין [דיני נפשות], דה"ה בי"ד לענין ממונות. והא דאמרי' [סנהדרין יז:] דצריך שיהא בסנהדרין¹⁰ ב' לדבר וא' לשמוע, היינו משום דדיני נפשות לא סגי

- 1 ובהמשך דבריו ביאר בזה את קו' הגמ' בד"נ יציל. [ותלה בדברי הרמב"ם דבעי שהעדים יראו את המתרה עי"ש]. [וכתב שם דרש"י ותוס' דמתחייב קנס אעדות מיוחדת לא ס"ל כדבריו].
- 2 אבל הב"י נקט דמהני עדות לקיומי בב' מעשים, שיצטרפו. והאחרונים האריכו לדון בזה.
- 3 והביא כן בשם הירושלמי [סוטה א א] דתליא במח' ר"י בן קרח ורבנן.
- 4 בהגדה זה אחר זה. [ובגמ' [סנהדרין ל, ב"ב לב]. נח' רב נתן לרבנן האם שומעים דבריו של עד א' היום, ולמחר שומעים דברי העד השני. וסברת ר"נ איבע"א סברא דאינם מעידים בפה א'. ואיבע"א קרא דהוקש הגדה לראיה, וכר"י בן קרח. והב"י נקט דבנפשות דבעי צירוף בראייה, צריך אף צירוף בהגדה. וכ"כ הרמב"ם [ד א], ועפ"ז הוכיח דבאיסורין אי"צ צירוף בראייה].
- 5 דהיינו עדות בן גרושה, לפסול לכהונה.
- 6 ועפ"ז כתב דה"ה דאינו מחייב שבועת העדאת עדים, דילפי' [ב"מ ג: מק"ו מקנס].
- 7 ועוד דא"כ יהני ע"א שראה שנתחייב קנס, וע"א שלוה ממנו, להצטרף לחיבו ממ"נ.
- 8 ועוד הביא מדברי התומים דעדות מיוחדת בממון אינה רק מדרבנן, וכתב דע"כ היינו בהלואה אחר הלואה, דכ"א ראה מעשה אחר. אבל עדות מיוחדת היכא שאחד ראה מחלון זה, מקרא ילפינן לה [בסוגיין]. ומש"ה הו' דלא להוסיף ואין מחייב שבועה.
- 9 וכמ"ש רש"י [דברים יט טו] דרש"י שלא ישלחו העדים איגרת לבי"ד. אבל דעת ר"ת [בתוס' ב"ב מ, וכתובות כ:] דמהני עדות בכתב.
- 10 [בפי' שא"ר שם. אבל הרמב"ם [סנהדרין א ה] הביא דהוה דין על העיר, דלא מושיבין סנהדרין אא"כ יש

כדברא דאינו יכול לדבר.

דף ז.

אילעא טוביה. הריטב"א הק' מאי שייכא להכא, ולא כתבו אמתני' דאלו הן הקרובים [סנהד' כז:]. א"נ לעיל גבי נמצא או קא"פ.

פרש"י שהיו עדי הלואה. והריטב"א כתב דע"כ איירי במלווה בשטר, דאילו הוה עדות ע"פ, הא הוה ב' עדיות חלוקות לגמרי, ויהיו נאמנים על ההלואה בלא הערבות. וכמו שהעידו דראובן הלוה מנה לשמעון ומנה ללוי, אף דקרובים לשמעון כשרים ללוי. ואפי' העידו תוכ"ד. [וכ"כ הרא"ש דאירי בשטר. וכ"כ הרמב"ן במלחמות וחי' דע"כ איירי שנודע ממקרא שהוא ערב].

אבל הר"א אב"ד פי' דאירי בעדי פרעון. והראשונים [בעה"מ, חי' הרמב"ן, רא"ש] ביארו דהעדים מעידים [שהודה] שלא פרע. אבל המלחמות ביאר דיש שטר, ועדים אלו העידו שפרע. ורב פפא סבר כיון דהנידון עם הלווה, והלווה נפטר. וממילא הערב אינו חייב. ולא נחשב שהערב בע"ד.

והבעה"מ ביאר דנקט כן דלא נימא פלגינן דיבורא. והמלחמות חלק דכה"ג הוה ב' עדיות נפרדות, ואי"צ פלגי'. ועוד הר"א אב"ד [ע' בסמוך] תי' באופ"א אמאי ל"ש פלגי'. והפלפולא חריפתא כתב דלפ"ז נח' במשמעות דורשין, ולא פלגי. אבל מדברי הראשונים משמע דפלגי האם נחשב ב' עדיות כה"ג.

בתר ערבא אזיל מלווה. משמע דכוונת רב הונא דנידון הלווה והערב הוה נידון א', ול"ש לחלק. ועוד מבואר בדבריו דמש"ה נחשב הערב בעל דבר בגוף החוב.

והראשונים [בעה"מ] הק' בסוגיין אמאי לא אמרי פלגינן דיבורא³. והבעה"מ כתב דמש"ה הראב"ד העמיד בפרעון דלא שייך לחלק לפטור הלווה מגוף החוב, ולחייב הערב. [וכ"כ הרמב"ן בסו"ד]. והרמב"ן תי' [בשם איכא דניחא ליה] דהתם פסול הגברא הוה נידון אחר, אבל ל"ש להאמינו לחייב את הערב, ולא לחייב את הערב.

והבעה"מ תי' דבחד גופא לא אמרי' פלגינן [ב"ב קלא:], ואפי' למ"ד דהתם פלגי' בחד גופא, היינו בב' זמנים, אבל הכא הוה זמן א' וגוף א'.

והרא"ש הביא **יש מתרצין** דהתם נאמן בגוף המעשה, אבל אינו נאמן לומר 'לדידי'. אבל הכא א"א להאמינם כלפי זה ולא כלפי, כיון דהערב כתוב בשטר. [דשייך פלגינן רק באופן שניתן לשנות את גוף המעשה. ולא להאמין כלפי זה ולא כלפי זה. והאחרונים הק' דבכמה מקומות מצאנו פלגינן נאמנות, שנאמן כלפי נידון א' ולא כלפי נידון הב'. ע' קובה"ע כא ועוד אחרונים].

ובשורת הר"א אב"ד [הו' ברמב"ן ורא"ש] תי' דאמרי' עדות שבטלה מקצתה [מחמת קורבא] בטלה כולה⁴, והא דאמרי' פלגינן היינו כשמעיד על עצמו, דאינו עדות כלל⁵. שאין אדם נקרא עד פסול כלפי עצמו, וכדאיתא [לעיל ו.] במקיימי דבר. וכן הביא הרשב"א [ב"ב מג.] בשם הראב"ד לענין תחילתו בפסול.

והר"ף הביא **ירושלמי** הכותב נכסיו לב' בנ"א, והעדים קרובים לזה ורחוקין לזה, ר"ל אמר כשרים לשני. ור' יוחנן ס"ל מתוך שפסולין לזה פסולין לזה. [דעדות שבטלה מקצתה]. והר"ף פסק כר' יוחנן, וכ"פ הרמב"ם [יד ז], אבל רבינו אפרים [ורב האי גאון] פסק כר"ל, דקי"ל [גיטין ח:]: פלגי' דיבורא [ובירושלמי מדמי' להדין]. והבעה"מ חילק דסברת ר' יוחנן בפסול קורבא דמתפשט בכל השטר. אבל בפסול אחר שייך פלגי' בשטרות [כגמ' גיטין]. [והראשונים בגיטין שם האריכו בכל זה].

תוד"ה אי. מכאן דיש לזהר שלא יהיו קרובים. [לשון התוס' צ"ב, דלכא' זהו מסקנת הסוגיה

בה שני חכמים גדולים אחד ראוי ללמד ולהורות בכל התורה כולה ואחד יודע לשמוע ויודע לשאול ולהשיב].

2 וביארו דנח' תי' הריטב"א האם חידוש הגמ' דהוה בע"ד וקרוב, או דקמ"ל דלא אמרי' פלגי', כיון דבטלה מקצתה [וכמ"ש הראב"ד].

3 וכמו פלוני רבעני ופלוני בא על אשתי [סנהדרין ט: י.]. וכן [סנהדרין כה]. דנאמן להעיד שהלווה ברבית, ולא לדידיה.

4 ונתחדש בדברי הראב"ד דכל עדות דמהני לדבר א', ול"מ לנידון אחר אמרי' עדות שבטלה מקצתה, ול"מ פלגינן. והקוב"ב [ו] הק' מכ"מ, אמאי לא נימא בטלה מקצתה. [וצריך אריכות בדבר].

5 והרמב"ן ורא"ש הביאו כן מצריכותא דהגמ' [סנהד' י.]. סד"א אדם קרוב אצל עצמו, ול"א דקרוב אצל אשתו. קמ"ל דאשתו כגופו. אבל רש"י [שם] משמע דס"ד דכיון דנאמן על השני, מיגו נאמן אף על אשתו. [והרמב"ן כ' דמש"כ רש"י שם אינו נכון. וע"ע שער"י ו יא].

דהעדים פסולים. ומשמע דבאו להוסיף דין לכתחילה.

ותוס' [כתובות צב:] הביא מסוגיין דכשראובן מכר לשמעון ויצא ערעור, אף אם ראובן יורד לדין ל"מ שיעידו קרובי שמעון¹. דסוף סוף יש רווח לשמעון בעדות זו². [וקרוב של נוגע פסול לעדות³.] **והריטב"א** [ב"מ יד.] חילק דערב שייך בשעבוד אבל הלוקח ל"ש בשעבוד הלווה. ולמה לא יוכלו להעיד על הפרעון שפרע הלוה, ואע"ג דבעדותם מתוקמ' ארעא בידא דלוקח, פרעון מילתא אחריתי. [וע"ע שר"ת הרשב"א [ב פב] בדברי השואל. והמחנ"א עדות א בדין קרובי נוגע].

כל מקום שיעמדו שנים ויאמר מעידים אנו וכו' הר"ז יהרג. והרמב"ם [סנהד' יג ז] כתב והוא שיעידו בב"ד של כ"ג. והא"ש כתב לפרש, דדעת רב סעדיה גאון [הו' ברמב"ן עה"ת דברים יז ו] דסגי בג' דינים לקבלת עדות בדיני נפשות, והם יאמרו לשאר הב"ד. ובזה ס"ד לרמב"ם דה"נ תסגי לקבל עדותם בפני ג' [שהרי אי"צ לחזור ולדון]. וביאר דקמ"ל הרמב"ם דכיון דהכא העדות הוה גמר דין, גמ"ד בנפשות ודאי בעי כ"ג.

והקצות [ל י] דן האם מהני שעדים יעידו ששמעו עדות שנחקרה בב"ד, או דוקא כשמעידים על הגמ"ד. וע' רבינו יונה [ב"ב קסה:].

ופלוני ופלוני עדיו. התוס' ביאר דבעי' בדוקא, כדי שתהא עדות שאתה יכול להזימה⁴. [וכע"ז במשנה [סנהדרין מג]. דמוציאין כרוז שיוצא ליהרג, ופלוני ופלוני עדיו]. **והרש"ש** כתב דלפ"ז ה"ה דצ"ל באיזה זמן, שיוכלו להזים.

והגמ' [גיטין כח:] מקשה דמבואר התם דיוצא ליהרג נותנים עליו חומרי חיים, שמא מצאו לו זכות. וה"נ ניוחש שמא מצאו לו זכות ופטרמה. ותי' דבורח שאני. ולל"ב בב"ד של ישראל אמרי' דכיון דנגמר דינו לא שכיח שימצאו לו זכות.

והגמ' [סנהדרין מה:] מק' דבעי' יד העדים' [למ"ד דבעינן קרא כדכתיב]. ושמואל תי' כשבאו עדים ראשונים. ועוד מבואר שם דברוצח מרבי' דאפשר בכל מיתה [ע' תוס' לעיל ב.].

רשב"ג אומר אף הם מרבין שופכי דמים. **המהרצ"ח** ציין לדברי **הרמב"ם** [רוצח ב ד,ה] דההורג בגרמא או ששכר עדים וכדו⁵, אם רצה המלך להורגו, הרשות בידו לתקנת העולם. וכן אם ראו ב"ד דהו' צורך השעה, יש להם רשות להורגו. הרי שלא הרגהו, עכ"פ ב"ד חייבין להכותו מכה רבה הקרובה למיתה. ולאסור אותו במצור ובמצוק שנים רבות, ולצערן בכל מיני צער כדי להפחיד ולאיים על שאר רשעים.

ל"ק כאן בא"י וכו'. הרמב"ם [סנהדרין יג ח] פסק דאם ברח מחו"ל לאר"י סותרין את דינו, אבל אם הגיע לאותו ב"ד [שהגיעו לאר"י] אין סותרין את דינו.

והריטב"א ביאר דמהארץ לחו"ל, כיון דשליחותיהו עבדי⁶ הו' כאותו ב"ד. וכ"ש אר"י לאר"י. ולא חשיב ב"ד אחר אלא מחו"ל לארץ. דדילמא מהני זכותא דאר"י לאשכוחי ביה זכות הצלה. [ומ"מ מבואר הגדר דנחשב ב"ד אחר, וצ"ב].

לדורותיכם. סנהדרין נוהגת בארץ ובחו"ל. היינו סנהדרין של דיני נפשות. וכתב הריטב"א דהיינו רק בזמן שבי"ד יושבין בלשכת הגזית. דהמקום גורם, ואין דנים דיני נפשות אלא בזמן שיש בי"ד במקומו [כדאי' סנהד' מא.].

ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך, וא"א מושיב בכל עיר. אבל הרמב"ם [סנהד' א ב, וסה"מ עשה קעו, וחינוך תצא, ומאירי] כתב דבחו"ל אינם חייבין להעמיד בכל פלך. ומשמע דגרס כן בסוגיין⁷. **והרמב"ן** [עה"ת דברים טז יח] ביאר [לדעת הרמב"ם] דכאשר יצעק המעוות יעמדו

- 1 [ודלא כתוס' ב"ק ח: דתליא מי יורד לדין].
- 2 והעירו דזה דלא כדעת **הראב"ד** דבסוגיין הוה בע"ד, ולא רק פסול נוגע בדבר.
- 3 דנוגע בעדותו הוה בע"ד [וע' **בפוסקים** חו"מ לו דהאריכו בזה]. [ולדעת החולקים כתב ה**נתיבות** [לז ד] דנוגע הוה חשש משקר, וקרוב של חשוד לשקר אינם פסולים].
- 4 ובשר"ת **מהרי" ווייל** [ט] הביא דמשמע דאי"צ לשלוח לבי"ד הראשון ולשאול. דלא דייקנן בתר סהדי.
- 5 משמע דהוה דין מיוחד ברוצח [ולא בשאר חייבי מיתות]. [וה**מהרצ"ח** כתב דלמד כן מדין כיפה, סנהד' פא:].
- 6 וצ"ב ד'שליחותיהו' מוזכר בזה"ז דליכא סומכין, אלא משום שליחות. אבל בדיני נפשות ע"כ איירי בסמוכין, ול"ש לדין שליחות.
- 7 וה**כס"מ** ולח"מ דנו לגרוס ברמב"ם 'אלא' בכל פלך. [וה**אחרונים** העירו דאף בסה"מ איתא כלפנינו].

הראויין לדון וידונו, אבל בחור'ל אי"צ להעמיד דיינים מתחילה¹. [וביאר דהעמדת דין מתחילה שייך לגדרי שררה ומלכות. ול"ש בחור'ל. ויל"ד לגיר' דידן מהו הפשרה דמעמידים בכל מחוז].
ובהג' יעבץ העיר דמבואר [סנהדרין נו:]: דאפי' בני נח חייבין להעמיד בי"ד בכל עיר². אבל הביא דהרמב"ם [מלכים ט יד] נקט דבני נח חייבין רק בכל פלך.

דאמר שמואל במנאפים משיראו כמנאפים³. המנח"ח [רסו] תמה דהא קי"ל דל"מ אומדנא בדיני נפשות [סנהד' לז:]: וכ"פ הרמב"ם סנה' כ א וסה"מ ל"ת רצ"א, ובמה עדיף האי אומדנא. וכ' דצ"ל כיון דהוי כאש בנעורת הוי ממש כראיה.

ובדברי [לב בהג"ה] כתב לפרש דבד"נ כל דליכא עדים בשעת מעשה אינו מתחייב כלל, ואפי' היכא דמתברר בידיעה ואומדנא ברורה. אבל חילק דהיינו בידיעה לאחר מעשה, אבל מהני עדי ידיעה בשעת מעשה, שהרי במנאפין סגי שיראו כדרך המנאפין⁵.

ורש"י [ב"מ צא.]: כ' לפרש דלא הזקיקתן תורה [לעדים] להסתכל כ"כ. וכע"ז כתב בתשו' מיימוניות [אישות א] דגנאי הוא, ומסרו הכתוב לחכמים. ועפ"ז ביאר דלענין עדות קידושין סגי בעדי יחוד. ועוד כתב הטעם דאש בנעורת [וע' בי"ש מב יב].

והרא"ש [יבמות ב ח] בשם בה"ג אין מוציאין מהבעל עד שיראו כמכחול בשופרת⁶. והרא"ש חלק דמבואר בסוגיין דאפי' לענין חיוב מיתה סגי כמנאפים. וכיון דלענין חיוב מיתה דכתיב והצילו העדה סגי בהכי, כ"ש לאסור אבעלה. והנוב"י [אה"ע ת יא] ביאר סברת בה"ג דמיתה צריך התראה, וכיון דקיבל התראה מהני.

ועוה"ק האחרונים דבגמ' [כריתות יב:]: מבואר [גבי שפחה חרופה] דנאמן שלא גמר ביאתו. ול"א דראום כמנאפים. [וע"ש במפרשים].

תוד"ה ודילמא. קשה לר"ת דאמר' בחולין דלא חיישינן, דאזלי' בתר רובא. [ומהני רוב אף בד"נ כדאיתא בסנהדרין [סט.]: ע' תוס' סנהד' ג:, ובראשונים ב"ב צב: ובקונ' הספיקות ד]. והרמב"ן הק' עקרת פרשת רוצחים.

והפלת' [נז ח] הביא דקי"ל טריפה אינו מוליד, א"כ אילו יוליד נוכל להורגו. אף דלא שכיח, שהרי מי פתי שינשא ויוליד כדי שיהרגוהו. מ"מ שייך במציאות. ודן דל"ל דזכר טריפה מוליד, ורק נקיבה אינה מולידה. [וכתב דמש"ה תוס' לא הק' עקרת פרשת רוצחים].

בא"ד ואור"ת ודאי לא חיישי' וכו' [ותוס' חלקו] ומיהו טעם זה אינו מיושב, אם נשאל יהא פטור. וסברת ר"ת צ"ב האיך סמכ' בסתמא, שהרי ודאי אינו יודע. [ומשמע דכל שלא נתעורר ספק בדבריהם סגי בעדות האומדנא. אבל כשהעידו על ספק, אינו עדות ברור].

והרמב"ן כתב לפרש דשואלין שמא היה טריפה, ונראה מבחוץ תחת בגדיו. והיה אפשר לבדוקו אחר מיתה, אלא שרוב העדים עדים יודעים לבדוק⁷. [וכ"כ הראשונים [שבועות לד.]: לפרש הא דאיתא שם ראיתם אם טריפה הוא⁸].

ומ"מ הק' הרמב"ן דאף טריפות שניכר, נעמיד על רובא וחזקתו. ותי' דאין דנין אפשר משאי אפשר. ור"ע ס"ל כר"מ דחייש למיעוטא בכל מקום דאפשר לבדוק. א"נ ר"ע חייש למיעוטא בדיני נפשות [היכא דאפשר].

הדון עלך פרק כיצד העדים

- 1 וכתב הרמב"ן דלגיר' דידן חייבין להעמיד אפי' בחור'ל, לדון מה שרשאיין לדון בחור'ל. אבל בזה"ז דבטלה דין בי"ד, אלא דשליחותיה עבדי' אינו נוהג הך מצווה.
- 2 והק' דלפ"ז גרע ישראל בחור'ל מעכ"ם. [ולכאז' לק"מ דנכרי צריכים להעמיד דיינים, וסדרי מלכות. וזה ל"ש בישראל בחור'ל].
- 3 ע' פרש"י ושיטמ"ק [ב"מ צא. בשם ר' יהונתן, וכן בר"י לוניל כאן]. ובנוב"י [אה"ע ת יא] ושר"ת רע"א [צו] העמידו מח' מה ראו.
- 4 והרמב"ם הביא מהמכילתא דילפי' נקי וצדיק אל תהרוג.
- 5 וכע"ז כ' המרחשת [ב לט ח] דבכל אומדנא הוה בצירוף ב' עדיות, שרואה קודם המעשה, ורואה אחר המעשה. וכל עדות בפנ"ע ל"מ. אבל בסוגיין בראייה א' יש אומדנא.
- 6 וכ"מ בתוס' [כתובות ט. ד"ה מפני] דצריך לראות כמכחול שופרת לאסור אבועל. [והאחרונים שם דנו בזה].
- 7 אבל הביא בדברי רש"י [ד"ה את"ל שלם] מבואר דאף כשבדקו ניצל.
- 8 אבל תוס' שם העמידו באופן דידוע דיש חד טריפה.

בס"ד

פרק אלו הן הגולין

הרמב"ם [רוצח ו א-ד, וכע"ז הקדים **הריטב"א** כאן] העמיד דיש ג' רוצחים שלא בכוונה, יש הורג בשגגה והעלמה גמורה, שחייב גלות. ויש שגגה קרוב לאונס, והוא שיארע במיתת זה מאורע פלא שאינו מצוי ברוב מאורעות, ופטור מגלות. ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו. ויש שוגג קרוב לזדון, בדבר שהוא כמו פשיעה או שהיה לו ליזהר ולא נזהר. ודינו שאינו גולה, שעונו חמור ואין גלות מכפרת, ואין ערי מקלט קולטת אותו. לפיכך אם מצאו גואל הדם והרגו פטור. מה יעשה, ישב וישמור עצמו מגואל הדם.

ונח' **האחרונים** האם מותר לגואל הדם להורגו [וכ"מ בראב"ד שם, וכ"כ **הריטב"א** י:], או דהוה פטור בעלמא. [וע' לק' י: ויב.].

ומקור לזה מהגמ' [ב"ק לב:]: לר' יוסי בר"ח [לל"ק] דהנכנס לחנות ברשות, דלא סגי ליה בגלות, כיון דנכנס ברשות, והו"ל לעיוני. והוה שוגג קרוב למזיד. והגמ' מק' מכמה משניות אמאי לא אמרי' דאיבעי ליה לעיוני [עי"ש]. וק"ל שם כל"ב, דאף בנכנס ברשות חייב גלות. ומ"מ מבואר ברמב"ם דק"ל כהך חילוק. [וע' מש"כ ט.].

ועפ"ז חילק **הרמב"ם** [שם, ע' בסמוך] את כל פטורי גלות דפירקין, דיש מהם דפטורין משום קרוב לאונס, ויש שפטורין משום קרוב למזיד. [ונפק"מ דאם הורגו גואל הדם פטור, ולק' ט. דגר תושב נהרג בקרוב למזיד]. וכן נח' בגמ' [בע"ב, וט.] בכמה אופנים אי הוה קרוב למזיד או קרוב לאונס. [ע"ע בסמוך דברי התוס' בזה].

תוד"ה אלו. היו הגגין שוין וכו'. **האחרונים** הק' דא"כ אינו דרך ירידה. [ויל"פ דכל שמרחיק ממנו הוה כעין ירידה]. והערו"ל כתב דמבואר כאן דכל שאינו עלייה ולא ירידה גולה. ועפ"ז כתב דלא גרסי' בסיפא היה מושך במעגילה, וכן **הרמב"ם** בשמיטו. [והכס"מ ו' יב] הק' אמאי השמיטו הרמב"ם].

היה מושך במעגילה, דולה בחבית וכו'. [דהוה דרך עלייה]. **תוס'** [סנהדרין עז.]. הק' דכיון דנפל לתחת, א"כ אינו ע"י מעשיו. והאיק ס"ד דיגלה. [וכדאמרי' שם עז: דהזורק צרור למעלה, ונפלה למטה פטור. דלא הוה מחמת זריקה ידידה]. ותי' [דכאן] מתוך שמושך למעלה נופל יותר למרחוק.

ותוס' [שם] כתבו דהסוגיה דהתם קאי כמ"ד אשו משום ממונו. אבל למ"ד אשו משום חציו, אבנו סכיני שהניחו בראש גגו, ונפלו ברוח מצויה נחשב מעשה ידיה משום אשו. אבל **תוס'** [שם] רמזו לחלק דלענין שחיטה ל"מ אשו משום חציו. ותוס' הק' דאפי' ברציחה מתחייב משום חציו. [וע"כ דנחשב מעשה ידיה]. ומ"מ דעת הרא"ה [בשיטמ"ק ב"ק נו.]. דאבנו וסכיני שהניחו בראש הגג לא נחשב אשו משום חציו. [והוכיח כן מהך גמ' בסנהדרין]. ועד"ז כתב הגר"ח [שכנים יא] בדעת הרמב"ם דרוצח אינו חייב אא"כ הרגו מכחו. ובזה חילק דאש [למ"ד משום חציו] הולכת מכחו. אבל אבנו סכיני, אף דהוה 'מעשיו', אינו הולך מכחו.

דף ז:

עד שיפול דרך נפילה. ו**הרמב"ם** [רוצח ו יב] כתב דדרך עלייה הוה קרוב לאונס, וכמו פלא. ודוקא דרך ירידה גולה דמצוי ליפול, שהרי טבע הכבד לירד, והואיל ולא זירז עצמו ותיקן מעשיו יגלה. והפנ"י הק' אמאי הוצרך ליתן טעם, דילפי' לה להדיא מקרא, הא הוה גזיה"כ. והאר"ש [ו' יב, וכן האריך בשיע' הרש"ר] כתב דאינו 'טעם' בעלמא, דאף דפטור מגזיה"כ גדר הפטור משום קרוב לאונס, ונפק"מ דגואל הדם נהרג עליו. וכל הפטורין דסוגיין שייכי לגדר קרוב למזיד או קרוב לאונס. וכן נפק"מ האם גר תושב נהרג עליו.

ובגמ' [ט.] נח' בזה רב חסדא ורבא האם פטור משום קרוב לאונס או קרוב למזיד. [וכ"מ מדברי **תוס'** ו**הריטב"א** שם].

אמר רבא פרט לאומר מותר. פרש"י סבור שמותר להרוג ישראל. ו**הרמב"ן** הביא י"מ שסבור בהמה ונמצא אדם. [וכדאי' לק' ט.]. ו**הריטב"א** ביאר דאיירי שנתכוון לגוף זה, ולא

דמי להא דבסמוך דנתכוון לבהמה אדם, והרג אדם.

אונס הוא. פרש"י והאיך הוא קורוהו מזיד. אבל בפשוטו קו' הגמ' אמאי איצטריך קרא למעט. **ותוס'** [שבת סח:] דנו דודאי צריך קרא, דהרי בכה"ת נחשב שגגה [וכמ"ש תוס' כאן]. ומש"ה פי' דקו' הגמ' דלא הוה ליה לנקוט לשון פרט למזיד, אלא פרט לאונס [וכמ"ש רש"י].

תוד"ה אלא. וי"ל דשאני הכא דכתיב שגגה יתירא'. ועוד כתב **הריטב"א** לחלק דהתם איירי דאינו עוקר את כל השבת, דידע שיש איסור שבת. אבל הכא לא ידע דיש איסור רציחה כלל.

והרמב"ן הביא **ר"מ** דדרשי' מכה בשגגה, ההכאה עצמה תהא בשגגה. וחלק דאינו מחוור דאמאי קרי ליה אביי אונס, דבכה"ת הוה שוגג.

ובגמ' [ב"ק כו:] איתא דאבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה וכו' פטור מגלות. דדרשי' בשגגה, מכלל דהו"ל ידיעה. **ותוס'** שם הביאו דדרשי' טובא שגגה, כמו גבי אומר מותר דסוגיין].

ובגמ' [גיטין ע:] אי' דשחט בו ב', אינו גולה ע"י דחייש' שהרוח בלבלתו, או פרכס וקירב מיתתו. ולחד תי' **בתוס'** [שם, וכתו' לג:], וכ"ד הרמב"ם רוצח ה ב' כשלא מת לאלתר פטור מגלות² [אא"כ היה ביתא דשישא שאין רוח, ולא פרכס]. ולאידך תי' [שם, וכ"ד הראב"ד שם] דוקא בשחט בו ב', אמרי' דבקל הרוח מבלבלתו. אבל במכה אחרת חייב גלות.

פרט לקרן זוית. פרש"י דלא נקרא 'פתע', תכיף. **והריטב"א** ביאר דדוקא היכא דהיו סמוכין זל"ז היה לו לזהר. אבל כשבא עליו פתאום, **והריטב"א** העמיד במקום דהנהרג ראה והיה לו להשמר. וכיון דהנהרג פשע, נעשה ההורג אונס.

אבל **ר"ח** [עה"ג] כתב דהו"ל לעיוני. וכ"כ הרמב"ם [ו י] דאינו גולה משום דהוה קרוב למזיד. אבל **המגיה לכס"מ** [שם] הק' דבגמ' [ב"ק כז:] מבואר [לענין נזיקין] דקרן זוית נחשב אונס. וכתב דהרמב"ם נקט דהוזכר בהדי קרוב למזיד, ודבר הלמד מענינו דאף זה משום קרוב למזיד. **והאר"ש** [שם] כתב לפרש דבסוגיין איירי שהולך בכלי זיין בידו, וכה"ג הוה קרוב למזיד, שהרי מי שבא כנגדו אי"צ לזהר מסכינו של זה.

הדפו דחפו בגופו. פרש"י בלא מתכוון. **והריטב"א** ביאר דקמ"ל קרא דהוה שוגג ולוקה [דס"ד כיון דהוה בגופו נחשב פושע, או אונס]. אבל הרמב"ם [ו י] פסק דדחפו בגופו אינו גולה [דהו"ל לעיוני]. **והכס"מ** כתב דצ"ל דנקט דקאי ארישא, ואמרי' פרט לדחפו בגופו.

פרט לנתכוון לזרוק ב' וזרק ד'. בפשוטו משמע דפטור מגלות, וכ"כ רש"י [ב"ק כו:] בל"ב. [וכ"ד רוב ראשונים]. אבל רש"י בל"ק פי' דנתמעט דלא נחשב מזיד, וחייב גלות. [וכ"כ תוס' סנהדרין עז:].

והרמב"ם [ו י] כתב דהוה קרוב למזיד. וכ"מ בר"ח והמאירי, וכ"כ הרשב"א [ב"ק כו:]. אבל **האחרונים** [ערול"ג סנהדרין עז:] דייקו מדברי **התוס'** [סנהדרין עז:] וב"ק כו:] דנתכוון לזרוק ב' וזרק ד' נחשב קרוב לאונס, ונתכוון לצד אחר³ הוה פשוט יותר [שלא זרק לצד שהיה זה שם].

ותוס' [סנהדרין עז:] וב"ק כו:] תמהו האיך יתחייב נשמת הברזל [במשנה בסמוך], הא לא נתכוון לצד זה כלל. **והאחרונים** [אר"ש ו יב, ערול"ג] תי' דאדרבה נתכוון לזרוק ב' הוה קרוב למזיד, ובזה נשמת הברזל הוה קרוב לאונס. [וכן תי' הרשב"א [ב"ק כו:] דשאני התם דאינו פושע, אלא עוסק במלאכתו ונשל הברזל וכו'].

עלייה היא או ירידה היא. פרש"י בתר ידיה אזלי' או בתר שליבה. [דהשליבה יורדת

1 אבל **תוס'** [סנהדרין סב.] כתבו דגרסי' רבה [ושם רבא]. ומשמע מדבריו דרבה ס"ל דאומר מותר אינו שגגה להתחייב קרבן. **והאחרונים** דחו דלאו דוקא, ותוס' קושטא דמילתא נקט]. **ורש"י** [שבת סח:] כתב דתינוק שנשבה בין הנכרים הוה אומר מותר ואונס ופטור מחטאת. **והאחרונים** [שו"ת חת"ס ח"מ כב] נקטו דכוונת רשי רק בתינוק שנשבה.

2 **והחז"א** [ז ד] נסתפק האם פוטר אף בקרוב למזיד, שגואל הדם יתחייב עליו.

3 ולדעת הרמב"ם שם נתכוון לצד אחר הוה קרוב לאונס. [וע' מאירי].

כשעולה עליו, וע' בסמוך].

כבר נגעת בירידה לצורך עלייה. דתניא דחייב. אבל הרמב"ם [ו יג,יד] פסק דירידה לצורך עלייה פטור [ע' בסמוך].

כאן בירידה שלפניו. פרש"י כל דרך עלייה פטור, וכל דרך ירידה חייב. אבל הרמב"ם [שם יג] פסק דבהולכה, שהיא הגבהה מלפניו וירידה לאחוריו אינו גולה [דהוה צורך עלייה]. ובחזרה שהיא עלייה מאחוריו וירידה לפניו גולה [דהוה צורך ירידה].¹ והכס"מ כתב דהרמב"ם דרש לה לפטורה, אבל צריך ליישב סוגיין לרמב"ם. והכנה"ג [הו' בס' הליק'] פי' דכיון דכל הירידה לצורך עלייה הסמוכה לה, לא קרינן ביה ויפל עליו, דנחשב עלייה. ואע"ג דאחר העלייה תבא ירידה. אבל אם הוא להיפך עלייה לצורך ירידה גולה, דכל עצמו של עלייה זו לצורך ירידה. אבל הרמב"ם בפיה"מ כתב דכל שבדרך ירידה, אפי' ירידה לצורך עלייה גולה.

הא דאיתלע וכו' הא דלא מיהדק. פרש"י דנכפפת למטה וירידה היא, ואם לא התליע אין כאן ירידה. וכן לא מהדק הוה ירידה, אבל לא מהדק אינו ירידה. והא דאיתא לעיל דהשליבה הוה ירידה לצורך עלייה קאי באיתלע או לא מהדק, וכ"כ תוס'. והריטב"א כתב לפרש דברי רש"י דאיתלע יורד מיד, כשמניח רגל א' עליה, ונחשב ירידה. אבל לא איתלע אינו יורד עד שיעמוד עליו בב' רגליו דהוה כבר עלייה גמור.

אבל הרמב"ן פי' דאיתלע ולא מיהדק הוה קרוב למזיד, ולא אתליע קרוב לאונס [שלא היה צריך להעלות על הדעת שיפול]. והמאירי הביא י"ח להיפך, דלא היה צריך להעלות על דעתו שהתליע. וכ"מ ברמב"ם.

והרמב"ם [חובל ו ד, ושו"ע שעח ג] העתיק דין זה לענין נזיקין, דאם לא היתה מהודקת וחזקה חייב². ואם היתה מהודקת ונשמטה או התליע³, פטור בנזיקין, דהוה מכה בידי שמים [אונס]. וה"ה [והגר"א עה"ג] ביאר דגרס בסוגיין הא והא לנזיקין. ופסק ככולהו אוקימתות.

נשמט הברזל וכו' רבי אומר אינו גולה. [דקרא לא איירי כה"ג, ע' בגמ']. ור"ח פי' דהוה קרוב למזיד, דאילו לא היה רפוי לא היה נשמט. [ורבנן ילפי' מקרא דלא נחשב קרוב למזיד]. אבל הר"י לונל ביאר סברת רבי דהוה אונס, שלא עסיק אדעתיה שישמט, כיון שהיה מהודק יפה.

מן העץ המתבקע. פרש"י יצא קיסם וניתז. אבל הרמב"ם [ו טו] משמע דהברזל עצמו נשמט, כשהיכה בעץ. ור"ח כתב תרוייהו, נתז בקעת מן העץ, או נשמט הברזל, מכה הכאתו בעץ נשמט. ובגמ' [בסמוך] משמע דלרבנן פטור מדין כח כחו. אבל הרמב"ם כתב שאין זה מכחו, אלא מכח כחו ונמצא כמו אונס. [ע' בסמוך].

רש"י ד"ה יש'. כשאתה קורא ונשל אתה מוסיף הברה שם א' או של ה' וכו'. וכע"ז כ' רש"י בכתובות [סט:]. דדרשי' מדלא כתיב 'ונאחם' וקידוש' [יח ובכורות לד] 'בביגדו'. והרמב"ן חלק דאין דרך לכתוב א' בכי"ב⁴. וכע"ז הק' הראשונים בשאר מקומ'. [וע' תוס' ח.].

דף ח.

תוד"ה היינו. ואמר ה"ר יוסף ב"ש וכו' אלא ודאי מן העץ מוכיח דיש אם למסורת. והמהרש"ל ביאר דמ"ד דדרש מקרא, דריש אפי' כשאינו מיושב שפיר. אבל למ"ד בתר מסורת מודה הכא, דהוה מיושב שפיר בתר מקרא, ולא שבקי מקרא בכדי.

והרמב"ן הק' אמאי לא דרשי' תרוייהו מקרא ומסורת, ויתחייב בב' האופנים. [ועל"ש]. אבל הריטב"א הק' אם הטעם הראשון אינו אמת [דרבי ל"ל יש אם למסורת], האיך שייך

- 1 וכ"כ המאירי דשעה שהגביה' מאחוריו נקראת עלייה [אפילו בהשפלתו מאחוריו]. ובדרך החזרתו נקראת ירידה אפילו כשמגביהה מאחוריו. וציינו דמקור הרמב"ם בירושלמי. [וע' ר"ח והג"ה מהחש"ל].
- 2 והגר"א שם ביאר דאע"ג דאיתלע [והוה אונס], מ"מ תחילתו בפשיעה.
- 3 והראב"ד השיג מ"ש אונס זה מרוח שאינה מצויה וישן [דאדם מועד לעולם]. [ועוה"ק] דבגמ' משמע דדוקא לא התליע אונס, אבל התליע אינו אונס.
- 4 ובהג' הראמ"ה הק' דקרא כתיב ונשל ה' ברזל, ולדברי רבי ל"ש ה'.
- 5 וכע"ז הק' הריטב"א דלפי דקדוק הלשון בפועל קל, אין מקום שיהא א' או ה' באמצע.

לומר 'ועוד'. ותי' דכוונת רבי דאע"ג דבכל התורה דרשי' מקרא, הכא דרשי' מסורת מדלא כתיב 'מעצו'. וכוונת רבי כשתמצא לומר דאין בזה הכרע, י"ל ילמד סתום מהמפורש.

מהד"ת ככח כחו דמי וכו'. משמע דסברת רבנן דכח כחו אינו גולה [ומשמע דפליגי רבי ורבנן באיזה אופן נחשב כח כחו]. **והריטב"א** ביאר דלכו"ע כח כחו לאו ככחו כדאיתא בב"ק². ובגמ' [ב"ק יט.] מסתפקת לענין צרורות האם כח כחו ככחו דמי. ובריטב"א משמע דלא חילק. אבל **ברא"ש** [שם ב'] מבואר דלענין נזיקין פשיטא דכח כחו חייב, וכל הספק לענין צרורות, האם נחשב כח כגופו. **ובתוס'** [ב"ק כב.] מבואר דספק הגמ' אף לענין נזיקי בהמתו. [וכ"ד הרמב"ם. ע' גר"א חו"מ שצ יג, שצב].

אמנם **האחרונים** דנו דבמעשה ידיה חייב נזיקין אף על כח כחו. והנידון דוקא מעשה בהמתו⁵. ויש שפי' דאף גלות, תליא דוקא ב'כחו', ואינו מתחייב על מעשיו לחוד. [וע"ל ז]. האם יש חיוב רוצח באשו משום חציו].

והאחרונים [חזון יחזקאל, שיע' הרש"ר] הק' לדעת הרמב"ם דהברזל עצמו חזר אמאי נחשב כח כחו, הא איתא בגמ' [סנהדרין עז:]: דהזורק בכותל, וחוזר עליו נחשב כחו, וחייב עליו ברציחה⁶. וצ"ע.

אבל **התבואות שור** [יו"ד ג ד] נקט דכח כחו נחשב מעשה בכה"ת, וביאר דהכא טעם הפטור לרבנן משום דקרוב לאונס. וכ"ה לשון **הרמב"ם** [ומאירי] דהוה כח כחו וכמו אונס⁷.

קמ"ל. מבואר דרב פפא חידש דלרבי כה"ג נחשב בכלל כחו, ואף דהוה תולדה ממעשיו.

אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה. **בגמ'** [ב"ק לב:]: הו' ברייתא דהנכנס לחנותו של נגר ברשות חייב, א"ר יוסי ב"ר חנינא [לל"ק] חייב בד' דברים, ופטור מגלות. שאינו דומה ליער⁸. וביאר רבא דלא סגי ליה בגלות, דהו"ל שוגג קרוב למזיד⁹. [אבל לל"ב חייב אף בגלות, ור' יוסי בר"ח קאי אנכנס שלא ברשות, דאף דפטור מגלות חייב בד' דברים].

ותוס' [שם ד"ה דלא] פי' דמתני' דידן דרך בתוכו במכר או מתנה או שאלהו שכירות, אבל אינו יודע שעכשיו נכנס. וכ"כ **הרמב"ן וריטב"א** [כאן].

אם לאו אינו גולה שנאמר וכו' רשות לניזק ליכנס לשם. בפשוטו הוה פטור אונס. אבל **תוס'** [ב"ק לב: ד"ה מאן] הק' א"כ כ"ש שיפטר בד' דברים¹⁰. ותי' דטעם הפטור מגזיה"כ, דלא דמי ליער¹¹.

אף כל רשות לניזק (ולמזיק) ליכנס לשם. **המהרש"א** מחק למזיק, דתלי רק בניזק¹². אבל **התוס' שאנץ** [ז:]: כ' צ"ע אם נכנס מזיק לבית ניזק והרגו, או נכנסו שניהם לחצר בעה"ב

- 1 וצ"ב דהעיקר חסר בגמ', דהו"ל ליישב כן אקו' הגמ' דדריש הכא מסורת מגזיה"כ.
- 2 הגיר' **בריטב"א** פ"א, כתבו דצ"ל פ"ב [יט.]. ועוד ציין פרק הנחנקין [ולכא' צ"ל הנשרפין סנהד' עז:]. אמנם שם משמע דכה"ג חייב].
- 3 וכ"כ בספר **ערכי תנאים ואמוראים** [ערך רבי יעקב מנהר פקוד] דלכו"ע בעלמא כח כחו לאו ככחו [עי"ש שהביא מדין יין נסך ועוד], אלא דהכא פליגי בגזיה"כ, ולרבי גלי קרא דנחשב כחו.
- 4 **והברכ"ש** [ב"ק יט ב'] ביאר דגדר דין צרורות דכחו הוה נזק גופו. ובזה הספק בכח כחו. ול"ד לשאר דין מזיק דמחוייב על מעשיו.
- 5 [אמנם יל"ד דאדם בלא מתכוון דמי למעשה בהמתו. ואכמ"ל].
- 6 ויש לחלק דהתם עושה כן במתכוון [שיודע שיחזור], וכה"ג ודאי נחשב בכלל כחו. אבל כאן הוה תולדה ממעשיו, ומש"ה אינו מתייחס עליו כיון דאינו צפוי. [ואולי יש לכוון זה בלשון הרמב"ם ד'כח כחו כאונס']. [אמנם יש לדחות דכוונת הרמב"ם לפרש דגדר הפטור דהוה 'אונס', ולא קרוב למזיד].
- 7 ובגמ' שם יש ס"ד דכיון דנכנס לרשות חבירו [אף ברשות] אין גלות. ורבא חלק ק"ו, דכיון דנכנס לדעת תבירו לא כ"ש.
- 8 **ותוס'** [שם ד"ה זה] ביארו דאירי שרואהו נכנס. ולתי' הב' כיון דנטל רשות, היה לו לחשוש שיכנס.
- 9 דהכיר ולבסוף שכח חייב גלות [ב"ק כו:], ולא נחשב מתכוון לענין ד' דברים.
- 10 **ובתוס' ר"פ** [שם] משמע דהוה גזיה"כ דכה"ג נחשב אונס לענין גלות. ועוד פי' **הברכ"ש** [ב"ק טו ב'] דגדר הפטור שהיה לו ליהזר, ואיהו אזיק אנפשיה. [וכיון דהוא משתתף בהריגה לא חייבה תורה]. [וע' בסמוך דאשפה שאין בני אדם מצויין, אונס הוא. אף דהוה הפקר, ויש לו זכות ממון ליכנס].
- 12 **והמאירי** כתב דמש"כ לניזק ולמזיק, דרך שיטפא היא שנויה, ולא בא אלא למעט חצר המזיק שאין רשות לניזק ליכנס לשם. וכ"ש אם לא היה רשות למזיק ליכנס [שגולה].

[שלא ברשות] האם גולה או בעינן דומיה דיער.

רשות מצווה

אבא שאול וכו'. ובתוספתא [מכת"י ב ה, הוד' בסוף התוספתא] איתא דשליח ב"ד שהכה ברשות ב"ד, ורופא אומן שריפא ברשות ב"ד, גולה. והא"ש [ה ו] כתב דבפשוטו הוה תנא דפליג אבא שאול. אמנם הרמב"ן [תורת האדם, וטושר'ע י"ד שלו א] פסק הך דרופא גולה. והא"ש העיר דק"ל כאבא שאול, א"כ לא יגלה. ובס' מעשה רקח [הו' בברכ"י שלו ו] חילק דגבי רופא אמרי' דנתברר דמעשה שעשה לא הוה רפואה. שטעה בחולי או ברפואה. ולא דמי לאינך דהוה מצווה.

האב המכה את בנו. הרמב"ן הק' דמשמע דפטור משום ברשות, הא לא"ה גולה. והא הכה הכאה נוספת מבואר בגמ' [ב"ק שם, לל"ק] דהוה קרוב למזיד. ותי' דהכא עכ"פ מהני סברת ברשות, דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה.

ושליח ביד. פרש"י המלקה מ' למי שחייב מלקות. [וכ"כ ריב"ן לק' כב:]. ובמשנה [לק' כב:] איתא דהוסיף רצועה ומת, גולה ע"י. והגמ' [ב"ק לב:] מקשה דאם הוסיף רצועה אמאי גולה, הא הוה קרוב למזיד [ולל"ק אינו גולה], ותי' דאירי שהדיינים טעו במנין המלקות. [וע' בסמוך האם אף לל"ב קאי הך אוקימתא].

ובתוס' [ד"ה אף] מבואר דטעם הפטור [בשליח ב"ד שלא הוסיף] משום דעביד מצווה [דומיה דאינך]. אבל הרמב"ן כתב דפטור משום אונס, שהרי אמדוהו דראוי לקבל כך. [ול"ד לאב המכה]. והגר"ח [סטנ' שיא] דן דבגמ' [ב"ק צ:] מבואר דכל רוצח בעי אומד, אם יכול למות מחמת הכאה זו. וכיון דאמדוהו שראוי למות מחמת הכאה זו, א"כ מתברר שהאומד הראשון היתה טעות. ואף אם אמדוהו מתחילה לכך, הא נתברר דאינו יכול לעמוד בזה, ובטלה הך אומד. ושוב פי' [בדעת ריב"ן] דהך אומד דסוגיין האם הוא עומד למות מחמת הכאה זו. ול"ד לאומד דהתם, דהו' הכאה הראויה להמית.

והרמב"ם [ה ו] כתב דשליח ב"ד שהכה את הבע"ד הנמנע מלבא לדין³. [והמאירי פי' דאילו בתוך מלקות שאמדוהו, הוה אונס. וכסברת הרמב"ן]. והראב"ד השיג זו לא שמענו⁴, אלא איירי בשליח ב"ד שהוא מלקה 'יותר' ממה שאמדוהו ב"ד. [כ"ה הגיר' בדפ"ר]. והאחרונים תמהו כיון דהלכה יותר ממה שאמדוהו, אמאי נחשב ברשות מצווה⁵. אמנם הגיר' המתוקנת בראב"ד [כ"ה במהד' פרנקל ע"פ ד"ר וכת"י] שהוא מלקה ממה שאמדוהו [ותיבת 'יותר' ט"ס].

לרה"ר מזיד הוא. ובגמ' [ב"ק לב:] הק' כן לל"ק דר"י בר"ח דנכנס ברשות הוה קרוב למזיד. [ולשון הגמ' שם והא הכא שוגג קרוב למזיד, דאיבעי לאסוקי אדעתיה דברה"ר שכיחי אינשי]. והרמב"ן כ' דכוונת הגמ' בסוגיין להק' לר' יוסי בר"ח⁶. [וכ"כ תוס' ב"ק שם ד"ה מיתבין]. ולפ"ז להלכה אף בזורק לרה"ר גולה. [ובפשוטו משמע דלדין לא נאמר פטור מגלות משום קרוב למזיד. כל שאינו מזיד. ותוס' [שם] הק' דמבואר [לע"ז] דאומר מותר קרוב למזיד, ומש"ה אינו גולה. וכת' דלא משמע ליה לדמויין].

אבל הרמב"ם [ו יא, חובל א יז] פסק כל"ב. ואפי' הכי הרמב"ם [ו ו] פסק כאוקימתא

- 1 אמנם י"ל דהתם איירי שעשו אומד, והכה יותר מהאומד. ומש"ה הוה קרוב למזיד. אבל הכאה בעלמא לא הו"ל לאסוקי שימות.
- 2 ועפ"ז כתב לפרש דברי הראב"ד 'יותר ממה שאמדוהו', היינו דע"פ מה שאומדין לבסוף מתברר דהוה יותר ממה שראוי לו.
- 3 [ויל"ע דהו"ל אף הכאה דחויב מצוות עשה או אפרושי מאיסורא. [ע' כתובות פו.]. ונח' האחרונים אי דין כפייה זו תלי בב"ד. ולצד דיינו עד שתצא נפשו בכלל, א"כ פשיטא].
- 4 [משמע דכוונתו להשיג דאין רשות לשליח ב"ד להכות כדי שיבואו לדין]. וכתב הראב"ד והא דאמרי' [מ"ק טז.] דכפתין ואסרינן ועבדינן הרדפה, היינו לבעלי עבירות עד שיחזרו בהם. והאבי עזרי ביאר דכוונת הראב"ד דכה"ג הוה הכשר מצווה, ולא מצווה בעצם. [וכקו' הגמ' דאילו גמר לאו מצווה היא]. וכתב דעת הרמב"ם דק"ל דהשתא הוה מצווה.
- 5 והיונת אלם [כט] חידש דכוונת הראב"ד שהלקהו מ' [והוסיף על ל"ט], ויש שם מלקות על כל מ' [וע"ל כב.]. ואילו המשנה לק' איירי שהוסיף על אומד הבי"ד. ובשיע' רש"י תי' דאם אמדו כ', הדין דמלקין אותו י"ח, דבעי ראוי להשתלש. ומ"מ נחשב מכות הראויות לו.
- 6 וכתב דכה"ג דרך הגמ' להק' אליבא דחד מ"ד [כדאי' כתובות טז. דרוב נשים בתולות נשאות, והק' למ"ד דהולכין בממון אחר הרוב].
- 7 ובאר הכס"מ דהל"ב הוה רב פפא דהוא בתראי. ועוד דמתיישב בזה לשון הברייתא שאינו דומה ליער [ואילו לל"ק משבש טעם זה].

דסוגיין, דהזורק לרהר הוה קרוב למזיד. והלח"מ [חובל א יז] כתב דהרמב"ם נקט דסוגיין קאי אף לל"ב, וס"ל דהכא הוה קרוב למזיד טפי, ואף ל"ב מודה בזה. [והגמ' בב"ק המ"ל ולטעמך, דקשה לכו"ע]. וכ"כ שאר אחרונים.

אי לא שכיחי בה רבים. הריטב"א כתב דלאו דוקא רבים, דאפי' שכיחי מיעוט אינו אונס.

איכא דיתיב. משמע דוקא משום דידוע דפעמים יושבים ביום. אבל הרמב"ם [ו ח] כ' ונקרה אדם וישב שם. [ולא הזכיר דאיכא דיתיב].

תוד"ה לא צריכא. מהשתא ה"ה זורק ממש. וכ"כ תוס' [ד"ה באשפה]. אבל ר"ח הביא בשם הירושלמי דוקא סותר כותלי גוהה [ועומד ליפול]. וכ"כ בתוס' תלמ' ר"ת [ב"ק שם] דשמא י"ל כיון דלאו לצורך קא עביד לא היה לו לזרוק אבן חנם, והוי קרוב למזיד.

תוד"ה באשפה. השתא עשויה ליפנות בלילה אית ליה לאסוקי אדעתיה. אבל תוס' ר"פ [ב"ק לב:] כתב דה"ה בלאו הכי, אלא דמילתא דשכיחא נקט דאי לאו דיתיב בלילה לא הוה מקרי ויתיב ביום.

ת"ר ומצא פרט לממציא את עצמו. בגמ' [ב"ק לג.] נח' ב' לשונות האם פטור מגלות, וחייב בד' דברים. או דפטור לגמרי. ודעת הטור [תכא] דפטור רק מד' דברים, אבל הרמב"ם [חובל א, וחור"מ תכ ל] פטר אף מנזק.

ובפטורו גדר הגזיה"כ דנחשב אונס לענין זה. ובשיע' הרש"ר חקר בגדר הפטור האם נחשב חסרון במעשה מזיק, או איהו דאזיק אנפשיה.

ומבואר דלולי גזיה"כ היה חייב, אף שנתחדש הדבר אחרי שיצא מידי. ותוס' [ב"ק לג.] כתבו דל"ד ליה תחתיו כרים וכסתות, דהתם אין לו לחשוב שישלך הכרים². אבל הכא איירי במקום שראוי לחשוב.

מכאן אראב"י. הריטב"א כתב דראב"י אינו מח', דהא מקרא נסבי לה בברייתא.

פרט למצוי וכו'. ע' רמב"ן דהביא כמה מקומות דלא דרשי' כה"ג.

כיון דאם מצא חטוב לאו מצו'. הריטב"א פי' דלא עדיף הא מהא, ואין החטיבה ההוא חשוב מצוה, והכשר מצוה בעלמא היא. שאין אפי' הידור מצווה יותר לחרוש מאשר חרוש כבר. [אבל הכשר מצווה דא"א באופן אחר, נחשב מצווה].

ועפ"ז תי' קו' התוס' דשליח ב"ד הוה מצווה ממש להלקותו. וכן תי' הרמב"ן על קו' התוס' דשליח ב"ד כתיב בתורה והכהו, אבל בבן לא כתיב [וביאר בהג' רא"ז מלצר דגוף ההכאה אינה מצווה]. אבל בדברי התוס' מבואר דלא חילק בזה, ואף מצווה ממש, היכא דאינו מתחייב מצווה זו לעולם לא נחשב מצווה.

ותוס' [שבת כה:] הביאו י"מ דאי"צ לברך אנר שבת, כיון שאם מצאו דלוק אי"צ לחזור ולהדליק. ותוס' חלקו דגבי כיסוי הדם מבואר דאם כסוה הרוח אי"צ לכסות, ומ"מ אם אינו מכוסה מברך. והאחרונים העירו על דברי הי"מ דהתם הוה גוף המצווה, ומבואר דאפ"ה נקטו דלא נחשב מצווה אם יכול להפטר ממנו באופן אחר. [וכשיטת התוס' כאן].

והאחרונים ציינו לדברי שו"ת הרשב"א [א יח, מדברי הראב"ד] דמצווה דאפשר למיעקרה אינו מברך עליו³, דכמאן דמיעקרה.

אע"ג דגמיר מצווה דכתיב וכו'. המאירי פי' דאפי' למד והשלים עצמו במדותיו, שכל שהרב מוסיף בלמודו או האב בהנהגתו עוסק במצוה הוא שנאמר וכו'.

הדר אמר רבא לאו מילתא. פרש"י ראייה טובה היה לי להשיבו. הריטב"א כתב דכוונת רש"י דאע"ג דקושטא קאמר, היה לו להשיב תשובה ניצחת יותר. אבל התוס' שאנץ כתב דכוונת רבא דע"כ לא איירי קרא בחטיבת מצוה, דהו"ל למתני' במשנה הלך לחטוב עצי סוכה וערבה [דחייב].. [ומשמע דלמסקנא חטיבת סוכה פטור].

1 וכ"מ ברמב"ם [ו ו-ח] דאיירי בסותר כותל דוקא. אמנם בפיח"מ הזכיר כל זורק. והר"י לונגל כ' דאיירי בסותר כותל, דברשות קעביד.

2 [וע' חזו"א שם]. והחזו"א [ב"ק ב יא] הוסיף דאפי' דעתו לסלקם לא מקרי עומד לכך, דיל' שיחזור בו ולא ירשיע. [דכל דבר שתליא במעשה דבר דעת נחשב התחדשות. ואילו הכא מוציא בלא כוונה להזיק, הוה כעין רוח מצויה].

3 אמנם יל"ד דהיינו דוקא לענין ברכת 'וצונו'. וכן י"ל בדברי תוס' שבת [הנ"ל].
4 וכדאמרי' [כתובות לט]. אי אמרה לא בעינא אין עשה [ומש"ה אינו דוחה ל"ת]. ומש"ה אינו מברך על כיבוד אב ורבו, דאפשר למחול.

והאחרונים העמידו דנח' בזה הרמב"ם והראב"ד [הנ"ל] בשליח ב"ד שהיכה לבוא לב"ד, דדעת הרמב"ם דנחשב מצווה. אבל דעת הראב"ד דהוה הכשר מצווה, ולמסקנא הכשר מצווה גולה. [ולא דמי להכאת ב"ד דהוה מצווה מפורשת].

רש"י ד"ה השתא נמי. אין החטבה מצווה, אלא עשיית הסוכה. הערול"נ ונצי"ב [העמק שאלה קסט] ואבנ"נ [אר"ח תנט יא] דייקו דדוקא החטיבה אינה מצווה. אבל עשיית הסוכה הוה מצווה¹. והביאו סמך לזה דדעת הירושלמי [הו' בתוס' סוכה מו.] דמברך אעשיית הסוכה. וביארו דילפי' לה מדכתיב חג הסוכות 'תעשה לך'.

דף ח:

רש"י ד"ה לרבות מחו"כ. ונכנס למקדש חייב. [וע' ריטב"א]. אבל דעת הרמב"ם [ביאמ"ק ג ט] דמחוסר כיפורים שנכנס אינו חייב. והראב"ד השיג. [והכס"מ כתב דתלי בפלוגתא [זבחים יז: ועוד] אי מחו"כ דזב כזב דמי. ואכמ"ל].

א"צ של שביעית. פרש"י דע"כ קאי אשמיטה וכו'. והריטב"א הביא רש"י [ע"ה ת] דפי' דאע"ג דרישא דקרא קאי בשבת, דרש"י דפעמים דאפי' בימי החול תשבות. ועוד הביא בשם ר"מ הלוי כולה קרא בשמיטה, וימים היינו שנים.

יצא קציר העומר שהיא מצווה. הריטב"א כתב דדעת ר' עקיבא [דלא דרש כן] דקצירת העומר אינו דוחה שבת [ע' מנחות עב:], א"נ ס"ל דהוה הללמ"ס.

דלמא חרישת עומר דמצווה וכו'. בשו"ת הרשב"א [א תקלד] נשאל איך תהי' חרישה זו חרישת מצוה לשם עומר. דשמא אותו שדה לא יבכר ושל חבירו יבכר יותר, ולא יביאו העומר מכאן. ותנ' דכיון שזה מתכוין למצוה, ומחשבו יצא משפטו. ואין הכל הולך אלא אחר הכוונה. וכל המתכוין למצוה ונאנס ולא עשאה מעלין עליו כאלו עשאה. ומשום כך פטרו האב המכה בנו והרב תלמידו שכל אלו מתעסקים במצוה. ועוד כתב שא"א לעמר בלא חרישה, אלא דמצד אחר דחה רבא, דשמא ימצא חרוש.

איתיביה יצא האב וכו'. רע"א הק' האיך מדמי הגמ' להדדי, דילמא עכ"פ יש בזה מצווה קצת, אף דאילו גמיר היה נפטר. ומ"מ לא דמי ליער דהוה רשות גמור, וזה קצת עסק מצווה. אבל לענין עומר עומד בעי מצווה החלטית.

והוסיף דאם קו' הגמ' דמשכח"ל חטיבת עצים דמצווה [כקו' הל"ק], א"כ ליקשי מיניה וביה, ובמה שייך לעומר. וכתב דאולי זהו מה דאמר ר' 'הדר אמר רבא'.

חוץ מגר תושב. ובמשניות גרסי' חוץ מע"י גר תושב. [ונח' בזה הראשונים, ע' לק' ט.].

פרט למכה אביו וכו' לר"ש שגגת חנק לא ניתנה לכפרה. וצ"ב דהא מ"מ הרי יש ג"כ רציחת ישראל [ומתחייב ג"כ סיף]. ומבואר דכיון דנוסף עליו חיוב נוסף, גדר העבירה הזו משום מכה אביו. והאחרונים [שיע' ר' שמואל] ביארו דעבירת הכאת חבורה באביו מישך להכאת נפש דרציחה². [וע' בסמוך].

והערול"נ דן דזה דוקא היכא שהרגו ע"י חבורה, אבל אם כבשו בתוך המים, חייב רק משום רוצח [ובסיף]. אבל המנח"ח [מח יד] כתב דכ"ש הכאת נפש, דאין לך חבורה גדולה מזו.

והאחרונים דנו דעכ"פ צ"ל דאיירי באופן שאין בזה משום מתעסק, דתוס' [סנהדרין פה.] מבואר דמתעסק אינו חייב משום מכה אביו.

והמנח"ח [מח יד] כתב כשהתרו בו משום מכה אביו, ושגג והרגו, שאינו גולה, דקים ליה בדרבה מיניה, וחיוב מיתה פוטר לחיוב גלות³. והמנח"ח דן א"כ אף כששגג בהכאת אביו, יפטר מחיוב גלות, דאף חייבי מיתות שוגגין פוטרין מדין קלב"ם⁴. ולא דמי לכל רוצח דבהכי

1 ואף דסוכת גנב"ך כשירה [סוכה ח:], ואם מצא עשוי א"צ לבנות. מ"מ יש מצווה בדבר. ועוד דנו דעכ"פ צריל לחדש בה דבר. אבל הר"י פערלא [עשה ז] חלק דאין בעשייה שום מצוה. וכ"מ במהר"ח אר"ז [יא] ורשב"ש [שלד].

2 [ובתוס' סנהדרין עט: העמידו קרא דמכה אדם ומכה בהמה איירי בין בעושה חבורה באביו ובין ברוצח].

3 ולכאוף כשפטור מחיוב גלות אין רשות לגואל הדם להרגו [דלא נחשב יצא מדעת], ולכאוף אף נהרג עליו.

4 והאחרונים תמהו דלהדיא תנן במשנה שגולה. [ועכ"פ קשה לדעת ר"ל דחייבי מיתות שוגגין פטורין ממלקות, ה"נ יפטר מגלות].

חייב רחמנא דגולה¹. אבל כתב דחייבי מיתות שווגין אינו פוטר מחיוב גלות².

פרט לעושה חבורה באביו. הריטב"א ביאר דלרבנן דסייף חמור, כיון דיש כפרה לשגגת סייף, כ"ש חנק הקל. [והערול"ג הק' דאדרבה נימא דדוקא רוצח החמור נענש בגלות, ולא מכה אביו דקל]. וצ"ב מה ס"ד דשייך גלות בעבירה אחרת. והאחרונים³ ביארו דמכה אביו מישך בדין רציחה³. והאחרונים הביאו דלהך ס"ד יהא במכה אביו אף דין גואל הדם.

ובספרי זוטא [מסעי לה יא] יש מיעוט מכה אדם, פרט למכה בשבת. והאחרונים דנו האם המיעוט כשעשה חבורה בשבת [דס"ד דכל עבירה של חבורה שייך גלות⁴], או רוצח בשבת⁵ [דדינו חמיר בסקילה, אין לו כפרה]. עבד וכותי וכו' דלטייה וכו' בעושה מעשה עמך. [בגמ' [סנהדרין פה:]: מבואר דקאי כמ"ד כותים גרי אמת]. והריטב"א ביאר דאפי' למ"ד גירי אמת, בתר דנתקלקלו אינו עושה מעשה עמך.

והריטב"א כ' דעבד נמי אין חייבין עליו [וכן מפורש בר"ח], אע"ג דלענין חיוב מצוות הוה בכלל עמך, מ"מ אינו ראוי לבוא בקהל. ועוד דסתם עבדים פריצים, ולא עושי מעשה עמך. אבל המאירי כתב דהמקלל עבד לוקה, שהרי דינו כאשה לכל דבר. וכ"מ בכס"מ [סנהד' טז יב]. וכ"כ המנה"ח [רלא בקומץ] דמדוייק בגמ' כאן דהמקלל עבד או שפחה לוקה, דהגמ' מק' רק מכותי, משמע דעבד שפיר מעשה עמך. אבל הביא דברי הריטב"א, וכ' דמשמע דגרס באופ"א.

עבד בר עדות. רע"א הק' הא עבד כשר לעדות אשה שמת בעלה [והתירו לינשא, וחייבו את הבעל כתובה]. ואם הוכחש⁷ ילקה משום לא תענה. וצע"ג. וכתב דאולי י"ל דלא תענה שייך דוקא במי שהוא שם עד כשר. אבל עבד אינו שם 'עד', אלא דחכמים האמינו משום דדייקא⁸.

דף ט.

לא מקשי' הכאה לקללה. [ובגמ' סנהדרין פה: נח' בזה ב' ברייתות].

גר תושב

גר תושב. הרמב"ן [וריתב"א] ביאר דבן נח הוא מי שנוהג ז' מצוות כהוגן עם חבריו, אבל גר תושב הוא מי שקיבל לפני ב"ד ישראל, ומש"ה הזהירה התורה עליהם יותר מפני שהוא מדקדק [במצוותיו] ביותר. ועוד דאמר⁹ [ע"ז ב:]: ראה דלא קיימו ז' מצוות, עמד והתירם להם שלא יהו מקבלים שכר אלא כמי שאינו מצווה ועושה. וגר תושב שקיבל בב"ד ישראל הו"ל כמצווה ועושה. אבל גוי דכל מקום בסתמא דנין אותו מספק דאינו מקיים ז' מצוות, ומש"ה נקטו דמורידין ואין מעלין [ע"ז כו.], ומש"ה נתנה תורה להם ערי מקלט. והגר"ז [במכתב בסוה"ס פב:] הביא דמבואר בסוגיין דמהני קבלת גר תושב⁹ אף כלפי דיני

1 ויל"ע דא"צ לדין בהכי חייב רחמנא, אלא דהוה עונש קל על אותו עבירה. [וכן אינו נפטר מקרבן. וכע"ז יל"ד בכופר]. [וע"פ מה דמבואר בסוגיין דחייב גלות שייך אף לעבירת מכה אביו, י"ל דמש"ה לא שייך פטור קלב"ם כלל].

2 דהא לר' יוחנן אינו פוטר מחיוב מלקות [ע' חולין פא:].

3 ויל"ע דא"כ מכה אביו יחשב בכלל ג' עבירות, דיהרג ואל יעבור, דמישך לרציחה.

4 אמנם לדברי הריטב"א [הנ"ל יל"ד, דשבת חמיר. והאיק יהני ליה כפרה.

5 והמשך חכמה כתב דאין בזה משום אין איסור חל על איסור, דהוה סוגים שונים [דאיסור שבת חל על האדם, ורציחה הוא שלא ייהרג הנרצח], וכאכילה והוצאה ביה"כ [וכמ"ש תוס' יבמות לד.]. [וצ"ב דאדרבה כיון דהוה סוגים שונים, א"כ איסור רציחה עדיין דינו בסייף. ורק איסור שבת בסקילה [והוה כעבר ב' עבירות בב"א, ונענש על כ"א בפנ"ע]. ושגגת רציחה ניתן לכפרה].

6 וכדאיתא בכל הש"ס שכותים חשודים על כמה עבירות. אבל אין כוונת הריטב"א בתר דעשאות כגויים גמורים [חולין ו.].

7 דאילו הוזהר יתחייבו לבעל כתובה מדין כאשר זמם. ואין לוקה ומשלם. אבל בהוכחש ילקו. ואף לא יתחייבו ממון מדינא דגרמי, דכיון דהוכחשו הבעל לא נפסד. וע"י הכחשת עדים ילקו משום לא תענה, דהוה תרי בחד ול"ש מאי חזית דסמך אהני. א"נ כגון שבא הבעל, והכל מכירים אותו, ע"ד הא דאיתא [ב"ק עד:]: בא הרוג ברגליו.

8 [והאחרונים ביארו דאף דעד כשר יש לו 'דין עד' בעדות עשה, ומתחייב קרבן שבועה. אבל עד פסול אינו משום עדות].

9 וכתב דאף דקבלתו היתה במה שהיה מחוייב בלא"ה, מ"מ נתחדש דתליא בקבלתו בפני ב"ד ישראל.

עצמו¹, ולא רק לענין חיוב ישראל להחיותו ולהחזיקו בארץ ישראל.

אלמא גר תושב עכו"ם הוא. פרש"י משמע תרוייהו גר תושב נהרג ע"י ישראל, וישראל אינו גולה ע"י גר תושב אלא פטור.

אמר רב כהנא ל"ק וכו' כאן בגר תושב שהרג ישראל. בפשוטו רב כהנא לא חידש שום דין, אלא ביאר דאין בזה סתירה, דגר תושב יש לו דין נכרי כלפי ישראל. אבל כלפי גר תושב אחר שייך בו דין גלות. וכ"כ הריטב"א בשם הרמ"ה דמשמע לי' דאניו פירכא כלל. ומש"כ רב כהנא לאו דוקא, וה"ה ישראל שהרג גר תושב אינו לוקה. [וכ"ד תוס' והראב"ד ה' ג].

אבל הריטב"א דייק מפרש"י דתי' הגמ' דישאל גולה ע"י גר תושב. כי אנו מצווין להחיותו ואסור להורגו. ומש"ה כשהרגו בשוגג מחוייב גלות². ובזה אמר ר"כ דדוקא גר תושב שהרג ישראל אין לו גלות, ואולי נהרג על שגגתו.

וכ"ד הרמב"ם [ה' ג, ובפיה"מ] דישאל גולה ע"י גר תושב. [ולפ"ז גרסי' במשנה חוץ מגר תושב, כלפנינו]. והראב"ד השיג דהוצרכו להביא עבד וכותי מהריבוי, משמע דגר תושב אין גולין עליו. ועוה"ק דכתיב כי יכה את 'רעהו'.

אבל הכס"מ כתב להגיה בדברי הרמב"ם דישאל אינו גולה ע"י גר תושב. ודוקא עבד גולה ע"י. ומ"מ הק' מנלן הא. והאחרונים השיגו אדברי הכס"מ דמבואר בכ"מ כרמב"ם לפנינו [וכ"ה בחינוך תי].

לפיכך וכו'. פרש"י אז מצוות קאי, ונהרגין אפי' בשוגג, דבני נח א"צ התראה. והרמב"ן חלק דאדברה משמע [סנהד' נז:]: דאינו נהרג שוגג אלא שלא בהתראה. וכתב לפרש דדוקא גבי שפיכת דמים, דלא ניתן דמו של ישראל למחילה, ואפי' ישראל גולה ועומד בספק גואל הדם, לפיכך גוי נהרג עליו. ומש"ה דוקא אומר מותר [דקרוב למזיד] נהרג עליו, אבל קרוב לאונס פטור.

והרמב"ם [רוצח ה' ד] כתב דגר תושב שהרג ישראל נהרג אפי' שוגג, דאדם מועד לעולם. וגוי שהרג גוי בשגגה אין ערי מקלט קולטות אותו. וכ"כ הרמב"ם [מלכים י' א] דבן נח שעבר על א' מהמצוות בשגגה פטור. חוץ מרוצח בשגגה דאם הרגו גואל הדם אינו נהרג ואין לו עיר מקלט, אבל ב"ד אין ממיתין אותו.

ובשיע' הרש"ר ציין דע"ז נח' גבי עדים זוממין, דתוס' [סנהדרין סה:]: נקטו דכיון דא"צ התראה [כתובות לג.]. אף שוגג חייב. אבל דעת שר"ת הרשב"א דשוגג גמור פטור. והקצות [כח ח] ביאר דאיידי שיש אומדנא דאינו מזיד, אלא דנתחדש גזיה"כ להתראה דבעינן שיתברר שהוא מזיד, וזה לא נתחדש בעדים זוממין.

ל"ש קטל בר מיניה. פרש"י עכו"ם כמותו. הריטב"א כתב דמשמע דגר תושב שהרג נכרי אינו נהרג, דלענין זה יש לו דין ישראל, שמותר להוריד נכרי³. אבל החזר"א [ב"ק י' טו] כתב דגר תושב שהרג עכו"ם פטור, דדינו גרע מגר תושב.

אמר רב חסדא וכו' כאן שהרגו דרך עלייה. דלא נתחדש בו גלות, ומש"ה נהרג. ובפשוטו משמע דכל היכא דלא נתחדש בו גלות, הדר דינו דבני נח נהרג על השוגג [ול"ל ק"ו דרבא]. אבל תוס' [ד"ה ואזדון] הוכיחו דלרב חסדא פטור באומר מותר, דהוה קרוב לאונס. וע"כ דדרך עלייה נחשב קרוב למזיד.

והאר"ש [ו' יב] תמה על סברת רב חסדא, הא סברא היא דדרך עלייה הוה אונס טפי. ותי' דס"ל דבדרך ירידה אמר' דהנהרג פשע בנפשו דה"ל לאזדהורי, אבל דרך עלייה לא היה צריך הנהרג לשמור את עצמו⁴.

אומר מותר

רבא אמר באומר מותר וכו' קרוב למזיד. דהו"ל ללמוד⁵. [לענין גלות]. והאחרונים דנו דמ"מ לענין חיוב חטאת נחשב שוגג⁶ [וכמ"ש רש"י שבועות יח.].

- 1 והגר"ז [שם] דן דאם חזר בו מקבלתו, נתבטל דינו.
- 2 ולפ"ז רש"י חזר בו ממש"כ במשנה ובתחילת הסוגיה.
- 3 והמנח"ח [תי ט] נסתפק דאף בלא קבלת דיני גר תושב, בן נח שמקיים ז' מצוות, שהרג עכו"ם פטור, דמצווה להורגו.
- 4 והביא קרוב לזה בנכנס לחנות הנגר שלא ברשות. [דפשע בעצמו, ע' לעיל ח.].
- 5 ובאבות [ד' יג, וב"מ לג:] איתא דת"ח שגגת תלמוד עולה זדון, דהיה לו ללמוד.
- 6 והט"ז [יר"ד צט ט] כתב דלענין מבטל איסור לכתחילה, אומר מותר הוה שוגג. וכמו לענין מעשה שבת

והרמב"ם [מלכים י א] פסק דעכו"ם פטור אשווג, כגון שסבור שהיא אשתו, או שהיא פנוי'. אבל אם ידע שהיא אשת חבירו ולא ידע שאסורה עליו, הוה קרוב למזיד ונהרג. שהיה לו ללמוד ולא למד. ובפשוטו החילוק בין טעות במציאות לטעות בדין. אבל **הערו"ל** דייק מלשון הרמב"ם דהיכא דעלה בדעתו שאפשר שישגוג, ולא עיין שפיר בזה קרי קרוב למזיד. וה"ל אבימלך שאל אם היא אשתו, ועלה בדעתו לספק, היה לו לעיין ולברר דשאלתו ל"מ.

איתיביה וכו' הנך מת. רע"א הק' הא בן נח חייב מיתה אף אשווג [לדעת רש"י הנ"ל], א"כ אף אי אומר מותר הוה אונס, הא לענין שבת הוה שוגג, ויתחייב מיתה. ודוקא ברציחה דאפקי רחמנא שגולה ולא יהא נהרג.

לא בידי שמים. הריטב"א כתב אף דבדידן אונס פטור, אף ביד"ש, בני נח חייבין ביד"ש. [בכל אונס]. א"ל הקב"ה ידע דקרוב למזיד הוא יותר משאר אומר מותר.

התם כדמהדר. פרש"י שהיה לו ללמוד'. **והריטב"א** הק' היכן מצינו דעכום מצווה ללמוד דרך ארץ. וביאר דנתחייב מיתה על שרה, ואע"ג דאומר מותר בעלמא חייב, שאני הכא דעשה ע"פ נביא. אלא כיון דהיה לו ללמוד, היה לו לידע דעדות של אברהם כמאן דליתיה [כיון דבא לו בעקיפין], והו"ל כאומר מותר בעלמא.

ובמדרש רבה [בראשית נב ה] איתא מכאן דבני נח א"צ התראה.

דף ט:

שונא. הרמב"ם [ו י] כתב דהיינו שלא דיבר עמו ג' ימים [כדא' סנהדרין כז:], דחזקתו קרוב למזיד. [ע' בסמוך בגמ'].
ותוס' [ב.] הק' דכל גלות ע"כ איירי דיש רגליים לדבר דאינו מזיד, שנשטמ מקתו, א"כ מ"ש שונא. ותי' דבשונא י"ל טפי דבשנאה הכהו. [וע' בסמוך]. ועו"ל דאיירי בלא רגליים לדבר [ושאר גלות איירי ששותק לדברי העד].

ת"ר בלא ראות פרט לסומא וכו'. **והרמב"ם** [ו יד] כתב דהוה קרוב לאונס. וביארו **האחרונים** דזהו גדר הפטור, וגואל הדם חייב עליו.

ובגמ' [ב"ק פז.] וכן היה ר' יהודה פוטר סומא מכל דינים שבתורה, דילפי' מגלות דדרשי' כל שישנו במכה וגואל הדם ישנו בכל המשפטים.

מ"ט דר"י דכתיב וכו' אפי' סומא, אתא בלא ראות מעטיה. פרש"י דרואה במקום אחר. **והרמב"ן** הביא פי' דהוה ריבוי אחר ריבוי למעט.

והרמב"ן הק' לא לכתוב חד מינייהו, וממילא אימעיט. דהא ר' מאיר איצטרך לרבות. וכתב דר' יהודה ס"ל דאי לאו מיעוט חייב גלות, דמ"ש משאר שוגג. ור' מאיר ס"ל דל"ד לשוגג אחר, דהו"ל לעינוי. אבל האי אונס הוא, הילכך איצטרך לרבות. [ולפ"ז נח' בסברא הפוכה, וגלי קרא היפך סברת כל מ"ד].

ור"מ וכו' מיעוט אחר מיעוט. ובגמ' [נדרים פח.] איתא דסברת ר' מאיר בבלי דעת, כל דבר מידע. וא"א בלא ראות פרט לסומא, מבלי דעת נפקא. ש"מ לרבות את הסומא. ובפשוטו משמע דר"מ ס"ל דבלא ראות הוה ריבוי. אבל **הרמב"ן** ו**ריטב"א** פי' דכוונת הגמ' [שם] משום דהוה מיעוט אחר מיעוט, ולרבות [כדאמר' בסוגיא⁴].

ר' יוסי אומר השונא נהרג, והא לא אתרו. **התוס' שאנץ** הק' הא יכול לימלט דשלא מדעת הרגתי, ולא נתכוונתי.

[ר"ן שבת יח: בדה"ר], דבגמ' [גיטין גג נד] מדמי להדדי. [וע' תוס' בכורות כג לענין דיין].

1 **ובש"ת אבנ"ל** [או"ח שמה] כתב דאמר' כן רק בדבר דהוה מצד יושר בנ"א.

2 דא"כ העדים אינם מחייבין אותו, אלא ע"פ הודאתו.

3 וכע"ז הק' **תוס'** [ב"ק פז:] ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות הק' לא לכתוב שום מיעוט וממילא אתרבי. [ותוס' ח. ציינו דיש פרשה נוס']. **ותוס'** [יומא ס.] תי' דשמא היה ממעטי' משום דרשא או קו או בנין אב. ואין להקשות א"כ הך דרשא שלישית למאי אתא. ע"ש.

4 [וכ"כ הר"ן שם. וצ"ע דהמשך דבריו דהוה סוגיות מתחלפות. ואצ"ל בדבריו א"ל דהוה סוגיות מתחלפות].

ר"י בר"י חבר אי"צ התראה. תוס' [סנהדרין מא.]. כתבו דס"ל דאי"צ שיתיר עצמו למיתה. א"נ חבר הוה כמי שהתיר עצמו למיתה.

והריטב"א [ו:]. כתב דה"ה דבכל חבר לר"י בר"י צריך שיודיעוהו שהנהרג ישראל וכדו', אם אינו מפורסם. ומשמע מדבריו דבזה קמ"ל שונא, כיון דמועד להרוג במזיד אי"צ לברר שנתכוון במזיד¹.

והרמב"ם [סנהדרין יב ב, איסור"ב א ג] פסק דאף ת"ח צריך התראה, שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. וה"ה [איסור"ב] וכס"מ [סנהד'] תמהו דהך טעם הוה אליבא דר"י בר"י, אבל לדידן אף חבר צריך התראה [וכן השיג הרמ"ד]. ותי' דכוונת הרמב"ם דצריך להתרות לברר שידועים דחתיכה זו אסורה. אבל הקצות [כח ח] כתב לפרש דהוה חידוש שנתחדש בהתראה להבחין בבירור בין שוגג למזיד, ומש"ה בעי' תוכ"ד². ואף דלא תולין בשכחה בדבר קרוב נתחדש דבעי שיתברר מתוך ההתראה שהוא מזיד. ומש"ה אף חבר לא סגי במה שיש חזקה שיודע את העונש.

נשמט אנשמט וכו'. [ע' רש"י ובעה"מ ג. וריטב"א]. עכ"פ מבואר דסברת ר' שמעון דתלי' לפי המציאות האם ניתן לומר דהוה מדעת. ובזה פליג ת"ק דאינו גולה, ומשמע דאף בדבר דא"א שיהא מדעת. אבל תוס' [ב. הנ"ל] נקטו דהיכא דנראה דהוה מדעת לכו"ע גולה.

והריטב"א [ז:]. הביא בשם הרמב"ן דיש ג' אופני אומדנות, יש שאדם יכול לדון יותר שהרג לדעת ועשה עצמו כמי שאינו יודע, ויש שהדעת נוטה יותר שהרג שלא לדעת, ויש בינוני שקרוב לדון זה כזה. ובזה נח' ת"ק ור"ש באותו שנוטה יותר שהרג שלא לדעת.

אבל האחרונים דייקו מרש"י [במשנה] דלרבנן אף היכא דאין אדם יכול לומר דהיה מדעת, אינו גולה³. והרש"ש ביאר דרבנן לא דרשי' טעמא דקרא, ובכל אופן אינו גולה. ור"ש לטעמיה דדריש טעמא דקרא. והפור"י כתב לפרש דאף דלא היה מזיד, כיון דברצונו היה הורגו⁴. ועד"ז כ' הרש"ש בפ"י הב' דבעינן שב מידיעתו, וכמו קרבן חטאת.

שיהיו משולשין וכו'. תוס' [מגילה יט. הו' בריטב"א] הביאו מכאן דמשולשין [לענין תפר גיד דמגילה] הוא מראש הספר עד הגיד, כמו מגיד לגיד. [ולא שתפר בראשו ובסופו ואמצעו].

דעבר הירדן תלת וכו'. פרש"י בתמיה, בנחלת ב' שבטים כמו י' שבטים. והרמב"ן [עה"ת לה יד] הק' דכל ערי לויים קולטין [ע' בסמוך], ומהם היו ל"ו בא"י, ובארץ כנען ו' עיירות. [ועוד כתב דע"ד הפשט י"ל דעבר הירדן היה גדול, ומש"ה ראוי' לג' ערי מקלט כמו ארץ כנען].

תוד"ה בגלעד שכחי. לפי שהורגין בלא עדים, והקב"ה מזמין וכו'. האחרונים [מהרש"א ועוד] ביארו דאף מי שהרג בשוגג במקום אחר, היה מזדמן לגלעד ליפול על מי שהרג במזיד. והרמב"ן כ' דרמאין הן שמראין עצמן כשוגגין⁵. והמהרש"א כ' עוד דלר"י בר"י אף מזיד גולה בתחיל⁶.

דף י.

והא כתיב ועליהם תתנו מ"ב עיר. והוקש כל ערי הלויים להצלת הרוצח. ובגמ' [סוטה מח:] איתא דמשחרב ביהמ"ק ראשון בטלו ערי מגרש [פרש"י ערי הלויים]. והמשך חכמה [מסעי לה יג] ביאר דהצלתם תליא במה דהוה ערי הלויים. ובבית שני לא ניתנו ללויים⁶.

והמנח"ח [תח ה] נסתפ' האם דוקא מ"ח ערים אלו קולטות, או אף אם הלויים כבשו עיר במקום אחר קולטת.

שלא לדעת. פרש"י שלא לדעת קליטה, שלא היה יודע שהיא קולטת. והריטב"א כתב כגון שנכנס ישן ע"ג כתף אחרים, או ע"ג בהמה, או שלא היה יודע שהיא עיר מקלט.

1 ובהג' יעב"ץ [ו:]. תמה דמ"מ דילמא אישתלאין או היה שכור או נטרפה דעתו או בא לכלל כעס, דחכמתו מסתלקת וכן אמרי' [ב"ב טז:] אין אדם נתפס על שעת צער.

2 ותוס' [סנהדרין מ:]. כתבו דהא דבעי גזיהכ להתראה כגון חבר למ"ד צריך התראה. א"נ מיבעי מנ"ל דבעי התראה תוכ"ד.

3 וכ"פ הרמב"ם [ו' י] דבכל אופן אינו גולה. אבל כתב הטעם דחזקתו שהוא קרוב למזיד.

4 וצי' כע"ז [שבועות כו:] נשבע על הככר ונצטער עליה, ופי' תוס' דרוצה לשכוח ולאכול. ועד"ז לפרש"י שם.

5 והרמב"ן [עה"ת] הוסיף דהוצרך להוסיף עיר מקלט, כיון דלא נודע מי מזיד.

6 והמנח"ח [תקכ] הביא שיטת הסמ"ג [לאוין רעו, ע"פ הגמ' ב"ב קכב]. דלעתיד לבא שבט לוי יטלו חלק בכלל שאר שבטים, א"כ לא יטלו ערי הלויים. ורק ט' ערים קולטות.

והמנח"ח [תקכ ב] כת' דנר' דאם נכנס שלא מדעת אינו קולט, דתליא בדעת בשעת כניסה. ול"מ דאח"כ הוה מדעת. וצ"ע.

והמשך חכמה [מסעי שם] כתב דדוקא לישראל קולטים שלא מדעת, דכתיב [לה יג] 'ערי מקלט תהיינה לכם'. אבל גר תושב אינו קולט אא"כ בא לשם להמלט על נפשו, ומש"ה כתיב [שם טו] 'לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט', דוקא היכא דמתכוון למקלט. [ולפ"ז הך סברא דקולט דוקא לדעת ילפי' מקרא 'תהיינה וכו' למקלט', דתלי' בדידיה להיות מקלט. ואילו ו' ערי מקלט ממילא].

אין עושין וכו' המשנ"ל [ח ח] כתב דכל הנך דינים שייכים לכל ערי הלויים, ולא רק לו' ערי המקלט¹. אבל הערוך השולחן [חור"מ תכה סב] כתב דנראה דכל הנך דברים אינם נוהגין בערי הלויים², מלבד שיהיו בינוניות. אבל לא כתוב בהם מקלט, ולא לסדר דרך. [שהרי ע"כ לא היו משולשות]. והגמ' לא החשיבה אלא ההפרש בעיקר קליטתן ושיבתן.

כרכין גדולים³. פרש"י שהכל נקבצין לשם, ויהא רגל גואל הדם מצוי שם. ועוד פ' הריטב"א שמא לא ירגישו שיבא גואל הדם.

והרמב"ם [ח ח] כ' לא עיירות גדולות ולא כרכין גדולים ולא קטנים, אלא עיירות בינוניות. והמשנ"ל כ' לפרש עפ"ז דק' הגמ' דקדש היה מבצר, ואף מבצר קטן אין עושין. [דאילו לפרש"י היכן רמיזא שהיתה גדולה].

והגמ' [ערכין לג:] מק' האיך משכח"ל בתי ערי חומה בערי הלויים, והתניא ערים הללו אין עושין כרכים גדולים וכו'. ותי' ל"ק כאן שהוקף ולבסוף ישב, כאן שישב ולבסוף הוקף. פרש"י דלאחר שניתן להם בימי יהושע הקיפום⁴. [והך דין שייך הוה בתחילת נתינתם ללוים]. והמשנ"ל [הנ"ל] הק' מה טעם בזה, הא למש"כ רש"י הטעם דמתקבצים שם לסחורה, ובעיר פרוצה אין מצוי שיתקבצו, א"כ בכל זמן שייך סברא זו.

הגביר"א כתב לפרש הטעם [דאין עושין מוקפות חומה] דילמא יוולד צרעת ברוצח שגלה, ועיירות המוקפות חומה מימות יהושע ב"נ דינו כמחנה ישראל, דמשלחין מהם מצורעין. ורוצח אינו יכול לצאת אפי' לצורך מצוה. אבל הק' דמפורש דמכלל ערי הלויים היו ערים מוקפות חומה. וכתב דאפ"ל דהיה מוקפת חומה כשנפלה ללוים, ושוב סתרו חומותיה.

ואם אין שם מים. פרש"י כשנפלו מתחילה. והריטב"א כתב דה"ה הפסיק אח"כ. [וצ"ב אמאי לא ניחא לרש"י בזה].

מביאין כהנים ולוים וכו'. הריטב"א הביא בשם ר"מ הלוי לפי שיש בהם מידת ענווה ורחמנות ולא יהיו שופכי דמים. א"נ אם הוצרכו לבי"ד, יהיו ראויין לסמוך.

ולא כלי מצודה. הריטב"א ביאר דגזרו כלי מצודה אטו כלי זיין. ור"מ אגב שבאין לקנות דברים חשובים יהא רגל גואל הדם מצוי שם⁵.

מגלין רבו עמו. הריטב"א פי' אע"ג דיש ישיבה בערי מקלט, שלא מן הכל אדם זוכה לתלמוד [עירובין מז:].

מגלין רבו, שנא' וחי עביד ליה חיותא. והרמב"ם [ז א] הו' דחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובה.

ובש"ת רדב"ז [ב תשעב] כתב דאפשר דמלך ישראל אינו גולה⁶, כיון דצריך להתלוות עליו כל משרתיו, וכל מרכבתיו להקרא 'וחי'. וכיון דלא אפשר לא מגלין ליה. והמנח"ח [תי כד] תמה דבסוגין איתא דוקא רב או תלמוד. אבל עשיר גדול ל"מ. ועוד תמה דאינו לעיכובא [אלא מצווה לעשות חיותא], והיכא דא"א לגלות הישיבה לא מסתבר שלא יגלו הרב או התלמיד.

מכאן שלא ישנה לתלמיד שאינו הגון. פרש"י שמא יביאנו לידי הריגה, ויגלה. אבל הרמב"ם [ת"ת ד א] נקטו

- 1 וכ"מ בגמ' ערכין [הו' בסמוך]. והשפ"א [שם] ביאר מדכתיב ועליהם תתנו וגו', כמו אלו.
- 2 וצ"ב אמאי לא חששו לרגל גואל הדם. ועוד ע"כ צריך שיהא בהם מים ומזון וכו', שלא יצטרך לצאת. [ואפשר דלא דרשי' בהו 'וחי', דבעינן חיותא טפי. אלא אזלי' ע"פ סברא לפי הענין].
- 3 ותוס' [עירובין נו: ד"ה משכחת] כתבו דאינן גדולים כ"כ שיהא בהן ח' אלפים אמה.
- 4 אמנם בפ"י רגמ"ה שם נר' להיפך שניתן להם עיר עם חומה, ושברו חומתו [כדי לעשותן עיר מקלט]. [עיי"ש המשך הסוגיה שם לפ"ז].
- 5 וכ"כ המאירי דאין עושין לתוכן כלי זכוכית ושאר חפצים שאין מצויין בכל מקום שמא בסבתם תהא רגל גואל הדם מצויה לשם.
- 6 אף קודם שגזרו דמלך אין דנים אותו [סנהדר' יט.]. [ומש"ה לא הוזכר במשנה שם יח.].

מהלכות ת"ת.¹

איני והאר"י מנין לדברי תורה שקולטות² וכו' ואיבע"א וכו'. **הריטב"א** כ' דסד"א דביהמ"ד קולט, והגואל הדם נהרג עליו. [וצ"ב מש"כ סד"א, הא לל"ק בעידנא דעסיק בה קולט. והאחרונים הק' דהפוסקים לא הביאו דין זה דרוצח שיצא מעיר מקלטו, אסור לגואל הדם להורגו כשעוסק בתורה³.]

כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס. **הגהש"ס** [ועוד אחרונים] ציין לגמ' [שבת ל:]: דאיתא כע"ז במעשה דדוד המלך. ועוד ציינו **האחרונים** לגמ' [ב"מ פו.] גבי רבה בר נחמני. וכן בגמ' [מ"ק כח.] גבי ר' חייא. [וצ"ב אמאי הו' כאן מרב חסדא]. **והערול"ג** כתב ליישב דרב חסדא לא ידע שהגיע זמנו, וקמ"ל לדברי תורה קולטין שלא מדעת, דומיה דו' ערי מקלט. אבל אינך ידעו שהם בסכנה, ונתכוונו בדברי תורה להגן.

אריב"ל מאי דכתי' עומדות היו רגלינו וגו' מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שהיו עוסקין בתורה. **המהרש"א** [ח"א] ביאר דשייך למה שהו' אח"כ, שהיו אומרים מתי וכו' ויבנה בהמ"ק [שהוא עמוד העבודה]. ובזה השיב הקב"ה דעמוד התורה חשוב יותר, דת"ת כנגד כולם.

דף י:

תכין לך הדרך. **הרמב"ם** [ח ה, ובסה"מ עשה קפב] פסק דחייבין ב"ד לכון הדרכים לערי מקלט, ולתקנם ולהרחיבן, ומסירין כל מכשול ותקלה. ועושין גשר על כל נהר. ורוחב הדרך לא פחות מל"ב אמות. [כדאיתא [ב"ב ק:]] דדרשי' דרך הדרך. [ולמשנ"ל הנ"ל קאי בכל ערי הלויים, ואילו לערוה"ש דוקא ו' ערי מקלט].

אחד הרג בשוגג וכו'. **האחרונים** [מהרש"א, אוה"ח שמות כא ועוד] העירו דלא הוזכר האין נהרג הנרצח הראשון. [ובברייתא זו הוה שלב שני]. ועוה"ק **האחרונים** האין סגי לו בגלות א' על ב' הריגות.

זה שהרג בשוגג וכו' גולה. **פרש"י** ויגלה ע"כ. [ויקבל עונש הראוי לו]. **והמהרש"א** [ח"א] הק' דמתחילה הרג בשוגג בלא עדים, ועל מה הוצרך לגלות, דהא גלות לעיר מקלט הוא לינצל מגואל הדם, וכיון דאין עדים האין יהרגנו גואל הדם. **והאחרונים** [ערול"ג, כלי חמדה מסעי, או"ש ו יב] הביאו מכמה מקומות דאף היכא דל"ש לינצל מגואל הדם, יש חיוב גלות, משום כפרה. והביאו כן מהא דס"ד דיהא גלות לעדים זוממין.

והאר"ש הביא [דלעיל ח: מבוואר] דאפי' ההורג עבד גולה, אף דעבד אין לו חייס וקרובים⁵. וכן [לק' יא:] נגמר דינו ומת, מוליכין את עצמותיו לשם, וע"כ הוה משום כפרה.

אבל **המהרש"א** תי' דאפשר דאיירי שהודה [והריטב"א ב.]. נסתפק האם גולה ע"פ עצמו⁶. א"נ שיתוודע ע"י קרובים או פסולים. ואם יהרגנו גואל הדם יהא פטור.

זה שהרג במזיד נהרג. **תוס'** [סוטה ח:] הק' דאע"ג דרוצח לאו בר סקילה, ואמר' [שם] דמי שנתחייב מיתה, נענש בכעין אותו מיתה. הכא הו' מידה כנגד מידה שהרג דרך ירידה⁷. ובתוס' **שאנץ** [שם עה"ג] תי' דמיירי שנופל ובידו סכין, ומתו ראשו בסייף. דהוה דין הרג⁸.

אמר רב הונא רוצח שגלה, ומצאו גואל הדם והרגו פטור. **פרש"י** בדרך הליכתו. **והב"ח** [עה"ג] ביאר דמש"ה הגואל הדם פטור, אבל אסור⁹. [ודעת המקשן בסוגיין דנהרג עליו].

- 1 [וכ"ה תענית ז. וחולין קלג.]. ויל"פ דכוונת הגמ' דנענש בגלות משום שעבר ולימד תלמיד שאינו הגון.
- 2 בעידנא דעסיק, צ"ב דבסוטה [כא.]. אי' תורה בעידנא דעסיק מגנא [מפורענות] ומצלא [מיצה"ר] בעידנא דלא עסיק מגנא ולא מצלא.
- 3 [ובגמ' סנהדר' מט. איתא דיואב הרג לאבנר מדין גואל הדם דעשאל. ופרש"י שם ששאלו בדברי תורה, והרגו בשעתו].
- 4 ובתוספתא [סוטה יא] איתא מי מעמיד רגלינו במלחמה בתי דינין של דוד שיושבין בשערי ירושלים.
- 5 וגדר גואל הדם הוא ראוי לירשו [רמב"ם א ב.]. אמנם בגמ' [סנהדרין מה:] איתא דאם אין לו גואל הדם ב"ד מעמידין לו גואל הדם, ופרש"י דקאי ברוצח בשוגג. אבל **הרמב"ן** [סה"מ, עשין שהוס' יג] חלק דהתם ברוצח במזיד, שמעמידים להורגו.
- 6 [וצ"ב כוונת **המהרש"א**, דאם הודה יתחייב גלות ע"פ עצמו. ומשמע דאינו גולה עד שהרג שוב. ומ"מ גואל הדם יכול להורגו, וצ"ב. ויל"פ דכוונת **המהרש"א** דיש לו לירא משום קפידת גואל הדם, שמא יחס לבבו ויהרגנו].
- 7 בפשוטו מידה כנגד מידה עדיף מסברת דין ד' מיתות [והרבה חשבונות יש בעונשים, ואי"צ להתקיים בצורת עונש ב"ד]. ועיל"פ דהא דאמר' [לעיל ב:]: ק"ו שראוי לסוקל לסיקל, אף דבדיני התורה אינו כן, מ"מ ראוי לו אותו מיתה ומתקיים בכך 'דין ד' מיתות'.
- 8 **והתוס' רא"ש** [שם] כתב דע"י שנופל עליו נחנק, ואמר' דזכות תולה לדונו במיתה קלה.
- 9 **והדברי יחזקאל** [כג ח] כתב לפרש דהוה פטור בלבד, וכעין אונס משום דיחם לבבו.

אבל אם יצא מעיר מקלט, לחד מ"ד [לק' יב.] מותר להורגו. [אבל המאירי יא: דימה ליצא מעיר מקלט, עי' לק'.]

ועוד דייק החזו"א [ליק' כג] דדוקא דרך הליכתו, אבל אם מתעכב במזיד ואינו הולך, דינו כמו יצא מזיד מעיר מקלט.

והאחרונים הביאו דמשמע גואל הדם פטור עליו, אף קודם שיעמד לדין [לפסק דין גלות], ולא נתברר שהרג בשוגג בכל תנאי חיוב גלות. וכ"מ ברמב"ם [ה י.].

החזו"א [חו"מ יז, וליק' כג] הוכיח כן מהגמ' [סנהדרין מט.] דיואב הרג את אבנר [מדין גואל הדם] אף דלא עמד בדין. וכתב החזו"א דכשבא להרוג קודם גמ"ד דנים אותו כרודף [ומשמרין אותו בעלי אגרופין]. אבל אם הורגו יבררו אח"כ אם מתחייב גלות, ואם מתברר שנתחייב גלות הגואל הדם פטור. [ועי' לק' יב.].

והמנח"ח [תט ו] כתב דאף דאסור להרוג רוצח קודם שיעמוד בדין [ומנאו החינוך שם במנין המצווה], ואם הרגו נהרג עליו [וכ"מ לעיל ה.]. היינו כלפי אחרים, אבל הגואל הדם פטור עליו [וכרב הונא דסוגיין¹]. והאחרונים דנו דהגואל הדם עכ"פ עבר על לאו זה².

והקצות [ב] הביא דהתומים [שם] כתב דאין רשות לגואל הדם להורגו עד שיעמוד בדין. והקצות חלק דבקרום לפשיעה מותר להורגו [וכמ"ש הרמב"ם רפ"ו, ואי"צ גמ"ד. ואף דהיכא דראוי להעמידו בדין, מחוייב להעמיד בדין, אבל היכא דהרג קרוב למזיד רשאי להורגו [ומש"ה מחוייב לישב ולשמר עצמו וכמ"ש הרמב"ם]. והישועות יעקב [שם, וכן האריך בשיע' הרש"ר סי' ד] חלק דכוונת הרמב"ם דפטור עליו, אבל אסור להורגו. [ועי' בסמוך מש"כ הריטב"א].

ומ"מ נסתפק הקצות דאפשר דאינו נוהג בזה"ז, דבעי עכ"פ קבלת עדות לברר אמיתות הדבר, ואנן הדיוטות אנן ואינן רשאים לקבל עדות נפשות. והקצות הביא דברמב"ם [ו ה] מבואר דאף עדות מיוחדת [לפי' הכס"מ] וכן הוכחשו בבדיקות הרשות ביד גואל הדם [ואף דאינו עדות לענין נפשות], א"כ אפשר דיהני אף קבלת עדות בזה"ז לענין זה. [ומשמע בדברי הקצות דבלא קבלת עדות פשיטא דאסור להורגו, ומשמע דלא רק דהוה דין על ב"ד למונעו³].

תנן מוסרין לו ב' ת"ח וכו' מאי לאו דמתרה ביה⁴, לא כדתניא וכו'. החזו"א [ליק' כג] דייק דאין רשאים להצילו בכח בע"כ, אלא מבקשין ממנו. דאל"כ מן הראוי לשלוח בעלי אגרופין שיעכבו אותו⁵. והאחרונים [שיע' רש"ר, אבי עזרי] חלקו דודאי אסור לגואל הדם הורגו, וצריך למונעו בכח.

הרבה שליחות עושה. פרש"י דהדברים מתקבלים יותר ע"י שליח. הריטב"א כתב דלפ"ז ר"מ חולק את"ק, [דאי"צ ת"ח שידברו עבורו], ולפ"ז לא גרסי' במשנה 'אף מדבר ע"פ עצמו. [וכ"מ בפיה"מ לרמב"ם]. ועוד הביא הריטב"א בשם רבו בעי' הך דרשא להרבה דרשות [לק' יב:], ונקטו דרך מליצה.

בתחילה א' שוגג וא' מזיד וכו'. הריטב"א כתב דהיינו קרוב למזיד או בלא התראה. דאי מזיד גמור חובשין אותו [כדאיתא סנהדרין עח:]. ועפ"ז כ' הריטב"א דבסיפא איתא אם נתחייב הריגה הרגוהו, היינו התירוהו לגואל הדם. ומבואר להדיא בדברי הריטב"א דבקרום למזיד מותר לגואל הדם להרוג [וכדעת הקצות הנ"ל], ולא רק שפטור עליו.

עיר שרובה⁶ רוצחין. המנח"ח [תי טו] כתב דנכלל בזה מי שגלה לכאן, ולא רק רוב תושבי

1 אבל החזו"א נסתפק דשמא רוצח שקיבל התראה, דינו מסור ליהרג בב"ד. ואסור לגואל הדם להורגו עד עמדו לדין, ונהרג עליו.

2 ולפ"ז היכא דאין לו 'דין', כגון קרוב למזיד, אין איסור.

3 [ועפ"ז אף הקצות ס"ל דבלא עמידה בב"ד א"א להורגו, אלא דנח' האם הוה מדין, או מהל' עדות].

4 ותוס' [סוטה ז.] הביאו מכאן דצריך ת"ח להתראה. והחזו"א כת' דלפי מ"ד זה נח' ר' מאיר ורבנן אי בעי התראה ע"י העדים [במח' ו:].

5 וילה"ק לדעת המקשן, דנהרג עליו א"כ ודאי צריכין למנועו. וי"ל דלהק מ"ד קמ"ל ת"ח ידידי להתרות.

6 לשון הרמב"ם [ז ו] רובו רוצחנים. והראב"ד השיג שיש בה רוב רוצחנים. וצ"ב במה פליג, והכס"מ כתב דנזדמן לראב"ד ספר מוטעה מדברי הרמב"ם דגרס 'שיש בה' רוצחנים. אבל הצפנת פנח נקט דנח' היכא

העיר¹. וכתב דאף רוצחין דנתכפרו ע"י מיתת הכהן מצטרפין לחשבון.

אינה קולטת. המנח"ח נסתפק אם בשעה שבא לשם לא היו רוב רוצחין [וכן כשהיו ב"ד, ע' בסמוך], ואח"כ נשתנה, האם בטל המקלט וצריך לברוח לעיר מקלט אחר. וכתב דנראה דעיקר הקפידא בקרא דיהושע בתחילת הגלות.

ועוד נסתפ' המנח"ח היכא דקודם שהגיע היה מחצה ע"מ, ובצירוף הרוצח הזה נהיה רוב, האם עכ"פ הציל אותו².

איתמר עיר שאין בה זקנים וכו'. הריטב"א כתב דהנך ג' דינים תליין בהדדי. והכנה"ג ומשנ"ל [רוצח ט ד, ממרים ז ז] תמהו דהרמב"ם הביא כן רק בערי מקלט, ואילו גבי עגלה ערופה ובן סורר השמיט.

אין בה זקנים. המנח"ח [תי טז] כ' דאינו מבואר כמה זקנים צריך, ג' או כ"ג. אבל הביא דבתוס' [סנהד' יד.] מבואר דבעי זקני ב"ד, ולא זקני השוק. אמנם הערוה"ש [חח"מ תכה נו] נקט דהכא בעינן זקנים בשנים ממש³.

תודה חד. אבל הכא מיירי שאין שם ב"ד בכל העיירות הסמוכות. ולא נתפרש בתוס' מהו השיעור סמיכות [ובהג' מיימוני ט ב] הביא בשם ריצב"א דהתם איירי כשעומדות כחצובה, בב' יש ב"ד. אמנם האחרונים הביאו דבגמ' [ב"ב כג:] מבואר דאזלי בתר רוב, ודוקא ביושבת בין ההרים אזלי בתר רוב. והאחרונים האריכו בזה, ואכמ"ל.

דף יא.

מפני שהן של תורה. בפשוטו מש"ה הוה חמורות. ועוד ביאר המהרצ"ח דבנביאים ל"מ הלשון ויאמר ה' אל ישעיה וכדו', אלא הכא דהוה חזרת דיני התורה נקט לשון התורה.

ור' נחמיה אמר ח' פסוקים שבתורה. וכל"ה בגמ' [ב"ב טו.] דדעת ר"י ואיתמא ר' נחמיה דיהושע כתב ח' פסוקים שבתורה. ור"ש חלק דמשה רע"ה כתבם בדמע.

ואידך כי איתקש למותר בפיד, להלכותיו לא איתקש. האחרונים הק' דאין היקש למחצה. ואכ"מ.

חזינו להו לתפילין [כ"ה לפנינו] דתפירי פשתן. הריטב"א גרס 'ספרי' [ועוד הביא גיר' תילי', דהוה נמי ספר⁴], דבס"ת פליגי, ובתפילין כו"ע בעי. והאחרונים נתקשו לגיר' דידן, וכי ר' חייא הניח תפילין שלא כדין [ואם נימא דהוה רק למצווה ולא לעיכובא ניחא, אבל הרמב"ם פסק דמעכב]. והפור"י כתב לא היה מניח, אלא להורות שאם לא יזמן אלא כאלו, יניחום. ובהג' יעב"ץ כתב דהוה שעה"ד.

והחז"א [אל"ח יא י ובמכתב] כתב דכיון ר' חייא ובית דינו קבעו הלכה דכשר היה הדין כן, וכשאמרו בגמ' ולית הילכתא חוזר ליפסל.

כהן גדול משוח, כה"ג שעבר

משוח בשמן המשחה. פרש"י עד יאשיהו, ומרובה בגדים משנגזז השמן. והראשונים [תוס' שאנץ, רמב"ן, ריטב"א, תוס' נזיר מז, תוס' רא"ש הוריות יג, וכה"ק המהרש"ל] הק' דלפ"ז היכי משכחת משוח ומרובה בגדים בזמן א', שהרי עד יאשיהו היו מושחין אותם. ובגמ' [נזיר מז,] משמע דמשכחת בזמן א'.

ותוס' [נזיר מז.] תי' כגון דכה"ג גלה, ובינתיים נגזז שמן המשחה, ומש"ה מינו השני בריבוי בגדים. אבל הריטב"א כתב דאף בזמן שמן המשחה, אין מושחין את השני, דאין מושחין ב'

דבלעדיו הוה מע"מ.

1 [ע' ב"ב ח. דבני העיר נקבע ב"ב חודש, ויושבי העיר בל' יום. והנך רוצחים בסתמא היו שם יותר מזה. ואפשר דהוה בע"כ וס"ד דל"מ].

2 והצפנת פענח כתב לפרש דבזה נח' הרמב"ם והראב"ד [הנ"ל].

3 וציין דהרמב"ם [ט ד] גבי עגלה ערופה הביא [את הגמ' סוטה מד: אין מודדין אלא מעיר שיש בה ב"ד], דבעי ב"ד כ"ג.

4 וביאר שצריכין להשיג עליהם בעין חמלה ולבלי יפגעו בו גואלי הדם. ותלוי בזקנים שיש להם נשיאות פנים ויודעים איך להתנהג.

5 וכ"מ בתוס' שאנץ, אלא דהלשון משובש.

6 והמהרש"א [יא: כ' דאף קודם יאשיהו אם עבד בריבוי בגדים בלא משיחה נתקדש. והרמ"ע מפאנו [קב] תי' דמינו אותו ביוה"כ, דאין משיחתו בשמן המשחה דוחה שבת וי"ט. [וכל"ה ברמב"ן עה"ת. אבל בתוס' הרא"ש יומא יב. מבואר דביוה"כ מושחין בשמן המשחה].

כה"ג בדור א'. [והערול"ג הביא דמדברי כמה ראשונים מבואר דמושחין ב' בדור א']. והתוס' הרא"ש [הוריות יג.] הביא י"מ דאירע קרי לכה"ג ומינו אחר תחתיו, אבל הק' דכיון דנטהר הכה"ג, השני אינו עובד [משום איבה, ע' בסמוך], והר"ל מרובה בגדים שעבר² והביא בשם ר' משה מאיברא דאיירי שהכה"ג נשבה, וכיון דהשני שימש ימים רבים מסתמא אין מעבירין אותו אף כששב³. ושניהם משמשים ככה"ג, דל"ש איבה בכע"ז.

עבר ממשחתו. הרש"ש העיר דבפשוטו היינו משוח בשמן המשחה שעבר, ומ"מ ה"ה מרובה בגדים שעבר [וכ"פ הרמב"ם]. [וכ' דנקטו ממשחתו אגב המשנה בהוריות יא:]. ועוד כתב דהלשון 'ממשיחתו' היינו מגדולתו, וקאי אתרווייהו.

עבר. פרש"י דנתמנה במקום כה"ג, וכשחזר כה"ג עבר זה ממשיחתו. ובמשנה [הוריות יא:] מבואר דכה"ג שעבר יש עליו כל דיני כה"ג⁴, וכשר לעבודת יוה"כ ומצווה על בתולה ואסור בטומאת קרובים, ומחזיר את הרוצח. ובגמ' [שם יב:] דרשי' 'הוא' דאפי' עבר מחמת מום, או שנצטרע, דאסור באלמנה.

ודעת ר' מאיר [שם יב:] דכה"ג שעבר [שנתמנה תחת כה"ג, והכה"ג חזר] משמש בח' בגדים כדין כה"ג. ור' יוסי פליג דאסור בעבודה. דאינו יכול משמש בח' בגדים משום איבה דכה"ג⁵. ולא בד' בגדים, דמעלין בקודש ואין מורידין.

ותוס' [יומא יב:] הק' דמשמע דמדאו' הוה כהן גדול [לולי סברת איבה], א"כ אינו יכול לעבוד ככהן הדיוט, ואמאי בעי לסברת מעלין בקודש. ותי' דכה"ג מתמנה בפה ומסתלק בפה [כדאי' בירושלמי], ותלוי במלך ובאחיו הכהנים. ומבואר בתוס' דמהני סילוק המלך לענין שיעבוד בד' בגדים, אלא דיש סברא דלא מסלקין אותו משום דמעלין בקודש ואין מורידין. אבל הגבול"א [שם] חלק דמבואר במשנה [הוריות יא:] דמשוח שעבר כל קדושתו עליו⁷. ואפי' היכא דאינו ראוי כלל לעבודה⁸. ומש"ה פי' דהסברא מעלין בקודש ואין מורידין הוה מדאו'.

והביאו בשם הגר"ח [בספר יהגה אר"י הוריות יא:] לחלק דיש ב' דיני בכה"ג, דין משיחה [שחל ע"י שמן המשחה או ריבוי בגדים], ודין מינוי. ואף דיש כח למלך לבטל דין המינוי, מ"מ יש עליו גדרי משיחה [ולא גרע ממשוח מלחמה]. ומש"כ תוס' דהמלך יכול לסלק ממנו דין כהונה, היינו לענין שימש בד' בגדים⁹. אבל אסור באלמנה וטומאת קרובים, ומחזיר את הרוצח¹⁰.

מנה"מ וכו'. דילפי' ג' פעמים, וא' למשוח שעבר¹¹. אבל הרמב"ם [ז ט] כתב דחוזר על אדבעתן [ומנה משוח שעבר, ומרובה בגדים שעבר בתרת]. וצ"ב דבסוגיין הו' ג' פסוקים.

- 1 כ"ה בתורת כהנים [צו ג ד] דאין מושחין ב' כה"ג כא'. [וכן נקט הבאר שבע [הוריות שם] דבדור א' אין ב' מושחין. אמנם יל"פ כוונת התור"כ דבב"א אין מושחין [משום חבילות חבילות]. [ועיל"פ דכוונת הריטב"א מסברא, דאין מושחין אלא כדי שיהא כהן מיוחד שבדורו. אבל משום עבודת יוה"כ לחוד אין מושחין].
- 2 וע' תוס' נזיר דהעמיד דאיירי ביוה"כ עצמה, דעדיין לא עבר. [ועיל"ש עוד אופנים].
- 3 ועוה"ק דה"ל למימר דמשוח עדיף, דמרובה שעבר לא חזי לעבודה [כדאיתא בגמ' שם לענין משוח מלחמה. ויל"ע דהכא מדאור' חזי].
- 4 וכ"כ תוס' [נזיר מז]. דראשון אינו חוזר לעבודתו, שהרי שימש זה כמה שנים. [ויל"ע דלק' יג. מבואר דחוזר לשררה, אף שימש אחר כמה שנים].
- 5 מלבד פר יוה"כ ועשירית האיפה.
- 6 ומ"מ אם שימש בח' בגדים כשר, כדתנן דעבודת יוה"כ כשירה בו.
- 7 ועוד הביא הגר"ח דבמשנה [נזיר מז]. איתא דכה"ג קדושתו קדושת עולם. [וא"כ ל"מ סילוק ע"י מלך להפקיע קדושתו].
- 8 [ובדעת תוס' צ"ל דעבר מחמת מום או צרעת, ומינו אחר תחתיו, מ"מ לא ראו צורך להפקיע ממנו שם כה"ג. מ"מ אילו רצה המלך היה מפקיע ממנו שם כה"ג. לולי סברת מעלין בקודש].
- 9 וביהגה האריה הביא דהק' לגר"ז דבמשנה הוריות איתא אף דמביא פר הבא על כל המצוות, ועבודת יוה"כ כשירה בו. ואילו נסתלק כהונתו ע"י מלך ומשמש בד' בגדים האין יהני כה"ג. [ועיל"כ דהמשנה קאי בתר סברת מעלין בקודש דלא סילקו כהונתו כלל].
- 10 אמנם בתוס' מבואר דמשום מעלין בקודש לא הפקיעו ממנו משיחתו כלל. ועדיין ראוי לעבודה בשמונה, אלא משום איסור איבה.
- 11 ויל"ע דכל כה"ג שחלה והוה גוסס קודם שמת, וכי הוה בכלל הריבוי דאף משוח לשעבר מחזיר את הרוצח. [ואפשר דכל זמן שלא מינו כה"ג אחר לא נחשב 'עבר']. ויל" דמ"מ הכה"ג שהיה כשר מעיקרא מת [אף דהוה בב' שלבים], ואילו הכא איירי דבשעת גמ"ד כבר עבר ממשחתו, קמ"ל דאפי' הכי נחשב כהן בימים ההם להחזיר רוצח זה.

שהיה להם לבקש רחמים על דורן וכו'. פרש"י דמש"ה לא הוה בחינם¹. ותרנוס יונתן [לה כה] כתב שישב עד מות כה"ג, משום דלא צלי ביום הכיפורים בקודש הקדשים² עבור העם שלא יתקלו בג' עבירות, ע"ז גילוי עריות ושפיכת דם נקי. והיה בידו לבטל אותם בתפילתו, ולא התפלל מש"ה נקנס למות בשנה זו³.

אמר ר"י אמר רב קללת חכם אפי' בחנם היא באה וכו'. פרש"י דקללה זו בחינם, דלא קללו אלא אם אינו אומר. והרמב"ן וריטב"א כתבו דוד קלל לכל מי שלא אמר מיד, ודוד נצטער בינתיים. ונחשב על חינם דאחיתופל דעדיין לא ידע, ורק אח"כ נשא ק"ו. והריטב"א [סוכה ג] ביאר דנחשב חינם, כיון דאמר לבסוף, ואפי' הכי חל עליו כיון דנצטער.

והריטב"א סיים דקללת חינם לא תבא, אפי' של ת"ח [אלא דהכא נצטער קצת]. אבל המאירי כתב דהמ"ל לעיל דשמא יהא רוצח ת"ח, וקללת ת"ח אפי' בחינם באה.

מהו לכתוב שם אחספא. פרש"י פן ימחקו המים, ועובר משום ואבדתם את שמם. האחרונים הק' דפשיטא דאין לך דבר שעומד בפני פיקול"נ. והערול"נ [סוכה ג] כתב לפרש דוד נסתפק דמחיקת השם הוה בכלל חילול השם, ויהרג ואל יעבור⁴. ועוד דנו האחרונים דתליא בנידון האם רפואה סגולית דוחה שבת [ונח' בזה הראשונים, וע' היטב יומא פג].

ועוה"ק האחרונים דה"ל גרם מחיקה, ובגמ' [שבת ככ:] מבואר דגרם מחיקה מותר. ואכמ"ל.

רש"י ד"ה נשא אחיתופל. יודע היה מנעוריו וכו' וחפר היסודות ברשותו. אבל המהרש"א [ח"א סוכה שם] כתב לפרש דמעיקרא סבר דוד לבנות ביהמ"ק בעין עיטם [כדאייתא בזבחים שם], ומש"ה היה צריך לכרות שיתין [בעין עיטם]. ולא ידע דהשיתין החלולין מששת ימי מקומן בגורן ארונה היבסי, ורק אח"כ קנה גורן ארונה היבסי.

דף יא:

נידוי ע"ת צריך הפרה. השו"ת הרשב"א [ד רעד] כתב לפרש דכיון דהנידוי [וחרם] הוה עונש שחל על גופו, וחל עליו עד שיעשה מעשה זו. אבל נדר ושבועה אינם דבר של עונש אלא שחייב עצמו בשבועה לעשות כן. והאחרונים ביארו דעצם הנידוי [וכן קללה לעיל בע"א] הוה מציאות העונש, אלא דתנאי מילתא אחרית⁵.

נידוי ע"ת. ר"ח כת' אפי' מעצמו. [משמע דגרס לה, וכ"כ הריטב"א]. וכ"ה ברי"ף [מו"ק ט. בדה"ס]. דילפי' מיהודה אף שנידה את עצמו.

כל אותן מ' שנים, היו עצמותיו מגולגלין בארון וכו'. והראשונים הק' אמאי לא נשאל על נדרו. ורבינו ירוחם [הו' בב"י שם] הוסיף להק' ואמאי לא התירו יעקב או משה, עד שהתפלל עליו. ובשו"ת הרשב"א [ג שכו] כתב דיהודה היה סבור דכיון דהוה על תנאי אי"צ הפרה, ולא נשאל על נדרו⁶. אבל רבינו פרץ [הו' במרדכי ב"מ שנד, הו' בב"י יו"ד רכח מה, וכן בשו"ע שלד לב] הוכיח מכאן דכשנדר לעוה"ב אין לו הפרה. והמרדכי הביא י"מ דהטעם דעדיין לא חל הנדר, וקי"ל דחכם אינו מתיר אא"כ חל הנדר⁷. והמרדכי פי' דנידוי של לעתיד לבא הוה כתולה היתירו בהקב"ה⁸ [ומש"ה היו עצמותיו מגולגלין עד שהתירו רחמנא].

תוד"ה אפילו. שלא היה בידו לקיים וכו' אבל במה שבידו, ואנו יודעים שלא היה בדעתו לעשות, לא חל⁹. וביארו האחרונים דהוה כאילו אמר דיחול הנידוי כשיעבור [ומעשה לאחר ל' לא תלי בגדרי תנאים]. אבל

- 1 אמנם עיקר דין גלות תלי במיתת הכהן מבואר בספרי דהכהן מכפר ומרבה שלום בעולם, ורוצח מרבה חטא, ואין ראוי שיהיו יחד.
- 2 ומשמע דתלי רק בתפילה בקדש הקדשים. [ובמסילת ישרים [ספ"ט] הביא מסוגין דחובה מוטלת על חסידים לבקש ולהשתדל על בני דורם, ודורשין ומשתדלין לטובת צאנו של הקב"ה, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם ולבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה].
- 3 [ומשמע דנגזר שהכה"ג ימות בשנה זו שיש רוצח, וצ"ע. ודוחק דקאי אלעיל כיון דמחמתו נגזר שימות הנרצח בשנה זו, מש"ה נענש].
- 4 והרמב"ן הביא בשם רש"י דהוה בחינם כיון שלא היה לו לקללו [ומשמע דגרס כן ברש"י]. ועוד כתב הרמב"ן לפרש דהוה בתניאף ועל חינם הוה טפי מתנאי.
- 5 ובס' ברכת אברהם די"ק דלא הכריעו דאינו חילול השם, אלא דלעשות שלום לא נחשב מחיקה. וצ"ע.
- 6 [ובפשטו הטעם דלא נתחדש פרשת תנאים לשבור נידוי וקללה. אבל משמע ברשב"א דמהני משום מקצת העונש, אלא דמ"מ העונש עומד עליו. ובעי הפרה לאידך מקצת].
- 7 [ומבואר דמהני התרת חכם לנידוי אף אחרי שמת המנודה. וכן מצאנו סנהדרין סח. הותר הנדר].
- 8 [אמנם עדיין קשה קו' רבינו ירוחם, דה"ל למשה להתיר, ואי"צ לתפילה].
- 9 והמרדכי הק' דכשנידה עצמו בעולה"ז ובעוה"ב, חל חלק הנדר מעכשיו. ויש לו הפרה.
- 10 והגרא"א [רכח קיג] ביאר דהוה כנודר ע"ד המקום דאין לו הפרה כדמוכח [שבועות כט, ונדרים כה, ע' תוס' גיטין לה:].
- 11 אבל משמע דאילו מעיקרא נתכוון לעבור, חל הנידוי מעיקרא [אף אם אח"כ חזר בו. וצ"ע].

הריטב"א הביא [בשם מורו, וכ"ה בס' האשכול] דהטעם בסוגיין משום דיהודה לא קיים תנאו ממש להביאו לאביו. [אבל נחשב על תנאי, שהרי נתקיים ענין התנאי].²

במיתת כולן. בפשוטו ספק הגמ' דאינו חוזר אא"כ יהיו ג' כה"ג, ולר' יהודה בעי אף משוח מלחמה. והאחרונים הק' דא"כ לא משכחת חזרת רוצח משנגזז שמן המשחה. ועוד דאין כה"ג שעבר בכל דור. והגב"א כתב לפרש דכוונת הגמ' במקום דיש שאר כה"ג³, האם חוזר במיתת הא'. אבל במקום דליכא, פשיטא דחוזר. ועוד כתב **המנח"ח** [תי כא] דאפשר דספק הגמ' דהכה"ג עיקר והשאר כסניפין. ואם ישנם, מעכבין. ואם אין, חוזר בכה"ג לחוד. [אבל 'עבר' לחוד אינו מחזיר]. [וע"ע בסמוך].

ת"ש ואם איתא ליהדר בדהנך. [והגמ' נקטה דיש שאר כה"ג]. אי אמרת בשלמא דאינו חוזר אלא במיתת כולן, אף דליכא כה"ג אינו חוזר. **הערו"ל** [ועוד אחרונים] הק' מכאן למש"כ הגב"א דבדליכא שאר כה"ג ודאי חוזר במיתת א' מהן, א"כ מהו פשיטת הגמ'. ויש שפי' דכוונת הגמ' להביא מכה"ג שהרג או הורג כה"ג [וע' בסמוך].

שם. הרמב"ם [ז ט] פסק דחוזר בכל א' מהם. והמשנ"ל [שם י] הק' דלכאוף הוה ספק כפרה, ולא יצא עד שודאי יתכפר. וכת' דאולי הוה ספק נפשות. דאם נימא דלא יצא אלא בכולן א"כ הותר דמו. [וצ"ב דמספק הול"ל דאסור לו לצאת, ואם יצא אסור לגואל הדם להורגו].⁵ ובש"ע **הרש"ר** כ' לפרש דגדר ספק נפשות להקל הוה בתורת ודאי, וכיון דנפסק דאסור להורגו [מחמת הספק], הגואל הדם מתחייב עליו. [אבל **המנח"ח** [תי] נקט דבמקום ספק הגואל הדם אינו נהרג עליו. ע' לק' יב:]. ועד"ז דנו האחרונים בכמה אופנים האם חוזר מספק. והדבר"י [ע' בסמוך] אבל **המאירי** כתב דאיפשיטא דבמיתת כל א'. [וצ"ב מהיכן הופשט כן].

נגמ"ד בלא כה"ג. **פרש"י** שלא מינו כה"ג אחר תחתיו עד שנגמר הדין. אבל אילו מינו כה"ג אחר מהני [וכדאיתא בגמ']. ועוד הביא **הריטב"א** [בסמוך] **י"מ** דבעינן כה"ג מכפר בשעת רציחה ובשעת גמ"ד. וכל הורג בין כהן לכהן אינו יוצא לעולם. [וברישא היה כה"ג בשעת רציחה ומת, ומצטרף כה"ג שבשעת גמ"ד. ויוצא במיתת שניהם יחד].

וההורג כה"ג, וכה"ג שהרג. **פרש"י** [סנהדרין יח:] כיון דאין כה"ג במקדש, במיתת מי ישוב. וכ"כ **תוס'** [שם, ותוס' יומא בתי' הב'] כגון שלא מינו כה"ג אחר, וליכא משוח לשעבר וליכא משוח מלחמה [לר' יהודה]. וכ"כ **הרמב"ם** [ז ט] ולא היה כהן אחר. והמאירי הק' לפ"ז מאי איריא הורג כהן גדול, אף בהורג אחר שמת כה"ג, אם אין כה"ג בשעה שנגמ"ד. ות"י ס"א שהיא פטור מגלות הואיל והכה"ג ראהו בשעה שהורגו. וקמ"ל דמ"מ חייב גלות.

אבל **הריטב"א** כתב דהנכון דגזיה"כ דהיכא דיש שייכות בהריגה זו לכה"ג לא נתנה תורה כפרה. [וכ"כ הר"י **מלוניל**, וכ"ה מסקנת **המאירי**]. והריטב"א כת' דאפשר דטעם הכתוב דעוונו חמור מאוד.

- 1 וכשחזרו ממצרים בנימין לא חזר עמהם, ומש"ה לא האמין אביו בדבר. אבל הק' דבקרא כתיב דבנימין היה מיורדי מצרים עם יעקב.
- 2 ועפ"ז דן כשנשבע לפרוע, וריצה אותו [דלא נתקיים התנאי ממש]. ומ"מ כת' דהוה כפרעון, וב"ד דעתן כך.
- 3 וכ"נ כוונת **הרמב"ן** [בע"א] שהק' מה ספק הגמ' הא ליכא משוח ומרובה בגדים בשעה א'. ות"י דיש זמן ששלשתן קיימין כגון משיח שעבר וריבוי בגדים אחר תחתיו, מש"ה קאמר במיתת כולן.
- 4 ועוד י"ל דגלות הוה עונש, ותלי בפסק ב"ד [ע' בסמוך]. וב"ד מעיקרא פוסקים שישב עד שימות הכה"ג, ול"ש שיפסקו לחייבו מספק.
- 5 ואם נימא דכל דין גלות להנצל מגואל הדם, ובמקום דהוכרע [מספק] דאסור להורגו פטור, ניחא. וצ"ע. [וילה"ס במקום שספק האם הוא שוגג או קרוב למזיד, האם גולה. דאי משום עונש, ספק אינו מחוייב בעונש זה. או ד"ל דספק האם יש לו הצלה, ומש"ה יגלה].
- 6 והביא **דרשב"ם** [ב"ב נ:]: כתב דספק נפשות להקל הוה גזיה"כ והצילו העדה. אבל **תוס'** שם חלקו, דלא עדיף ממון דא"א להוציא מספק. וכתב לדון אף לדעת תוס', דאף בספק ממון כיון דהוכרע הוה בתורת ודאי, ואיסור גזל. וה"נ דכוותיה.
- 7 ובהג' **פור"י** הק' דבגמ' [סנהדרין נב:] דרש'י בזמן שיש כהן יש משפט, והאיך גמרו דינו בלא כה"ג. [ויש לדחות דהתם לאפוקי בתר דנחרב ביהמ"ק, אבל לא בעי כה"ג בפועל. ועוד דסגי בשאר כהנים].
- 8 ומשמע דקמ"ל דל"מ 'ראייה' שקודם הריגה. ובעי כה"ג דלאחר הריגה. ועיול"פ דהטעם [אף להנך ראשונים] דל"מ כה"ג לכפר על הריגת עצמו [וע"ד סברת אין קטיגור נעשה סניגור. והוא עצמו התובע].
- 9 **ורבינו יהונתן** ביאר דהורג כה"ג אינו יוצא, מפני שאבד הוא עצמו כפרתו. וכה"ג שהרג, לא שבקינן מיתה

ועוד הביא **ל"מ** דבעינן כה"ג בשעת רציחה ובשעת גמ"ד [וכנ"ל], ונקט הורג כה"ג לרבותא דאע"ג דהיה כה"ג בשעת רציחה ל"א שמיתתו וכפרתו באין כא'.

ותוס' [יומא עג.] כתב [תי' א'] דכהן גדול עיקר, וכיון דהיה כה"ג בשעת מיתה אינו חוזר במיתת הנז, או במיתת כה"ג שיעמוד תחתיו. והא דקתני דהנך כהנים מחזירין את הרוצח היינו כגון דלא היה כה"ג בשעה שהרג. ובפשוטו נקטו **האחרונים** דכוונת התוס' דכל שהיה כה"ג בשעת רציחה, ומת קודם גמ"ד אינו חוזר לעולם¹. וה**אחרונים** [רש"ש ומסוהש"ס שם] תמחו דברישא דמתני' להדיא דאם נתמנה כה"ג אחר בשעת גמ"ד מהני. ובשיע' ר' **שמואל** ביאר דכוונת התוס' כדעת ה"מ בריטב"א, דאילו לא היה כה"ג בשעת רציחה אינו יוצא לעולם, ובעי כה"ג דשעת רציחה. אבל **החזו"א** פי' דכל שיש כה"ג בשעת רציחה, דין הוא שאינו חוזר אלא במיתת כה"ג. דעיקר חלות דין תליא בכה"ג דשעת הריגה, אלא דאם הוא מת אוקמא לשני תחת ראשון. אבל היכא דליכא כה"ג בשעת רציחה, מהני כה"ג בשעת גמ"ד. וההורג כה"ג, הרי היה כה"ג בשעת רציחה, וכיון דל"מ להחזיר, אינו חוזר לעולם².

ובגמ' [סנהד' יח:] איתא דכה"ג שהרג הרי זה גולה, סד"א הואיל וכתביב עד מותר כה"ג, והאי דלית ליה תקנתא בחזרה לא ליגלי. והגב"א הק' דאילו יהא כה"ג אחר בשעת גמ"ד, אף הכה"ג בר חזרה [ותליא במח' הנ"ל], ואינו חסרון בגברא דלאו בר חזרה. וצ"ל דס"ד דכל נגמר דינו בלא כה"ג לא יגלה.

וה**מרכבת המשנה** [ז ט] ודבר'י [כב כב] דנו דכהן גדול שהרג וגולה, כשנגמ"ד ירד מכהונתו הגדולה [לצד לק' יג. דאף כשיצא ממקלטו אינו חוזר לשררתו³], ולצד דכה"ג שהורידהו מגדולתו מחזיר את הרוצח [ע' בסמוך], א"כ יחזור [בהורדת עצמו].

וכתב עוד **הדבר'י** [שם כג] דל"ל דמיתתו ל"מ להחזיר את עצמו, ול"מ לדידה. וכה"ג שהרג אינו יוצא לעולם, ואף כשמת נקבר שם. ול"מ מיתתו אף לדידה. [וע"ד סברת הראשונים הנ"ל]. אמנם ה"מ **מלוניל** כתב להדיא דל"ג שהרג חוזר במיתת הכהן, כלומר שקוברין אותו בעיר אחוזתו ולא בערי מקלט, אבל אינו יוצא משם עד שימות הוא עצמו.

לא לעדות מצווה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות. התפא"י [בועז ב] הק' דהעשה של עלייה לרגל ידחה לעשה של המתחייב גלות, דהוה עשה שאינו שווה בכל⁴ [ע' נזיר נח: 6]. ות' דכיון דאיכא כמה עשה אינו נדחה⁵.

ועוד פי' **האחרונים** דהוה דין עונש, ומוטל על ב"ד לקיים בו דין גלות דידיה. ואינו רק מצוות עשה דידיה.

ו**החזו"א** הוכיח מסוגיין דיש חיוב ישיבה בעיר מקלט, ולא רק משום הגנה. דאת"ל דהוה רק דין הגנה, נימא דיצא לעדות, ועי"ז יחשב יצא באונס. ויצא באונס גואל הדם נהרג עליו. [וע' בסמוך].

ואפי' ישראל צריכים לו וכו'. וה**רמב"ם** [ז ח] פסק דאפי' להציל נפש בעדותו או להציל מגייס או מיד נהר ודליקה, ואם יצא התיר עצמו למיתה. וה**אחרונים** תמחו דפיקו"נ דוחה

דידיה ונקטינן בדין מיתת אחרים. ובפרשת דרכים [דרוש יג] כ' [בשם המפרשים] דחטא במכפר גופא אינו דין שיתכפר בו, כדאמר' אין קטיגור נעשה סניגור.

1 וע' מרכבת המשנה [ז ט] מש"כ בדברי התוס'.
2 [ומיתת כה"ג שהרג אינו מחזירו]. וכתב דאף דב"א עם הרציחה מתאפס הכה"ג, נחשב שיש כה"ג בשעת רציחה.

3 אבל **הדבר'י** כתב שוב דלא יורידהו, וכשחוזר מגלותו חוזר לשררה, ד**הרמב"ם** [סנהד' יז ט] כתב דכה"ג שחטא חוזר לשרת, דדרשי' דכה"ג בקדושתו, אף שחטא.

4 ודן האם פקע דין כה"ג אף קודם גמ"ד. או דע"י הגמ"ד נפקע מינויו. ועוד פלפל, דאילו בטל דין גלות דידיה, שוב לא בטל כהונתו.

5 [ויל"ד א"כ נימא דאינו מחוייב לגלות אלא עד חומש נכסיו וכדו'. כדן שאר מצוות].
6 [והחש"ל הביא **תוספתא** דאפי' הוא נזיר אינו יוצא לגלח, אלא משלח שערותיו. ע' חש"ל שדן בזה]. ועוד הק' **התפא"י** דפסח דיש בו כרת ידחה [כדאיתא פסחים נט. דעשה שיש בו כרת דוחה עשה, אפי' שאינו בעידנא. ע"ש תוס']. ועי"ז הק' כמה **האחרונים** [פור'י, חש"ל, בית יצחק יח], ועוה"ק דעשה דרבים דוחה עשה דיחיד [תוס' מ"ק יד]. וה**אחרונים** נקטו דהוה עשה על הרוצח, אבל **הרמב"ם** [ה א] כתב דהוה מצוות עשה [על ב"ד] להגלותו, והזהירו ב"ד שלא ליקח כופר מן הרוצח בשגגה [כדאי' כתובות לו:].

7 אבל **החש"ל** כתב לולי דמסתפינא, יוצא, וכוונת המשנה דאינו נפטר עי"ז מגלות, ואינו יוצא יציאת עולם. אבל הביא דבתוספתא גבי נזיר לא משמע כן.

כל התורה, ואמאי לא ידחה איסור זה. וכ"ש פיקו"נ דכל ישראל. והא"ש ביאר דהוה מחשש שמא יהרגנו. והוכיח מכאן דאינו מחוייב להכניס עצמו לספק סכנה להציל חבירו [ע' כס"מ א יד, ובפוסקים חו"מ תכו, ויו"ד ס"ס קנז]. והוסיף הא"ש [שם, וכן ב ד] דהקב"ה חוקר כליות יודע דיחם לבבו דגואל הדם, ומש"ה אין לו דמים¹. ולא יהינה שהמלך וכדו' יצווה איסור שלא יגעו בו, להתנגד לטבע האדם וחמימותו, בהיות רואה שהרוצח אינו כלוא במקלט. אבל התפא"י [בועז] דחה דלהצלת כל ישראל לכא' מחוייב להכניס א"ע לספק סכנה, ועוד וכי אסור לישראל לסגור הדלת בעד גואל הדם עד שיציל הלה כל ישראל. וצ"ע².

ועוד העירו דלחז"א כיון דיצא ברשות, הוה כיצא שוגג, ונהרג עליו. [ויל"ד אי פיקו"נ הוה דחויא ולא הותרה, ונחשב שעבר על הדין].

והאחרונים כתבו דה"ה שאינו יוצא משום פיקו"נ ידידה, כגון שחלה, אם אין רופא בעיר מקלט, ימות שם כן. [ויל"ד דמדין 'וחי' צריך שיהא רופא, כדלעיל י]. ולדברי האו"ש יל"ד דרשאי לצאת אם רוצה.

תחומה קולט. בפשוטו נקטו הראשונים דהיינו אלפיים אמה, כעין תחום שבת³. אבל הרמב"ם [שמיטה יג ב] כתב דסביב ערי הלויים היה אלף מגרש, וב' אלפים שדות וכרמים [ג' אלפים אמה⁴].

וכל אדם [אין] חייבין עליו. המהרש"ל הגיה חייבין. וכן הביאו הרמב"ן [סה"מ הוס' עשה יג], ור"ן [סנהדרין מה.]. אבל התו"ט וגר"א החזירו הגיר' אין חייבין. וכ"ד הרמב"ם [ה י] דגלי קרא 'אין לו דם'. וכ"ד הריטב"א. וע' בגמ'.

מיתת כהן הוא דמכפרא. [פי' תוס' דפוטר מוגלות]. והמאירי ביאר דכיון דנגמר דינו הרי הוא כמי שגלה, אע"ג דלא הגיע עונש הגלות⁵, שמה שנחקק בדמיונו גלותו גרם לו להכנע, ובכניעתו נתכפר לו במיתת הכה"ג.

ומבואר במשנה דדוקא משום דנגמר דינו [ע' תוס']. והמנח"ח [תי כב] נסתפק היכא דגלה לעיר מקלט קודם שדנוהו ומת כה"ג, האם נתכפר, או דבלא גמ"ד אינו מתכפר. והחז"א [ליק' כג] כתב דאפי' שנהג הגנת עיר מקלט קודם גמ"ד, מ"מ אין זה עיקר הגלות.

תוד"ה אמר אביי. וכפרה ל"ש אלא במי שמחוייב בבריא [ויל"ג כפרה], הילכך דוקא נגמ"ד ונתחייב גלות וכו'. מבואר דחייב גלות תליא בבי"ד, וחל ע"פ פסק ידידהו⁶. [דומיה דחייב מיתה וכדו', ע"ל ה.].

וכ"כ בס' החינוך דדין גלות נוהגת בזמן שישראל על אדמתו, וסנהדרין של ע"א יושבין במקומן, המוכן להם בירושלים לדון דיני נפשות⁷. [וכ"מ בטור חו"מ תכה]. מבואר ד'פסק גלות' שייך לבי"ד של נפשות⁸. ולא אמרי' דמי שידוע שנתחייב כפרה זו מחוייב לעקור עצמו מביתו. [ואף הא שבתחילה גולין לר"י ברי' [לעיל ט: וי:], י"ל דהוה בגדר הצלה. אבל לא חיוב גלות⁹].

אבל הריטב"א [ב]. נסתפק האם גולה ע"פ עצמו, דגלות כפרה, או דיש בזה חיוב, שמתיר עצמו לגואל הדם. ובפשוטו כוונת הריטב"א דין דמעצמו מתחייב לילך לעיר מקלט, ובלא פסק בי"ד. דגלות כפרה [וע"ע מהרש"א

- 1 ומבואר באו"ש דהא דיחם לבבו הוא הסיבה דהגואל הדם אינו נהרג עליו. [ולא משום דהוה דין היתר].
- 2 ושמעתי לתרץ דפסק גלות הוה גדר 'דין', ואף במקום פיקו"נ א"א לעוות ולהפוך את הדין. ומ"מ צ"ב דוכי במה שאינם מעכבין עליו מלצאת נחשב שהופכים את הדין. אבל יל"פ דמש"ה נחשב שיצא באיסור, וכוונת המשנה דלא 'הותר' לצאת.
- 3 ובגמ' [עירוב' נח:] איתא דבתחום שבת דרבנן מקדרין את ההר [ע"ש]. דתחומין דרבנן. אבל בערי מקלט אין מקדרים, שהם של תורה.
- 4 ובפשוטו כל ג' אלפים קולטות. אבל הדרך אמונה [ביאורה יג ב] כתב לפרש דאף לרמב"ם רק תחום אלפיים קולט, ולא שאר השדות.
- 5 ויל"פ דקו' המאירי כשלא הספיק לברוח, אמנם פשוט דלא בעינן שיגיע לעיר מקלט. דהגלות הוא בזה שנעקר ממקומו, והעיר מקלט מצלת. ועפ"ז יל"פ תי' המאירי, דע"י הפסק דין נעקר מביתו ע"פ מחשבתו, ונחשב 'גולה', ומתכפר במיתת הגלות. [והוה גדר בדין, ולא טעמא דקרא].
- 6 אבל לגיר' 'בבריא' יל"פ כוונת התוס' דהוה סברא בכפרה, דל"ש כפרה אלא במי שידוע בתורת ודאי שמחוייב. [ועוד יל"ק' התוס' ע"פ סברת המאירי, דדוקא היכא דנתברר חיובו, ועקר עצמו, הוה כפרה].
- 7 והמנח"ח [תי כה] דן שדין גר תושב שהרג גר תושב ינהא אף בזה"ז [דידינ נפשות דבני נח סגי בדיין א', ול"צ בי"ד ישראל]. [אלא דלא משכחת גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, אמנם אילו נהג יובל, ואין בי"ד בלשכת הגזית].
- 8 וכ"פ הרמב"ם [סנהדרין יא ד] דדיני גלות כנפשות. והא"ש ציין מקורו מהגמ' [סנהדר' לג:]; דעיקר 'ושפטו העדה' כתיב גבי גלות. והכלי חמדה [מסעי] כתב דמשמע דהוה עונש ולא רק כפרה.
- 9 ועפ"ז י"ל דבהרג עבד וכדו', א"צ לגלות בתחילה. אבל פשוטו המשנה דג"ז בגדר מצווה.

ח"א י:]. דדוחק לומר דב"ד מחייבין אותו על"פ עצמו.

תוד"ה מידי גלות. כ"ה דתהוי כפרה. וכ"כ הריטב"א דודאי שגלות מכפרת, ולא לחינם אמרה תורה שישגלה לכאן¹. אבל הריטב"א [ב:]: כתב דגלות אינו כפרה ממש, אלא מיתת הכהן. תדע שדינו מסור לב"ד להגלותו, וגואל הדם רשאי להורגו.

והחש"ל נסתפק היכא דיצא במזיד מעיר מקלט, ואח"כ מת כה"ג, האם נפטור מגלות². והחזו"א הכריע דיוצא במיתת כה"ג, שאין יציאתו משנה את דינו. [ואם איתא דאינו יוצא, א"כ לא יצא לעולם. ול"מ כה"ג אחר].

מאי הול"ל היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות וכו'. האחרונים הק' וכי יש לו להתפלל שהדיינים יטעו בדין. ובשו"ת תשובה מאהבה [א קצד] כתב לפרש דיתפלל שכל הדיינים ידונו לחובה, וק"ל [סנהדרין יז]. דסנהדרין שפסקו כולם לחובה, פטור. דגמרי' הלנת דין לתלות לו זכות, והני לא חזו. [ונקט דאף בגלות יש כל דיני והצילו העדה].

אמר אב"י נקט' נגמ"ד ומת. משמע דוקא נגמר דינו ומת, אבל ל"ש גמ"ד במת. אבל המאירי העתיק רוצח שלא נגמר דינו עדין להגלותו ומת הוא מוליכין עצמותיו לשם שנאמר לשבת בארץ ולכשימות כהן.

מוליכין את עצמותיו לשם. האר"ש [ב יב] והחזו"א הביאו מכאן דיש חיוב ישיבה בעיר מקלט, מלבד הא דצריך לינצל מגואל הדם.

מתה כהונה

נגמ"ד ונעשה כה"ג בן גרושה וכו' ח"א מתה כהונה. הריטב"א ביאר דמ"ד מתה כהונה ס"ל דנפסל מכאן ולהבא. ולמ"ד בטלה כהונה ס"ל דנפסל למפרע, והוה כמי שלא היה כה"ג לעולם. [ויל"ד האם נקט כן לס"ד דתלי' בד"א, או אף למסקנא, דנחלקו בגדר הביטול כהונה. וע' בסמוך].

והריטב"א הק' דלמ"ד מתה כהונה, נהי דהוה מכאן ולהבא, הא אין כאן מיתה מכפרת. ותי' דפסול הנמצא בו מצערו חשוב לו כמיתה להיות מכפר³. והדבר אברהם [א כו ח] ביאר דמיתת כהן יש בו ב' חלקים, צער מיתה מכפרת, והא דנפסקה הכהונה. ובזה נתקשה הריטב"א דאף דנפסקה הכהונה, הא מ"מ בעינן תנאי הצער מיתה. ובזה תי' דיש צער במה שהוא בן גרושה. אבל כל צער בעלמא ודאי אינו משיב את הגולים, דדוקא במקום הפסקת כהונה.

שם. המנוח"ח [תי כא בקומץ] כתב דאף למש"כ תוס' [יומא יב:; הו' לעיל] דהמלך יכול לסלק את הכה"ג, מ"מ ודאי אינו מחזיר את הרוצח. שהרי אף אחרי שנסתלק מצוות כהונה עליו, וכדאיתא [הוריות יב:]: דאפי' נמצא בע"מ מצוות כהונה עליו, וכ"ש כשנסתלק על"פ מלך. ועוד דעכ"פ הוה כהן הדיוט, ועדיף מסוגיין דנמצא בן גרושה. [והדבר"י תמה דמבואר בדברי תוס' ביומא להיפך, דכל כהן שעבר [משום איבה, ומחמת מום וכדו'] אין מורידין מקדושתו. ומש"ה תנן דקדושתו עליו, ומדאור' עובד בח' בגדים. אבל ביד המלך לסלקו לגמרי, שיעבוד בד' בגדים⁴].

אבל המרכבת המשנה [ז ט] נקט בפשיטות דאף כשיוורד מגדולתו ע"י מלך מחזיר את הרוצח. וכ"כ הדבר"י [כב כב].

או בן חלוצה. הדבר"י [כב כ] הק' דבן חלוצה פסול מדרבנן, והאיך יחזיר הרוצח לבטל דין תורה בקום ועשה. ותי' דכיון דפסול, ודאי יסלקוהו מכהונתו. וזהו מתה ידידה⁵. [והוכיח דכיון דסלקו, חוזר הרוצח וכנ"ל].

ונודע שהוא בן גרושה, ור' יהושע מכשיר וכו'. הריטב"א כתב ש"מ אפי' נמצא חלל ודאי, עבודתו שעבד קודם כשירה. ודלא כמ"ש הרמב"ן [קידושין סו, והו' בשא"ר שם] דדוקא נמצא ספק חלל. והגב"א כתב דלדברי הרמב"ן אף סוגיין ע"כ איירי שנמצא ספק חלל. אבל הק' דממ"נ אי חלל הוא, בטלה למפרע. ואי לאו חלל הוא, הא אין כאן מתה ולא בטלה.

- 1 ובגמ' [סנהדרין לז:]: איתא דגלות מכפרת, להיות נע ונד. אבל לא קאי אעיר מקלט.
- 2 והביא דבתוספתא [יבמות ט] אית' דבחזקת שכה"ג קיים, עי"ש שדן לפרש דברי התוספתא בכמה אופנים.
- 3 ויש שהעירו שהצער הוה אחר שנודע פסולו, ובשעת הצער אינו כה"ג.
- 4 [ומ"מ מבואר בדבריו דמ"ד בטלה כהונה חולק בגדר הביטול הכהונה, אבל בסברת המיתה אינו חולק].
- 5 אמנם לדברי הגר"ח [הו' לעיל] אף אחרי שנסתלק לגמרי לא ירד מקדושת משיחתו [ואסור בגרושה וכדו'], ויל' דזה נתחדש [בגזיה"כ בע"א] דעבר ממשחתו מחזיר הרוצח, א"כ במה שהועבר אינו מחזיר.
- 6 והדבר"י [יט] ביאר דכל כהן שעבר [מחמת מום וכדו'] אין מורידין אותו מקדושתו, אבל נמצא ספק בן גרושה ודאי מסלקין לגמרי [משום גנאי], ועי"ז אין לו תורת כה"ג כלל [מכאן ולהבא].

והדבר¹י [כב יז] הק' האיך יחזיר הרוצח מספק. ובפשוטו מבואר דמ"מ הרי מחמת הספק היה לו דין כה"ג, ונתבטל דינו.

ועוה"ק הדבר²י דלמ"ד בטלה כהונה, עכ"פ במיתתו יוצא מספק [ומשמע דאינו יוצא לעולם], והוכיח דספק גלות להחמיר. [ודלא כמשנ"ל ז' י] דיוצא במיתת כל א' מספק.

ועוד פי' הדבר³י [כב ענף ד כא] בדעת הרמב"ן דהנידון בסוגיין לא הוה להחזיר את הרוצח בשעה שנמצא בן גרושה, אלא כשמת אח"כ האם מחזיר את הרוצח. ולמ"ד בטלה כהונה לא היה כה"ג מעולם.

שם. ר' יהושע מכשיר. ההפלאה [כתובות כג, ומקנה סו] כתב דאף דכשר לשאר עבודה, מ"מ בשחיטת פרו של אהרן פסול, דבעי כה"ג [ומש"ה נחשב חילול שבת ביממות לג:]. והדבר⁴י [כב א] הביא שיש שפי' הטעם דהוה מינוי בטעות, ואינו כה"ג [שהרי מינוי כה"ג תליא בפה כמ"ש תוס' יומא הנ"ל]. והדבר⁵י חלק דכוונת ההפלאה דהוה 'זר', ואף דעבודתו כשירה, מ"מ הוה 'זר'.

והאחרונים [ש"ת באר יצחק כה ועוד] השיגו דבסוגיין מבואר דיש לו תורת כה"ג [למפרע, אלא שמתה מכאן ולהבא].

דף יב.

דכתיב ברך ד' חילו, אפי' חללין וכו'. וכ"ה בגמ' [קידושין סו:] בשם אבוב דשמואל. וכן הו' בגמ' [פסחים עב:] לענין אכילת תרומה. ובגמ' קידושין הו' ב' דרשות נוספות, רב יהודה אמר שמואל דרש לו ולזרעו אחריו, בין זרע כשר ובין זרע פסול. ור' ינאי דרש ובאת אל הכהן אשר יהא בימים ההם, אף כשר ונתחלל.

ובירושלמי [תרומות ח א] מבואר דנפק"מ בין הנך דרשות לענין קדשי הגבול וכדו'. וביארו דלאינך דרשות גדר ההיתר דנחשב 'כהן', אבל להך דרשא הוה גילוי רק להתיר ההקרה, ולא שנחשב 'כהן'.

והכס"מ [רוצח ז יב] כת' דהרמב"ם פסק כמ"ד בטלה כהונה, דקי"ל כטעם ברך ד' חילו ופועל ידיו ירצה², ואתי כמ"ד בטלה כהונה. וכ"מ בירושלמי [תרומות הנ"ל]. והאחרונים [ערו"ג, דב"א, דבר"י, קה"י יא ועוד] ביארו דכוונתו דבזה נח' בסוגיין, דמ"ד מתה כהונה ס"ל דגלי קרא דיש עליו שם 'כהן', ומכאן ולהבא פקעה כהונתו. אבל קי"ל כטעם 'חילו', דאף מעיקרא לא היה בגדר 'כהן גדול', ומינויו מעיקרא היו בטעות. ומש"ה אינו מחזיר את הרוצח.

ועפ"ז כת' האחרונים דאף סברת ההפלאה [הנ"ל] דל"מ לכה"ג תלי בדרשא זו, דלמסקנא דהוה היתר עבודה, לא נתחדש לענין כה"ג³. אבל למ"ד מתה כהונה, גלי קרא דהוה כהן, ודינו ככה"ג לכל דבר. ומש"ה מחזיר הרוצח.

והרמב"ם [ביאמ"ק ו י] כתב דאף אחר שנמצא חלל עבודתו כשירה, שנאמר ברך ה' חילו וכו'. והגב"א הביא דלמ"ד מתה כהונה מבואר דדוקא לשעבר כשר, אבל מכאן ולהבא ל"מ [ודלא כרמב"ם]. דא"כ עדיין דין כהן עליו בדיעבד. והאחרונים תי' דהיינו למסקנא דדרשי' 'חילו', אבל לאינך דרשות גדר ההיתר כל זמן שלא נודע. והקה"י [יא] הוסיף דלמ"ד דדרשי' 'בימים ההם', היינו רק בזמן שהוחזק ככהן כשר.

שאין קולט אלא גגו וכו'. יל"ע רוצח בשוגג שטעה וסבר דעיר זה הוה עיר מקלט, האם דינו כיצא בשוגג והגואל הדם אינו רשאי להורגו. או דמ"מ ליכא עיר מקלט להצילו. ואין ראייה מסוגיין דקליטת רוצח במזיד ודאי תלי בעצם העיר.

רש"י ד"ה טעה יואב. דמעם מזבח, ולא מעל מזבח, וקסבר דהיינו מעל מזבח. דיואב סבר דקרנות נחשב

1 ובש"ת רע"א [עה] כתב דנפק"מ לבע"מ [שלא נודע], דלדרשא בין זרע פסול, ה"ה זרע בע"מ. אבל הרמב"ם פסק [ע"פ סוגיין] כדרשא בדברך ה' חילו, והוה ילפו' דוקא אחללים. [וע"ע דב"א דהאריך במחוסר בגדים וכדו', דגדר הדין דאין כהונתו עליו].

2 והכס"מ הביא דבגמ' קידושין הו' קרא זה. [והקה"י תמה דבקידושין הו' ג' פסוקים [ואין הכרעה], ואולי ט"ס בכס"מ וצ"ל פסחים עב].

3 והדב"א ביאר דהדין 'חילו' מהני להתיר עבודת כהן הדיוט, ולא להחשב עבודת כה"ג. והדבר"י כתב דאף דהוה 'הכשר עבודה' [אף לעבודת כה"ג], אבל מ"מ אינו פרו של אהרן, אלא פרו של זר.

'מעל'. אבל רש"י [יומא פה.] כ' מעם מזבחי, ולא מעל מזבחי, שאם התחיל בעבודה אינו מפסיק [משמע דעבודה בידו נחשב 'מעל']. ורע"א בנהש"ס כתב צ"ע מסוגיין.

אבל הרמב"ם [ה יב] כתב דנאמר ברוצח במזיד מעם מזבחי תקחנו, מכלל שההורג בשוגג אינו נהרג, לפיכך בהורג בשוגג הוה כמו בעיר מקלט. והמשנ"ל תמה דבגמ' [יומא פה.] מפורש כרש"י, דאף מזיד ניצל. וכתב דהרמב"ם נקט דהגמ' [סנהד' לה., יבמות ז.] דרציחה דוחה עבודה פליג אגמ' ביומא, וחיוב מיתת ב"ד דוחה אפי' התחיל בעבודה.

ובשר"ת הרשב"א [א תקכד] נשאל דיואב טעה עוד, דמזבח מציל כערי מקלט, ואינו מציל אלא שוגג [וכמ"ש הרמב"ם]. ויואב היה מזיד. והרשב"א תי' דילפי' מהך קרא אף מזיד, מעם מזבחי ולא מעל מזבחי [וכמ"ש רש"י]. ואף במזיד קולט כשהתחיל כבר לעבוד. וכתב דלדעת הרמב"ם דמזבח אינו קולט מזיד, היינו דוקא בדין ב"ד, בעדים והתראה. [וכ"כ הרמב"ם שם יד, ע' בסמוך דהוה ב' דיני קליטה].

אביי אמר וכו' שאין קולט אלא כהן ועבודה בידו, והוא זר. וכ"פ הרמב"ם [ה יב והלאה] פסק דהמזבח קולט הורג בשוגג [כשהוא כהן ועבודה בידו], וגואל הדם נהרג עליו כמי שהרגו תוך עיר מקלטו. וכיון דקלטו מזבח מוסרין לו שומרים ומגלין אותו לעיר מקלטו. והמנח"ח [תי כב] כתב דכשגמר עבודתו הו"ל כיצא שוגג, כיון דא"א להמשיך עבודתו לעולם. אבל אם הניח עבודתו באמצע הו"ל כיצא מזיד מעיר מקלטו.

והרמב"ם [ה יד] פסק עוד דמי שברח מפחד המלך שיהרגו בגזירת מלכות או ב"ד בהוראת שעה, אפי' זר ניצל ע"ג מזבח, ואין לוקחין אותו מהמזבח לעולם, אא"כ נתחייב מיתה בעדות גמורה והתראה כשאר הרוגי ב"ד. והכס"מ תמה דא"כ לא טעה יואב, ועוד איך יקחו אותו שהרי לא הרג בעדים והתראה וצ"ע. וכתב מיהו י"ל [ע"פ תוס' סנהדרין] דמורד במלכות אין מזבח קולטת. אבל המאירי כתב דהרמב"ם פסק דלא כאביי, ויואב טעה רק בתרתי, דלענין דין גזירת מלכות ל"צ עבודה בידו.

אבל בירושלמי [ב ו, ה' בהג' מיימוני] איתא דיואב ברח לסנהדרין [וקרנות המזבח דקרא היינו סנהדרין, ולא מזבח כפשוטו], כדי שיירשוהו בניו. דהרוגי ב"ד נכסיהם ליורשים, ושל מלך, למלך. [וצ"ב האידן סבור שסנהדרין יתירו בלא התראה].

שם. ועבודה בידו. תוס' [סנהדרין לה:] הביאו מסוגיין דרוצח אינו פוסל עבודה, ואף דאמר' [ברכות לב:], או"ח קכח לה] דכהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו, הוה חומרא בעלמא. ועי"ל דשאני נשיאות כפים [דתלי בידיו], וזה שהרג בידיו אין קטיגור נעשה סניגור.

רש"י ד"ה ה"ג והוא תפס מזבח של במה. שהרי משכן שילה נחרב בימי עלי [זבחים קיח:], קודם ימי דוד ושלמה ומעשה יואב. והריטב"א הביא י"ג מזבח גבעון. וכתב דעד"ז יש לקיים אף הגיר' שילה, ונקט שילה שהיא המזבח העיקרי חוץ מבית עולמים, ושאר מזבחות נטפלין עליו.

שם תהא קבורתו, רוצח שאני דגלי ביה רחמנא. והמנח"ח [תי] נסתפק הא דאיתא [לעיל] דכשמת כה"ג, מוליקין עצמותיו לקברי אבותיו, האם הוה רשות, או דלא ניתנו לקבורה, ומחוייבין ליטול עצמות הרוצחין משם. וכתב דמסתבר דכיון דנקבר בהיתר אי"צ לפנות. אבל המאירי כתב דרוצח נקבר בה קבורת ארעי.

1 והמנח"ח כתב דנר' דאפי' חלל נקלט, לדעת הרמב"ם [ביאמ"ק ו י, ה' לעיל] דחלל עבודתו כשירה. ומ"מ כתב דדוקא היכא דאין בו חסרון שפוסל את העבודה [גידול שער וכדו].

2 ולד"ל י"ל דל"מ קליטת המזבח לאח"כ, ומש"ה צריך שומרים, דאת"ל דגואל הדם נהרג עליו. [אמנם צ"ע מנל' דין העמדת שומרים].

3 [כיון דסילק מעליו הקליטה, אמנם יל"ד דגבי יציאה מעיר מקלט מצאנו קרא אם יצא, ובזה ל"מ איסור].

4 וכ"כ המנח"ח [תי כג] דהמזבח קולט רק לענין שפיכות דמים.

5 דכתיב [ישעי' א טו] ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם, גם כי תרבו תפילה אינני שומע, ידיכם דמים מלאו. והמרדכי [מגילה תתיח, ה' בב"י שם] הביא לדון האם קאי אף ברוצח בשוגג, אבל נתכוון למצווה אינו נפסל. ודעת רבינו שמחה דקאי דוקא בעומד במרדו. [וכ"כ תוס' [סוטה לט.] בשם רגמ"ה דאף כהן שעבד ע"ז, כיון שעשה תשובה, חוזר לנשיאת כפים].

6 ולפ"ז משמע דלכתחילה אסור בעבודה. [אמנם הרמב"ם [סנהדרין יז ט] כתב דכה"ג שעבר עבירה, [גזיה"כ] דחוזר לעבודתו. והדבר"י נקט דה"ה רוצח בשוגג, ובזה כו"ע מודו דחוזר לשררה שהיה בה].

7 והביא כע"ז [תהילים עח ט] ויטש משכן שילה. [ומשמע דהפסוק נקט שילה לאו דוקא. וצ"ב דקרא קאי שהארוך נשבה, דהו' משילה].

כאן לקלוט כאן לדור. לשון הריטב"א דתחום הוה כעיר, למקלט אבל לא לדור. ובפשוטו משמע דאם דר בתחום עובר בעשה, אבל אסור לגואל הדם להורגו. וכ"כ החזו"א דאפי' עבר ובנה בית בתחום, גואל הדם נהרג עליו.

והחזו"א הביא דיש דינים בישיבת עיר מקלט, אף דל"ש לגדרי הגנה. וכן כשמת קוברים אותו שם. ואף דהתחום קולט, מ"מ מחוייב לישיב בעיר'. והחזו"א דן מזיד שגלה בתחילה, כר' יוסי בר"י, האם רשאי לדור במחילות. [דישיבתו הוה רק מדין קליטה].

אבל **המאירי** כתב דאם עשה כן התיר עצמו ואין גואל הדם נהרג עליו. וכ"כ הריטב"א [בסמוך] דמתרין בו שאם ירצה לדור במחילות, מכאן ולהבא יהא מותר לגואל הדם להורגו. וכתב הריטב"א דנראה דיכול לגור בעיבור העיר, דהוה כעיר [נדרים נו: לענין נודר].

אין לו גואל הדם, רשות ביד כל אדם דברי ריה"ג. ודרש 'אין לו דם' דכל אדם מותר להורגו. והגמ' [סנהדרין מה:]: איתא דאם אין לו גואל הדם ב"ד מעמידים לו גואל הדם. ופרש"י ברוצח בשוגג. והרמב"ן [בסה"מ עשה שהוסי' יג] והר"ן [סנהד' שם] כתב דלפ"ז שייך הך דין רק לריה"ג, אבל קי"ל כר"ע דכל אדם 'חייבין' עליו, והאיך יעמידו ב"ד שיהרוג את הרוצח³. [והרמב"ן הק' כן לפי גירסתו]. ולגיר' הרמב"ם 'אין' חייבין עדיין קשה, דהוה רק 'פטור' מחיוב מיתה, והאיך יהא מותר להורגו. וכה"ק המאירי האיך ב"ד יכולים להעמיד גואל הדם, אלמא מצווה בכל אדם [וקי"ל דאסור, אבל פטור]. ותי' דהתם כשאין גואל הדם. [ומבואר בדבריו דמהני העמדת הב"ד לגואל הדם להתירו להריגה זו].

והרמב"ן ור"ן פי' דהגמ' שם איירי ברוצח במזיד, וגואל הדם מצווה לבקשנו, ולרדוף אחריו להביאו לב"ד⁵. ואם אין גואל הדם ב"ד מעמידים מי שירדוף אחריו להביאו לב"ד⁶. אבל לא קאי על היתר הריגה כלל.

והרמב"ם [א ב] הביא דין זה במיתת ב"ד בעדים והתראה, דהוה מצווה דהגואל הדם יעשה את מעשה ההריגה. ואם אין לו גואל הדם, או שלא רצה, ב"ד מעמידים [שליח ב"ד] שיהרוג את הרוצח בסייף. והחזו"א כתב דלפ"ז לק"מ קו' הרמב"ן, דהוה מיתת ב"ד, ע"י שליח ב"ד, וכל שליח ב"ד. [והרמב"ם השמיטו ברוצח בשוגג, וקורב למזיד. אמנם הרמב"ם בסה"מ [שורש ז] כללו בפרטי מצוות רוצח בשוגג. ומשמע דקאי אף ברוצח בשוגג].

והמג"א [ס"ס שו, הו' במשנ"ב שם נח] הביא בשם כנה"ג דמותר לצאת חוץ לתחום לנקום אביו מיד רוצחים. והמג"א חלק דלא עדיף משאר מצווה. [ויל"ד דהתם ברוצחין נכרים].

ר' עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם. המשנ"ל [א טו] נסתפק אם נתאמץ רוצח והרגו לגואל הדם [שרדפו] אם נהרג. ומסתבר דפטור, וכע"ז [סנהדרין פב]. נהפך זמרי והרג לפנחס אין נהרג עליו⁷. ובהמשך דבריו ביאר הטעם דכיון דהוה רשות להורגו, ואינו מצווה,

- 1 [ועפ"ז נסתפק האם קבורתו הוה תוך העיר, או אף בתחום]. [ע"ש כל דבריו, וצריך להתיישב בכוונתו].
- 2 היינו ע' אמות הסמוך לעיר [ונח' הראשונים שם האם אף כשהם פנויים, או דוקא היכא דיש בורגנין סמוך לעיר נחשב עיבור]. ויל"ד האם כוונת הריטב"א דיכול לדור במחילות, או דמותר לבנות שם בתים, דהוה כעיר. ויל"ד דא"כ נתרבח העיר, ושוב יהא דין תוספת עיבור לבתים אלו, וק"ל דאין עושין מגרש עיר].
- 3 ובגמ' [עירובין נו:] מבואר דעיר עגולה נותנים תחום אלפיים מרובעות. ע"ש מח' אי יהי מגרש לקרנות או רק לקרנות, אבל הוה בכלל שדות וכרמים, ותחום העיר. [ומשמע דריבוע העיר הו' בכלל מגרש, ואסור לבנות שם בתים. ויל"ד האם מותר לדור במחילות].
- 4 ועוד כ' החזו"א דאין גואל הדם עושה שליח להרוג. שהרי שלמה הוה בן דודו של עמשא בן אביגיל [ובגמ' סנהדרין מט. מבואר דלא הרגו כדן גואל הדם] [ויל"ד דאסור לגואל הדם להורגו]. [אמנם החזו"א דייק מדברי הרמב"ם דבן דוד אינו גואל הדם, וע' בסמוך].
- 5 ויל"ע אמאי לא ניהא להו לפרש דהברייתא אליבא דר' יוסי הגלילי, ולא להלכה.
- 6 והר"ן הוסיף שגואל הדם יטעון טענותיו בפני ב"ד, שראוי להמיתו. וכדאיתא [סנהדרין לג:]: דנחשב חובתיה דגואל הדם. [וקרא כתיב [לה כד] ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם. אמנם ע' לעיל ו. דנח' הראשונים האם הגואל הדם נחשב 'תובע', ופסול לעדות].
- 7 והרמב"ן מנאו במנין המצוות, המצווה לגואל הדם לרדוף ולהביאו לב"ד. והמגילת אסתר כתב דהרמב"ם כללו בדקדוקי הריגת הרוצח. והחזו"א [סנהדרין יט ב] הוסיף דתלי' לשיטתם, דלדעת הרמב"ם לא נאמר מצווה מיוחדת ברדיפה, אלא צורה במיתת ב"ד.
- 8 ועד"ז נסתפק ברודף להרוג, ונתאמץ רודף והרג את מי שבא להציל אם נהרג עליו. וכ' דמסתבר דנהרג עליו, דל"ד לזמרי דגדר קנאים פוגעים הוה רשות להורגו, משא"כ גבי רודף דהוה מצווה. [וע' מאירי סנהדרין שם בשם הירושלמי גבי רודף שחזר להיות נרדף].

כלפי הנרדף נחשב רודף [אף דכלפי כל העולם לא נחשב רודף]. אבל החז"א [ז' ג] חלק דהתם הלכה כך, ואין למידין הימנו. והתם גדר ההיתר מחמת המצווה של הקנאי, אבל הכא ליכא מצווה. ואי הוה רודף לגבי ידידה, הוה רודף לכ"ע. וע"כ שנאמר דאין לו דם, ומש"ה אינו רודף כלל.

והערול"ג הביא דבספרי זוטא [לה כז] דרש' ומצא אותו, פרט למצא הוא לגואל הדם. וביאר הזית רענן [למג"א] דסד"א הבא להורגך, דפטור עליו. קמ"ל [דלא כמשנ"ל]. והאחרונים דחו ד"ל דהספרי זוטא קאי כר"י הגלילי דמצווה ביד גואל הדם, והיכא דהוה מצווה אף למשנ"ל לא נחשב רודף כלל.

וכל אדם חייבין עליו. כ"ג הרמב"ן ור"ן [ה"ל]. אבל הרמב"ם [ה' י] פסק דאין חייבין, שנא' אין לו דם¹. [ובמסוהש"ס [במשנה] כת' דלגיר' הרמב"ם אין מח' לענין כל אדם. והתו"ט כתב [דהמהרש"ל נתקשה] דלגיר' 'אין חייבין' מ"ש גואל הדם מכל אדם, הא כו"ע אין חייבין, והו"ל לתנא לכוללם². והאחרונים [חז"א] תמהו דלריה"ג מותר, ולר"ע אסור אלא דאינו חייב מיתה].

מ"ט דריה"ג מי כתיב אם רצח. הריטב"א פי' דר' יוסי ס"ל דרובן של מקראות כע"ז הוה מצווה, ואזלי' בתר רוב. ור"ע חולק דצריך מקרא מפורש לקבוע מצווה בדמו של זה. ותוס' [סוטה ג.] כ' דר"ע ס"ל דהוה רשות, אא"כ כתיב ב' פעמים.

והריטב"א הק' דלא נתפרש בגמ' במה נח' ריה"ג ור"ע, האם רשות לכל אדם. וביאר דכל א' ס"ל נחתי חד דרגא מגואל הדם. ולמ"ד מצווה שאר כל אדם רשות. ולמ"ד גואה"ד רשות, שאר כל אדם אסור לכתחילה, אבל בדיעבד אין חייבין עליו. [וצ"ב]. וצ"ל דנח' בדרשא דקרא 'אין לו דם', האם הוה רשות. או דהוה פטור, שאין חייבין עליו³.

והר"ש איגר [בח' רע"א כתובות לג:] כתב לפרש דהטעם דכל אדם אין חייבין עליו, דכיון דחד גברא רשאי להורגו, עי"ז אין לו דמים לכל העולם⁴.

אבל הגר"ז [רוצח א יג] הביא לשון הרמב"ם דילפי' מקרא ד'אין לו דם', דנחשב גברא קטילא. ולא תלי בהיתר גואל הדם להורגו, אלא כיון דיצא מהעיר קבעה התורה הדין 'אין לו דם'. והו' דין בפנ"ע מלבד היתר 'ורצח' דגואל הדם.

והביא מהתוספתא דכשהוה תוך תחום העיר, חייב על מכתו וקללתו והורגו מזיד חייב ושווג גולה. ומשמע דאחר שיצא מהעיר פטור מנזיקין [אף דאינו בכלל היתר הריגת גואל הדם⁵]. וכתב דלדעת הרמב"ן ע"כ דהך ברייתא בכר' יוסי הגלילי, אבל לרמב"ם אף לר"ע כל אדם פטור על חבלתו, וכדן גברא קטילא [דמבואר ערכין ו, סנהדרין פב] דפטורין על חבלתו.

ועפ"ז למד הגר"ז דאף רודף, מלבד סברת הצלת הנרדף יש גדר חיובא דרודף, דנחשב גברא קטילא⁶.

אמר מר זוטרא ב"ט אמר רב וכו' נהרג עליו וכו' כי האי תנא וכו'. הריטב"א הביא בשם הרמ"ה דרב פליג אדרב הונא [י:]: דאפי' בדרך לעיר מקלט, פטור עליו. ורב הונא קאי כסתם משנה, ור"ע וריה"ג. והריטב"א כתב לחלק דכיון דכבר קלטוהו מחיצות, ודעתו לחזור לשם [מש"ה] נהרג עליו⁷.

והכס"מ [ה' י] כתב דלכא' היה נר' לפסוק כר"א וכרב [שהיה רבן של כל בני הגולה⁸]. וכ'

- 1 וכ"כ הר"י לוניל דר"ע ס"ל דשאר כל אדם איסורא עבד, אבל אין לו דם.
- 2 והתו"ט דחה דעיקר קרא איירי בגואל הדם, דניתנה לו רשות. ומכללא למדנו דלכל אדם 'אין לו דם'.
- 3 וכהורג טריפה דעבר באיסור רציחה, אלא דאין חיוב מיתה. [ויל"ד גברא קטילא דמחוייב מיתה ב"ד, האם יש איסור 'רציחה', עכ"פ משום חיי שעה. או דאסור להורגו רק משום ביטול מצוות מיתה ב"ד].
- 4 [והגר"ז האריך לחלוק על סברא זו]. והעירו דלפי' הורג עבד, דל"ל גואל הדם, אלא מצוות גלות, כל אדם חייבין עליו.
- 5 והגר"ז נקט דאף כל אדם פטור על נזיקין. ויל"ד דהתוספתא קאי אגואל הדם [והוה כעין סברא דהותר גופו, ק"ו ממונו].
- 6 וביאר בזה דעת הרמב"ם [רוצח א יג] דרודף שיכול להצילו בא' מאבריו, אם הרגו אין ב"ד ממיתין אותו. [והטור [חור"מ תכה] תמה עליו. ועי"ש כס"מ ולח"מ]. אבל הר"ש איגר ביאר את הרמב"ם ע"פ דרכו, דכיון דהנרדף רשאי להורגו [וכסוברים דאף כשיכול להצילו, לנרדף עצמו מותר עי"ש], עי"ז כל אדם אין דמים. ובשיע' הרש"ר הביא דשאל את הגר"ז דהרמב"ם שינה הלשון, דגבי רודף דיכול להצילו כ' רמב"ם דההורגו הרי זה שופך דמים וחייב מיתה אבל אין בית דין ממיתין אותו. ואילו כאן [ה' י] סתם דאין חייבין עליו.
- 7 ומבואר מדבריו דסברת רב דנחשב דעיקר דירתו בעיר מקלט, וביציאה בעלמא אינו נעקר משם. אבל אם עקר גלותו לכ"ע נהרג עליו, וי"ל דזה בכלל ההתראה [ע' בסמוך].
- 8 והוסיף כדאשכחן [שבת קמו: ועוד] דקיי"ל כרב נגד סתם משנה.

דהרמב"ם דחה דברי רב, דר' אליעזר שמותי הוא. ועוד דרבי סתם מתני' דלא כר"א. ועוד אביי שהוא בתראי לא ס"ל הכי. והחז"א [ליק' כג] הוסיף דרב הונא [י:]: דלא כרב [כרמ"ה הנ"ל]. ועוד הביא דמבואר [סנה' מט.]: דאף במזיד בלא התראה, גואל הדם פטור עליו, ודלא כרב.

ועוד כתב **הריטב"א** דאין ראיה מדברי ר' עקיבא וריה"ג לדברי רב הונא, דאפשר דדוקא היכא דיצא, דהרוצח פשע בעצמו לצאת מעיר מקלטו. אבל התם שבורח בדרך יתכן שיהא חייב עליו. אבל **המאירי** כתב ולא סוף דבר כשיצא, אלא אף מעיקרו [קודם שנכנס לעיר מקלט], שהרי [בסמוך] אמרי' אב שהרג את בנו וכו', ותלי במ"ד מצווה. [ומבואר דב"ד ממנין גואל הדם מעיקרא לרודפו לעיר מקלט, ומותר לו להורגו. ולמ"ד מצווה]. והאחרונים תמהו דאף לרב הונא הוה רק פטור, ול"מ דהוה מצווה להורגו ברוצח בשוגג קודם שיכנס לעיר מקלט. [והו' לעיל דנח' האחרונים אי הוה רשות, או איסור]. [ויש לדחות דמינוי הגואל הדם שאם יתמהמה, ולא ילך מיד לעיר מקלט יהרגהו. וכמ"ש החז"א].

שנא' ורצח, יכול מיד, ת"ל עד עמדו. לא נתפרש בגמ' מה מהני העמדה בדין. והריטב"א ביאר שיהא עדה מתרין בו, שאם יפשע מכאן ולהבא לצאת חוץ לתחום, או אם ירצה לדור שם², שיהא דמו מותר מכאן ואילך לגואל הדם להורגו. [משמע דאחרי ההתראה, ביציאה הב' מותר להורגו]. אבל בחי' הר"ן [סנהדרין מה] כתב שמעמידים אותו לפני ב"ד, והם ישפטו אותו למות על שיצא מעיר מקלטו. [דמתחייב על היציאה הראשונה, אלא דתלי בפסק ב"ד³].

לכדתניא רע"א מנין לסנהדרין שראו בא' שהרג, עד עמדו לפני העדה וכו'. ובגמ' [ר"ה כו.]: איתא דר"ע קאי בדיני נפשות, דבעי' והצילו העדה, וכיון דחזו, לא ימצאו לו זכות. אבל בעלמא מודה דעד נעשה דיין. [וביאריו תוס' דהיינו עדים שלא העידו לפני ב"ד, ובראייה בעלמא אינו נפסל. ודלא כרשב"ם ב"ב קיג: נפסל בראיה]. והראשונים הק' דבסוגיין ילפי' מקרא 'עד עמדו', ואילו התם מוהצילו העדה. ותוס' [שם, וב"ק צ:]: תי' דעיקר הדרשא מהכא, ולא ילפי' מיניה לעלמא, דגדר הדין משום 'הצילו העדה'.

ובגמ' [ר"ה שם, וב"ק צ:]: ר' טרפון חולק על ר"ע, וס"ל דמקצתן נעשו עדים, ומקצתן דיינים. [ואף מי שראה יכול לפסוק ע"פ, אבל מ"מ בעינן שיעידו עדים לפניהם]. והגמ' מק' אמאי לא אמרי' דהדיין יכול לדון ע"פ ראייתו. ובתי' הב' הגמ' מתרצת כשראוה בלילה, דאינו יכול לדון ע"פ ראיית לילה.

והרמב"ן הק' דבסנה' [עח.]: איתא דטריפה שהרג בפני ב"ד נהרג [ולא אמרי' דל"מ בפני ב"ד]. ותי' דהתם כיון דא"א לבוא בפני ב"ד אחר, נידון משום ובערת הרע. [והקוב"ש [ב לט] ביאר דדין בערת הרע אינו בגדר מיתת ב"ד, אלא דין על ב"ד לבער הרע]. ועוד כתב הרש"ש [שם, וכן המאירי שם] דבטריפה ל"צ להפך בזכות.

(ההורגו) בשוגג גולה. לגיר' זו קאי אהורגו. אבל הגר"א מחק 'ההורגו' [וכן ליתא בדפ"י], והריטב"א כ' דקאי איציאה, דאם יצא מזיד נהרג, יצא שוגג גולה, שחוזר לגלותו ואינו נהרג. והריטב"א הוסיף דבין שוגג שסבור שלא יצא מהתחום, ובין שוגג בהוראה שסבור מותר לצאת.

והרמב"ם [ה יא] כתב דאם יצא בשוגג, בין גוה"ד ובין כל אדם גולה ע"י. אבל יצא מזיד, אינו גולה ע"י [וכ"מ בתוספתא]. אבל הערו"ן כתב לפרש דדברי הרמב"ם דכשיצא מעיר מקלטו, דוקא כשהורגו במזיד פטור, אבל אם הורגו בשוגג גולה. דבזה אין מיעוט [ולא הוה מעשה נקימת דם].

אמר אביי מסתברא וכו' שלא יהא סופו חמור מתחילתו. [וצ"ב הך סברא, דהרציחה מחייבתו מיתה, ואילו יציאה מעיר מקלט אינו 'מחייב' דעבירת חיוב מיתה, אלא דנפקע ממנו הצלתו]. והכס"מ [הנ"ל] הביא מדברי אביי דלא כרב [ור"א] דעד עמדו לפני העדה. והרש"ש חלק דאף לדברי רב דבעי העמדת דין, אבל ב"ד דנים אותו למיתה [וכר"ן]. [וי"ל דהכס"מ נקט כריטב"א דמתרין בו, שאם יצא שוב. ובזה ל"ש יצא שוגג].

בנו

ותסברא וכו' לכל אין הבן נעשה שליח. **הריטב"א** כתב אע"ג דאמרי' [סנהדרין פה:] דדוקא

- 1 ולכאור' מוכרח כן, דקודם שגלה ודאי אינו 'מצווה'. וע' מש"כ לעיל דבפשוטו אף אינו רשות, אלא פטור. וצ"ע דהריטב"א סתם בזה.
- 2 ומבואר מלשונו דקאי אתחום, ולפ"ז מבואר דרוצח שקבע דירתו בתחום מותר לגואל הדם להורגו [וכמ"ש המאירי, ודלא כסברת האחרונים]. [אמנם ילד"ח דכוונתו לגור שם, במקום שיצא חוץ לתחום].
- 3 ובפשוטו משמע דהוה חיוב מיתת ב"ד על שיצא מעיר מקלט. וצ"ב וכי נחשב עבירה שיש בו מיתת ב"ד [וחזו"א סנהד' יט תמה בזה]. וילד"ח דב"ד פוסקים מצוות גואל הדם.

עשה תשובה, דאם אינו עושה מעשה עמך נעשה שליח. אבל הכא הרג שוגג, ושפיר עושה מעשה עמך. אבל הרמב"ם [א ג] כ' דין זה ברוצח במזיד [שנהרג ע"י פסק בי"ד, ומצווה ביד גואל הדם]. [וע"ע בסמוך דהקרי"ס ורע"א הביאו את דברי הרמב"ם באופ"א]. והאחרונים ציינו דדעת הרמב"ם [ממרים ה יב] דכשאינו עושה מעשה עמך אסור להכותו, אלא שאם הכהו פטור¹.

והחז"א [סנהד' יט ד] כתב דלדעת רש"י [סנהדרין הנ"ל] כיון דהבן אינו גואל הדם של אביו, מעמידין גואל הדם אחר.

הא בבן בנו. פרש"י דאינו מוזהר בכבודו². והמהרי"ק [שורש ל, ובדפ"י מד, הו' ברמ"א יר"ד רמ כד] הביא מסוגיין דאין חיוב כיבוד אבי אביו³, דלא נאמר בני בני כבנים אלא לענין פריה ורביה [יבמות סב:]. וכתב דמ"מ יש בזה מצוה קצת. אבל הרמ"א [שם] חלק דחייב בכבודו, אלא דחייב בכבוד אביו טפי⁴.

והיד אברהם [בגליון השו"ע שם] כתב לחלק דהיכא דאביו קיים, מחייב בכבוד אבי אביו [מחמת דאף האב חייב בכבודו]. ואילו בסוגיין האב נהרג, ומש"ה פקע החיוב כבוד לאבי אביו.

ובדרשות הראנ"ח הביא דתלי' בגירס' בסוגיין, דלגיר' דידן 'אלא', למסקנא לא תלי בדין גואל הדם מצווה או רשות. אבל אי לא גרסי' 'אלא', קאי דוקא למ"ד מצוה, ומש"ה הותר לבן הבן להיות גוה"ד, אבל משום רשות לא הותר להרוג את אבי אביו. [והחז"א כתב דמש"ה הביא הרמב"ם דין זה בהריגה במזיד ע"י בי"ד, דהוה מצווה. אבל בשוגג ק"ל כר"ע דרשות, ופשיטא דאסור להכאות אביו].

אבל ר"ח כתב דאם הרג את בן בנו, בנו נעשה גואל הדם להרוג את אביו. אבל אם הרג בנו אין האח נעשה גואל הדם. ולפ"ז החילוק בין בן בנו לבנו בדיני גואל הדם. ולא שייכא לקו' הגמ' דאינו נעשה שליח להרוג את אביו. [והחש"ל בהג' תמה על דבריו. ולכא' גרס באופ"א]. [וע' מרכבת המשנה ע"פ הירושלמי].

והרמב"ם [א ג] כתב דאם הרג בנו הרי בן הבן הורג אבי אביו, שהרי הוא גואל, ואם אין לו בן האח אינו נעשה גוה"ד להמית את אביו, אלא בי"ד ממתים אותו. והקרי"ס ביאר סברת הרמב"ם דהאח אינו גואל קרוב אצל אביו, ומש"ה אינו הורגו. אבל היכא דהוה 'גואל', הורג אף את אביו. והביא ספרי זוטא [לה כב] לפי שנאמר כבד את אביך הרי מי שהרג את בנו מניין שבנו מותר בו ת"ל גואל הדם הוא ימית וגו'.

וכן דייק רע"א בדברי הרמב"ם דהטעם דהאח אינו הורגו, משום דאינו 'גואל', הא לא"ה נעשה. וביאר דהרמב"ם איירי במזיד, ואינו עושה מעשה עמך, ומש"ה הבן נהיה שליח וגוה"ד. [ולפ"ז בעשה תשובה אסור].

אבל החז"א [סנהד' יט] נקט דכוונת הרמב"ם דהטעם משום דאינו נעשה שליח לאביו, ודייק הא לא"ה האח היה נעשה גואל הדם, ואף דאביו קרוב יותר. [ע' בסמוך].

והרמב"ם [א ב] פסק דכל הראוי ליורשו נעשה גוה"ד. ורע"א הק' דבסוגיין שהרג בנו, מבואר דראוי לבן להיות גואל הדם, ואף דאביו יורשו. ות"י דמשכח"ל שהאב הרג את אמו שגירש, והבן הוא יורש אמו⁵.

אבל החז"א דייק דהרמב"ם נקט דאוי ליורשו שהרי אמרי' בסוגיין דהאח נעשה גואל הדם, במקום אביו. אלא תלי בקורבא שראוי לירש [דהיינו אב, אם, בן, בת, אח, אחות], אפי' כשיש קורב יותר, ואינו יורש בפועל. וכן הדין נוהג שאין דין הירושה גורם אלא חס לבבו. ואע"ג דגם דודו ובן דודו יורשים כשאין קרוב יותר, היינו משום משמוש. אבל ו' קרובים משום עצם קורבתם

1 ולפ"ז הגידון משום הכאת אביו. [אבל בדברי רש"י מבואר דהגידון בסוגיין משום כבוד [או מורא], דשליח בי"ד הו' היפך כבוד ומורא].

2 ובדרשות ראנ"ח [תולדות] כתב דכבוד זקנים קרוב להנאה, דיח לו שכר במה שכיבד אם מעט ואם רב, כיון דאינו מוזהר על כבודם.

3 ועפ"ז פסק דאינו חיוב לקדיש יתום [לדחות שאר חיובים].

4 וכמ"ש רש"י [בראשית מו א] 'לאלקי אביו יצחק', דחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו.

5 ומשמע לפ"ז דהרמב"ם לא איירי באופן של הסוגיה.

6 [והחז"א כתב דאף דאינה יורשת את הבן, מ"מ הבן יורשה, וראוי להנחיל נחשב ג"כ ראוי לירושה].

יורשים [והוכיח מסוגיין דאח יורש מצד עצמו, אף בלא דין משמושי].

שדינ

הכל הולך אחר הנוף. הריטב"א העיר דלא מיייתנן דנח' התנאים [ב"מ קיח:]: לענין ערלה [ועוד נפק"מ] אי שדינן נופו בתר עיקרו². דהתם הטעם דיני הפרי משום יניקתו אי בתר עיקרו או אורו. ואילו בסוגיין לענין הנוף, אפי' של אילן סרק, איזה חשוב נידון שהוא מקומו.

ערי מקלט בדירה תלה רחמנא, בנופו מיתדר. פרש"י ונופו ראוי לדירה יותר. והריטב"א הק' והא התחום קולט, אע"ג דאינו ראוי לו לדירה³. ותי' דמחילות ראויות לדירה⁴, אלא גזיה"כ שלא ידור אלא בעיקר העיר. אבל עיקר האילן אינו ראוי כלל לדירה.

תוד"ה אילן. וי"ל דמירי שענפיו מועטין שאין בהן ד' וכו'. והתוס' שאנץ תי' דהנוף מופרד מחבירו, ורואה אוריר ירושלים יותר⁵.

בא"ד עי"ל וכו' אוריר ירושלים כירושלים. והמהרש"א ביאר דרך לגבי גגות העזרה אמרי' כן, אבל קדושת ירושלים הוה אף בגגות [ודלא כרש"י פסחים שם]. והמשנ"ל [שגגות יא ד] תמה דבגמ' פסחים שם מבואר דאף לגבי אכילת פסח אמרי' כן. והתוס' שאנץ וריטב"א ביארו דבפסחים וקדשים החמירו בכך, ולא במעשר הקל.

אמר רב כהנא הא ר' יהודה. ומתני' דעיר מקלט ר' יהודה, ורבנן פליגי. וכן מבואר בגמ' [בע"ב]. והרמב"ן וריטב"א כתבו דהול"ל 'אלא' אמר רב כהנא, אלא דרך הגמ' כן.

דף יב:

אימור דשמעת וכו' לחומרא. תוס' [ד"ה אימור] בי' דמסתבר דהוה חומרא בעלמא. והרמב"ן הוסיף דבשלמא מעיקרא ס"ד דהוה מדאורייתא, דילפי' גזיה"כ בעיר מקלטו 'ישב', ובעיקר לא מיתדר. אבל השתא דא"ר כהנא דר' יהודה קאי אף אמעשר ע"כ דהוה חומרא בעלמא [ומשמע דהוה מדרבנן].

אבל הריטב"א כתב דמדנקט ר' יהודה לענין מעשר לחוד אלמא מספקא ליה, ואזיל בתרי' לחומרא.

ולכל הני פי' הגמ' חוזרת מהא דנקטו מעיקרא דמהני שדינן מדינא אף לקולא. ועוד פי' הרמב"ן דאף לת' דרב כהנא נח' רק לענין מעשר, אבל תי' הגמ' לרבנן לחלק בין עיר מקלט למעשר קאי. ובזה מקשה הגמ' דמשמע בברייתא דנקט לה דומיא דירושלים. והגמ' מקשה דלענין מעשר ע"כ הוה חומרא [דל"ש סברת מיתדר], וא"כ ה"ה בעיר מקלט. ובזה רבא תי' דאף רבנן לא ס"ל סברת נופו מיתדר, אלא דנח' לענין דרגא לנופו. ורב אשי חזר דהמשנה רבנן, דס"ל דבנופו מיתדר, בין לקולא ובין לחומרא. והברייתא ר' יהודה דבתר נוף לחומרא בין עיר מקלט ובין מעשר. וכתב דלהאי פי' מתני' כפשוטו אחר הנוף. וסיים אעפ"כ אינו נכון⁶.

גבי מעשר לחומרא. [ולרש"י כ"ה מסקנת הגמ' לרב אשי דמהני לחומרא]. ופרש"י דלענין מעשר אזלי' לחומרא, דאינו נפדית, ואינה נאכלת בלא פדיון. ופרש"י [ד"ה עיקרו בפנים] אא"כ פדאו מקודם שנכנס. והתו"ט [מעשרות ג י, צוי' בב"ח] כתב כלומר דאינו יכול לאוכלו, אא"כ פדאו בעוד שלא בא לנוף⁷. ורע"א [שם] הק' מנל' לרש"י הא, טאמאי לא יפדה ויאכל ממ"נ, דלפי הא דדינו לחומרא דלא כירושלים מהני הפדיון, ואם נתפוס

1 [וע' ב"י חר"מ רנג, שות רעא קלח, רמב"ן עה"ת. ואכ"מ].

2 אבל רש"י בע"ב ציינו.

3 וכע"ז הק' הרש"ש דאינו רשאי לדור בתחום. [וע' אבה"א].

4 משמע דמקום דאינו ראוי למחילות אינו קולט. [ואף דגדר קליטת תחום, דנטפל לדיורי העיר. בעינן שיהא ראוי לדירה במקום הזה].

5 ובתוס' ר"פ מבואר דהוה תי' אחר מתוס'.

6 דהעיקר חסר בשקלא וטריא בגמ'.

7 [התו"ט] קאי אדברי רב אשי, דאף נוף שדינן בתר עיקרו לחומרא. ובדברי רש"י כאן הול"ל קודם שנכנס לעיקרו].

החומרא דהוה כירושלים יאכל בלא פדיון. ומגלן דאזלי' בתר תרי חומרא דסתרי אהדדי².

דרגא לנופו. והרמב"ן [בתר"ד, וכן ריטב"א] ביאר דסברת ר' יהודה דכיון דשדינן, נחשב דאף העיקר בחוץ. ולא נחשב קולא כיון דהוא עומד בחוץ. ורבנן חלקו דלא שדינן עיקר בתר נוף לקולא כלל³.

ובפשוטו מבואר כאן דאסור לרוצח ליכנס לתחום העיר מקלט להרוג הרוצח. אלא דהמח' משום ששדינן העיקר, להחשב דאף העיקר בחוץ. אבל **הערול"ג** כתב דבשעת הריגה, אסור שהגואל הדם יהא בתוך העיר, והביא דדרשי' ומצא אותו גואל הדם מחוץ וגו', מכלל דאף הגואל הדם עומד בחוץ.

רב אשי א', אף אחר הנוף. דעת **רש"י** דשדי' לחומרא הנוף בתר עיקר, וכן העיקר בתר הנוף. וכ"פ **הרמב"ם** [ח יא], וביאר **הכס"מ** דפסק כרב אשי וכו' יהודה. [ועי' בסמוך]. ו**תוס'** **ושא"ר** חלקו דשדינן רק עיקר בתר נוף, ולא להיפך.

והר"ש [מעשרות שם, והו' בתוס' שאנץ] פי' עוד דרב אשי בא להעמיד את תי' הגמ' לחלק בין עיר מקלט למעשרות⁴, והברייתא דירושלים אחר הנוף פי' לפי החומה, בין בנוף ובין בעיקר תלי בחומה. [וכ"כ **הרמב"ן** בפ' האחרון הנ"ל, ודחה].

והכס"מ הק' על הרמב"ם אמאי שבק רבנן [דהולכין אחר הנוף מדינא], ונקט כר' יהודה [דלקולא]. ו**רע"א** תמה על הכס"מ דאדרבה לרבנן לא שדינן עיקר בתר נוף כלל. [וסתם משנה כר' יהודה]. והכס"מ נקט כפי' האחרון של הרמב"ן, דרבנן ס"ל שדינן מדינא.

והכס"מ כתב דשמא משום ספק נפשות. וה**מנח"ח** [תי יד] כתב דעפ"ז מתיישב דיוק לשון הרמב"ם דברישא לא כתב דנהרג עליו, דשדינן מהני דאסור להרוג, אבל הגואל"ד אינו נהרג עליו. אבל הק' דבסיפא מבואר ברמב"ם דגואל הדם נהרג עליו, ולדברי ר' יהודה אזלי' לחומרא אף בזה, ומ"ש. וצ"ע. אבל בשיע' **הרש"ר** כתב דכיון דהוכרע הדין מחמת חומרא דמציל, ממילא נהרג עליו. דהוה תולדה מהדין ספק נפשות להקל [הו' לעיל יא:5].
והרמב"ם כ' ד'תחת' הנוף נקלט [וכ"כ לענין מעשר, מעש"ש ב טו]. ודלא כ**שא"ר** דקאי תוך הנוף. [ע' ערול"ג].

גולה משכונה לשכונה. **פרש"י** דמהעיר אינו רשאי לצאת מפני רציחה ראשונה. וה**מנח"ח** [תי יז] כת' דבפשוטו אילו יצליח להגיע לעיר מקלט אחר רשאי. [כגון אם יש עיר מקלט אחר שתחמומו מובלע בתחום עיר מקלט זה⁶]. אבל דן דאפשר דיש גזירה"כ שישב דוקא בעיר מקלט הזה שגלה לשם. ונסתפק האם מש"ה נימא דהותר דמו, כשהלך לעיר מקלט אחר [בהבלעה].
והמאירי הביא י"א שהגולה משכונה לשכונה אינו יוצא מאותה שכונה שגלה לה. וי"א שיכול לצאת לכל העיר, חוץ מהשכונה שהרג בה.

תוד"ה פלכו קולטו. וי"ל דאם גולה מעיר לעיר יהא רשאי לילך בכל העיר. ו**תוס' שאנץ** ו**תוס' ר"פ** הוסיפו דלפ"ז עצה טובה קמ"ל. ועוד תי' **תוס'** [זבחים קיז, ו**תוס'** שאנץ] דלכתחילה גולה מעיר לעיר. אבל **תוס' ר"פ** הק' דכיון דהוה מדאורייתא, האין נימא דהוה רק לכתחילה⁷. והוכיח דהוה רק עצה טובה.

והערול"ג חקר מי שבא ממקום אחר, והרג בעיר מקלט, האם יכול לגלות לשם [דעוקר עצמו מביתו], או דל"מ גלות במקום ההריגה.

- 1 [ואפשר דהוה גזירה שמא יפדנו בעיקר, ואח"כ יאכל בנוף [או להיפך], באופן דל"ש ממ"נ. וקצת משמע כן בלשון התול"ט].
- 2 ועוד העירו דמבואר [ע' לק' יט] דאף היכא דא"א בפועל לאכול את המעשר [כגון טומאה דרבנן], מותר לפדותו. ומ"ש הכא. [וצ"ל דנחשב חלק מירושלים, ואף דבמקום הזה א"א לאכול, שדינן להחשב בפנים, וכשיכנס יותר יוכל לאכול].
- 3 וה**ריטב"א** כתב דדוקא בחצים יכול להורגו, אבל בחבוריו לא, שמא יגרר להרגו אף בפנים.
- 4 וכ"כ **הר"י מלוניל** דשדינן עיקרו בתר נופו בין לקולא ובין לחומרא, ורשאי להורגו. [ולא נתפרש האין מתיישב הסוגיה].
- 5 והעירו דזה שייך רק אי הוה גדר ספק, אבל אי הוה תקנ"ח של חומרא ל"מ.
- 6 א"נ ע"י מחילה שבין עיר מקלט לעיר מקלט [ומסתבר דמיערה אזלי' בתר פתחה, ע' פסחים פו, והכל נחשב כמו בתוך עיר מקלט]. ועוד יל"ד כגון שיצא בשוגג, האם מחוייב לחזור לעיר שהיה בה.
- 7 וכע"ז הק' **הראשונים** בכ"מ דל"מ לכתחילה בדאו'. [אבל האריכו דבכ"מ מצאנו דין לכתחילה ובדיעבד. ואכ"מ]. אמנם יל"ד דהכא הו' דין בישיבת גלות, לעבור לשבת במקום אחר. ול"ש לדין קליטה [וכמ"ש החזו"א לענין ישיבה בתחום]. והתור"פ לא ניחא ליה בזה.

אבל הרמב"ם [ז] כתב דבן לוי שהרג במדינתו, גולה למדינה אחרת מערי הלויים. ואם הרג חוץ מערי הלויים, וברח לעירו קולטו. [משמע דאם הרג בפנים, אינו נקלט כלל].

דף יג.

מעלים היו שכר וכו' דר"י, ר' מאיר אומר לו היה מעלין. פרש"י שוכרים בתי הדירה. ותוס' פי' מס וארנונא. וביארו דתוס' פליגי דהלויים אינם חייבים לתת להם לדור בבתייהם [אלא בשכר]. ולדעת רש"י מחוייב להניח להם לדור שם. ועי"ז הוה כבני העיר, ומחוייבים כל דיני מס וארנונא.

ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו. האחרונים דנו האם הו' נידון שיפקע זכותו לשררה, או דהוה דין להורידו מגדולתו. והצפנת פענח נקט דהיינו דוקא לשררה שכבר היה לו, אבל מכאן ולהבא יוכלו למנות.

ותוס' [יומא יג.] כתבו דפרנס על הציבור, שעבר מחמת אונס, כשיעבור האונס יחזור לשררתו. והמרדכי [ב"ב תקלג] הוסיף דלא גרע מרוצח [דסוגיין], שחוזר לעבודה ולשררה שהוחזקו אבותיו לר"מ, ואפילו ר' יוסי דפליג, שאני התם דכתיבי קראי, שעשה עבירה. אבל האי דלא עבד עבירה חוזר.

אבל הריטב"א כתב דלכו"ע אין ממנין אותו לשררה מכאן ולהבא, אלא משום דהוחזקה משפחתו. והריטב"א כתב דדוקא בשפיכות דמים או נמכר לעבד עברי, שהם דברים חמורים ומאוסים מאוד, אבל בשאר עבירות כל שחזר בתשובה שלימה ממנים אותו. ואפי' מומר שחזר בתשובה שלימה.

והריטב"א הביא כע"ז מדברי תוס' [מנחות קט., סוטה לט., תענית כז. עי"ש] דמומר שחזר בתשובה יכול לישא כפיו, ואף דכהן שהרג את הנפש אינו נושא כפיו.

והמג"א [ס"ס קנג] כתב דמי שעבר משורתו מחמת עבירה שעשה, אפי' בשוגג, שוב אינו חוזר. [ע"פ דברי המרדכי הנ"ל]. והמשנ"ב [קנג קטו] הביא דהא"ר מסתפק דדוקא רוצח. והמשנ"ב ציין לדברי הריטב"א².

למה שהחזיקו אבותיו. והריטב"א כתב דאגב אורחין קמ"ל דכל שהחזיקו אבותיו במינוי ושררה³, אם הבן ראוי לכך, קם תחת אביו. ואצ"ל דאם מינוהו בשום מינוי בלא קביעות זמן, דאין מסלקין אותו אלא בטענה. והביא בשם רבו ה"מ בשם רבו הרמב"ן דילפי' לה מדכתיב למען יאריך ימים עלל ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל, כל משימות שהם בישראל יהיו לו ולבניו [ע"פ הירושלמי הוריות ג ב גבי מלך].

הדרן עלך פרק אלו הן הגולין

- 1 כדאי' [שם] גבי כה"ג, דק"ל כר' יוסי [הו' לעיל יא.] דראשון חוזר לעבודתו. [וכתבו תוס' דנוהגין כבוד גם בשני]. [ומשמע בתוס' דקאי אף כשעבר לזמן גדול. ודלא כתוס' רא"ש הוריות ותוס' נזיר מז., הו' לעיל].
- 2 ויל"ד דלדעת הריטב"א דהוה איסור למנות בעל עבירה, ודאי ל"ש במי שעבר פעם א' שום עבירה בשוגג. ודוקא ברוצח. אבל המג"א נקט כדברי המרדכי דהוה סברא בהורדה, דהורדה מחמת עבירה איבד זכותו.
- 3 והקוב"ש [ב"ב נט] הביא דבגמ' [ב"ב יב:] משמע דמר בר ר' אשי לא היה יורש ריש מתיבתא מאביו. וכ' לחלק דדוקא מינוי של שררה, ולא במינוי של תורה. [ושוב הביא שהיה ריש מתיבתא אחר בינתיים. ובמקום שהבן לא היה ראוי ליירש, ועבר לאחר, אינו חוזר לבן].
- 4 אבל המרדכי [מגילה תתלד, הו' בפוסקים ס"ס קנג] כתב דזכות גלילה ויין הבדלה הוה למי שמרבה לשלם, דל"ש ירושה אצל מצוות. ועי"ש בביאור דהביא אחרונים דתליא במנהג.

פרק ואלו הן הלוקין

תוד"ה ואלו. בקו' דחק למצוא בהם חידוש. וע"ע תוס' ר"פ וריטב"א [במשך הפרק] מש"כ החידוש. והרמב"ם [סנהדרין יט] מנה כ"א לאוין שיש כרת, וי"ח חייבי מיתה בי"ש שהן בל"ת, וקס"ח לא תעשה שלוקין עליהם. כל הלוקים ר"ז.¹

רש"י ד"ה אלמנה. שנתאלמנה מאיש א' ונתגרשה מאיש אחר. אבל אם נתגרשה [והחזירה] ונתאלמ', אין איסור אלמנה חל ע"א גרושה.

בא"ד ב' שמות, ששתיהן מפורשות. הריטב"א פי' דכוונת רש"י דאינו לאו שבכללות, דכל שהאיסורין מפורשין בכתוב, כמאן דכתיב 'לאו' אכל א' [כריתות ה.].

ממזרת. הריטב"א פי' דס"ד דרך ממזר אסור, ולא ממזרת, קמ"ל מום זר, ואף נקבות בכלל [יבמות עח.].

ונתינה. פרש"י ומלקות משום לא תתחתן בם. והראשונים ציינו דרש"י [כתובות כט.]. כ' דדוד גזר, ואסור מדרבנן.² ותוס' [כתובות שם] כתבו ד"ל דבמשנה נקט נתינה אגב ממזרת [וכמו חלוצה אגב גרושה]. אבל הרמב"ן דחה דא"כ ליתני ממזרת ונתינה אין חיוב אלא א', דומיה דחלוצה. ועוד מה ענין נתינה לממזרת דנקטו אגב. והריטב"א כת' דדור ראשון נאסרו מדאור', וגזרו מדרבנן לדורותיהם. [וכ"ד הרמב"ן יבמות עח.].³

תוד"ה גרושה. וזה אינו, דהא אמרי' חלוצה דרבנן, אגב גרושה.⁴ והרמב"ן הביא דכע"ז בכ"מ הוזכר חלוצה אטו גרושה.⁵ והביא כע"ז איתא בירושלמי [ברכות ב ד, ומגילה ב ה] דהא דנתן 'חרש' שיגרת לשון הוא.

והתנ"י [יבמות מד.]. כתב לפרש דהמשנה קאי לדעת ר' עקיבא דאחות חלוצה הוה כאחות אשתו מדאו', דהכתוב קראו ביתו, וה"נ חלוצה אסורה לכהן מדאורי'.

והרע"ב [יבמות ט ג] הביא מכאן דחלוצה אסורה לכה"ג מדאורייתא. [וצ"ב דבלא"ה הוה אלמנה⁶]. והתנ"י שם האריך לתמוה עליו.⁷

בא"ד מכת מרדות דרבנן, ובהא וכו' לוקה בה מלקות דאורי', ולא לקי מכת מרדות דרבנן. והמשנ"ל [איסור"ב יז ז] הביא מדברי התוס' דהיכא דיש במעשה א' מלקות דאורי', וגם איסור דרבנן, אין לוקה מכת מרדות.⁸ [והמנח"ח קמה ה] הביא דברמב"ם מבואר דפליג ולוקה]. אבל הפרמ"ג [פתיחה כוללת ח"א כח, ושושנת העמקים ט] ביאר דכוונת התוס' דכיון דסמכו לאיסור חלוצה אקרא דו'אשה, ומחד קרא נפיק, עשאו כעין של תורה. אבל עבירות חלוקות לקי.

רש"י ד"ה נותר. ואזהרת פיגול וכו' כי קדוש הוא וכו' כל שבקדש פסול, בא הכתוב ליתן ל"ת על אכילתו. ותוס' [פסחים כד, ותוס' ר"פ כאן, ורמב"ן יג, וריטב"א יד: הק'] דהוה לאו שבכללות, ואין לוקין אלאו שבכללות. ות' דכתיב בקרא להדיא אנותר. וילפי' פיגול בגזי"ש עון עון. ומ"מ הק' דבגמ' [לק' יח:] משמע שלוקה אהך לאו לחוד. [וכה"ק תוס' יח, ע"ש תי']. ועוד הביאו הרמב"ן וריטב"א תי' דאמרי' [שם] דליחודי לאו לחטאת שנכנס דמיו שלוקה. והוה דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל ללמד, וגלי דכולן לוקין. [והרמב"ן דחה].

והחז"א [ליק' כג] הק' דנתן [כריתות יא:] האוכל פיגול ונותר בהעלם א' חייב ב'. וכתב דהחטאת בא מחמת

1 המהרש"א כת' דאינו בקונ' לפנינו. אבל המהר"ם פי' דכוונת התוס' מדטרח לפרש טמא שאכל הקודש, דכוונתו דחידוש המשנה אף דאזהרה אינה מפורשת לוקה.

2 סימן 'לקו זדים'. וי"ג ילקו 'זרים'.

3 ותוס' [שם] תלו דלל"ק דרבא [יבמות עו.] ודאי הוה דרבנן [וע' בעה"מ ושאר יבמות שם]. ואכמ"ל.

4 ודעת הראב"ד [הו' שם] דאותם שנתגיירו לשם גירי אריות אסורין מדאור' [אף דחל הגירות]. אבל אם חזרו ונתגיירו, אסורין מדרבנן.

5 והרמב"ן ביאר דהתנא נקט להו לאו דוקא, דחיישי' דאם לא יזכיר דיטעו התנאים, אגב דרגילים להזכירו. ותנא סיפא [דאינו לוקה ב'] לגלויי ארישא דלאו דוקא.

6 וציין לעיל ב. [ועי"ש ברמב"ן, ומש"כ דדעת הרמב"ם דלוקה, ועי"ש רע"א], וכן סוטה מד, וכ"מ יבמות פה:.

7 [ואפשר דנפק"מ באלמנה מהאירוסין, לענין עשה דוחה ל"ת. וחלוצה נחשב לאו ועשה. א"נ ב' לאוין]. והרע"ב הוסיף דאע"ג דלכהן הדיוט הוה מדברי סופרים, עשאוה כשל תורה [משמע דהרחיבו הך איסור דכה"ג. ומש"ה תקנו כעין דאור'].
8 והאחרונים דנו באופן שהיה מזיד על האיסור דרבנן, ושוגג על הדאור', לכאור' לקי. [ודנו להעמיד את הרמב"ם שהביא המנח"ח כה"ג].

חיוב כרת, ומש"ה אף דהוה מאזהרה א' כריתות מחלקין. ושוב דחה דכיון דילפי' מגז"ש נחשב לאו בפנ"ע, ולאיון מחלקין. [והביא כן מהגמ' כריתות ג:, אבל הק' מהגמ' סנהדרין נד:].

רש"י ד"ה מעשר שני שלא נפדה. והוא אוכלו חוץ לירושלים. [האחרונים העירו דרש"י פי' כמקשן לק' יט:, אבל למסקנא יט: איירי בטמא].

רש"י ד"ה הקדש שלא נפדה. אזהרתו וכו' חטא חטא מתרומה¹. ורש"י [שבועות כד:]: דחה דאין ללמוד מקרא ד'וכל זר לא יאכל קדש', דקאי בתרומה. ו'וזר לא יאכל כי קדש הם' קאי דוקא בקדשים הנאכלים [כדאי' לק' יח:], ומעילה ל"ש בדבר דיש היתר לכהנים. אבל תוס' [שם] כתבו ד"ל דכיון דעיקר הקרבן נאכל, אף החלב [שאינו נאכל, ויש מעילה] עובר בלאו זה. ועוד הביאו האחרונים דיש אופנים שלוקה על הקדש משום בל יחל [ע' נדה מו:].

והרמב"ם [מעילה א ג] למד אזהרת מעילה מ'לא תוכל לאכול בשעריך' [ע"ל יז:]. והראב"ד השיג דילפי' היא בתרומת הקדשים לא תאכל.

דף יג:

שאם עשו תשובה בי"ד של מעלה מוחלין³. פרש"י דמש"ה לא נחשב ב' רשעיות [ע' בסמוך]. [והגמ' בסמוך מק' השתא מיהת לא עבדי תשובה. ורבינא [בסוף העמ'] תי' דלא פסיקא מילתא. ודעת ר' חנניה ב"ג [במשנה כג.] דחייבי כריתות שלקו, נפטרו מחיוב כרת. והגמ' [כג:]: מביאה דחלוקין עליו חביריו [והוכיחו כן ממגילה ז: ע"ש, והגמ' דוחה]. [והרמב"ם בפיה"מ כג:]: פסק כר"ח ב"ג דכיון דלקו, מלקות עם התשובה פוטרים מכרת. והערו"ל⁴ תמה דמשמע דמלקות לחוד פוטרי.

והבעה"מ [ג: בדה"ר] הק' אמאי לא הביאו [לק' כג:]: מדברי ר"ע, דדוקא עשו תשובה נפטרו מכרת. אבל במה שלקו לא נפטרו, ודלא כר"ח ב"ג. [וכ"כ הריטב"א [כג:]: דר' ישמעאל ור"ע פליגי אר"ח ב"ג].

והבעה"מ דחה דיל"פ דכוונת ר"ע שאם עשו תשובה בי"ד של מעלה מוחלין, אפי' לא לקו. ואף ע"י מלקות פטור מכרת.

והמלחמות חלק [דכוונת ר"ע] דמשום כדי רשעתו יש לנו לומר דנידון בחמורה [וכמו חייבי מיתות בי"ד], וכרת פטור מלקות. ובזה תי' ר"ע דחיוב מלקות עיקר, דהוה חיוב גמור [שא"א להפטר ממנו], אבל כרת אינו עונש גמור.

והחז"א [ח"מ כ] ביאר דסברת הבעה"מ דקוש' ר"ע דמשום כדי רשעתו אין לו ללקות, דנמצא עכשיו אנו מחייבין ב' עונשין [אף דע"ז נפטר מהשני]. ולענין הנידון חיוב מלקות ל"ש לסמוך דע"ז יבוא לו כפרה. ובזה פליג הרמב"ן דע"ז נפטר, א"כ לרחב"ג ל"צ סברת ר"ע.

תוד"ה רבי יצחק. לר' יצחק לאו בכל כרת ל"ל. ורש"י [יבמות נה.] כ' דס"ל דכרת בעי אזהרה [ודלא כגמ' בסמוך].

והאחרונים דנו לר' יצחק האם הלאו שיש בו כרת, אין לוקין עליו [וכ"מ לדעת רש"י]. או דחיוב הכרת פטור ממלקות.

והצל"ח [פסחים כט.] נקט לדעת ר' יצחק, האוכל חלב מתחייב מלקות בכל שהוא [לר' שמעון דכ"ש למכות], שהרי מתחייב כרת רק בכזית. [ועפ"ז דן האם אף כשאכל כזית לוקה על משהו הא', או דהוה כעקירה צורך הנחה. ואחרי השלמת השיעור מתחייב על כולו].

- 1 אבל תוס' [שבועות] הק' דבגמ' [כריתות ד.] משמע דעיקר אזהרה ילפי' קודם גז"ש.
- 2 והחז"א [ליק' כג] כתב [דנפק"מ] דהנהנה מקדשים אין לו אזהרה, וחייב קרבן [אשם מעילה]. וילפי' איסורו מכלל חיובו. [ויל"פ דהנידון בסוגיין על חטאת, דחייבי כריתות. ואשם מעילות ל"מ דבעי מעשה].
- 3 אבל בגמ' [יומא פו. הו'] בשערי תשובה ד [ו] איתא דעבר חייבי כריתות תשובה ויוה"כ תולים, ויסורין ממרקים [והכפרה ע"י מיתה]. דתשובה אינה מכפרת על עבירת חיוב כרת, אלא תולה מהעונש.
- 4 ובחייבי מיתות בי"ד, אף אם עשה תשובה נהרג, ובדיני אדם ל"מ תשובה לתלות [וכן חילק תוס' סנהדרין עא: בהא דגרים נענשים על שלא קיימו ז' מצוות, דיש חילוק בין דין בי"ד ובדין שמים]. [אלא אמרי' דמהשמים יסבבו להצילו. או שיענש לתקן את מציאות החטא שבעבירות חמורות]. והנוב"י [או"ח ק לה] הק' האיך נענש, הא עכשיו הוה צדיק גמור. ותי' דהוה גזיה"כ שאלמלא כן בטלו עונשי התורה, דהבי"ד אינם יכולים לדעת אם שב בלב שלם. [ויל"ד דבסוגיין אמרי' דמלקין אותו, משום דשמא יפטר מהכרת. הא ממ"נ אילו יפטר מהכרת, אינו ראוי אף למלקות. אלא דאנן לא ידעינן. וממ"נ האיך לוקה].
- 4 אבל תשובה לחוד אינו פטור מכרת. ובפשוטו היינו דלא כר"ע. ויל"ל דאף דאין לו כפרה, מ"מ לא יענש. א"נ ר"ע קאי בתשובה גמורה.

[אבל בגמ' כתובות לה: משמע דלר' יצחק דאף אילו שגג בכרת שבו, ל"ש חיוב מלקות, וגרע מחייבי מלקות שוגגין].

א"ה חייבי עשה נמי. [נלמד מ'הפלה לעשות' דלוקה]. והריטב"א ביאר בשלמא לדידי מכותך ל"ש למלקות.

א"ה לאו שאין בו מעשה נמי, לעשות כתיב וכו', השתא דאתית להכי כולו נמי וכו'. רש"י [סנהדרין י]. כתב דלאו שאין בו מעשה אין לוקין, דילפי' [בסוגיין] 'לעשות', והפלא ד' את מכותך. והרמ"ה [שם] דחה דמסקנת סוגיין דילפי' מלאו דחסימה.

ותוס' [ב"מ צ:]: הק' האיך ילפי' מלאו דחסימה, הא אף בחסימה לר"ל [שם] חסמה בקול חייב, דעקימת פיו הוה מעשה. ותי' דילפי' מעיקר חסימה דיש בו מעשה. ועוד תי' דר"ל ס"ל כאידך תי', דילפי' מ'לעשות'.

ותוס' [שם ד"ה ר' יוחנן, ועוד מקומות] חילקו דדוקא לענין חסימה אמרי' דדיבור הוה מעשה, דדיבורא מתעבד מעשה. ועוד כתב ח"ה [שכירות יג ב] דכיון שיש מעשה גמור בחסימה, מש"ה מתחייב אף במעשה כל דהוא. אבל לאו שעיקרו בדיבור, שא"א בו מעשה אלא דיבור, הדיבור לא נחשב מעשה. [ע"ש בלח"מ].

והדברי' [כ ו,ח] חידש דיש ב' גדרים בלאו שאין בו מעשה, דילפי' דומיה דחסימה דבעי שיהא מעשה בעיקר הלאו. ומלבד זה בעינן שיעבור על הלאו במעשה, משום דדרשי' לעשות [אף למסקנא]. [ובזה ביאר סברת המגיד משנה הנ"ל, דבעינן שיהא מעשה בעיקר הלאו, דומיה דחסימה. אבל מדין 'לעשות' סגי במעשה כל דהוא].

השתא דאתית להכי. הריטב"א הק' א"כ אף חייבי כריתות, אינו דומי' דלאו דחסימה. ותי' דאיכא חד קרא דמרבה [והפלה] וחד קרא למעט. ועוד תי' אטו משום דאית ביה חומר כרת מגרע גרע.

ור"ע מ"ט כד רשעתו וכו'. האחרונים הביאו דמבואר בסוגיין דהפטור כדי רשעתו הוה בב' עונשין על עבירה א', ודלא כמ"ש המהר"ם [ב"ק ד]. דכדי רשעתו אינו פטור שלא יתחייב מיתה וכופר, דתרווייהו על הרציחה. וגדר כדי רשעתו שייך בזורק חץ וקרע שירים, דהוה מעשה בפנ"ע. ויש שדנו דבזה פליג רבא [לרש"ש ע' בסמוך]. [וע' מש"כ האבי עזרי מעילה א ג]. והאחרונים דנו ד"ל דהוה ב' גדרים פטור, דגדר קים ליה ב"מ הוה גדר 'פטור', אבל בב' עונשין על עבירה א' הוה גדר גילוי, דלא חייבה תורה ב' עונשין¹. [ע' אבי עזרי סנהדרין יח].

והריטב"א הק' דכיון דהטעם משום כדי רשעתו, א"כ היכא דליכא חיוב מיתת ב"ד ילקה. [לכא' כוונתו למ"ד דחייבי מיתות שוגגין לא נפטרו ממלקות². ונח' בזה ר"י ור"ל [חולין פא:]. וע"ע בסמוך מש"כ המהרש"א]. ותי' דכיון דאיכא רובא דמתחייב מיתה, לא פסיקא ליה למתני.

ור' ישמעאל ה"מ מיתה וממון וכו', אבל מיתה ומלקות מיתה אריכתא. [ונחשב עונש א'. וכמו שלוקה שמונים³]. והגמ' [כתובות לז:]: עשו מזה צריכותא דבעינן קרא דכדי רשעתו, ולא יהא אסון.

שם. מיתה וממון. הריטב"א העיר דמיתה וממון ילפי' מלא יהא אסון [כדאי' כתובות לז:], ונקט אגב אידך. [וע"ש בראשונים דנח' האם הוה ב' דיני פטור. אבל בתוס' [שם לז:]: מבואר דהוה צריכותא, ולמסקנא הכל דין א'. ולפ"ז נתיישב סוגיין כפשוטו].

א"ה חייבי כריתות. הריטב"א כתב דאינו א"א בשלמא', ויש מקומות דנקטו לשון א"ה' אף דל"ש. אבל הרמב"ן כתב דסד"א דסברת ר"ע דאין להלקות חייבי מיתות, דמתקיים הלאו במה שאתה ממיתו מאותו השם, ומש"ה אין 'לאו' להלקותו. ובזה נקט ר' עקיבא דבכרת ל"ש סברא זו, דאם יעשה תשובה אינו נענש⁴.

מאי אמרת וכו' השתא מיתה לא עבדי וכו'. וצ"ב לפ"ז אמאי נקט ר' עקיבא הק' טעם⁵.

- 1 ויסוד לזה כת' תוס' [ב"ק לה. סנהדר' עט:]: דבג' עניני ממון מיירי קרא דלא יהא אסון [ע"ש].
- 2 [וילד"ח דכוונתו להק' אלאו דמחמר, דניתן לאזהרת מיתת ב"ד, אבל אין חיוב מיתה על מעשה זו. ול"ש קלב"ס].
- 3 [כדלע' ד:]. ותוס' [מ"ק ב:]: כ' דמתחייב ב' מלקיות, דתרווייהו חד רשעה הוא, ולא ממעטי מרשעתו דכל שם מלקות חד רשעה הוא.
- 4 [ויל"פ דכיון דכרת אינו עונש מוחלט, רמי על ב"ד להענישו במה שבידינו. אף דע"ז הוה עונש קל, ויפטר מכרת. אבל אילו הטעם משום 'כדי רשעתו', דהוה גדר פטור על הקלה, האיך נתפוס את העונש הקל ולפטרו מהחמור].
- 5 אבל החזו"א כתב דנקט טעם אם יעשה תשובה [דמש"ה ל"ש כדי רשעתו], אילו מספיק הטעם, ואף אם

והרמב"ן תי' דכוונת ר"ע דכרת קל, וא"א ללמוד מחיוב מיתת ב"ד. והריטב"א כתב לפרש דהוה טעמא דקרא¹. והב"ח [ע"ה ג ב] ביאר דהגז"ש [דלענין] גלי דתלי ברשעה המסורה לב"ד, ומהני לזה סברת עשו תשובה.

אמר רבי אבהו בפירוש ריבנה תורה ח"כ למלקות. יל"ד האם גדר הלימוד, דגילתה תורה דלא אמרי' קים ליה ב"מ, או דהחיוב מלקות הוה מכלל חיוב הכרת. [וכע"ז כתב הלח"מ, ע' בסמוך].

ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר. [ע' ב' פ' ברש"י מה בא לתרץ]. ובש"ת הרשב"א [ה יח] נשאל דהבא במחתרת אינה עונש ב"ד, ואמאי פטור ממון. והשיב דמיתה וממון פטור מקרא דלא יהא אסון, ולא תליא במסורה לב"ד.

והאחרונים דנו האם הוה דרשא בעלמא, או דגדר הפטור דהוה דין על ב"ד שלא לתת ב' עונשים [וע' גר"ח [סטנצל קיד]].

רבא אמר וכו' כי פליגי דאתרו ב' למלקות, ר"ע סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין. ולא נתפרש בגמ' אמאי אין כדי רשעתו בלא אתרו ביה, ובפשוטו הטעם דחייבי מיתות שוגגין אינו פטור ממלקות [ותלי במח' ר"י ור"ל חולין פא: ³]. ומ"מ הק' המהרש"א דכרת לא בעי התראה, והדר קו' א"ה חייבי כריתות נמי. ויש ליישב⁴. אבל הרש"ש כתב לפרש דסברת רבא דכ"ע מיתה ומלקות מיתה אריכתא היא [ול"ש כדי רשעתו⁵], אלא הטעם דליכא לאו למלקות, כיון דצריך האזהרה למיתת ב"ד, וממיתין אותו מחמת זה [וע"ד מש"כ תוס' ב"ק עד: ולע' ד:].

והאחרונים פ' עוד דבעונש נוסף על אותו עבירה לא תליא במח' ר"י ור"ל, דסברת ר"ל דאף שוגגין פטורין הוה בגדר 'פטור' על העבירה הב', שהרי בשוגגין ל"ש סברא שלא להעניש ב' עונשין. ואף דגלי קרא 'כדי רשעתו' דל"ש ב' עונשין, אף בעבירה א', מ"מ ל"ש גדר 'פטור' בחיובין שמחמת אותו עבירה⁶ [וע"ד סברת המהר"ם ב"ק הנ"ל].

לסיכום באתרו לקטלא לר' ישמעאל אינו מת ולוקה, למהרש"א הוה פטור קלב"ם דכדי רשעתו. לרש"ש הוה פטור דהיכא דהאזהרה הוצרך למיתה א"א ללקות עליו. ולדברי האחרונים הוה פטור נוסף מכדי רשעתו, דאינו נענש ב'.

לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין. פרש"י שלא ניתן לאו זה לעונש מלקות, שהרי הוצרך להזהיר. אבל רש"י [ב"ק עד:] כ' דזהו עונשו של לאו. [משמע דהטעם דע"י שגלי קרא דיש לו עונש אחר, ק"ל לחז"ל דאינו בכלל שאר לאוין].

ובפשוטו מלקות הוה כשאר עונשי ב"ד, דילפי' דסתם 'לאו', הוה כמפרש ד'עונשו' מלקות⁷. [ואין עונשין מלקות מהדין]. אבל יש אחרונים שפי' דכל היכא דעבר אמימרא דרחמנא [באיסור חמור] מתחייב מלקות, ובעינן רק אזהרה למלקות. וכיון דהזהיר, ממילא לוקה.

- 1 אינו מספיק הטעם וכו'. [וכדרך הברייתות בכ"מ לנקוט סברא דאינה מוכרחת בתחילת דבריהם].
- 2 וכ"כ הרמב"ן ללישנא דרבא דכרת לא בעי אזהרה, וברייתא לא נקט עיקר טעם, אלא טעמא דקרא. ולר"ד הריטב"א י"ל דטעמא דקרא דכדי רשעתו הו' צווי על ב"ד. אבל עונש מחמת המלכות וכדו' ל"ש. וה"נ כרת. ולא משום תשובה.
- 3 בחייבי מיתות שוגגין ומלקות. ובגמ' [כתובות לה]. למסקנא במיתה וממון לכר"ע ילפי' בין שוגג למזיד, דחייבי מיתות שוגגין פטורין ממלקות. ומשמע [ברש"י ותוס' חולין] דלמסקנא דכתובות אף חייבי מיתות שוגגין פטרי ממלקות. [ולפ"ז סוגיין דר' דימי, ולא כמסקנא שם]. אבל הרשב"א [כתובות לה]. חילק דחייבי מלקות וממון ילפי' מלא יהא אסון, ובזה ילפי' א' שוגג. אבל מלקות וממון הוה מקרא דכדי רשעתו, ובזה קאי סברת ר"י דחייבי מיתות שוגגין אינו פטור ממלקות, אף למסקנא. [וכ"ד הרמב"ם שחיטה יב ז, וכ"כ המהרש"ל לק' טז, והמהרש"א [לק'] לא נחית להכי].
- 4 והמשך חכמה [כי תצא כה ג] פלפל דמסקנת הגמ' כר' יצחק, דחייבי כריתות שלקו פטורין, וע"ז ליכא כדי רשעתו בחייבי כריתות [וכקו' הראשונים לעיל]. אבל המקשן נקט דדעת ר' ישמעאל דחייבי מיתות לוקין, ושוב נהרגין. וע"כ דלא דרש כיון דלקה הוה אחיך.
- 5 ונתחדש בדברי הרש"ש דאף היכא דפטור על המיתה, אמרי' מיתה אריכתא, דנחשב חלק מאותו עונש. ובכלל מאתיים מנה.
- 6 ועפ"ז ניחא הא דרוצח בשוגג גולה, ול"א אמרי' דהוה חייבי מיתות שוגגין ויפטר מגלות. [אבל המנח"ח [מח יד, ה' לעיל ח:]] נדחק דגלי רחמנא והוה גזי"ה כ'.
- 7 ויש ליישב בזה דברי המהר"ם דקאי אכופר כשאינו מתכוון. [אמנם יל"ד דפטור מיתה וממון הוה מקרא דלא יהא אסון. ואכ"מ].
- 8 ורש"י [כתובות לב:] כתב דעונש לאו במלקות. [ובזה מקשה הגמ' א"כ בטלת וכו']. והשיטמ"ק כתב דכוונת רש"י לתרץ קו' התוס' דבלאו שאין בו מעשה וניתק לעשה [א"כ בטלת], דבהנך אין עונשן מלקות.

והאחרונים הק' דבאיסורי שבת יש כמה לאוין, ואמאי לא אמרי דחד לאו למיתה, וחד לאו למלקות.

אזהרה לכרת וקרנ

חייבי כריתות אי"צ אזהרה¹, שהרי פסח ומילה וכו'. ומשמע דהטעם מוכרח, וקאי לכ"ע. אבל רש"י [יבמות נה.] כת' דסברת ר' יצחק דאין לוקין על חייבי כריתות, דלאו שניתן לאזהרת מלקות ואין לוקין עליו. דלא הו"ל לעונשו כרת אא"כ הזהיר. הילכך אזהרה לאו למלקות ניתנה. ורע"א [בגהש"ס שם] ציין לסוגיין. ובחי' רע"א [שם] הק' דבסוגיין הוכיחו דכרת אי"צ אזהרה, והו"ל לאזהרת קרבן. [ונימא דר' יצחק פליג אגמ' בסמוך. דהגמ' בסמוך תי' דאי"צ אזהרה. אבל אין ראיה לדבר].

והערול"נ כתב לפרש דאף דכרת אי"צ אזהרת לאו, צריך עכ"פ אזהרת עשה.

אבל הרמב"ם בפיה"מ [וכן בסה"מ בהקדמה למנין המצוות מהש"פ עמ' ר] כתב דלא ענש הכתוב כרת אא"כ אזהרתו מפורשת. והלח"מ [סנהדרין יח ב] תמה מסוגיין, ועוד דהרמב"ם סתם עצמו, דכתב דכרת בעי אזהרה, ואח"כ כתב דלוקין על לאו שיש בו כרת. וכתב לפרש דחייבי כריתות הוה גזיה"כ דלקי משום עיני עיניך [ולוקה מחמת הדין כרת], אבל לא משום הלאו, שהרי ניתן לאזהרת כרת. וכתב דהרמב"ם נקט דרבינא [בסמוך] חולק על הגמ' כאן².

והמגי' למשנ"ל [שם יז ז] תמה על הלח"מ, וכ' לפרש דהרמב"ם בפיה"מ קאי בחייבי כרת שיש בהן מיתת ב"ד³.

והקה"י [יב] כתב לפרש דהרמב"ם דחה לסוגיין, וס"ל דאף דכרת בעי אזהרה מ"מ לוקה. דקיי"ל כר' חנינא ב"ג [כג., הו' לעיל] דכיון דלקה נפטרו, ואינו ב' עונשין מחד לאו. אלא כך היא תכסיסו של עונש, כרת או מלקות⁴, והאזהרה על תרויהו. ואילו סוגיין כר"ע דפליג, ומתחייב כרת אף כשלוקה.

והמאירי [במשנה] פי' דלאו הניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו משום דאי אתה מחייבו ב' רשעיות, ואם עשה תשובה אינו נפטר. אבל לאו הניתן לאזהרת כרת לא נחשב ב' רשעיות, ולוקה. [ועפ"ז יל"פ דברי הפיה"מ, דאינו לוקה מחמת הלאו, כשאר חייבי לאוין. אלא משום החיוב כרת. ועדיין צ"ב⁵].

והרשב"א [כתובות לב:] הק' דבעי לאו באחותו לאזהרה, דלא ענש [כרת] אא"כ הזהיר. ותי' דמ"מ כיון דהזהיר מילקא לקי. והשיטמ"ק [שם] בשם שיטה ישנה תי' דס"ל כמ"ד דכרת לא בעי אזהרה. א"נ אפי' למ"ד צריכי אזהרה, דוקא דבאית בהו מלקות. [וכ"ז צ"ב].

ודלמא אזהרה לקרבן וכו' התם וכו' אף כל שוא"ת, לאפוקי הני דקו"ע. וקרנ ל"צ אזהרה. ותוס' [יבמות ט., יומא פו.] כתבו דסוגיין כרבנן דאיתקיש לע"ז, אבל רבי דריש חטאת מ'עליה, ובעי לאו וכרת דומיה דאחות אשה. ועפ"ז תי' דפורק עול, מפר ברית, ומגלה פנים דלדעת רבי [שבועות יג.] יש כרת, אבל אין קרבן, דאין אזהרה⁶.

והשואל בשו"ת רע"א [ת קיח] הק' דלפ"ז הדרא קו' האין לוקה על לאו שיש בו קרבן, וכי רבי' סובר דלוקין אלאו שיש בו אזהרת מיתת ב"ד. ורע"א השיב דאף דלרבי אין קרבן אלא בעבירה שיש לאו, כך נמסר הסימן ללמוד מ'עליה, אבל לא נמסר לחז"ל דלא ענש

1 ותוס' [שבועות ז.] כת' דכרת בשלמים לדברים שאינן נאכלין, אף דאין אזהרה, כרת לא בעי אזהרה, מידי דהוה אפסח וחטאת.

2 וס"ל דאתרו ביה למיתה וכרת, פטור ממלקות. והקה"י הביא דביומא [פא] משמע דכרת בעי אזהרה. וי"ל דהרמב"ם דחה סוגין מהתם.

3 אבל בדברי הספר המצוות מבואר דלא כן. [וכה"ק הערול"נ].

4 [ונקט דהא דחייבי כריתות שלקו נפטרו מדין כרת לר"ח ב"ג, משום דהעונש שייכא להדדי. אבל האחרונים [ע' שו"ת מהרלב"ח קו' סמיכה] דנו דחייבי כריתות שלקו אף מחמת דבר אחר, נפטרו מחיוב כרת. דעצם המלקות פוטר].

5 [ומבואר לפ"ז דהיינו דוקא אי אתרו בו, אבל אי לא אתרו בו לחיוב מיתה, א"א לחייב מלקות מגדרי החיוב מיתה].

6 ורבנן פליגי דאין כרת. אבל מאן דס"ל כוותיה בחדא, יתחייב קרבן אף אהנך. [וכ"כ התוס' הרא"ש בשיטמ"ק כריתות ב. א בהשמט'].
7 ועוד הביא דהרמב"ם [יבום ו ט] דרש לפסוקים [יבמות שם] כרבי.

הכתוב קרבן אא"כ הזהיר¹. ומש"ה אף דלולי הלאו לא היה קרבן לרבי, מ"מ עיקר הלאו ניתן למלקות². והמקשן סבר דהא דפסח ומילה אין חיוב קרבן הוא משום דקרבן בעי אזהרה [וכמו חייבי מיתות, דלא סגי בגילוי, אלא בעי 'אזהרה']. ובזה דחה דאיתקיש לע"ז. [ולדברי רבי הטעם דאיתקיש לחטאת].

אבל רש"י [זבחים קו.] פי' דברי הגמ' [שם] 'אזהרה מנלן', שאין חטאת באה אלא על לאו וכרת כדתנן ריש כריתות דבפסח ומילה אין חטאת. ותוס' שם הק' מסוגיין דקרבן לא בעי אזהרה³. וכן רש"י [כריתות ב.] הביא אזהרה לל"ו כריתות [וכ"כ רש"י שם ג. דאין קרבן אלא על הלאו]. והשיטמ"ק [שם בהשמות א] כתב דלא פי' כמסקנת הגמ' כאן.

ותוס' [ד"ה מה] נדחקו בפי' הגמ' בעירובין [צו.]. אבל תוס' [זבחים קו.] הביאו דבגמ' [עירובין שם] מבואר דדנו בהא ד'השמר' הוה ל"ת, ומבואר דבעי אזהרה לקרבן. ועוד דייקו התוס' מלשון הגמ' [זבחים שם] דמותיר 'הזהיר'. ודנו לפרש דרב אשי בסוגיין פליג, דבעי אזהרה⁴. [ומ"מ הק' תוס' דרבא הוא המקשן בגמ' שם. ונשארו בקו']. וכ"כ השעה"מ [תפילין ד יא] דדעת רש"י [בעירובין שם] דקרבן בעי אזהרה, משום דקי"ל כרבינא.

וכן תוס' [שבועות יח:] כתבו [דצריך אזהרה לפורש באבר חי מנדה], דלא מחייב חטאת אא"כ יש בה לאו מידי דהוה אפסח ומילה. וכע"ז תוס' [ב"ק קה:] גבי אזהרה בשבועת הפקדון⁵. והאחרונים דנו דיל"פ דקאי לרבי. א"נ כתוס' זבחים, וכרבינא.

אבל הריטב"א כת' דרבינא לא פליג אדברי רבא, דהא טעמא דרבא תירוצא היא. וקי"ל דאין לוקין בלאו הניתן לאזהרת מיתת בי"ד. ואפי' באופן דאין חיוב בי"ד, וכגון מחמר [שבת קנד]. וכה"ק רע"א [הנ"ל] לתוס' זבחים [הנ"ל], דמשמע מדבריהם דרבינא ס"ל כסברת המקשן, דקרבן בעי אזהרה. א"כ הדר קו' מ"ש מחייבי מיתות בי"ד. וצ"ע.

והקה"י [יב] כתב דפשוט דאף לס"ד זכרת בעי אזהרה [וכן חייבי מיתות בי"ד], מהני הך אזהרה אף לקרבן [אף לצד דלא חייב התורה קרבן אא"כ הזהיר]. וביאר זכרת וקרבן הכל א', שחיוב הקרבן על הא שחייבים על זדונו כרת, וסגי באזהרה א'. אלא דבסוגיין הנידון לענין מלקות, דכיון דעיקר האזהרה לחיוב קרבן, א"א לחייב ע"י מלקות. וחיוב הקרבן הוה מחמת חומר הכרת, ולא מחמת שלוקין על לאו זה [דנימא דהוה ענין א'].⁶

ועפ"ז כתב ע"ד הנ"ל דל"ח ב"ג דהכרת והמלקות פוטרין זא"ז, ושייכי להדדי. א"כ אף דבא האזהרה לחיוב קרבן וכרת, שייך אף למלקות.

דף יד.

תוד"ה מה [בע"ב]. הק' הר"ש מדריישי, לאוין מחולקין וכו'. תוס' הק' דגדר לאוין מחלקין לחטאת, דנחשב דהוה איסור כרת בפנ"ע [וע"כ דבעי אזהרה]. ובזה דחו התוס' דהוה גילוי בעלמא לחלק, וחיוב הקרבן אינה מחמת עבירת הלאו. ובגמ' [שבת סט] נח' ר' יוחנן ור"ל היכא דהיזיד בלאו, ושגג בחיוב חטאת, האם מתחייב קרבן [ודעת ר"ל דלא נחשב שב מידעיתו]. והאחרונים [ע' קה"י שבת ל] דנו דפשוטו תלי' בהנ"ל דצריך שגגה בדבר הגורם לחיוב החטאת, ודעת ר' יוחנן דעבירת הלאו אינו מחייב, אלא עבירת הכרת.

תוד"ה לאפוקי הני. ק' ל"ל הקישא, תיפול דאין בהם מעשה [ואמרי' כריתות ג: דלכו"ע אין חיוב קרבן בלא מעשה]. וכה"ק תוס' [זבחים קו. בסו"ד] למ"ד דהטעם בפסח ומילה משום דאין אזהרה, תיפול דאין בו מעשה.

בא"ד מיהו ממילה קשה וכו' דהא לעולם לא יתברר שיהא בכרת עד שימות וכו' וי"ל דלעולם כל זמן שלא מל עונש כרת עליו. והאחרונים [ערול"ג, מנח"ח ב כו, דב"א ב ד ג ועוד] העמידו דנח' קו' ותי' התוס' בגדר חיוב כרת דמילה.

- 1 והגר"ז [זבחים קו.] כתב דאף לצד דבעי אזהרה לקרבן, היינו אזהרה מיוחדת על אותו דבר, לדין אשר לא תעשינה. ול"ד לדין לא ענש אלא א"כ הזהיר דסגי באזהרה בעלמא. אבל הק' מאזהרה דפיגול ונותר.
- 2 וביאר דהיה אפשר לכתוב גילוי אחר לחיוב קרבן.
- 3 וביארו דקו' הגמ' אזהרה מנין ללקות, כדתנן במתני' דידן [יג]. השוחט והמעלה לוקה.
- 4 ולמסקנא קאי אף באתרו ביה, ור' ישמעאל ס"ל מיתה אריכתא.
- 5 [ויל"ד דהתם הוה אשם, ובאשם ל"מ דבעי מעשה במעילה]. אבל השיטמ"ק [שם] פי' את הגמ' באופא, גילוי דהוה דין.
- 6 ורע"א [שם] כתב דדוחק לפרש כן, דהול"ל דבעי דומיה דאחות אשה, ותוס' סתמו דבעי אזהרה. משמע דצריך אזהרה מצד עצמו.

שהרמב"ם [מילה א ב] כתב דכל יום שלא מל עובר בעשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות כשהוא ערל במזיד¹. והראב"ד השיג² דכל יום³ עומד באיסור כרת. והכס"מ ביאר דסברת הרמב"ם דעדיין לא עבר על המצווה, כיון דבידו למול עצמו. והמנח"ח [ב כו] דייק מלשון הרמב"ם דאינו חייב אא"כ היה מזיד כל ימיו, אבל אם בסוף ימיו חלה ואינו יכול למול פטור⁴, דהעבירה תלי' בסוף ימיו⁵. אבל החזו"א [ו"ד קנד א] כתב דאף לרמב"ם היכא דנאנס אח"כ חייב כרת⁶. [ובחי' ראמ"ה כתב לתרץ קו' התוס' דמשכח"ל כרת באופן דנחתכה ערלתו מעצמה או כל האבר או מל בלילה].

והאחרונים דנו בדעת הראב"ד כשחזר ומל עצמו, האם מתוקן מכאן ולהבא, וצריך תשובה על שעבר [ואל"כ חייב כרת], אבל הביאו דמדברי הכס"מ משמע דנחשב שתיקן העבירה שהיתה, ואינו ענוש כרת על מה שבטל כבר⁷.

והשיטמ"ק [כריתות ב. השמטות א] הק' האיך ס"ד דיתחייב קרבן במילה, דאם נודע לו אמאי לא מל עצמו⁸. ותי' כגון שנסתרס, ומתחייב קרבן על מה שלא מל כשהיה בידו. והאחרונים העירו דתוס' דידן לא הק' על חיוב קרבן. ואת"ל דאיירי בנסתרס, א"כ יתחייב אף כרת⁹. והדב"א [ב ד ג] כתב [דלול דברי הכס"מ] לדעת הראב"ד אף כשמל אח"כ מתחייב קרבן על הזמן שעבר, וזה כוונת התוס' [והק' רק לענין כרת]. ועוד כתב דאף אילו פטור לענין קרבן, מ"מ כל יום ביטל עשה. והוה עשה שיש בו כרת, אף דלא השלים שיעור חיוב הכרת, מ"מ הוה עבירה ששייך בו כרת. וסגי בזה לחיוב קרבן. [אבל החזו"א כתב דאף דמעיקרא נחשב ביטל עשה בכל יום שמאחר. מ"מ אחרי שקיים המצווה הוה עיכוב בעלמא. ול"ש כרת וחיוב קרבן].

פשיטא הרי גופין מחולקין ושמות מחולקין. הריטב"א פי' דכוונת הגמ' דפשיטא דגופין מחולקין [דה' נשים נידות] חייב על כ"א. [כדאיתא כריתות טו. וקידו' עז:]

והאחרונים חקרו בגדר הדין גופין מחולקין, האם אמרי' דהתורה צוותה על גוף בפנ"ע [והוה כעושה ב' עבירות], או דהוה בגדר 'מחלק' [וכמו ידיעות והתראות מחלקות], להחשב ב' מעשי עבירה¹⁰.

אלא לחייבו על אחותו שהיא אחות אמו וכו'. התו"י [כריתות ב:] הק' אמאי לא אמר
אחותו שהיא אחת אחי אביו, או בת בתו שהיא כלתו ואחות אשתו [דחייב על כ"א,

- 1 והכס"מ ביאר דכוונת הרמב"ם דיתחייב כרת הנפש [וכוונת הרמב"ם דאינו מתחייב בכרת דקיצור ימים, ובזה פליג הראב"ד]. ועוד כתב דכשיגיע זמנו למות, ימות בקצור ימים מחמת עוון זה.
- 2 וכי משום התראת ספק פוטרין אותו מן השמים.
- 3 והדב"א [א כט] נקט דהיינו כל רגע, ולא תלי ביום. ועפ"ז העיר דיש חיוב לזרז מילה שלא בזמנה, יותר ממילה בזמנה. והרבו להשיב על דבריו, דבדברי הפוסקים מבואר דמילה שלא בזמנו קל לדחות. ועי"ש [ב ד] דהאריך להשיב בענין.
- 4 ויל"ד האם אף כשעומד במרדו. או דוקא היכא דחזר בו, אלא עכשיו הוה אונס. [אבל אם עומד במרדו אין זה אונס כלל].
- 5 [ועוד יל"ע דכשנכרת וכדו', נימא דזמן המצווה היה כל זמן שיש לו אבר. וביטל כל זמן המצווה במזיד. ומה לי שהמשיך לחיות אח"כ].
- 6 ודן לדמותו לנידון סופו באונס, שהנמוק"י [ב"ק י: בדה"ר] כתב דדינו כאונס לענין תפילה. אבל דחה דהכא הוה פושע בכל יום [ורק לענין חיוב כרת פטור]. ועוד הביא מדין פסח שני, דדעת הרמב"ם [ק"פ ה ב] דאם הזיד בראשון ושגג בשני חייב כרת. ודחה דהתם תשלומין דראשון, ואילו הכא התורה לא חייבה רק לבסוף. [ועי"ע מנח"ח ה טז].
- 7 דאל"כ לא משכחת כרת לעולם שהרי בשעה שהוא גוסס הוא אונס.
- 8 ויל' דלמד כן מלשון הראב"ד שקראו התראת ספק. [ויל"ד בזה].
- 9 [ואם אינו רוצה למול לא הוה שב מידיעתו]. והחזו"א כתב דקו' השיטמ"ק הוה אף לראב"ד [ואף דכל יום מחייב קרבן, מ"מ הא לא שב מידיעתו]. ותי' השיטמ"ק קאי אף לדעת הרמב"ם [דאף דנאנס לבסוף, הושלם העבירה].
- 10 והגר"ז [זבחים קו]. כתב ליישב דנפק"מ אם הורו ב"ד במילה ועשו הציבור על פיהן, דבציבור קי"ל דאין ציבור מתים, וצריך ציבור שאחריהם להביא.
- 11 והקוב"ש [קו' שמועות שבועות א] כתב דתוס' פשיט"ל דשייך קרבן בנסתרס, אלא דנקטו בקו' דכיון מזיד כל ימיו אינו מתחייב כרת ורמב"ם. ובזה חזרו בהם בתי', וכדעת הראב"ד [ודוחק בלשון תי' התוס']. ובתוס' ר"ד [קיד' עז] דן האוכל חלב מב' בהמות, האם נחשב גופין מחולקין. [ואכמ"ל]. [והרמב"ם [שגגות ב ה] פסק דאף כשאינו יודע באיזה גוף חטא, מתחייב חטאת. ונחשב נודע חטאתו].

כריתות יד], דמשכחת בהיתר. וי"ל דלרבותא נקט אע"ג דכל השמות שבה מחמת אחווה, אפ"ה נחשב שמות מחולקין. אבל התוס' הרא"ש [בשיטמ"ק שם טו.] כתב דכיון שם בפנ"ע, ל"צ קרא לרבות. [דאטו מי שעשה ב' מעשים בב"א צריך ריבוי לחלק].

ברשיעא בר רשיעא. פרש"י הוליד ב' בנות מאמו, וחזר ובא על א' מהן והוליד בן. [וכ"ה בגמ' כריתות טו.]. והריטב"א העיר דהמ"ל דהוליד בת א' מאמו, והיתה לו אחות כשירה, ובא על הכשירה והוליד ממנה בן. וכתב דלא נקט לה דאיכא מ"ד דאחות האם מהאם שניות דרבנן. [והערול"נ ועוד אחרונים תמחו דל"מ בזה מח', ובגמ' יבמות נד: מבואר בפשיטות דדאור].

אמר ר"ע שאלתי את ר"ג ור"י, שהלכו ליקח בהמה למשתה של בנן. התו"י [כריתות טו.] כתב להודיע שבחן שאע"פ שהיו טרודין היו עסוקין בדברי תורה.¹

ונר' דברים ק"ו. הריטב"א הק' דאין עונשין מהדין. ותי' דעונשין קרבן מהדין. ועוד תי' בשם הראב"ד דהכא הק"ו הוה גילוי מילתא לגדרי החילוק, וכה"ג דנים ק"ו.

ורע"א [בגהש"ס שבועות לא:]: ציין לריטב"א [דעונשין קרבן מהדין] על הגמ' שדנה לחייב קרבן שבועת הפקדון מק"ו.²

והערול"נ הק' דבגמ' [סנהדרין נד:]: מבואר דא"א ללמוד חיוב בא על אביו מק"ו, דאין עונשין מהדין, אף דכל הנפק"מ לענין קרבן. ותי' דהתם ילפי' את גוף הכרת מק"ו.³

ואידך ק"ו פריכא וכו'. התו"י [שם טו.] כתב דר"ג ור' יהושע [דעבדי ק"ו] ס"ל דלא תלי' מילתא אלא בשמות.

שאין עונשין מן הדין. [כ"ה בגמ' לעיל ה:]: ויל"פ התם דקאי אעונש מלקות. או אעונש כרת. אבל בסוגיין קאי כר' יצחק דחייבי כריתות אינן לוקין, א"כ מבואר דאף כרת אין עונשין מהדין. אבל האו"ש [איסור"ב ב ז] הביא כמה ראשונים⁴ דס"ל דעונש שמים לא אמרי' אין עונשין מהדין. [וכ"כ התוס' הרא"ש קידו' נז:]:. והאו"ש כתב לפרש דבסוגיין הנידון לחיוב קרבן, ואין עונש קרבן מהדין⁵ [ודלא כריטב"א הנ"ל].

ואידך גמר עונש מאזהרה. [ע' תוס']. הריטב"א כתב [בדעת רש"י] דגמר במה מצינו. ולפ"ז מבואר דעונשין ממה מצינו [ודוקא ק"ו אין עונשין מהדין, וכ"כ בתוס' פסחים כה:]:. אמנם הר"ן [נדרים ד:]: כתב דאין עונשין ממה מצינו [והו' במשנ"ל נזירות ב ז].

דף יד:

רש"י ד"ה למפטם. אם אינו ענין. וגרסי' בתר הכי 'ואידך סבר כר"א וכו', ורע"א הק' דאף רבנן ס"ל לחלק, אלא דס"ל דילפי' כן מאם אינו ענין. ומנלן דר"א א"ר הושעיא לא למד כן מאם אינו ענין. ועיקר התי' צ"ל ואידך דילפי' מסברא.

רש"י ד"ה ה"ג לה וכו'. ולא מצטרף ליה למידרש 'אל אשה' וכו'. והריטב"א חלק דר"א קאי בחלוקין לב' לאוין, ואילו קרא דאל אשה קאי בגופין מחולקין, דה' נשים בלאו א'. [וכה"ק רע"א]. והרש"ש כתב דכוונת רש"י דלא איצטרף לחלק לענין עריות, אבל ודאי איצטרף לגופיה לגופין מחולקין.

ר' יוחנן אמר וכו' אתיא טומאתו טומאתו. הריטב"א כתב דאף דטומאתו דמקדש אינו מופנה [דהא צריך לרבות מחוסר כפורים, לעיל ח:]:, מ"מ טומאתו דקדש מופנה לגז"ש. ובמופנה מצד אחד סגי בהא לדברי הכל, דהא מסתמא לא ענש הכתוב אלא א"כ הזהיר.

1 והאחרונים העירו דכיון דנתמנה פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה [קידושין ע.]. ודנו דהוה צורך מצווה, לקנות לסעודת נישואין [ע' שערי תשובה אר"ח רנ ב האם מותר לצורך מצווה], אמנם בגמ' שם מבואר דאף מצוות מעקה אסור. ויל"ד האם קניית סחורה וכדו' הוה בכלל האיסור, או דוקא מלאכה ממש.

2 אבל האו"ש ציין דבתוספתא [שבועות ג] הו' ר' יהודה ב"ב יליף ק"ו, ור' ירמיה חלק וכי עונשין מהדין. [ונח' בזה התנאים].

3 ויל"פ דהתם בעי אזהרה, דלא ענש אא"כ יש אזהרה בגוף העבירה. [ותלי בסוגיה דלעיל אי בעי אזהרה לקרבן].

4 דרש"י [זבחים יד.] הק' גבי פיגול דנילף כרת בק"ו [אבל דחה ד"ל דר' שמעון דהתם ס"ל דעונשין מהדין]. אבל [במילואים] ציין דברשב"ם [ב"ב פח:]: ותוס' [חולין קטו:]: מבואר דאין עונש כרת מהדין. והביא דכ"ה פשטות הירושלמי [ע"ז ה יב], ודחה ד"ל דהתם קאי אקרבן.

5 והוכיח כן דהא בסוגיין קאי לענין חילוק חטאות בת אביו ובת אמו. וזה נפק"מ רק לענין קרבן. דלענין כרת האיק' יתחייב ב' פעמים.

דאיתמר טמא שנגע בקודש וכו'. האחרונים [אחיעזר ב מ] חקרו בגדר האיסור, האם הוה איסור 'נגיעה', או דעיקר האיסור במה שמטמאו. והביאו דילפי' טמא שאוכל קודש מק"ו, אף דאינו מטמאו'. וע"כ דעיקר קפידת הקרא הוה מחמת הנגיעה. ובס' טהרת הקודש [זבחים לג:] הביא כן דהא ילפי' אפי' אוכל תרומה שלא הוכשר לקב"ט, וע"כ דעיקר האיסור מחמת הנגיעה². אבל הביאו מדברי המאירי [שבת צא] דאפי' טהור הזורק קדשים לבית טמא עובר, שמטמא את הקודש. דהאיסור לסבב בהם טומאה מפני שהוא פוסלם.

והריטב"א פסק כר"ל, דתניא כוותיה, דהכלל הלכה כר' יוחנן לא נאמר היכא דתניא כוותיה. וכ"כ הכס"מ [פסה"מ ק יח יב] בדעת הרמב"ם. אבל המשנ"ל [תרומות יב א] נקט דהרמב"ם פסק כר' יוחנן.

אבל הלח"מ [סנהדרין יט א] תמה דהרמב"ם פסק באינך מח', טמא שאכל בשר הקודש לפני זריקה, וטמא שנגע בקודש כר' יוחנן שאינו לוקה. ובסוגיין מבואר דתליין בהדדי. [והאיך פסק בקרא כר"ל, ובדין כר' יוחנן]. ותי' דכיון דקי"ל הלכה כר' יוחנן [בכל מקום], הילכך במה שיש לנו לקיים הך כלל, פוסקים כר' יוחנן. ודוקא בקרא דכל קודש לא תגע, דאזהרה לקדשים, תניא כוותיה דר"ל וקי"ל כוותיה. וי"ל דאף דקרא איירי בקודש, מ"מ אינו לוקה, אלא מדאפקיה בלשון נגיעה דיו שנאמר דהוה איסור לאו. והגמ' דתליא בהדדי היינו מקמי ידיעין דתניא כוותיה דר"ל.

תוד"ה ההוא לתרומה. אלמא לקי וכו' ותי' הר"ר שלמה מדריי"ש וכו' דפוסל תרומה. אבל המשנ"ל [תרומות יב א] הביא תוס' [זבחים לג:] מבואר דלר' יוחנן טמא הנוגע בתרומה לוקה³.

בא"ד א"נ ע"כ צריך לאוקמה בתרומה דלקדשים נפק"ל מגז"ש. [לאכילה]. והמהרש"א הק' א"כ נוקמה קרא בנגיעת קדשים.

קדמו עשה

שקדמו עשה. בפשוטו משמע דקדם כתיבתו בסדר הפסוקים⁴. פרש"י דניתק לעשה היינו בעשה הבא אחר הלאו, שאין יכול לקיימו אלא לאחר עבירת הלאו. ובתוס' מבואר דתליא [רק] בקיום העשה, וקדמו עשה היינו כשיכול לקיים העשה אף קודם שעבר על הלאו. [וכן מפורש בתוס' שאנץ].

אבל הריטב"א דייק מדברי רש"י דקדמו עשה היינו באופן שקדמו הכתוב, או אף כשמאוחר בכתוב, כיון דיכול לקדמו במעשה. אבל במקום שקדמו הכתוב, לא בעי' שיקדים המעשה. והגב"א כתב ד"ל דתליא [רק] בסדר הכתיבה, אבל בגזל לא נכתב סמוך כלל, וקי"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה. אבל היכא דהעשה נכתב קודם הו"ל קדמו עשה.

תוס' [כתובות לב:] ביארו דברי ר' מאיר [לעיל ד]. לא השם המביאו לידי מלקות מביאו לידי תשלום, דאינו פסוק א', דאילו נכתב התשלום סמוך ללאו הו"א דהוה לאו הניתק לעשה, ואין לוקין. והשתא דנכתב רחוק ממנו אינו ניתק לעשה, ול"ד ללאו דגזילה דהוה ניתק לעשה, דעוקר הגזילה מתחת ידו, ומש"ה נחשב ניתק לעשה. אבל היכא דאינו מתקן את הלאו לא נחשב ניתק לעשה, אא"כ נכתב בסמוך. ומבואר בתוס' דיש ב' אופנים ניתק לעשה, מחמת גילוי סמיכת הפסוקים. והיכא דעוקר את העבירה.

ועד"ז תי' היבין שמועה את קו' התוס' דלאו דגזילה ידיעין דהוה ניתק לעשה כיון דעוקר את הגזילה, ואף דנכתב קודם. [וסוגיין דקדמו עשה איירי דוקא באופן דאינו מתקן המעוות. ולפ"ז צ"ל דאונס שגירש וכדו', לא נחשב שמתקן המעוות. אמנם לדברי התוס' מבואר דאף היכא דמתקן המעוות, היינו דוקא מכאן ולהבא. ולא נחשב ניתק לעשה, כיון דהעשה היה עליו קודם].

- 1 וכה"ק הגור אריה [ויקרא כב ג] על דברי רש"י דהאיך נילף היכא דחבירו תחב קדשים לתוך פיו, והוא לא טמא. [ועי"ש בפנים יפות].
- 2 והביאו מדבריו דיש איסור לטמא שנגע בתרומה דלא הוכשר. ולא שמענו כן. [ואפשר דודאי ל"ש ללמוד על אופן שאינו מטמא, אבל מ"מ גדר הדין מחמת כן].
- 3 והמשנ"ל כתב דדעת הרמב"ם כתוס' דידן, והביא שהרמב"ם פסק [פסה"מ ק יח יב] כר' יוחנן, פסק דאינו לוקה. אבל השעה"מ [שם] השיג דהרמב"ם [שם יג] פסק כר"ל, וכמ"ש הכס"מ שם. ועי"ע אחיעזר [ב מ ד].
- 4 וכ"מ מסתימת ר"ח. ובס' יבין שמועה הביא דכ"ד ס' הכריתות דתלי בסדר הכתיבה בתורה.

רש"י ד"ה כל. אפי' למ"ד לא והניתק לעשה אין לוקין. משמע דאיכא מ"ד דלוקין, וכחד לישנא לר' יהודה [חולין קמא]. אבל למסקנא שם סברת ר"י דמעיקרא משמע [ע' לק' טז.]. ולפ"ז ל"מ מ"ד דלוקין.

דף טו.

אמרו לו אמרת וכו'. הריטב"א הביא בשם רש"י דאמרו לר' יוחנן, ור' יוחנן חזר בו מהק' דאונס. והריטב"א הק' דרבין אמר ר' יוחנן גופיה [בסוה"ע] תי' דכל ימיו בעמוד והחזר. וכתב דבתר הכי אסיק אדעתיה הך סברא, אבל בשעה שחזר בו וכפר לא ס"ל כן. ועוד הביא בשם רבותיו דאמרו לו לרבה בב"ח.

כתיבא וישלחו מן המחנה. הריטב"א [יד:] כתב דלצד דקדמו עשה תליא בקרא, ה"נ העשה קודם בפסוק. [וכתב דכל דקדמו בכתיבה תו לא בעינן קדמו למעשה וכו"ל]. ועוד תי' דכשנטמא בפנים [ע' שבועות טז.], מצווה על שילוח קודם שעבר על הל"ת¹. אבל רע"א [בהג' לשעה"מ] הביא מסוגיין דשילוח מחנות הוי קדמו עשה, אף דהוה בזמן א'.

ועפ"ז נקט דאף בל יראה הוה ניתק לעשה, הא אף אי חל בזמן א' הוה קדמו עשה. וכ"כ השעה"מ [חמץ א ג] בשם המקראי קודש דדעת הרמב"ם דלוקין בבל יראה, משום דהוה קדמו עשה². והשעה"מ הק' דתוס' [פסחים צה.]. מבואר דבל יראה נחשב ניתק לעשה, ולא קדמו עשה. [והמשך דברי רע"א מקוטע וחסר].

והראשונים הק' מהך קרא למ"ד דאין לוקין אלאו שקדמו עשה [כשחזר בו ר"י וכפר, והראשונים [בע"ב] נקטו דדעת ר"ל דאין לוקין אלאו שקדמו עשה]. ותוס' [בע"ב ד"ה מידן] כתבו ליישב דלמ"ד 'קיימו' [ע' בסמוך] לוקה כשמתירין בו לצאת [לדעת רש"י³]. ותוס' הביאו בשם הר"ש מדרוש דזהו קו' הגמ' 'הניחא למ"ד'.

והבעה"מ תי' דבפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות, דגמר [לעיל יג:] לעיני מלעיניך. [ומש"ה ל"צ דומיה דחסימה⁴]. אבל לאו דיש בו עשה [אפי' קדמו], ואין בו כרת, לא לקי. והמלחמות הק' דכל חייבי לאוין בפירוש ריבתה תורה למלקות, ואפ"ה קדמו עשה לר"ל אינו לוקה, א"כ ה"ה חייבי כריתות. ואדרבה איתקיש לעיני, לחייבי לאוין דומיה דלאו דחסימה. והריטב"א הביא בשם בעה"מ דכרת חמירא ולא נחשב ניתק לעשה.

והריטב"א הביא בשם תוס' ס"ל דב' לאוין ולא יטמאו, ואל המקדש לא יבא⁵. וס"ל דל"ש מקורבין ומרוחקין [ע' תוד"ה תנינא]. ורבה ס"ל דשאני מקורבין⁶.

והרמב"ן [בחי' ומלחמות, וכ"כ הריטב"א בשם תוס'] תי' דמשעה שנכנס למקדש טמא, בטל את הלאו, ואינו מתקן כלל למפרע, דמה שנטמא בכניסתו לא נתקן בשילוחו אח"כ. אלא שהזהירה תורה מצווה אחרת שלא יוסיף טומאה על טומאתו⁷. ולכו"ע לוקה. וביאר הרמב"ן דאונס שגירש כשמחזיר אהני מעשיו, ונסתלק בזיונה דלמפרע.

והרמב"ן ביאר דמעיקרא ס"ד דגדר קדמו עשה, דעיקרו הוה עשה, ולעולם אינו לוקה⁸ [ולא

1 דאינו עובר בל"ת עד ששהה שיעור כדי שיוכל לצאת. [ומבואר בריטב"א דאינו בגדר פטור אונס, אלא דהלאו קאי דוקא היכא דשהה]. והערול"ן הק' דתלי בגמ' [שם יז.] בטימא עצמו במזיד, האם צריך שהיה למלקות, ומש"ה אף נטמא באונס ע"כ הוה פטור אונס.

2 והשעה"מ כתב דמ"מ לכס"מ [נערה א ז] הרמב"ם פסק דאין לוקין בקדמו עשה [דר' יוחנן חזר בו.]. [וכתב איברא דדברי הכס"מ תמוהין, ויש ליישבן בדוחק].

3 והשעה"מ ביאר דהוה קדמו עשה, דהעשה מי"ד בו' שעות, ואילו הלאו מליל ט"ו. ורע"א חלק מנלן דב"ד מחצות אינו עובר בב"י, וכ"מ ברש"י [פסחים כט:].

4 אמנם לדעת שאר ראשונים דאף למ"ד 'קיימו' היינו היכא דנתבטל העשה, וא"א שוב לקיימו. אבל בטומאת מקדש ע"כ יצא לבסוף. [ויל"ע כשנחרב המקדש בעודו שם, לכא' נתבטל מצוות שילוח].

5 ועוד יל"פ כוונת הבעה"מ דהוה פרשת מלקות מחודשת, מחמת החיוב כרת שבו. וחיוב הכרת לא ניתק ע"י העשה.

6 והמאירי תי' בשם חכמי הדורות יש לו אזהרה במק"א ואל המקדש לא יבא, בלא קום ועשה. [וקדמו עשה מהני רק לפסוק שסמוך].

7 [ולכא' היה אפ"ל עוד דהגמ' בתמורה ס"ל דגדר ניתק לעשה, דגלי קרא דיש עמו עשה, וקליש. ומש"ה כשיש ב' לאוין, אדרבה התורה חיזקו. אבל למ"ד ניתק לעשה הגדר הוא דיש תיקון [וכדאיתא בגמ' בסוף העמ', וע"ד מ"ש הקה"י], ומה לי תרי לאוין].

8 ובחי' ראמ"ה ביאר דשילוח מקדש, כל מה שוהה עובר בלאו, ולעולם הוה קודם לשהיה שאח"כ, משא"כ שילוח הקן דכבר עבר. [וכע"ז כ' החזו"א].

9 משמע דסברת קדמו עשה, ל"ש לתיקון הלאו, אלא הזהירה תורה לאו על איסור העשה. [ואפשר דלמסק' אף קדמו עשה הוה תיקון].

משום שיש בזה תיקון. והגמ' חזרה דקשי' אונס, ע"כ דהטעם דאפשר לתקנו, אף דכתיב קודם. וכן בלא יוציא בשר פסח מחוץ לחבורה, דיש תיקון להחזיר ויאכל. [ורש"י פסחים צה. כת' דניתק לעשה, ותוס' חלקו דהוה קדמו עשה].

ורע"א [מערכה ה כח ועוד אחרונים] כתב ליישב בזה אף איסור חמץ לדעת הרמב"ם דלוקה, דמצווה כל גגע, וקיום העשה מהני לתקן להבא, ולא לשעבר.¹

תוד"ה תנינא. ול"א חד עשה ועקר ב' לאוין וכו'. האחרונים דנו האם עכ"פ יעקור לאו א', ולוקה מ' משום הלאו הב'.² או דאמר' דב' לאוין מסייעי להדדי, ואינו מנתק אפי' א' מהם.³

בא"ד וי"ל דל"ד דשאני התם דב' לאוין סמוכין להדדי וכו'. בפשוטו משמע דהיכא דהלאוין סמוכין להדדי [מסייע להדדי] ולא נדחו. וכ"כ תוס' חולין [פא]. והביאו עוד ראיה דוהשיב את הגזילה הוה ב' לאוין [כדאמר' ב"מ קיא] דעשק וגזל נכתבו לעבור בב' לאוין, ומ"מ מבואר [לק' טז, וחולין קמא]. דהוה ניתק לעשה, ואתי חד עשה ומנתק ב' לאוין [כיון דאינן כתובין גבי הדדי]. והשעה"מ [חמץ א ג, הו' בגהש"ס שם] תמחו דגזל ועושק כתובין גבי הדדי, א"כ האיך חשיב ניתק לעשה. אמנם תוס' [זבחים קיד:] כתבו לחלק דבתמורה הלאוין סמיכי אצל העשה. דלכך סמך ב' לאוין אצל העשה לומר דאין העשה מנתקם. אבל היכא דהעשה לא נכתב סמוך ללאוין, דוחה אף ב' לאוין [אפי' שהלאוין כתיבי גבי הדדי]. וכ"כ השעה"מ לגרוס בתוס' חולין [ודידן].

ועוד תי' תוס' [חולין שם, וכן תוס' שאנץ כאן] דדוקא גבי תמורה אמרי' דלא דחי חד לאו ב' עשין, דאין 'מעשה' מתקן, דמאליו הוא קדוש⁴. אבל היכא דמתקן ע"י מעשה, מהני עשה א' לתקן ב' לאוין⁵. [ויסוד סברא זו בתוס' תמורה ד:].

והרמב"ם [תמורה א א] כ' טעם נוסף דתמורה אינה ניתק לעשה, דאין לאו שלו שווה לעשה, שהציבור אין עושין תמורה, ועוברים בלאו⁶.

והאחרונים הק' דמבואר [פסחים צה.]. דבל יראה הוה ניתק לעשה, אף דהוה ב' לאוין. והאחרונים [שאלת יעב"ץ א טז, שעה"מ חמץ א ג] תי' ע"פ היסוד הנ"ל, דכיון דהעשה לא נכתב בסמוך, מהני חד עשה לנתק ב' לאוין⁸.

אמנם הרמב"ם [חמץ א ג] נקט דלוקה אלאו דבל יראה. והאחרונים דנו לפרש דבריו בכמה אופנים אמאי לא חשיב ניתק לעשה. [ואמאי לא פסק הרמב"ם כגמ' פסחים]. והחכ"צ [מב]

- 1 וכת' דכ"ז לדידן, אבל לדעת ר' יהודה דיש מצוות שריפה, דאם פירר לים מהני כלפי להבא [והביא כן בשם השא"ג פג], וע"כ דמצוות שריפה מהני לשעבר. וכתב דהברייתא [צה.]. דנחשב ניתק לעשה כר' יהודה.
- 2 וכן נקט המהרש"א [חולין ב.]. דתוס' הק' אמאי תמורה אינו לוקה פ', ותי' דאי לא הוה אלא חד לאו הו"ל ניתק לעשה, ומש"ה לוקה רק אלאו הב'. [ויש שדייקו דכן כוונת רש"י תמורה ד:]. וכן נקט השא"ג [עח], ורע"א [ב"מ סא.].
- 3 וכע"ז נח' התוס' בהא דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, דתוס' [חולין קמא. בשם ריב"א] עכ"פ דחה ללאו, ואינו לוקה. אבל תוס' [קיד' לד. בשם ר' יוסף מאר"י] כתבו דהיכא דיש לאו ועשה, אף הלאו אלס, ול"מ עשה דוחה ל"ת. ואפי' לנשים שאינן מצוות בעשה. [אמנם אין ראיה מגדר 'דוחה' ל"ת, לגדר ניתק לעשה].
- 4 וביארו התוס' דאם היה אומר ואם ימיר יקריב, הוה ניתק לעשה [אבל השתא ניתק העשה הוה בעצם הקדושה, וגלי קרא קלישות בלאו [והגדר צ"ע, ע' קה"י תמורה ד ב], ולא תלי במצוות עשה ידידה. ואף היכא דעבר והרגו לא ביטל עשה דתמורה].
- 5 [ויש שביארו החילוק דבתמורה העשה אינו מתקן המעוות, משא"כ גזל דהחזיר הגזילה. וע"ד תוס' כתובות הנ"ל. ולפ"ז צ"ל דטומאת מקדש נחשב תיקון המעוות. עכ"פ מכאן ולהבא. וע' לעיל].
- 6 והמשנ"ל [מלוה ג ד] הק' דבהשבת העבט רק בעני יש ניתק לעשה, ולא בעשיר. [ומ"ש מדברי הרמב"ם]. אבל התומים [צז ז] חילק בין ניתק לעשה ממילא [דתמורה], לניתק לעשה בידים. וכיון דמחייבין אותו לעשות מעשה לנתק, א"צ להלקותו. ומש"ה אדרבה דאינו לחצאין, ואף באופן דלא רמי עליה לתקן פטור.
- 7 ורע"א [בהג' לשעה"מ פסחים יט ה] הוכיח דן דנותר הוה ניתק לעשה אף לנשים, דאת"ל דלוקה משום דאיה מצווה בשריפת נותר [ע' תוס' קיד' לד], ולדידה אינו ניתק לעשה, א"כ העשה אינו שווה בכל. וע"פ דברי הרמב"ם אף לאנשים לא יחשב ניתק לעשה. [והוכיח מזה כדברי השעה"מ דכיון דמצוות על הלאו מצוות על העשה. ובמק"ח [ק"א] הו' בשם רע"א דאף דאינה מצווה לשרוף נותר, מ"מ אם תשרוף מקיימת מצווה {למ"ד נשים סומכות רשות}, ומנתק לעשה].
- 8 אבל השא"ג [עח] כתב ליישב דעת הרמב"ם דלוקה מהאי טעמא, דלא אתי חד עשה ומנתק ב' לאוין, כיון דהלאוין כתיבי גבי הדדי. ורע"א [ב"מ סא.] הביא דנקט דברי התוס' כפשוטם, ותמה האיך מתיישב לפ"ז מש"כ התוס' גבי גזל.

נדחק דכוונת הרמב"ם דלוקה באופן שלא קיימו [והאחרונים דחו דלא היה לו לסתום דבריו]. וע' **שעה"מ** [שם] דהאריך בזה טובא. והביא בשם **היבין שמועה** דהוה קדמו עשה [וכ"כ החזר"א או"ח קיח ח']. [וע' מש"כ לעיל בשם רע"א].

אם כהן [שאסור בגרושה] הוא לוקה ואינו מחזיר. **פרש"י** [תמורה ד:]: דכהן לאו בעמוד והחזר קאי, דאינו נושא גרושתו. [והאפיק"י [ב מא] חקר אם עבר והחזירה, האם מתקיים העשה, ולא ילקה משום הגירושין].

והערול"ג הק' דאף כהן יכול לקיים המצווה בקידושין לחוד [ע' בראשונים כתובות מ. אי מקיים בקידושין לחוד]. [וכה"ק ההפלאה כתובות מ.]. והוכיח דהמצווה בכל ביאה וביאה [והאפיק"י [ב מא, ומב ה] הביא בזה מח' הראשונים כתובות שם]. והשער"י [א כב] כתב דבעינן אשה הראויה לו [ע' בסוגיה שם].

תוד"ה אם כהן. ול"ל דאתי עשה ודחי ל"ת ועשה שאינו שווה בכל. **רע"א** בגהש"ס ציין **דתוס'** [יבמות ה]. כתבו דנחשב שווה בכל, דאף היא מצווה. ועוד כ' **השעה"מ** [יבוס ו יא] דמבואר בתוס' דלא כמש"כ **תוס'** [ב"מ ל:]: דדוקא במצורע עשה דוחה ל"ת ועשה דאינו שווה בכל, משום גדול השלום.

שם. ל"ת ועשה. **השעה"מ** ביאר דכוונת התוס' דבאיסורי כהונה יש עשה דקדושים תהיו, וכמ"ש **תוס'** [יבמות פד]. [ע"פ הגמ' יבמות כ:; ע"ש בב"ח ואחרונים]. אבל דעת **רש"י** [שם] הוה ל"ת לחוד.

אבל **הב"ח** הגי' דאתי עשה ודחי ל"ת [דהוה ל"ת לחוד, וכרש"י הנ"ל]. ולא שייכא לתוס' הנ"ל, דאינו שווה בכל הוא. [וכוונת התוס' דסברת 'לא בעינא' נחשב כאינו שווה בכל].

בא"ד אי אמרה לא בעינא. וכ"ה בגמ' [כתובות מ.]: דלא אמרי' עשה דולא תהיה לאשה דוחה ל"ת באשה שאינה ראויה. [ע"ש תוס' דדנו דהא נתמעט אשה שאינה ראויה]. וע"ש תוס' ושאר האם הטעם דאף היא מצווה וכופין אותה, או דהוה עשה קל ולא דחי ללאו.

והאחרונים הק' לפי' הראשונים דאילו נשאה קיים המצווה, אלא דב"ד כופין אותה לומר לא בעינא, א"כ אמאי כהן לוקה למ"ד [לק' טז]. ביטלו, הא בידו להחזירה. אלא שהיא מבטלת כשאומרת לא בעינא, או הבי"ד שכופין. והקה"י [כתובות מא ב] כתב לדון מ"מ רבנן אסרו וקבעו דאינו יכול לישאנה, וכיון דאינו ראוי מדרבנן לוקה [לצד דדבר שאינו ראוי מדרבנן נחשב אינו ראוי].

רש"י ד"ה ואכתו. דין הוא שיקנסוהו לכנסה. **האפיק"י** [ב מב ב] הביא מלשון רש"י דמצוות ולו תהא לאשה הוה גדר 'קנס'.

והריטב"א [בסוגיין] ביאר דהא דחשיב קיום העשה חומר, משום דכופין עליו.

מוציא ש"ר דלא עשה מעשה. [וכ"ה לעיל ד:]. ובגמ' [ב"ק ה]. איתא דיש מעשה עם דיבורו, ופרש"י בעילה לראב"י [כתו' מו]. ו**תוס'** כת' שכר עדים [לר' יהודה שם].

החת"ס ציין דמשנה מפורשת היא [ערכין טו]. דהאומר בפיו חומר מעושה מעשה. ופרש"י דמתחייב ק' ולא נ'.

שהרי אשתו היא. **הריטב"א** פי' דל"ש לשון לו תהיה לאשה, דמשמע הוי' מהשתא. והאחרונים [מ"ה] תמהו מה ס"ד ללמוד אונס ממוצש"ר, דאם חייבה תורה להמשיך האישות, מנלן דיתחייב לישאנה.

ולס"ד דאיצטריך מצוות לו תהיה לאשה במוציא ש"ר, ע"כ דגדר המצווה אינה רק מעשה נישואין [לצד שדנו האחרונים גבי אונס דכל המצור' במעשה נישואין]. א"נ הו עשה שלא לגרש. אבל הגמ' כאן נוקטת דל"צ עשה. ולפ"ז מוציא ש"ר אינו מקיים מצוה כל רגע באישות. והראמ"ה כתב דאף דעובר בעשה בגירושין [לס"ד], לא נחשב קדמו עשה, כיון דעבר ל"ת ועשה כהדדי [ע"ל בשם רע"א]. אבל למסקנא דאף כה"ג הוה קדמו עשה, מדצריך קרא במוציא ש"ר כל ימיו.

אלא אמר רבא כל ימיו בעמוד והחזר קאי. **פרש"י** אלא יחזירנה, וע"כ עמוד והחזר, הרי

- 1 וכתב דהגמ' [שם צה]. כר"ל. ועוד דהתראת ספק הוה תנאי [חולין צא]. והתנא דל"ש התראה ע"כ ס"ל קדמו עשה.
- 2 והגמ' בתמורה מק' דכיון דהוה ניתק לעשה לישראל, אף כהן לא ילקה. ותי' דשאני כהן דריבה מצווה יתירה. [והאפיק"י הק' דתיפו"ל דבמה שגירשה הרי ביטל את העשה, ואמאי אינו לוקה].
- 3 [ונפק"מ האם מתחייב ע"פ עצמו, וע"פ אומדנא]. ע' **אפיק"י** [ב מב] וכן הביא **הקוב"ש** [כתובות קזז] **מתוס'** [שם לו:]. אבל **הרדב"ז** [א יט] כתב דהוה עונש ולא קנס. ו**הרמב"ן** [סה"מ עשה רלה] כתב דהוה מצוות עשה, ואין מצוות עשה קנס.
- 4 ומשמע דאילו הוה עשה בעלמא, לא נחשב 'חומר'. וצ"ב.
- 5 **הריטב"א** פי' דאפי' למ"ד דעקימת פיו הוה מעשה, מ"מ אינו מעשה כ"כ. ודעת תוס' [בכ"מ] דדוקא היכא דביבובירה מתעבד מעשה.

עשה אחר העברת הלאו. משמע דעיקר קרא ד'ולו תהי' לאשה' קאי מעיקרא, ודרשי' עשה נוסף אחר הלאו'.

אבל **תוס'** [בשם רש"י קיד', ואינה לפנינו] פי' דקאי אדלעיל, והוה גילוי אקרא דולו תהי' לאשה. והריטב"א בשם הרמ"ה ביאר דדרשי' למקרא מסורס, כאילו אמר לו תהי' לאשה לעולם, אפי' לאחר שילוח.

ורש"י [פסחים סז.] כתב דכע"ז יש גבי מצורע שנשלח חוץ למחנה, דהכתוב נתקו לעשה בדד ישב. וביאר רש"י דכתיב כל ימי הנגע, דכל ימיו בבדד ישב קאי, ואם עבר ונכנס יחזור ויצא, ואין בו עונש אחר. כדאמרי' בסוגיין. ומנתקנא ליה ללאו. [ותוס' שם חלקו דל"ש לניתק לעשה, דמשמע דלתקן הלאו בא [ע' בסמוך], אלא דנתקו והוציא מצורע מהלאו דשילוח מחנות].

ובגמ' [תמורה ה.] דנה אמאי אינו לוקה משום דעבר אמימרא דרחמנא, לרבא דאף אי עביד ל"מ לוקה. ותי' דאמר קרא בעמוד והחזר. ולל"ב [שם] הק' לאביי דחזינן דל"מ לגרשה [וע"כ דאי עביד ל"מ], שהרי מחוייב להחזיר. ולרבא ה"ל ניתק לעשה.

והרמב"ם [נערה א ז.] כתב דאונס שגירש אינו לוקה, כיון שקדמו עשה שנאמר ולו תהא לאשה, הרי שניתקו לעשה³. והכס"מ כתב דהרמב"ם נקט דר' יוחנן חזר בו, ולוקין אלאו שקדמו עשה. אבל הלח"מ [סנהדרין יח ב ושאר אחרונים] האריך דהרמב"ם סמך אדרשת כל ימיו, והוה ניתק לעשה⁴.

א"ל משום דכתיב עשה מגרע גרע. הריטב"א ביאר דילפי' מלאו דחסימה לענין דבר קל, אבל כל שחמור ממנו כ"ש שלוקה. וכיון דהוה עשה ול"ת חמיר מל"ת גרידא. וביאר בזה תי' דלאו הניתק לעשה, לא בא להחמיר בעבירה שיהא לאו ועשה, אלא לנתוקי ללאו. דאי מקיים לעשה קליש איסוריה ואין לוקין עליו⁵.

ובגמ' [יומא לו:] דעת ר' ירמיה דנח' ר' עקיבא וריה"ג בלאו דנבילה, ופרש"י דכתיב לגר אשר בשעריך תתנו ואכלו. ודעת ר"ע דאינו ניתק לעשה, דאחרי שאוכלו אינו יכול לקיים נתינה זו⁶. וריה"ג חולק דמ"מ כיון דכתיב בתר הלאו אין לוקין עליו, דלא דמי ללאו דחסימה. והתנ"י הק' מסוגיין וכי משום דאיכא עשה יתירא מגרע גרע, ותי' דהגמ' כאן אליבא דר' יוחנן, אבל מ"מ יכול להיות דגרע. [וציין כמו שפי' חולין [פרק א"ב] ופ"ק דתמורה].

א"ה לאו הניתק לעשה וכו' ההוא לנתוקי לאו הוא דאתא. פרש"י דכיון דהעשה אינו מתקיים אלא אחר הלאו, ע"כ לנתקו ממלקות. [ומשמע מלשון רש"י דכוונת הגמ' דכיון דנכתב בתרי' ידעינן דכוונת התורה לתקן הלאו, ועי"ז הוה לאו קלוש].

והאחרונים העירו דבגמ' [לעיל יג:] איתא דלאו הניתק לעשה אין לוקין עליו, משום דלא דמי ללאו דחסימה. אמנם יל"פ דכוונת הגמ' דאתי לנתק, ועי"ז הוה לאו קליש, ול"ד ללאו דחסימה. [וכ"מ ברמב"ן וריטב"א].

ומבואר בדברי רבא דלאו שקדמו עשה לא הוה לנתוקי. ויל"ד למ"ד דאין לוקין עליו, האם ס"ל דאף לאו שקדמו עשה בא לנתק [ולתקן]. אבל בפשוטו משמע דהטעם כדרב פפא, דל"ד ללאו דחסימה, ולא ס"ל סברת 'מגרע גרע'.

וכ"כ הקה"י [תמורה ד] דבסוגיין מבואר דמ"ד קדמו טעם הפטור דלא דמי ללאו דחסימה, ולא משום דנחשב תיקון ללאו. עפ"ז דן דהגמ' [תמורה ד:] שמקשה דתמורה הוה ניתק לעשה, דגלי קרא 'הא קודש' שייך רק

1 וכע"ז כ' רש"י [גיטין צ.] דאמרי' [כאן] דהאי כל ימיו קרא יתירא הוא, ללמדך לא יוכל לשלחה, ואם שלח לא יהא בשלוחה כל ימיו. שבי"ד כופין אותו להחזירה, ואינו לוקה על שילוחו שנתקו הכתוב לעשה של עמוד והחזר.

2 וכע"ז כ' תוס' [חולין פ:] דלאו דמחוסר זמן הכתוב נתקו לעשה, ופרש"י דכיון דהלאו קודם זמנו, והעשה להקריב אחר ח'. ותוס' חלקו דל"ש לניתק לעשה, דאחרי שעבר אינו יכול לתקן. אלא דהכתוב הוציא מכלל שאר פסולים שהם בלאו דלא ירצה.

3 ואינו לוקה אא"כ לא קיים העשה, כגון שמתה או נתקדשה לאחר [דפסק כמ"ד קיימו, ותליא בנתבטל הצד לקיים, ע' בסמוך וטז].

4 והפנ"י כתב דר' יוחנן חזר בו דלאו כללא הוא, דכל ל"ת שקדמו עשה לוקין עליו. אלא די' חילוקים בדבר. [וע' לעיל דכע"ז כתב הרמב"ן במלחמות]. ומסיק רבא [וכן רבין א"ר יוחנן] דלו תהיה לאשה אינו קדמו עשה.

5 ולפ"ז אף למסקנא י"ל דהטעם משום דלא דמי ללאו דחסימה. כיון דקליש ע"י תיקונו.

6 ופרש"י דה"נ נח' לענין 'תעזוב' דמתנת עניים. ואביי [שם] חלק דבנבילה לכו"ע מעיקרא משמע, אלא דנח' בתעזוב דמתנות עניים.

למ"ד קדמו עשה פטור, דהתם ל"ל דנחשב תיקון ללאו, דאדרבה זהו עבירת הלאו.¹

תוס' [פסחים כט:] כתבו דהמשה חמץ ע"מ לבער אינו עובר [כשביערו לבסוף], דהוה ניתק לעשה. והשאג"א [פא] תמה וכי מותר לעבור על לאו [כגון גזל ופאה ואונש שגירש], כשדעתו לתקן אח"כ.²

ביטלו - קיימו

הניחא למאן דאמר בטלו וכו'. כ"ג רש"י ותוס'. ופרש"י ד'כל ימיו' שייך למ"ד בטלו. אבל למ"ד קיימו היינו מיד [ול"ש דרשת כל ימיו³]. ותי' הגמ' דר' יוחנן לשיטתו דביטלו⁴. [אבל ר"ל ל"ל הך דרשא דעמוד והחזר⁵]. [וע' תוס' בע"ב].

אבל הרמב"ן וריטב"א הביאו דנוסחא עתיקי גרסו להיפך, הניחא למ"ד קיימו, אלא למ"ד ביטלו. [וכ"ג ר"ח והר"ף והרמב"ם]. ור' יוחנן ס"ל קיימו.

והר"ף כתב דר' יוחנן תני קיימו ולא קיימו, כלומר כיון שלא קיימו לוקה על ל"ת, אע"פ שלא בטלו. והראשונים ביארו דלפ"ז 'קיימו' היינו שכל זמן שיכול לקיים העשה שבו אינו לוקה. אבל כשנתבטל העשה [אף באונס] לוקה⁶. ובזה פליג מ"ד בטלו, דאינו לוקה אא"כ ביטל בידים.

והרמב"ן ביאר דלמ"ד קיימו, במה שמקיים העשה ל"ל דהוה לתקוני ללאו, אבל למ"ד דבעי ביטול, ע"כ אינו לתקוני ללאו, דפטור אפי' כשמתה. אבל ר"ל [דאמר ביטלו לגיר' הנ"ל] אינו לוקה אפי' היכא דלא תיקן הלאו, דלא דמי ללאו דחסימה. הילכך אפי' לאו שקדמו עשה אינו לוקה⁷ [וכע"ז כתב הבעה"מ].

והאחרונים חקרו האם העדר קיום העשה הוה השלמה לעבירה, או תנאי בעונש. [וע' בע"ב לענין התראה].

תוד"ה הניחא. פ"ה דקיימו היינו כשמהירין אותו בי"ד. ורש"י [חולין קמא]. ותוס' נקטו דדוקא כשמקיים את הלאו בתוכ"ד.

וצ"ב [לרש"י כאן] דמחוייב לקיים העשה אף בלא בי"ד, ומה מוסיף אזהרת בי"ד. ויל"פ דבי"ד עונשין על העבירה שעבר, אלא דנאמר דין על בי"ד להזהירו דעדיין בידו לתקנו.

והפנ"י הביא דלשון רש"י ותוס' משמע דאחר כ"ד אינו מקיים את העשה כלל. וכן לרש"י [כאן] אחר שהזהירוהו. ומש"ה ל"ש בזה 'כל ימיו', דקיום העשה הוה רק מיד. אבל הק' דבכ"מ מבואר דאונס שגירש מחוייב להחזיר אף לאחר כדי דיבור. וכן שילוח הקן. [ואפשר דהוה מצוות עשה, אבל תיקן הלאו]. ויל"ד דאף לדעת רש"י אפשר לקיים את העשה אחר שהזהירו בי"ד [והלכוהו⁸], ומתקיים העשה, ותוקן העבירה, אלא דמ"מ בי"ד הענישו אותו בשעתו על העבירה [אף שבידו לתקנו⁹].

1 ועפ"ז ביאר מש"כ התוס' [תמורה ד: דקו' אב"י [שם] 'וכל לאו הניתק לעשה אין לוקין, והא מימר וכו', הוה משום דבל תאחר לא נכתב סמוך ללאו, ומצוות נתינה אפשר לקיים אף כשלא עבר על הלאו. א"כ אפי' תמורה יחשב ניתק לעשה, אף שאינו מקיים העשה בידים. וצ"ב השייכות. וביאר הקה"י דכוונת אב"י להק' דבשלמא אם ניתק לעשה הוה רק באופן שיש בזה תיקון לאיסור, א"כ דוקא היכא דנכתב אח"כ לתקן. אא"א דאף קדמו עשה אין לוקין עליו, דבעי דומיה דלאו דחסימה דאין בו עשה. א"כ אף תמורה.

2 וכ"כ רבינו יונה [שערי ת"ד יח] דאחרי שהחזיר גזילה צריך להתוודות. והבעה"מ [ב"מ כו:] כתב דעבר על הלאו אע"ג דקיים העשה. ובמלחמות שם דמשמע דפליג. [ולפ"ז לא תגנובו ע"מ להחזיר [ע' ב"מ סא:] הוה איסור בפנ"ע].

3 והראמ"ה כתב לפרש עוד [ע"ד סברת רש"י, לו"ד רש"י] דלמ"ד קיימו לוקה מיד שהיה אפשר לו לקיים העשה, וה"נ לאו שקדמו, אפשר היה לקיים קודם, ומש"ה ילקה.

4 וכ"מ [טז]. דר' יוחנן [דאמר זאת ועוד אחרת] ס"ל ביטלו. ועי"ש בראשונים מש"כ ליישב לגיר' הגאונים.

5 ותוס' [בסוד"ה מיד] הק' דנימא דגלי קרא גבי אונס דכל ימיו, ואי"צ להחזיר מיד. [ותי' דלא מסתבר לחלק משאר ניתק לעשה. הערו"ג ביאר דא"כ גילף מיניה לשאר ניתק לעשה].

6 ואילו לרש"י כל שלא קיים העשה מיד לוקה. ויש שצ"ע דדמי למח' הרמב"ם והראב"ד [ותוס' לעיל יד]. האם יש חיוב כרת על מילה, על כל רגע שעבר, או דכל זמן דאפשר לתקוני אינו נענש.

7 וכקו' רב פפא. [והבעה"מ ביאר דדעת ר"ל דהיכא דמבטל לעשה לוקה, דעי"ז דמי ללאו דחסימה. אבל כל היכא דלא דמי לחסימה, בין ניתק לעשה ובין קדמו, אין לוקין].

8 ויל"ד עוד דאם לא הלקהו יפטר [מכאן ולהבא], אף דהזהירוהו ולא קיים, ועבר זמן.

9 וכל לאו הניתק לעשה מחוייב מלקות כל שלא תיקן המעוות. ואף כשתיקן אח"כ מהני מכאן ולהבא. אלא דמ"מ יש דין לב"ד להזהיר אותו לקיים.

דף טו:

במאי קמפלגי בהתראת ספק וכו'. ופרש"י ותוס' דר' יוחנן דאמר ביטלו הוה התראת ספק [דמחוסר מעשה, ול"ש התראה אלא על שעת העבירה]. והתוס' ר"פ והריטב"א כתבו דלדעת רש"י מבואר דבטלו עדיף, דכל מה דאפשר לפטור ממלקות עדיף¹, אלא דלמ"ד התראת ספק ל"ש התראה א"א לומר כן, וע"כ דנאמר מלקות היכא דלא קיים².

אבל לגיר' שא"ר ר' יוחנן ס"ל קיימו. וקיימו' הו' התראת ספק, דתלי בעתיד האם תמות קודם שישלח. ולשיטתם דלמ"ד קיימו לוקה רק כשנתבטל העשה אח"כ. אבל למ"ד בטלו מתרין בו על מעשה ביטול העשה [ע' בסמוך].

והאחרונים חקרו האם נחשב ספק במעשה האיסור [דתלי בעתיד האם הוה ניתק לעשה, והוא אינו יודע האם עובר בלאו שיש בו מלקות]. או דל"ש התראה לעונש עליו, דשמא אין בזה חיוב מלקות [ולאו הניתק לעשה הוה איסור גמור, אלא דאינו נענש].

שם. הבעה"מ כתב דבקה' הגמ' [הניחא למ"ד קיימו], המ"ל דטעמיה דר"ל [דביטול] משום דהוה התראת ספק³, ולא משום דלא דמי ללאו דחסימה [ואף לר"ל הושלם עצם העבירה כשלא קיימו, אלא דא"א להלקות]. והמלחמות חלק דבגמ' מבואר לא כן.

והאחרונים דנו בכל התראת ספק, האם הוה חסרון במזיד, דאינו יודע שיש איסור בדבר. או דהוה גזיה"כ דבעי התראה מפורשת [אף דודאי יש מזיד בדבר].

ותוס' [כתובות טו]. כתבו עוד דאף למ"ד התראת ספק שמה התראה, היינו דוקא היכא דידוע שאם יותיר או יכה שניהם יבוא לידי חיוב⁴. אבל התם דאינו יודע את מי יכה, ל"ש התראה⁵. והקובה"ע [פ ב] ביאר דלמ"ד שמה התראה, הוה התראה ודאית אל תכה שניהם⁶.

ודעת רש"י [שבועות לו]. כתובות לג. פסחים סג: מבואר דאף היכא דהמתרה אינו יודע נחשב התראת ספק, ול"מ שהוא יודע שעובר עבירה. ותוס' [שם ושם ושם] חלקו דכיון דהמתרה יודע הוה התראה.

ותוס' [יבמות פ]. יסדו דהיכא דאיגלאי מילתא שבשעת עבירה ה' גדול [בסריס למפרע] לא נחשב התראת ספק, ולא דמי להכה את זה, דאף לאחר שהיכה שניהם אינו יודע איזהו אביו. [ובפשוטו משמע בתוס' דהוה כלל בכל התראת ספק, דהיכא דאיגלאי מילתא כו"ע מודו דמהני התראה. אבל יש האחרונים שדנו דדוקא גבי גדלות, דהאיסור מבורר, אלא דהנידון על הקטן. ואכ"מ]. והאחרונים ביארו דכוונת התוס' דוקא בספק לשעבר, אבל בספק דתלי בעתיד תלי במח' התראת ספק.

רש"י ד"ה וריש לקיש. אלמא התראה בשעת איסור בעינן, ואע"פ שאין הלאו נגמר עד שיאכל את של תנאי⁷. אבל הרמב"ן וריטב"א חילקו דכיון שניתקו לעשה, עיקרו של לאו הוה בביטול עשה. ומהני התראה בשעת ביטול⁸.

ועוד כתב הריטב"א בשם הרמ"ה⁹ דהעשה הוה כחדא מילתא עם הלאו, וכאילו הלאו התחלת העבירה והעשה גמר העבירה. ומהני התראה בשעת נטילת האם, כאילו התרו

1 והריטב"א הק' דאף דבאונס לא משכחת ביטולו [ע' טז.], והאיך ילקה. וכתב דאה"נ ליכא מלקות.

2 [אבל מ"ד שמה התראה יכול לסבור בין קיימו ובין ביטלו].

3 ולפ"ז כשנתבטל ממילא [לא קיימו], הושלם עבירת הלאו [וכבר אינו ניתק לעשה], אלא דהו' בלא התראה.

4 ויל"ד האם איירי דוקא שמזיד ודעתו לעבור בשניהם. או אף דעכשיו אינו חושש מחמת הספק, ושוב נתגבר יצרו לב'. [וקמ"ל דאף בזה נחשב מזיד לעבור באיסור התורה. [ע' שער"י א ב].

5 [ויל"ד האם כוונת התוס' דאינו 'מזיד', או גדר בהתראה].

6 [וחל התראה אף על המעשה דאינו איסור כלל].

7 ואף דהוה תנאי שבידו שלא לעבור האיסור למפרע, ועי"ז 'נגמר' העבירה כמ"ש רש"י. מ"מ הוה תנאי בעלמא, ולא הו' חפצא דאיסור.

8 ועד"ז כ' תוס' [ד"ה במאי]. ובסו"ד כ' דפ"ה קשה להבין. והמהרש"א כתב דלא קאי ארש"י שלנו. [והאחרונים דנו באופן"א ואכ"מ].

9 והריטב"א ביאר דל"ד לתנאי, דהתנאי אינו שום חלק של איסור הלאו. אבל ביטול העשה, ניתק בו הלאו ונתלה בו מלקותו, ומש"ה חשוב מגופו של ל"ת לענין ההתראה. כי עיקרו של לאו זה הכתוב תלאו בעשה זו למלקות.

10 אמנם ביד רמ"ה [סנהדרין עא]. כתב כדברי הרמב"ן דההתראה לבסוף. [וכ"כ המגיד משנה (כלץ) שחיטה יג ד בדעת הרמב"ם].

בשעת שחיטה ממש. דכולה חדא עבירה עבדה רחמנא. וכשם שבכל עבירה מהני התראה בשעת התחלת עקירת הלאו, ואף דאינו נגמר עד שעת גמר העבירה.¹

ובחי' ר' שמעון [כתובות לט] הק' האיך מהני התראה בתחילתו, הרי שמא ישכח עד סופו [וכל מקום צריך התראה תוכ"ד, וע' לק' כא.]. וכתב דכיון דמזיד גמור אמרי' דע"ד ראשונה הוא עושה [ועי"ש שדן בזה דמסתבר דבעי התראה בתריוהו].

אבל לדעת הרמב"ן ל"מ התראה בתחילה, ובפשוטו מבואר דמהני התראה רק בשעת ביטול העשה.² והקוב"ש [ח"ב י טז] הק' מה מהני התראה בחלק הב' של האיסור, הרי בשעת העבירה לא התרו בו, ושמא היה שוגג.³ והביא דמבואר בדברי הרמב"ן והריטב"א דאף אם עשה עקירה בשוגג, והניח והתרו בו בשעת הנחה חייב. כיון דהעקירה לחוד אין בו שום איסור אילו לא גמר לעשות ההנחה, נמצא דההנחה עושה כל האיסור,⁴ ושפיר מהני התראה.⁵ והק' [בהשמ"ב] דבמשנה [שבת קב.] מבואר דאינו חייב חטאת אא"כ שוגג מתחילה ועד סוף, ודחה דהיינו לענין שב מידעיתו.⁶

ורש"י חלק דבעינן התראה בשעת איסור. ובפשוטו ס"ל דהביטול אינו מעצם האיסור, אלא תנאי [בחומר העבירה או בעונש].

תוד"ה במאי. דהא לא קרי מחוסר מעשה וכו' ואם עושה לעולם מה שעושה עכשיו עובר בלאו וכו' דה"נ וכו' לא אמרי' שמא ישאל על נזירותו, ויש לנו לומר שמעולם יעמוד כמו שהוא עכשיו.

וכה"ק תוס' [גיטין לג.] דאשת איש שזינתה, אמאי לא חיישינן שישלח לה גט ויבטלנו, ואפקעינהו חכמים לקידושין למפרע. ור"ת תי' דאזלי' בתר רוב דאין מגרשין ומבטלין הגט, ועוד דאוקמינן אחזקה שהיא עכשיו נשואה, דאל"כ נזיר שהוא שותה יין אמאי לוקה, והא התראת ספק היא שמא ישאל וכו'.⁷ ורע"א [משניות שבת ז פט] דייק דקו' התוס' משום התראת ספק, אבל למ"ד התראת ספק שמה התראה, שפיר י"ל דלא עונשים אותו עד שימות בעלה, ובנזיר עד שיעבור ימי נזירותו.⁸ אבל האחרונים [שיע' ר' שמואל] ביארו דכל זמן שלא נשאל על נדרו, מחוייב מלקות בתורת ודאי, ובי"ד מלקין אותו. [ול"ש חשש שמא ישאל]. וקו' התוס' רק לענין התראת ספק, דגדר התראה שיענש ע"ז, וכיון דדין ההתראה תליא בעתיד חיישינן שישאל.

שם. יש לנו לומר דלעולם יעמוד כמו שהוא עכשיו. ולשון תוס' גיטין [הנ"ל] דאוקמי' אחזקה. ובפשוטו משמע דשייך לדיני חזקה דמעיקרא. והאחרונים הק' דל"מ 'חזקה' להכריע על העתיד, דשמא ימות חיישינן [גיטין כח].⁹

1 והקוב"ש [נ ב] ביאר דכל התראה מתרין אותו שאם תתחיל ותגמור תתחייב [ולא נחשב ספק שמא לא יעשה העבירה, דזהו גוף ההתראה]. אבל היכא דהוה תנאי, אין ההתראה חלה על התנאי, ומש"ה העבירה הוה ספק. [וביאר דרש"י חולק דהביטול דההתראה אינו חלק מהמחייב אלא כמו תנאי. אבל בכל עבירה כה"ג מהני].

2 [ויש לדחות דצריך התראה אף בתחילה, והתראה שבתחילת המעשה סגי באופן שהוא התראת ספק].
3 וילד"ח דא"א לחייב מלקות על השוגג, ויש תנאי שכל המעשה יהא בחיוב. אלא דדין התראה וגזיה"כ לברר המזיד [ע' קצות כח ח, הו' לע' ט:]. סגי בשעת גמר מעשה. [וכי אונס שגירש בשוגג או הותר בפסח, ילקה משום ביטול העשה. הרי ודאי אין זה עיקר הלאו].

4 וכיסוד זה כתב בחי' ר' שמעון [הנ"ל].
5 ועפ"ז כתב ליישב גבי שמא יעבידנו ד"א [סוכה מג.] אחר שיצא, ורע"א הק' דתחילת ההגבהה היה טועה בדבר מצווה, וא"א לחייבו.

6 [ולפ"ז הא דאיתא [שם] ב' אמות בשוגג וב' אמות במזיד, פטור. היינו מחטאת, אבל חייב מיתה. וצ"ע. ואולי חיוב מיתה שאני].

7 והמהרש"א [גיטין] ביאר שמא ישאל לחכם שאינו יודע מנזירותו. דחכם שיודע שעבר אסור לו להתיר, דאל"כ ודאי ישאל לחכם. והט"ז [י"ד שכג ב] חלק דל"מ לישאל מיראת העונש, אא"כ יש לו פתח וחרטה מצד עצם הנדר. ומש"ה הוה התראת ספק, ואילו ימצא פתח בי"ד יפתחו לו [אף שיודעים שעבר].

8 [וע' שבועות כח. דהיכא דנאכל כל כזר שנשבע עליו א"א לישאל עליו, ודעת אמימר דכיון דאכלו מזיד נשאל, דהא מחוסר מלקות. ונח' שם בכפתוהו על העמוד].

9 ועוד הביא הקצות [רמא ח] דאף דחכם עוקר את הנדר מעיקרא [ונתברר דלא היה נדר מעולם] אמרי' חזקה שלא נתחדש מעשה העוקר. והביא מכאן דבתנאי שהוא בקום ועשה אמרי' חזקה שלא נתקיים התנאי, אף דקיום דקיים מעשה התנאי מברר שהמעשה לא היה מעיקרא. והשערי' [ב ט] חלק דגדר חכם

אבל תוס' [שבת ד. ד"ה קודם] הביאו יסוד זה דהמדביק פת בתנור חייב, ול"א דהוה התראת ספק דבשעה שהדביק שמא היה בדעתו לרדותה קודם שתאפה, ושמא אח"כ שכח ההתראה. ות' ריב"א דכיון שהדביק תוכ"ד של התראה, וודאי תאפה אם לא ירדנה, לא הוה התראת ספק. דודאי לא היה דעתו לרדותה קודם אפייה, ואינו מחוסר מעשה¹. והביאו ראיה לזה מסוגיין. [ורע"א בגהש"ס כתב דלפ"ז אם נשבע ותלה תנאו אם לא אוכל זה, דל"ה מחוסר מעשה, ל"ה התראת ספק²].

והגב"א [תענית כד.] ביאר דכוונת התוס' דל"ש בזה חזקה דמעיקרא³, אלא דאפי' הכי יש לנו לומר שיעמוד כמו שהוא עכשיו. וכן במדביק פת י"ל דלא יתחדש מעשה⁴. [ומשמע דהוה יסוד בגדרי התראה. ואף דל"ש חזקה כה"ג].

דף טז.

דהוי לאו שאין בו מעשה. הרמב"ן הביא מהירושלמי דנפק"מ כששרף את הככר או השליחה לים, דהא יש בו מעשה [ועשה מעשה שגורם לביטול השבועה], אלא דהוה התראת ספק. וכתב הרמב"ן דמבואר כדברי רש"י דל"מ התראה אלא בשעת עבירת הלאו⁵, וצ"ע. אבל הרמב"ן נקט [לר"ד הירושלמי] דמתרין בו בשעה ששורפו.

אבל תוס' [שבועות ד.] נקטו [להיפך] דאם נשבע על ככר וזרקו לים, והתרו בו בשעת זריקה, אין בו מעשה⁶ אבל אינו התראת ספק. ושוב כתבו התוס' ומיהו למ"ד בטלו ולא בטלו חשיב התראת ספק, אפי' שיבר כנפיו [טו:].

[וכפרש"י ותוס' בסוגיין]. ורע"א [בגהש"ס ובכ"מ] תמה דלא דמי דהתם שעת עבירה הלקיחה, וכששיבר כנפים מבטל תיקון העשה ומתחייב מלקות למפרע אשעה שלקח, ומש"ה ל"ש בזה התראה על שעת שיבור כנפים, דעתה אינו עושה העבירה. וכשלקח היה התראת ספק שמא לא ישבר כנפים. אבל כשעובר על שבועתו מתחייב בכל יחל [ולא בשעה שנשבע למפרע], וכיון דאנו דנין לחייבו בהטלתו לים לדונו דיש בו מעשה עתה, דבהטלתו לים עובר על שבועתו שאינו אוכלו, א"כ ההתראה הוא עתה שלא יטילנו לים, ואינה התראת ספק וצ"ע⁷. [והקח"י [שבועות ג] ביאר דכוונת התוס' להוכיח דהטלה לים אינו מעשה המחייב, אלא גורם שבסוף היום יעבור. ומש"ה ל"ש התראה על מעשה זו.]

ר"ל אמר דהוה התראת ספק. פרש"י [שבועות כא.] דהוה ספק אם יעבור על התראה, דעדיין יש שהות ביום, והמתרה אינו יכול לכוון שיעבור היום תוכ"ד של התראה⁸. וכע"ז

עוקר את הנדר, דהחכם פועל להתיר מכאן ולהבא, ועי"ז הותר למפרע. [וכמ"ש הירושלמי ה' ברא"ש נדרים ו ג].

1 ומבואר בלשון ריב"א דאילו הוה מחוסר מעשה, ל"מ התראה שבתחילת העבירה לסופו. והעירו לדברי הרמ"ה [הנ"ל] מהני התראה בתחילת העבירה לכל המשך עשייתו. ומשמע דריב"א פליג. ולדברי ריב"א האוכל כזית במשך שיעור אכילת פרס יצטרך התראה על כל משהו שבו [ע' לק' כ: וכא.]. [א"נ יש לחלק דהתם לא תלי במעשה, משא"כ בסוגיין. וכע"ז בסמוך גבי סוף היום].

2 והוסיף אף דמראה דעתו שרוצה לאכול. והק' דתוס' כתבו דלא היה דעתו לרדותה קודם שתאפה, דאילו היה דעתו לרדותה קודם שתאפה ל"ה התראה. [דמשמע דבעי תרוייהו, שיהא דעתו לעבור, ושלא יהא מחוסר מעשה. והאחרונים דנו האם הוה מדיני התראה, או דאילו דעתו לרדותו לא הוה 'מזיד' כלל. ואף דיש התראה, מ"מ אינו מזיד].

3 דכיון דנשאל על נזירותו נתברר שלא היה נזיר מעולם [וכקו' הקצות הנ"ל], וכן בגט כיון דאפקעי' רבנן, נתברר שלא ה' א"א מעולם.

4 אף דל"ש גדרי חזקה דהדבקה הפת אינו 'דין', אלא דאנו קובעים דמסתמא ישאר כמו שהוא, ועי"ז יווצר חילול שבת.

5 ועוד צ"ב דלסברת הירושלמי דלא נחשב עבירת הלאו לענין התראה, א"כ אמאי נחשב יש בו מעשה. ואי משום דמעשה זו מחייב חילול הדיבור [והוה כזורק חץ, דאף דשעת עבירת הלאו בסוף היום, מ"מ עשה מעשה שגורם לעבירת הלאו], א"כ ודאי מהני לזה התראה. ועוד צ"ב אמאי תלאו הרמב"ן בפרש"י, דבשבועה ודאי מהני התראה כשגורם לחילול הדיבור. ולא דמי לביטול עשה דניתק לעשה דהוה תנאי לשעבר. וצ"ע. [וכ"ז נכלל בקו' רע"א בסמוך].

6 היפך סברת הירושלמי [ואולי גרסו כן בירושלמי].

7 והיד רמ"ה [סנהדרין עא.] כתב דהוה התראת ספק היא, דמי ימר דאי לא אכיל לה השתא מיחייב מלקות, דילמא אכיל לה בתר הכי סמוך לשקיה"ח. וא"א לצמצם לידע דאשתייר מיומא כדי אכילת ככר זו לא פחות ולא יתר.

8 וצ"ב אמאי לא סגי בהתראה בתחילת היום, שאם יעביר את כל היום ולא יאכל כולו הוה עבירה, וכמו דמהני התראה בתחילת מעשה [וכמ"ש הרמ"ה הנ"ל, דההתראה חלה על כולו]. ויש שפי' דדוקא במעשה

כתב רש"י [תמורה ג:] דאי אתרו ביה הזהר בך שתאכל, יכול לומר אכתי יש לי שהות. ואפי' כי עבר היום יכול לומר שוכח הייתי ולא נזכרתי לא בשבועה ולא בהתראה ואינו לוקה.

ומשמע דלמ"ד התראת ספק שמיא התראה, סגי בהתראה בתחילת היום, דאם לא יאכל יתחייב על רגע הזה. והאחרונים חקרו בגדר האיסור שבועת שווא, ובפשוטו האיסור הוה רק בהשלמת השקר. ואילו בסוגיין משמע דכל משהו שעובר ביטל שבועתו. ומ"מ מבואר בדברי רש"י דאילו היו מתרין בסוף היום סגי בהכי, דבזה הושלם גוף העבירה. [ע"פ יסוד דברי הרמב"ן גבי ביטול, דע"ז הושלם העבירה].² [וע' ח' ר' שמעון כתובות לט, שיע' הרש"ר].

והקוב"ע [פ ב] כתב דלמ"ד שמיא התראה, אף דצריך התראה לגמר העבירה, ורגע האחרון אינו יודע, מתרין אותו על כל הרגעים כא'.

הרמב"ם [סנהדרין טז ד] כתב דהעובר על לאו שניתק לעשה, והתרו שאם תעשה כן ולא תקיים העשה³ תלקה, ועבר ולא קיים הר"ז לוקה. אע"פ שההתראה ספק, התראת ספק שמה התראה⁴. וביארו הנ"כ דהרמב"ם פסק כר' יוחנן, וכגיר' הר"ף דקיימו ולא קיימו, והתראת ספק שמה התראה.

אבל הרמב"ם [שבועות ה א] כתב דהנשבע שפלוני יעשה מעשה, מלקין מכות מרדות שהרי אינו בידו לקיים שבועה זו. והוה התראת ספק שאין לוקין עליו אא"כ הלאו מפורש בתורה. והכס"מ ואחרונים תמהו בכוונתו, ואכ"מ⁵. והקוב"ע [פ ב] חילק דדוקא היכא דבידו לקיים התנאי [בדבר שתלוי בעתיד] אמרי' דהתראה ספק שמיא התראה, דנכלל בהתראה אף שלא לעבור על התנאי.

ותרוייהו אליבא דר"י. הריטב"א כתב כלומר דלרבנן פשיטא דלאו שאין בו מעשה אין לוקין. [ומשמע דכוונת הגמ' דנח' אליבא דר"י, ואין ראייה דס"ל הכי. אבל תוס' [ב"מ צ:] נקטו דדעת ר"ל דלאו שאין בו מעשה לוקין, כתבו דליכא למימר דנח' אליבא דר"י ולא ס"ל דהא בתר הכי, דא"כ הו"ל דייק מדבריו דה"ס שמיא התראה. אלא כת' דהא דס"ל דחטמה בקול אינו לוקה, אליבא דרבנן. וליה לא ס"ל].

והרמב"ם [פסוהמ"ק יח ט, וכן ק"פ י יא] כתב דאינו לוקה על נותר דהוה ניתק לעשה. והכס"מ הק' אמאי לא נקט הטעם אין בו מעשה. וכתב דלרבנותא נקט אפי' אם היה בו מעשה. והמנח"ח [ח ח] ביאר דנפק"מ היכא דהותר במעשה, כגון שזרק לבור. והמשנ"ל הק' דמ"מ נפק"מ היכא דלא קיים העשה, אלא איבד הנותר או אכלו ארי, ילקה עליו.

אבל באימורי פסח [ק"פ א ז] כ דמותיר אינו לוקה משום דאין בו מעשה. והמשנ"ל ביאר דאימורים ל"מ ניתק לעשה, ולא ילפי' מבשר⁷.

בבא א' פרש"י בהתראה א' תוכ"ד. ורש"י [חולין פב:] כת' דהרים ב' ידי והכה זה באחת וזה בא'. [משמע דבעי זמן א' ממש]. ובקוב"ע [עד א] הביא דרש"י [יבמות קא, חולין צא.] כ' דבבת

אמרי' דההתראה מתייחס לכל המעשה. אבל ביושב ובטל אמרי' דשכח ההתראה. ועוד יש שפי' דכוונת רש"י דאף ברגע האחרון הוה ספק, ולעולם אין שלב דאפשר לחייבו.

והקוב"ש [ח"ב שבועות ב] ביאר דלמ"ד ל"ש התראה ל"מ בתחילת היום, אף דהוה תחילת העבירה. משום דנכלל בהתראה הזו התראה לכל הזמנים, ואף זמן ביה"ש דהוה ודאי היתר. [ולמ"ד התראת ספק ל"ש התראה כשיש דבר היתר בהתראה, ל"ה התראה].

1 ואף דמותר להניחו עד סוף היום [ואפשר דתלי בדברי הנמוק"י דאונס ביום אחרון], א"כ צ"ב מה שייק ע"ז התראה. [ויל"פ {ע"פ דברי ר' שמעון} דכיון דלא אכל לבסוף, א"כ כל היום הוה מעשה א' שגורם שקר, דכל היום מוגדר יום שלא אכל. והחפצא דאיסורא לא תלי במה שהוא מזהר].

2 ור' שמעון ביאר דגבי שבועה אף רש"י ס"ל כן, כיון דאילו יאכל הוה תיקון על כולו. ול"ד לביטול דהוה השלמת השיעור, ובעי התראה לכל העבירה.

3 [משמע דאף העדר הקיום נכלל בהתראה, ואף דפסק כמ"ד קיימו, ומשום התראת ספק, מ"מ השלמת העבירה ע"י העדר הקיום].

4 והנובי" [ת אה"ע עז] כ' דדוקא למלקות פסק הרמב"ם דמהני ספק, אבל לענין מיתה צריך התראה ודאית [ואף דנח' תנאים אף בזה]. [ויל"ד האם הוה משום גדרי התיר עצמו למיתה [ונקט דמלקות לא בעי התיר עצמו]. או משום גדרי המזיד].

5 והגרא" [י"ד רלו ח] הגיה לאו שאין בו מעשה [ונתחלף לשמ"ב במקום לשב"מ]. [וע' שיע' רש"ר דאף גיר' זו לא נתיישב].

6 ודוקא שבועה לשעבר גלי קרא לא ינקה [כדאיתא שבועות ג:]. [ורע"א [שבועות ג:] הק' מנלן דר"ל ס"ל בעלמא לאו שאין בו מעשה לוקין, דילמא ס"ל כסברת המקשן שם דאף בזה גלי קרא. ואפשר דהגמ' קיבלה דתרווייהו אליבא דר"י, והוה חלק מדברי ר"ל].

7 והגור"ח [הו' בגר"ז תמורה ד:] כתב דאף דמצאנו שריפה בנותר דקרבתות, מ"מ אינו מנתק ללאו דלא ילין, דעצם האיסור משום דלא הקריבם, משא"כ איסור נותר דבשר, לא תותירו, הוה משום דגורם להם פסול.

א' היינו הכאה א' במקל א', משמע דבב' מעשים הוי התראת ספק. [ובקוב"ש ח"ב שבועות ב] ביאר דכיון דע"כ מתרין אותו על ב' מעשים, וא' מהם הוה מעשה היתר. [וצ"ע].

תנן התם ר"י אומר לוקה ואינו משלח¹. פרש"י קסבר שלח מעיקרא משמע, והוה לאו שקדמו עשה. [בקיומו, אף דבלשון הפסוק הלאו קודם]. והריטב"א הק' א"כ תקשי לר"ל דלאו שקדמו עשה אין לוקין עליו².

אבל רש"י [חולין קמא, ולק' יז]. משמע דסברת ר' יהודה דאחרי שלקח אין חיוב לשלח, ול"ש תיקון. וכ"כ הריטב"א דלר"ל לר' יהודה שאני הכא דלא כתב רחמנא ואם לקחת שלח, ואמרי' דלא בא הכתוב לנתקו אלא לומר לא תקח אלא תשלח.

והחז"א [או"ח קיח ח] הק' [להיפך] דלר' יוחנן לאו שקדמו עשה אין לוקין עליו, א"כ אמאי נדחקו [חולין קמא:] דלר' יהודה דאחרי שלקח אין מצווה כלל.

ועוד הביא החז"א דמשמע דלרבנן מצוות שילוח הוה דוקא אח"כ, וקודם שלקח הוה רק ל"ת. ותי' דמצוות ולו תהא לאשה ושילוח טמאין הוה מצווה נמשכת, א"כ שפיר י"ל דהוה גם קודם וגם אח"כ. אבל שילוח הקן הוה פעולה פעם א', ולר' יהודה אין לנו מקור לחייבו אחר שעקר הלאו.

והגמ' [חולין קמא]. מסתפקת האם סברת ר' יהודה דלוקין אלאו הניתק לעשה³, או דשלח מעיקרא משמע. והגמ' פושטת מהברייתא [הנ"ל] דנותר לר' יהודה אינו לוקה, משום דהוה ניתק לעשה. ובגמ' [שם קמא:] הו' דכע"ז נח' גבי פאה, דר"י ס"ל דתעזוב מעיקרא משמע [והגמ' בע"ב דהוה ניתק לעשה כרבנן].

ובגמ' [שם] משמע דלרבנן שלח משמע אחר לקיחה. ועפ"ז משמע דאין מצווה לשלוח, אלא דהוה לאו שלא ליקח האם על הבנים. ומי שעובר על לאו זה, יש מצוות שילוח הקן. וכ"כ המאירי [חולין קלט:] דאינו חייב לחזור, לשלוח האם ולטול הבנים, כדי לקיים המצווה⁴.

אבל פשוט הגמ' [שם קלט:] דנתמעט דא"צ לחזור בהרים, אבל אם יש לפניו קן יש מצווה בשילוח. וכן נקטו האחרונים [חוות יאיר סז, הו' בפתח"ת יו"ד רצב א] דיש מצווה ומעלה בשילוח הקן, והבטיחתו תורה בזה הארכת ימים. [ובשול"ת חת"ס או"ח ק דן דהגמ' כר' יהודה].

הניחא למ"ד קיימו וכו' אלא למאן דתני ביטלו. לגי' רש"י ותוס' ר' יוחנן ס"ל בטלו, ובזה הק' לשיטתו. אבל לגיר' שא"ר דעת ר' יוחנן דקיימו, והראשונים הק' א"כ אמאי דנה הגמ' ליישב דברי ר' יוחנן כמ"ד ביטלו⁵. והרמב"ן כתב דאנן מתני' קשיא לן דקתני 'זה הכלל', האיך מ"ד ביטלו יפרש⁶.

אבל הקשה הרמב"ן הא דא"ר יוחנן אין לנו אלא זאת ועוד אחרת, הא ר' יוחנן אית ליה קיימו, ולמ"ד קיימו משכחת בכמה מצוות. ותי' דכוונת ר' יוחנן דבמשנה משמע דתלי בקו"ע, ובזה א"ר יוחנן דאין לנו כיו"ב דיכול לעבור במעשה. [וכ"פ הרמב"ם [נערה א ז] דהיכא דמתה או נתקדשה לאחר לוקה, וביארו האחרונים דפסק דתלי בקיימו].

אבל הבעה"מ [בתי' א'] כתב וכל היכא דאיתיה בבטלו איתיה בלא קיימו⁷, ומש"ה לא משכחת דלוקה באונס בין בשבטלו ובין בלא קיימו. וכן נותר, דכיון דל"ל מעשה. [ולא נתפרש הסברא בזה. והרמב"ן כתב עליו דהוה דברי הבאי, והק' דבגמ' איתא הניחא וכו']⁸.

קם ליה בדבריה מיניה. הרמב"ן והריטב"א הוכיחו דנחשב דהאיסור מלקות הוה בשעת ביטול עשה שבו [וכמ"ש לעיל דשייך התראה בשעת ביטול עשה], ומש"ה נחשב קלב"ם כא'. והק' מכאן לדעת רש"י ותוס' דל"ש התראה בשעת ביטול העשה, דאינו עצם העבירה, אלא דע"ז נידון למפרע אשעת עבירה, דא"כ אין מלקות ומיתה באין כא'.

והאחרונים [אחיעזר א יט ד, דבר"י כו ענף ב, וקוב"ש ב י יד, וע' ערול"נ באופ"א קצת] תי' ע"פ יסוד רע"א [שו"ת קסד, כתובות לג⁹] דשייך פטור קלב"ם אף בתנאי החיוב, דגדר

1 הריטב"א כ' דאע"ג דהוה משנה לק' [יז], ובאותו פרק ל"ש לשון תנן התם [וכמ"ש רש"י פסחים ד:], מ"מ עיקר המשנה בחולין [קמא].

2 והוסיף דליכא למימר דר"ל דלא כר' יהודה, דהא אמרי' ואזדו לטעמיהו וכו' יהודה

3 וכ"כ הפיה"מ [לק' יז, וע' רש"י לעיל טז:] דר"י ס"ל דלוקין אלאו שא"ב מעשה. וצ"ע דאינה לפי המסקנא.

4 וכ"מ בשול"ת הרשב"א [א יח] דאינו מברך על מצווה זו, דהוה מצווה מחמת עבירה, כמצוות השבת הגזילה והרבית.

5 והראמ"ה נקט דהרמב"ם גרס דר"ל אמר זאת ועוד אחרת.

6 [ומשמע דנקטו דהוה מח' תנאים, אלא דר' יוחנן דן ליישב את הברייתות לעיל לשיטתו].

7 והמלחמות הק' דבגמ' איתא הניחא למאן דתני קיימו, ולדברי הבעה"מ הא ליכא למ"ד.

8 לפרש דלדעת ה"מ [בתוס' יבמות נט:] דחייב קנס הוה בגמ"ב, ובתנאי שהיתה בתולה בשעת העראה, ויש

קלב"ם כאילו עשאו אחר [וכלשון התוס' גיטין נג']. וכל שאילו נעשית ע"י אחר אינו מתחייב, נחשב מעשה א' לענין קלב"ם.

והאחרונים [דברי יקוב"ש הנ"ל] הביאו מדברי הרמב"ן והריטב"א [הנ"ל] מבואר דלא ס"ל יסוד זה.

ורע"א בגהש"ס הק' דמשכח"ל כשהיא טריפה, דאין חיוב מיתה על הריגתה². והאחיעזר [א יט] דן האם הרודף אחר הטריפה ניתן להצילו בנפשו, א"כ יפטר מדין רודף. [וע' בסמוך].

תוד"ה אי. שהרגה בשוגג. המהרש"ל והב"ח פי' דכוונת התוס' דס"ל חייבי מיתות שוגגין חייבין מלקות [ול"ש קלב"ם]. וכ"ד ר' יוחנן [חולין פא:]: דחייבי מיתות שוגגין אינן פטורין ממלקות. אבל המהרש"א תמה דמסקנת הגמ' [כתובות לה.]: דחייבי מיתות שוגגין לכו"ע פטורין [מממון]³. [דילפי' תנא דבי חזקיה א' שוגג א' מזיד]. ורע"א דחה דהגמ' [כתובות שם] קאי לענין מיתה וממון [דנלמד מלא יהא אסור], אבל מיתות שוגגין ומלקות [נלמד מכדי רשעתו] דעת ר' יוחנן [חולין פא:]: דלוקה⁴. [וכ"כ הרשב"א ופנ"י כתובות שם, והאחרונים הביאו דכ"מ ברמב"ם שחיטה יב ז].

והמהרש"א כתב דהכא ל"ש פטור זה, דהא חיוב המלקות הוה על מה שגירש, ולא על מה שנתבטל העשה. ודבריו צ"ב דא"כ מ"ש קלב"ם כלל. ומבואר דהיכא דהרגה במזיד ונתחייב מיתה, יש פטור קלב"ם אף בתנאי החיוב. אבל בשוגגין אין פטור קלב"ם בתנאי החיוב. וכ"כ הדברי [כו י].

ורע"א [בגהש"ס] הק' אמאי לא תי' במזיד ולא התרו ביה, דל"צ התראה להתחייב משום ביטלו. וכל שאין חיוב מיתה בפועל ל"ש קלב"ם. והאחיעזר [א יט, ואמר"מ ל בהג'] כתב דאפשר דפטור משום קלב"ם דרודף, דבשעה שרדף להרוג ניתן להצילו בנפשו⁵. והביא דמבואר ברמ"ה [סנהדרין עב.]: דרודף פטור מתשלומין, כחייבי מיתות מזידין. [וכ"כ הקצות כח א.]: אבל רש"י [סנהדרין שם] כתב דאע"פ שניצל פטור מתשלומין⁷, דק"ל [כתובות לה.]: אף חייבי מיתות שוגגין פטורין מתשלומין. [והקה"י יג] כתב ד"ל דבסוגין יש קלב"ם משום דהותר דמיו לגואל הדם [בקרוב למזיד], ועדיין לא עבר חיובו].

כגון שקיבל בה קידושין⁸. הערול"ג הק' דאין שליח לדבר עבירה, א"כ אמאי חלו קידושין [לסוברים דשלד"ע בטלה השליחות ע' תוס' ב"מ י.]: והאחרונים תי' ע"פ דברי הקצות [קה א] דהיכא דלמשלח אין איסור, וכל האיסור רק לשליח, אין חסרון שליח לדב"ע.

אי שוויתיה שליח, איהי קא מבטלא ליה. הריטב"א כתב דאע"ג שהוא מסייע ע"י, עיקר

גדרי קלב"ם אהעראה.

1 דתוס' כתבו דכיון דאין חיוב מזיק במנסך, דקלב"ם על ההגבהה, והניסוך הוה היזק שאינו ניכר, וכאילו עשאו אחר. [ע"ש].

[ויש להעיר דבשאר מקומות הנ"ל איירי בפטור מיתה וממון, מקרא דלא יהא אסור, ואילו בסוגין קאי לענין פטור מיתה ומלקות, דילפי' מכדי רשעתו. ומבואר דלא חילקו בזה].

2 ובש"ת הר"ש איגר [ב נג] כתב לדון דגדר הפטור ההורג טריפה, דנחשב דיש כל אחר ברציחה [אבל בלא"ה יש חיוב מיתה אף על חיי שעה]. ועפ"ז כתב לדון דאף לא יחשב 'בטלו' במקום שיש שניהם שעשוה, ואינו מתחייב אא"כ עשאו בעצמו בלא כח אחר מעורב בו. וה"נ טריפה נחשב שיש כח אחר בביטול העשה.

3 ורע"א הק' [קו' א'] דמ"מ דעת ר' דימי [כתובות לה.]: דחייבי מיתות שוגגין אינו פטור ממלקות לר' יוחנן, וי"ל דק' התוס' דלדידיה משכחת לר' יוחנן עוד אחרת.

4 ולדעת המהרש"א הגמ' בחולין קאי כר' דימי, ודלא כמסקנא בכתובות. [ומשמע כן ברש"י ותוס' שם, ומש"ה שם מדברי ר' דימי].

5 וביאר דגדר פטור קלב"ם במזידין הוא שכל שמעשה זו הביאתו לחיוב מיתה א"א לחייב עליו מלקות. אבל בשוגגין פטור מגזיה"כ דוקא היכא דיש חיוב מיתה מחמת מעשה זו. אבל הכא עיקר חיוב מלקות מחמת גירושין דמעיקרא, ואין חיוב מיתה במעשה זו.

6 וקלב"ם דרודף פטור אף ממלקות. והאמר"מ הביא דהגר"ח דחה דאינו פטור, וכ"כ בש"ת הרשב"א [ה יח, הו' בקה"י] דפטור מיתה ומלקות ילפי' [כתו' לז:]: מקרא דכדי רשעתו, ודוקא ברשעה המסורה לבי"ד [לע' יג:], ורודף אינו מסורה לבי"ד.

7 והקה"י [יג ב] כתב לפרש דסברת רש"י דניצל ולא נענש בתרתו. ואילו לרמ"ה בשעת רדיפה חל בו דין מיתה, ועי"ז לא חל חיוב ממון. [והקה"י כתב דהרמ"ה בזה לשיטתו דס"ל [ע' בסוה"ע] דמשכנונו של גר, כיון דחל חיוב ממון אמרי' דאין לוקה ומשלם. ותוס' חלקו דמ"מ לא נתחייב].

8 והאחרונים הק' דאמאי חשיב 'ביטלו', הרי אם תתגרש אסורה עליו רק בלאו דמחזיר גרושתו. ונימא דעשה דוחה ל"ת [כקו' תוס' טו.].

ביטול בדידה הוא. [משמע מדבריו דלא נחשב 'ביטול', כיון דנעשית ע"י אחר].
ועוד פ' **האחרונים** [ערול"נ, עונג י"ט קיג] דכיון דהיא מבטלת קיום העשה, הוה כאומרת לא בעינא¹.

והאפיק"י [ב מב ו] חקר אם בשעת גירושין גירש בע"כ, ושוב אמרה לא בעינא, האם לוקה. ועוד הביא מח' אם אמרה לא בעינא, האם יכולה לחזור ולומר בעינא.

תוד"ה כגון. פ' הקונ' דמצא לה עוון, ולא נר' דא"כ אינו מצווה לקיימה. והרמב"ן כתב לפרש דהוא טוען שמצא בה דבר ערוה, אלא דאנו לא מאמינים לו. אבל כיון דטוען שהיא אסורה עליו חל הנדר². והרמב"ן הק' דא"כ אמאי אמרי' דנשאלין משום דהוה דבר מצווה³.

והרמב"ן וריטב"א כ' לפרש דאמר שמצא בה דבר ערוה, ומש"ה גרשה והדירה ע"ד רבים⁴, ונמצא דאינו שם רע⁵. והרמב"ן הוסיף כגון שידע שאותו שם רע אינה כלום⁷. [ואף דבשעת גירושין היה מחוייב ע"פ העדים, הוא ידע דאינה כלום⁸].

והרמב"ן כתב דלמדנו מדברי רש"י דהא דנדר ע"ד רבים אין לו הפרה, דוקא נדר לדבר מצווה, ולא לדבר רשות⁹. והרמב"ן דחה דכוונת רש"י דנדר ע"ד רבים ל"מ בדבר איסור, ואונס שגירש הו' דבר איסור. והר"מ חביב [הו' בשו"ת שער אפרים עד] כ' דמדברי הרמב"ן מבואר דנקט דמש"כ רש"י שאסורה עליו, משום גדר ע"ד רבים, ולא כתוס' [והב"ח בדעת רש"י] משום דמשועבד לה¹⁰. והריטב"א הביא מדברי רש"י דהא דלדבר מצווה יש הפרה [בע"ב] דוקא כשיש טעות בגוף הנדר. [והביא דנח' בזה בגיטין לו, וע' בע"ב].

בא"ד אלא נר', כגון דאמר קונם תשמישך עלי. אבל משועבד לה, ואינו יכול לאסור עליה הנאת תשמישו. [כדאי' נדרים טו: ופא:]. ובפשוטו הטעם משום דהוה שעבוד ממון¹¹, ולפ"ז צ"ב דהכא שגירשה רמי עליו מצווה בעלמא, ולא דמי לאשתו נשואה דמשועבד לה¹². והאבנ"מ [כח ס] עמד בזה¹⁴ דבגמ' [כתובות מ.] משמע דהוה מצווה דיליה, ולא משום

1 [ויל"ד בזה, שהרי רוצה שיחזירנה, והוא אינו רוצה להחזיר. אלא שהיא עושה מעשה להרחיק שלא יוכל בעתיד להחזיר].

2 ולענין הנדר שויה אנפשיה דאינו משועבד לה, וחל הנדר. [וצ"ע דהטוען שאשתו אסורה עליו אינו נאמן משום שויה אנפשיה [אלא משום דבידו לגרשה], ול"א דלדבריו אינו משועבד. וצריך לחלק דשאני אונס דהוה שעבוד מצווה ולא שעבוד אישות].

3 הא לדבריו אינו מצווה. ואף דאנו כופין אותו להחזיר, ומלקין אותו על מה שגירש [דאינו נאמן], מ"מ א"א להתיר נדרו [בע"כ] במקום דלדבריו אינו מצווה.

4 ולשון הריטב"א הדירה וגירשה, משמע דהדירה קודם שגירשה. וצ"ב דא"כ אינו 'ביטול', דבשעת גירושין אינו יכול להחזיר ככה].

5 והרמב"ן הוסיף דהוכחו או הוזמו עדיה שזינתה, או שהעידה שהיתה פסולה.

6 עכ"פ צ"ב דכיון דנתברר שידע שהיא מותרת לו, א"כ משועבד לה ולא חל הנדר. [אמנם למש"כ השער אפרים דהראשונים לא נקטו דהחסרון משום השעבוד לק"מ].

7 ויל"ד אמאי אין בזה משום תקנת מוציא את אשתו משום שם רע לא יחזיר [גיטין מה:], ואפשר דכיון דהוא ידע ל"ש תקנה זו. א"נ גירשה סתם. א"נ לא העמידו דבריהם במקום מצוות ולו תהיה לאשה.

8 ועדיין צ"ב דכיון דב"ד היו כופין אותו לגרש, האיק ילקה על גירושין זה. ועוד האיק אתרו בו [בשעת גירושין או ביטול התנאי], הא ב"ד חייבוהו לכך, ומצווה קעביד.

9 והביא רגלים לסברא זו, דבגיטין [לו]. לא אמרי' דהדירה ע"ד רבים. [ע"ש בתוס'].]

10 אבל הר"מ חביב [בשער אפרים הנ"ל] כתב לפרש כוונת רש"י באופ"א שמצא בה עוון, היינו שהמציא בה עוון במה שאסרה בקונם. [וקאי אעוון נדר, וחד מילתא היא. וסד"א דאיסור נדר הוה איסור התורה, והוא אינו מבטל בידים. קמ"ל רש"י שהוא המציא עוון זה].

11 [והר"ן [טו:]: הוסיף דאלמוה רבנן לשעבוד, כדאמרי' כתובות נט:]. אמנם כמה ראשונים [שם] נקטו דהטעם משום דמצווה רמי על גופו.

12 ועוה"ק האבנ"מ דנח' הראשונים [ע' כתובות נט: וע] האם דוקא שעבוד דבעל אלמוה. א"כ ה"נ עדיין אינה אשתו, ובשאר שעבוד קונם מפיק. וכתב דצ"ל דדעת תוס' דאף בשעבוד בע"ח אלמוה [וכמ"ש תוס' כתובות נט:].

13 ובשו"ת הרדב"ז [א סח] כתב דכיון דנתחייב לישאנו, ל"מ לאסרה עליו. ואף דנדרים חלים ע"ד מצווה, ה"מ בין אדם למקום. אבל המחוייב לחבירו לפרוע חובו אינו יכול לאסור בקונם. וכופין אותו לרצותה לומר שאינה רצונה [שלא יעבור על נדרו], אבל אם אינה מתרצית, מחוייב לעבור על נדרו.

14 ועוה"ק האבנ"מ לדעת הרשב"א [נדרים טו] דכשמקיים מצווה אף כשיש לו הנאת הגוף אמרי' דמצוות לאו ליהנות ניתנו [ומותר במודר הנאה]. ושאני אשתו, דהמצווה הוה משום דידה דמשועבד לה. והק' דמ"מ בסוגיין הוה משום מצווה דיליה, ויהא מותר במודר הנאה. [ויל"ד דגדר המצווה שישאנה, ואחר שנשאה

שעבוד. וכתב ד"ל דהוה גדר שעבוד, והוה מצווה ידיה לפרוע שעבודה. וכתב דלבו מהסס כיון דעדיין לא כנסה האיך יהא המצווה מחמת השעבוד, וצ"ע. [וע"ע אחיעזר א יא].

משכון דרחמנא אמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבטו, השב תשב לו העבוט כבא השמש. מבואר נחשב ניתק לעשה להחזיר את המשכון בלילה [אף דאינו מתקן ומחזיר את המשכון, אלא נותנו לשכב]. ובגמ' [תמורה ו.] איתא דאף למ"ד אי עבד ל"מ, הכא גלי קרא דמהני. והמשנ"ל [מלוה ג ד] הק' דהעשה קאי רק לעני, להחזיר אבל עשיר אי"צ להחזיר. וברמב"ם משמע דאף עשיר אינו לוקה. [והתומים [צז ז] תי' דאף כשמשכן עשיר, שמא יעני אח"כ ויצטרך להחזיר לו. והוה ניתק לעשה].

והמשנ"ל כתב דאין לומר דכיון דמיקליש מקצת מהלאו, שוב אין לוקין אפי' עשיר². דהא גבי תמורה פסק הרמב"ם [תמורה א א] להיפך דלא מקרי ניתוק לעשה [אף היכא דמנתק], כיון דגבי שותפין אינו מנתק את הלאו. והתומים [שם] דחה דבתמורה ניתק לעשה ממילא, אבל היכא דבעי קום ועשה בידים, א"א לחייבו לעשה ולהלקותו, וכיון דאין ניתק לחצאין, מש"ה אמרי' דל"ש מלקות כלל.

ובסוגיאן איירי במשכנו שלא ברשות, שנכנס לביתו ונטל בע"כ. ותוס' [ב"מ קטו.] כתבו דהחובל ריחים ורכב, וכן בגד אלמנה, לוקה, ואינו ניתק לעשה. ותוס' כתבו דאי"צ להחזיר, אא"כ הוה זכיה בטעות. אבל דעת הרמב"ם [מלוה ג א,ב,ד] דבכל אופן הוה ניתק לעשה³.

התם כיון דחייב בתשלומין. הש"ך [ח"מ עב ט] הביא מסוגיאן דמשכנו בע"כ מתחייב באונסין כדן גזלן, וכדעת הרמב"ם [גזילה ג טז]⁴. אבל המלחמות [שבועות כז: בדה"ר] נקט דדוקא היכא דשרפו בידים, וכשנשרף ממילא פטור⁵. [וע' חז"א [יט ג] דהאריך לדון האם חייב תשלום זה הוה מחמת המצווה, ותיקון למצווה].

תוד"ה התם. כששרפו, דכל אימת שיש לו ממון לא ילקה. דאף בתשלום מתקיים העשה, ולא משכח"ל ביטלו. והק"י [טז ה] ביאר דגזל נחשב ניתק לעשה, ולא אמרי' דמתקן רק מכאן ולהבא [ויסוד הרמב"ן [טו.] בשילוח טמאים], דהלאו של גזל עבר בשעה שגזל, ושוב אין לאו, דהוה כגונב מהגנב. ומש"ה אמרי' דבא הוה לתקן קודם.

[והמהרש"א [ב"מ סא.] הביא דמבואר בב"מ דגזל נחשב ניתק לעשה, דמשמעות הכתוב והשיב את הגזילה. אבל לאו דרבית ואונאה לא ניתק לעשה, אלא הוה משום דאין לוקה ומשלם. ורע"א [שם] דן דנימא דאף 'והשיב' דגזל קאי בלא אתרו ביה, ובאתרו ביה לוקה ואינו משלם⁶. ושוב כתב דהיכא דהגזילה בעין ל"ש פטור קלב"מ, כדאיתא בסנהדרין [עב.] למסקנא. אבל רבית ואונאה כיון דזכה בממון, שייך פטור אין לוקה ומשלם].

בא"ד ויש ספרים דגרסי' ואינו לוקה ומשלם, ומיפטר בתשלומין. וכ"כ הריטב"א בשם הרמ"ה, ולפ"ז הוה תי' נוסף דכיון דאינו בעין ביטל הלאו, אלא דפטור ממלקות משום דאין לוקה ומשלם, דדרשי' מכדי רשעתו.

וכן הרמב"ם [סנהד' יח ב] כתב דכל לאו הניתן לתשלומין אינו לוקה. וכן לאו הניתק לעשה. ומבואר דהוה פטור אחר. והכס"מ כתב דמקורו מסוגיאן דגזילה חייב בתשלומין ואין אדם לוקה ומשלם. אבל הק' אמאי ל"א דלוקה ואינו משלם. וצ"ע. וכקו' התוס' דידן [ע' בסמוך].

והריטב"א הק' דחייב המלקות הוה על שעת הגזילה, ותשלומין על שעה שנשרף או נאבד. ותי' דכיון דחבל שלא כדן מאותה שעה נתחייב בתשלומין כגזלן שמשלם כשעת הגזילה היכא דאיתבר ממילא. והחז"א [יט ה] כ' דקאי אף אמשכון, וחייב אונסין דמשכון הוה מגדרי גזילה. [וע' בסמוך]. אבל הגר"א [ע' בסמוך] כתב דהחייב מלקות וממון על שעה ששרפה [וכמו קטלה לעיל].

מחוייב מחמת שעבוד ידיה. ושוב לא נחשב מצווה].

- 1 אבל הק' דיש כלים דאף עני אינו מחוייב להחזיר, וכן החובל מאכלים. א"כ הו"ל לרמב"ם לפרש שילקה.
- 2 וסברא זו תלי' בגדר ניתק לעשה [ע' מש"כ בזה לעיל טו.].
- 3 והגר"ח [סטנסל רעג] כת' לחלק דמשכנו שלא ברשות, החפץ הוה בר משכון, אלא דאופן החבלה שלא כדן, ובזה אמרי' אי עבד מהני, אלא שיש עליו דיני השבת העבוט. אבל בגד אלמנה וריחים ורכב אין החפץ או המלוה בר נטילת משכון, ונכלל בהשב תשב דכל שעה קאי באיסורו, ועדיין אסור להחזיק המשכון. אבל באמת קני משכון, ויש עליו ג"כ מצוות השבת העבוט.
- 4 אבל הראב"ד השיג דאם מחוייב לו דמים לא נחשב גזלן. והראב"ד [מלוה ג ד] כתב דמחוייב באונסין מגדרי משכון. [וע' בסמוך].
- 5 וכתב דאף דמשכחת בזה 'קיימו' [דאם נשרף מאיליו אי"צ לשלם], כוונת הגמ' למצוא אופן שיהא בטלו, דומיה דאינך. [ע' בסמוך].
- 6 [ועפ"ז כ' דהיכא דיש ב' לאוין, נימא דחד לאו ניתק לעשה, וחד לאו אין לוקה ומשלם. והק' על תוס' שם].

בא"ד דז"א חדא דיל'ל ילקה ולא ישלם. והריטב"א ביאר [לדעת הרמ"ה] דגזילה משלם ואינו לוקה¹ דניתקו הכתוב לתשלום [וכדאיתא בגמ' כתובות לב: דריביתא תורה חובל ועדים זוממין לתשלומין, ומשלם ואינו לוקה]². וכע"ז כ' בהג' מים חיים [הר"ב בס' ליק' שם, והו' בשעה"מ חמץ א ג]. ועוד כתב הפנ"י [ב"מ סא] דהיכא דהלאו הוה מחמת הפקעת ממון חבירו, הדין נותן דדין תשלום קודם למלקות³.

[ותוס' הק' דבגמ' שם לא הוזכר להדיא. ועוד כתבו האחרונים [שעה"מ, חזו"א יט ה] דיש להעמיד קרא דמשלם היא דלא אתרו בו].

ועוד כתב האחיעזר [א כא ז, וכן העלה השעה"מ צד כזה] לדעת הרמב"ם דפטור ממלקות מטעם חדש, דהוה לאו הניתן לתשלומין, והרמב"ם [סנהדרין יח ב, ובפיה"מ ר"פ] מנה הלאוין דאינו לוקה עליהם, הא דניתן לתשלומין [בהדי ניתק לעשה, וניתן לאזהרת מיתת ב"ד]. וכתב דהרמב"ם למד [מסוגיין] דאינו לוקה⁴ על הלאו של גניבה ורביית ואונאה ושכר שכיר⁵ [ולרמב"ם [חובל ה ג] אף חובל]⁶ משום הוה 'לאו הניתן לתשלומין'. ואף לר' מאיר דס"ל דלוקה ומשלם, דהוי כניתק לעשה⁷.

שם. ומיפטר מתשלומין. לגיר' זו מבואר דתשלום הגזילה לא נחשב ניתק לעשה, אלא דין אין לוקה ומשלם. והא דמבואר [חולין קמא]. דגזל הוה ניתק לעשה, היינו השבה בעין⁸, אבל כשמשלם הוא מדין אין לוקה ומשלם⁹. וכ"כ הרמב"ם [ר"ה גזילה] דאינו לוקה משום דהוה ניתק לעשה. ואפי' שרף הגזילה, חייב דמים, והו"ל ניתן לתשלומין¹⁰.

אבל גבי גניבה הרמב"ם [ר"ה גניבה] כת' דאין לוקין דניתן לתשלומין, שחייבה אותו תורה לשלם [והרמב"ם לא חילק היכא דהוה בעין¹¹].

ודעת תוס' מבואר דאף תשלום עבור הגזילה הוה מדין ניתק לעשה¹². והריטב"א ביאר דתשלומין כמותו לענין זה.

והחזו"א [יט ג] כתב דמשמע בריטב"א דאף במשכון, הדמים אינו בתורת 'תשלום נזק', אלא דהדמים בידו בתורת משכון, והשבת משכון.

- 1 ואף דדעת ר' יוחנן [כתובות לב] דלוקה ואינו משלם. אבל לעולא בכל מקום משלם ואינו לוקה.
- 2 אמנם בגמ' שם משמע דדוקא הני, ולא הוזכר גזילה וגניבה.
- 3 אבל חובל הוצרך לומר בפירוש ריביתא תורה, דהלאו הוה מחמת הכאת ישראל [ולא משום הפסד הממון]. [ומש"ה חובל פחות מש"פ לוקה. אבל גזלן פחות מש"פ אין בו חשיבות גזל והפקעת ממון חבירו ואינו לוקה. ע' שיע' הרש"ר].
- 4 והביא דנפק"מ דלא נחשב לאו שיש בו מלקות לענין לפסול לעדות. דאילו פטורו מדין כדי רשעתו, הרי יש בו דין מלקות. אבל הביא דבשרית בית יוסף [דיני קיד' ב] משמע דחובל לא נפסל לעדות.
- 5 והשעה"מ הוכיח כן, דהרמב"ם [שכירות יא א] כתב דאינו לוקה אכובש שכר שכיר, דניתן לתשלומין. אף דהעשה 'לא תבוא' קדמו, איירי אפי' כשרוצה לפרוע, ולא קאי לנתק כשעבר וכבש.
- 6 ועי' ש' שהאריך בזה דהגמ' [כתו' לב:] בפירוש ריביתא תורה חובל לתשלומין, היינו דגלי קרא דהוה גדר פטור שונה [ונפק"מ כשיש חיוב מלקות נוסף עמו].
- 7 [ואינו בגדר 'ניתק לעשה', שהרי הרמב"ם מנאו בפנ"ע, אלא נקט 'כניתק לעשה' כסימן דקליש חיוב מלקות ידיה, כיון דדינו תשלום].
- 8 אבל היבין שמועה [הו' בשעה"מ חמץ א ג] לא חילק בזה, ונקט דאף תוס' ס"ל דלמסקנא גזל הוה ניתן לתשלומין ולא ניתק לעשה. [ועי' ש' שעה"מ דחלק, ועוד הביא דתוס' יד: נקטו דהוה ניתק לעשה]. וכן המאירי [חולין קמא]. כתב דכל לאו הניתק לתשלומין, כגון לא תגזול ולא תגנוב אין לוקין עליו, ואפי' נשרף אותו דבר שהרי מ"מ הוא חייב בתשלומיו. [ולא כתב משום דניתק לעשה].
- 9 [אבל לתוס' אף תשלום הוה בכלל ניתק לעשה].
- 10 והאבה"א [גזילה א] הביא ספרא יכול 'והשיב' דוקא ת"ל 'ושלם'. יכול יהא משיב ומשלם, ואל תתמה שהרי הגנב משלם כפל וכו', ת"ל 'גזלה' גזלה משלם ואין משיב ומשלם. דאיכא תרי קראי 'והשיב' כשהגזלה בעין 'ושלם' כשאינה בעין. [אבל בגניבה ליכא ב' קראי].
- 11 ומשמע דהשבת גניבה בעין הוה גדר 'תשלום' [ודלא כהשבת גזילה]. [והאחרונים דנו לפרש בזה]. ועיול"פ דגנב מתחייב כפל, ומש"ה אף כשהוא בעין מחוייב תשלום [ויל"ד באופן שהודה בקנס או שלא באו עדים וכדו' עכ"פ ילקה].
- 12 ועוד מבואר דהשבת גניבה בעין אינו מנתק את העשה [ולא נחשב 'תיקון', ואף דגם השבת גניבה נלמד מ'והשיב את הגזילה']. וביארו דהוה תשלום מכאן ולהבא, ע"ד סברת הרמב"ם ביציאה מהמקדש. והאבה"א הוסיף דכיון דגניבה חמור יותר [כדאי' ב"ק עט], אין גילוי בקרא דמנתק אף לגזילה.
- 12 וכ"כ הרא"ש [ב"מ ב ט] דלא תגזול הוה ניתק לעשה, אפי' אכלה או נשרפה ושילם דמים, תקן הלאו וקיים עשה דוהשיב את הגזילה.

בא"ד ועוד [טז:] א"כ וכו' כיון דלא משלם הו"ל ביטלו. והאחרונים [אחיעזר א כ ה, קה"י יג, אבה"א גזילה] תי' דסברת הרמ"ה דכיון דחל עליו חיוב תשלום, אמרי' דאינו לוקה ומשלם. [ואף דלבסוף אי"צ לשלם]. וכתבו דהרמ"ה לשיטתו [סנהד' עב]. דרודף פוטר בקלב"ם [וכדין חייבי מיתות מזידין, ונעשית החומר, הו' לעיל]. דכיון דחל היתר להורגו נחשב שנענש, אף בדפועל לא נענש. אבל דעת תוס' דל"ש פטור כדי רשעתו אא"כ ב"ד מקיימין ב' העונשין¹. והחז"א [יט ג] כתב דמסתבר דאף לתוס' אם מת אחר שעמד בדין, ופטרוהו ממלקות, פטור.

אבל התוס' ר"ד [ב"מ צא.] כ' [להיפך] דהיכא דמחוייב ממון ומלקות, חיוב ממון דוחה חיוב מלקות [וכעולא כתובות לב.²], מ"מ עדיין שם מלקות עליה, ואם הוא עני ואינו משלם לוקה.

שם. משכון משכח"ל בביטלו וכו'. הרמב"ם [מלוה ג א,ב,ד] פסק גבי משכון דאם לא קיים העשה, כגון שנאבד או נשרף לוקה [דפסק כמ"ד קיימו, והיכא דשוב אינו יכול לקיים לוקה] ומחשב דמי המשכון. והראב"ד השיג דחייב באחריות, ואינו לוקה. [וכמסקנת הגמ' כאן דמחוייב תשלום. ולג' תוס' ניתק לעשה. ולג' הרמ"ה אין לוקה ומשלם, וכ"ד הרמב"ם גבי גזילה].

וה"ה [ד] ביאר דעת הרמב"ם דאיסור נטילת המשכון אינה מחמת הפקעת ממון חבירו, אלא גזיה"כ שלא לעשות דין לעצמו. ול"ש אין לוקה ומשלם, שהלאו הוא בשעת נטילת המשכון ובאותה שעה לא היה מתכוין לגזולו אלא ליטלו במשכון בחובו וכשנאבד נפקע חובו בכדי שוויו שהרי לכך נטלו. ומ"מ הק' דבגיר' דידן מבואר בסוגיה דלא כן, ואפשר שהיה לרמב"ם גיר' אחרת.

והגר"א [ח"מ עב יא³] כתב לפרש ע"פ הגיר' דבמחוייב לשלם אין לוקה ומשלם. דנחשב חיוב תשלומין ומלקות כא'. וכתב דכ"ז למ"ד ביטלו, אבל למ"ד קיימו המלקות חל למפרע. [ואילו חיוב תשלום מחמת גדרי שמירה].

דף טז:

ושעבודא דגר פקע⁴. פרש"י כששרפו, ופקע לאחר זמן. ולפ"ז בשעה ששרף המשכון נתחייב בתשלומין, ולא ביטל לעשה. אלא דפקע העשה לאחר זמן. וצ"ב מה ס"ד דהגמ"ס. אבל לפי הרמ"ה [הו' לעיל] נתחדש דכיון דחל עליו חיוב תשלום אין לוקה ומשלם, אף דשוב פקע החיוב.

והא איכא פאה וכו' לעני ולגר תעזוב וכו'. מבואר בגמ' דנחשב ניתק לעשה⁵. ובגמ' [חולין קמא:] נח' בזה ר' יהודה ורבנן אי תעזוב מעיקרא משמע. וכן בגמ' [יומא לו:] נח' בזה ר"ע ור' יוסי הגלילי. [הו' לעיל טו.]. והתרי' [יומא לו:] הק' האיך מקשו מיניה לר' יוחנן, נימא דס"ל כאידך מ"ד, דפאה אינו ניתק לעשה. ותי' דסוגיין ס"ל כלישנא [שם] דלא נחלקו בזה.

דמשכ"ל בביטלו וכו' ולר"י אכל עיסה. ופרש"י דלרבנן ביטלו כשקנאו בשינוי. והריטב"א כ' דה"ה כששורפו, ונקט קושטא דמילתא.

והאפיק"י [א מב] הק' דהמזיק מתנות כהונה ועניים חייב לצאת יד"ש, ואמאי לא יחשב קיימו משום תשלום חיוב ביד"ש. [ועי"ש].

- 1 והקה"י כ' דע"כ ס"ל כרש"י [סנהד' שם] דרודף נחשב חייבי מיתות שוגגין.
- 2 [וצ"ב אמאי סתם כעולא. אמנם עכ"פ נפק"מ אף לר' יוחנן בחובל ועדים זוממין, דאם אין לו לשלם ילקה].
- 3 והגר"א [צו לו] כ' דק"ל דאינו חייב באחריות אוונסין, ומש"ה אם נאנס לוקה. אבל הק' דברמב"ם אי' דאף כשמנכים לו אוונסין לוקה. והאחיעזר [א כב] כתב [לר"ד ה"ה] דהרמב"ם ס"ל דהא דבסוגיין משכון הוה ניתן לתשלומין דמתחייב באונסין, מצד דין גזילה. אבל מצד השבת העבט לא נחשב ניתן לתשלומין. [והראב"ד לשי' [גזילה ספ"ג] דמתחייב באונסין משום בעל קונה משכון, דתופס שלא ברשות ל"ה גזלן].
- 4 ומבואר דכשמת הגר [וזכה בחובו מהפקר] לא נחשב קיום ענין העשה. והאחרונים דנו כשמחל הנגזל, האם אמרי' דמחילה כקבלה, והוה קיום לעשה. או דאין לוקה ומשלם.
- 5 ויש שביארו דעיקר הניתק לעשה ע"י השבה בעין, והכא שרפו בידים [וע"ד סברת החז"א הנ"ל]. ואף דכשמשלם אח"כ ג"כ הוה קיום העשה, ס"ד דהוה גדר תיקון בעלמא. וכיון דביטל עיקר התיקון ל"מ.
- 6 והגר"ז [תמורה ו.] דייק מהרמב"ם [מתנ"ע א ב] דאף דפאה הוה מצו' עזיבה, כיון דעבר וליקט יש מצוות נתינה, דילפי' תעזוב יתירא.
- 7 [ואף דהשורף שדהו הוה מזיק ממון עניים, ואינו עובר בלאו דפאה, דלא נטלו לעצמו. כיון דעבר ונטלו, רמי עליה לתקוני לאו].

אלא זאת ועוד אחרת אהא וכו'. האחרונים האריכו להק' דמצאנו כמה אופנים ביטול העשה [ובס' אמרי בנימין האריך בזה]. ורע"א הק' דהאוכל חמץ, ילקה בבל יראה. ועוה"ק דאם ביטל חמץ ברוב. ועוה"ק דלמ"ד דאין ביטול חמץ אלא בשריפה, אם פררו או הטילו לים¹, ולא קיים העשה יתחייב משום בל יראה. [ובש"ת נוב"י או"ח ת צא לבן הנוב"י האריך בזה]. ועד"ז הק' האחרונים השורף נותר בלילה לא קיים העשה, ויחשב ביטול לעשה².

והחזר"א [או"ח קיח ז] תי' דעשה דתשבינו כולל ב' מצוות, להוציא מרשותו משום ב"י, ועוד מצוות ביעור איסור"ה. ואף היכא דביערו מהעולם באופן שלא קיים צורת מצוות שריפתו. מ"מ נחשב ניתוק לעשה, דקיים הביעור מהעולם³.

אבל לדבר מצווה יש לו הפרה. הרמב"ן הביא דעת ר"ת דדוקא היכא דהוה נדר טעות, אבל אל"כ ל"מ לחזור להתיר⁴. והרמב"ן חלק דגבי אונס לא הוה נדר טעות. [וע' בראשונים גיטין לו דהאריכו בזה⁵]. אבל הריטב"א [בע"א] העמיד דאף אונס איירי בנדר טעות.

ובתש"י מיימוני [הפלאה ד] הביא מסוגיין דדוקא לדבר מצווה יש לו הפרה, אבל לדבר הרשות ל"מ, אפי' דאותם רבים מסכימין. וכתב לדחות דאירי שתלה נדרו ע"ד רבים, ולא תלה בג' מסויימים. [אמנם תוס' גיטין לו. נקטו דא"ז ע"ד רבים, ע' ריטב"א בע"א].

ובש"ת הר"ן [יז] הביא מסוגיין דאין שום נדר דאין לו הפרה. ואף הנודר שיחול איסורו כל פעם שישאל עליו, מהני שאלה. ול"א דא"א להתיר קודם שחל הנדר.

דהו' פשע בינוקי. פרש"י מכה אותם יותר מדי. והריטב"א כ' דלשון פשע משמע מידי דאתי ממילא, אלא שלא היה קובע יפה בלימודם, והם מתבטלים. או דלא דקדק לתקן טעותיהן. והריטב"א הוסיף דלא הוה נדרי טעות [דאי"צ התרה], כיון דלא תלה בפירוש נדרו בדבר.

האוכל שקצים וכו'

תוד"ה ביניתא דבי כרבא. פר"ת ביניתא כמו דג קטן⁶ הנמצא במחרישה, דאע"ג דהיכא דנמצא במים היה מותר. אבל כשנמצאת במחרישה אין לזה שם 'דג', אלא שרץ ואסור. וכ"כ הריטב"א. אבל הרמב"ן כתב דלקי נמי משום דג טמא, אי אתרו ביה. וקמ"ל דנחשב גם מין דג וגם מין שרץ.

ועוד הביא הריטב"א בשם הרמ"ה דבניתא דבי כרבא הוא שרץ הנוצר מן העפר עצמו, ואף דלשון שרץ השורץ 'על הארץ' משמע שרוחש ורומש עליה, אבל אינו נוצר ממנה. וקמ"ל רב יהודה דלוקה משום לאו ד'רמש האדמה' [ולא תטמאו בכל אשר תרמוש האדמה], דלא הוזכר 'על', ומשמע אף שנוצר ממנה. והריטב"א חלק דאיכא טובא דנוצרין מהעפר. ועוד דלאו ד'אשר תרמוש האדמה' ילפי' [מעילה טז; ע' בסמוך] בח' שרצים.

ונגדיה רב יהודה. [האחרונים כתבו דע"כ היינו מכות מרדות, דרב יהודה לא היה ב"ד סמוכין להלקות].

אכל פוטייתא לוקה ד' וכו'. תוס' [מו"ק ב:] כת' דמתחייב ב' מלקיות, ול"א 'כדי רשעתו', דתרוייהו חד רשעה, דכל שם מלקות חד⁷.

לוקה ד'. רש"י הביא הלאוין שבשרצים. והגמ' [פסחים כד.] מק' דנימא כע"ז גבי לאו דנותר, דשנה הכתוב ללקות ב', והגמ' דוחה דכל היכא דאיכא למדריש דרשי' [ואמרי' אם אינו ענין, עי"ש], ולא מוקמי' ללאוי יתירא. והראשונים הביאו מסוגיין דבמקום שיש ריבוי לאוין, לוקה על כל א'. והרמב"ן [בסה"מ שורש ט עמ' קנט מה"פ] כתב דמ"מ אין לוקין על

1 והר"ש [בן הנוב"י] דחה דלא נחשב 'השבתה', דיש מציאות ליטלו ע"י ספינה. ומש"ה לא נחשב 'ביטול', אא"כ א"א לקיים בשום אופן.

2 והדבר"י [כח ה] הביא לתרץ דלמ"ד בטלו, ביטול העשה הוה חלק מהעבירה, ומש"ה אם שרף בלילה, שאין עליו מצוות עשה בלילה, לא נחשב דביטול לעשה. [ואף דבידים גרם שא"א לקיים].

3 ועפ"ז כתב דהא דאם לא מצא עצים יהא יושב ובטל, היינו ממצוות שריפתו. ופשיטא דיטיל לים או יפרר או מפולת.

4 ול"מ חרטה אחרת, שמא לא נתחרטו הרבים. ואף אם נולד להם חרטה חדשה, למיסר עשאים שלוחים ולא להתיר.

5 והריטב"א כתב טעם הדבר שאין לו התרה שהרי הוא תלה בדעתם, והם לא תלו את הנדר בדבר שיש לו התרה. אבל לדבר מצווה, אין דעתם מסכמת משום ביטול מצווה. והנמוקי' [נדרים כא: בדה"ר] כתב עוד דיש לו הפרה 'לפי שקיום המצווה חשוב יותר מחשיבות הרבים', וגם הם נסמכין בכך.

6 ובזה נתיישב הלשון ביניתא, דפירושו בכל מקום דג [וכה"ק הריטב"א לפרש"י].

7 והביאו ראייה מסוגיין דאכל פוטייתא, ומזה למדו תוס' אף במקום שעובר במעשה א' משום חרישה ומשום זריעה.

ריבוי לאוין של נבלת בהמה, וכן מלאכת יו"ט, דכל א' איצטריך ללמוד הלכותיו. ודוקא היכא דהלאו מויתר לגמרי, ולא ילפי' מיניה שום דרשא, אמרי' דבא ללקות ב'.

אבל הרמב"ם [בסה"מ שורש ט, ול"ת קעט] האריך לחלוק דלעולם לא ילקה ב' פעמים על איסור א'. **והרמב"ם** [מאכ"א ב כג, סה"מ ל"ת קעה-קעט, הו' בחינוך קסד] ביאר בסוגיין כל לאו הוה על שרץ אחר, דיש לאו [ל"ת קעה] על שרץ העוף, [ל"ת קעו] שרץ הארץ, [ל"ת קעז] שרץ המתהוין מן העפוש, [ל"ת קעח] המתילדים בפירות ובזרעים. ולא [ל"ת קעט] כולל כל שרץ, ודומה לאיסור כולל. וכשיש בשרץ א' כל התכונות האלו, לוקה על כל א'.

רש"י ד"ה צרעה. אבל לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וכו' דלאו בשרץ כתיב, תרמוש לשון בריות גדולות. **ותוס'** [פסחים כד: וכן תוס' ר"פ כאן, ובריטב"א] הק' דרש' [סנהדרין נט:]: אנחש. **והתוס' ר"פ תי'** דקאי קודם שנתקלל הנחש [וכ"ה ברש"י סנהדר' שם].

ותוס' [פסחים, ותי' הב' בתוס' ר"פ] הביא דבגמ' [מעילה טז:]: דרש' להך קרא בשמונה שרצים דוקא. ועוד הביא הריטב"א **ל"מ** [וכ"כ הרמב"ן סה"מ שורש ט] דהוה לאו שבכללות. והריטב"א חלק דכיון דכבר הזכירו בפרט, כיון דחזר וכללו בכלל לוקין עליו [וכמ"ש רש"י יח:].

האי מאן דשתי בקרנא דאומנא וכו' משום לא תשקצו. **הריטב"א** הביא בשם הרמ"ה דמשמע דהוה איסור דאור'. אבל הביא דכל המפרשים כתבו דהוה דרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. וכאידיך דמשהה נקביו.

והריטב"א נקט דהרמ"ה מודה דמשהה נקביו הוה דרבנן. אמנם **היראים** [עג] כלל אף משהה נקביו, ומשמע דגם בזה עובר מדאורי'. **והשער"ת** [או"ח ג טז] הביא דהתבואות שור [יג יב] נסתפק האם המשהה נקביו הוה דאור' או דרבנן. והביא דביבמות [סב:]: הו' כמה אמוראים שנעקרו מפירק, ולא חששו לבל תשקצו'.

והרמב"ם בסה"מ [קעט בסופו] כתב דאינו לוקה באכילת דברים נמאסין וכו' כי פשטיה דקרא הוא בשרץ בלבד, ומש"ה לוקה מכות מרדות. **והרמב"ם** [מאכ"א יז כט, ל] כתב דאסרו חכמים וכו' [עי"ש שהוסיף כמה איסורין], דכל אלו בכלל אל תשקצו את נפשותיכם. **והב"י** [י"ד קטז ו] כתב דמשמע דאסור מדרבנן, דהסמיכו אלאו דבל תשקצו. ואפשר דמדאורייתא, אלא דקים להו דהוה כאיסור חצי שיעור. **והט"ז** [שם ו] כת' דאין לוקין דהוה לאו שבכללות.

משום לא תשקצו. **ובגמ'** [שבת צ:]: איתא עוד דאף לאכול חגב חי הוה בכלל בל תשקצו. [וס"ד דהגמ' דאסור ליתן חגב חי לקטן, דילמא יאכלנו']. ולשון **הרמב"ם** [שם] דנפש רוב בני אדם קיהה מהם. [ולא תליא בדידיה].

והב"ח [י"ד קטז] נסתפק האם מותר לשתות מכלי שהזימנו לקרנא דאומנא, ולא נשתמש עדיין. האם אמרי' לא פלוג.

רש"י ד"ה משום כזית נבילה. שכשבולעו הוא מת. **רע"א** בגהש"ס הק' דרש"י [חולין קב:]: מבואר דמשכחת אכילה כשעדיין חי. וחילק דאולי נמלה זוטא חיותא.

- 1 [וע' גרי"ז מאכ"א, וכן עהש"ס תמורה ב שהאריך בזה].
- 2 [ולא אמרי' דאילו שייך למין זה, אינו ממין זה]. **והחינוך** ביאר לדעת הרמב"ם [וכ' דהרמב"ם נדחק הרבה בזה] דכשיש תוספת ענין שיתייחד הלאו באותו תוספת. והבריה שחייבין עליו יתחברו בגופה הרבה מינין, ותכונתה בענין שנקראת שרץ הארץ, ושרץ העוף ושרץ המים.
- 3 **וכ"כ התה"ד** [טז הו' בב"י או"ח קג] גדול כבוד הבריות, ומש"ה לא חששו לבל תשקצו. **וכ"פ המג"א** [צב ב] **ומשנ"ב** [שם ז].
- 4 **אבל הפרישה** [שם] כתב דכל מיני שיקוף א'. עי"ש יד אברהם. **והמהרצ"ח** ציין כע"ז **בכס"מ** [ע"ז יא א] דלוקין על הילוך בחוקות הגויים, ולא נחשב לאו שבכללות דכולם אסורין משם א', חוקות גויים. ולאו שבכללות הוא כשכולל ענינים שונים.
- 5 **והגרי"א** [קטז יט] הביא **אבות דר' נתן** [כו ה] האוכל דבר שאין עולין על גופו עובר משום ג' לאוין [ובהג' הגר"א שם הגיר' דברים], שביזה את עצמו, וביזה את האוכלין, ובידך ברכה שאינה כתיקונה. [אבל בהג' מיימוני] [דעות ג] הביאו עמש"כ הרמב"ם [דעות ג ב] שלא יאכל דברים הרעים לגוף, אע"פ שהם מתוקין לחיך. ול"ש לסוגיין כלל].
- 6 [ויל"ע דע"כ הקטן אינו משוקץ בזה, דא"כ אמאי אכיל לה].
- 7 **והמשנ"ל** [יז כז] הק' דאיסור בל תשקצו דרבנן, **והר"ן** [יבמות פ' חרש] הביא דדעת **הרשב"א** דיש צד [ותליא בגמ' יבמות קיד] דספינן לקטן מאיסור דרבנן. [ובהג' **רע"א** ציין דכ"ד הפר"ח יו"ד שם, אבל הב"י נסתפק. ולט"ז הוה איסור דאורייתא].

ומשמע ברש"י דאם אינו חי אין לו חשיבות בריה¹, ע' ערול"נ. ורע"א [בהג' לגינת ורדים, הו' ברע"א השלם] ביאר דלענין בריה העיקר תליא בתר כניסה לפה. דהאיסור הוא מצד עצמו, אלא דנתחלק בפיו, וכיון דהוה בפיו דרך אכילה לא פקע ממנו חשיבות אבר. אבל באיסור נבילה פשיטא דבתר בליעה אזלי², ואף דבשעת הכנסה לפה לא היתה נבילה, השתא הוה נבילה ומתחייב עליו³.

תוד"ה ריסק. דאיכא לאוי דלא נכתבו בלשון אכילה. ובלאו אלו חייבין רק בבריה. **המנח"ח** [קסג ה] כתב **דתוס'** אזלי' לשיטתם [חולין צו, הו' בסמוך] דהטעם חייב בריה משום דהתורה צוותה שלא לאכול זה, בין גודל ובין קטן. ולא משום חשיבות.

אבל **ברמב"ם** [מאכ"א ספ"ב] מבואר דחייב על כולן בכזית. ו**המנח"ח** [קסג ו] הק' דהלאוין דלא כתיב אכילה, ילקה אף שלא כדרך אכילה.

והלח"מ [ב כד] כתב דלדעת הרמב"ם איירי דנמלה א' מורכבת מכל הפעולות האלו, אבל הנמלות האחרות דסוגיין איירי דאינם מורכבות. ומש"ה לוקה רק א'. [וצ"ב אמאי פסיק כה"ג, ולא הביא דאילו כולם מורכבות יתחייב על כזית בכל הנך לאוין].

והריטב"א הביא **הרא"ה** בשם אחיו ר' **פנחס** דס"ד דיתחייב י"א, על הבריה, ועל הכזית. והק' מהיכי תיתי דילקה ב' פעמים על לאו א'. ועוד דהול"ל לא ילקה אלא ו'.

בא"ד אבל קשה אאחע"א, וי"ל דהכא אתיא כמ"ד [מעילה שם], דמצינו איסור נבילה חל ע"א דחלב. אבל **הרמב"ם** [מאכ"א ב כד] פסק דלוקה א' משום כזית מנבלת הטמאים, ו**ה"ה** [מאכ"א ד ב] תמה דהרמב"ם ס"ל דאין חייב נבילה בטמאים. **והכס"מ** [ב כד] תי' דכוונת הרמב"ם משום איסור טמאים דשרץ [ונקט לשון נבילה לאו דוקא]. וכל"כ **הרדב"ז** [ו ב' אלפים קט"ז]. וכל"כ **המאירי** כזית בשר טמא.

אמר רב אכל טבל של מעשר עני לוקה. תוס' [יבמות פו. הו' משנל מאכא י כ] נסתפקו האם יש מיתה בידי שמים בטבל דמעשר עני⁴, או דהריבוי הוה רק לענין מלקות. ו**הר"ן** [נדרים פד:] נקט דיש חיוב מיתה, אבל דעת **הרמב"ם** [מאכ"א י כ, והחינוך רפד] דאין חיוב מיתה אלא הטבול לתרומה או תרומת מעשר [ואף לא מעשר שני].

והר"ן [שם] ביאר דמ"ד דאינו טובל ס"ל דא"א שיהא הכרי חמור משום מעשר המעורב בו, יותר מדין המעשר עצמו. וכיון דמעשר מותר לזרים, האיך תהא תערובתו חמור ממנו. ומ"ד טובל דריש לה [ביבמות פו.].

דף יז.

וחכ"א קורא שם ואי"צ להפריש. בצפנו או בדרומו, וכ"מ **מרש"י**. אבל **תוס'** [נדרים פד:] כתבו דמפרישו לעצמו, אלא דאי"צ ליתן לעני.

רש"י ד"ה קורא. ושאר המעשרות צריך להפריש ע"כ, שצריך להפריש ממעש"ר תר"מ ליתנו לכהן. מבואר דא"א להפריש תרומת מעשר בלא להפריש מעש"ר. אבל **בחינוך** [רפד] מבואר דיכול להפריש תרומת מעשר מהכרי, בלא להפריש מעשר ראשון [ונשאר טבל למעשר ראשון, ואין חייבין עליו מיתה]. ועי"ש **מנח"ח** דהאריך בזה.

מר סבר ודאי טובלו, ומ"ס ודאי אינו טובלו. **והריטב"א** ביאר כיון דאפי' מעשר עני גמור ודאי אין בו איסור לזרים אלא מצות נתינה בלבד, ולפיכך בשל דמאי אמרו שיפריש ויעכבנו לעצמו, דכיון דספק ממון בעלמא

- 1 ואף אם נימא דרש"י פירש לשון הגמ' כפשוטו, מ"מ צ"ב אמאי הגמ' נקטה כן.
- 2 וחלק עמש"כ בשו"ת **גינת ורדים** [י"ד כלל א ג] דבדברי רש"י מבואר דיש איסור נבילה אף בדבר חי, שהרי אזלי' בתר כניסתו לפיו.
- 3 **והגר"ז** [זבחים סט:] דייק עוד דהיינו כדעת **רש"י** [יבמות פו.] דחייב מיתה בטבל ידעינן משום דיש בתוכו תרומה, ויש חיוב מיתה באוכל תרומה. אבל **תוס'** [שם] חלקו דהא מבואר דאיסור אף לכהן. [אמנם בדברי רש"י שם נתחדש דאף לולי קרא ידעינן דיש חיוב מיתה. ואילו בדברי הר"ן י"ל דהוה רק סברא בילפותא, דמסתבר דחייב מיתה דטבל קאי רק במקום ששייכא לתרומה, מסברת דיו]. [וע' גבו"א דתמה על סברת הר"ן, דמצאנו דהתערובת חמור ממנו].
- 4 **והרדב"ז** נקט דקו' ה"ה דקודם שצרפו לא היה בו כזית, וכיון דצירפו האיך אתי איסור נבילת שרץ וחל על שאר איסורי שרץ. **והרדב"ז** תי' דאף הך איסור חל מעיקרא, אלא דהיה מחוסר צירוף. דשם נבילת שרץ חל מעיקרא, והוה שם א'.
- 5 **ורע"א** ציין ד**במדרש רבה** [איכה] מבואר דחייב מיתה, וכ"ה **ירושלמי** [דמאי ד ג].
- 6 **והאחרונים** [אתון דאור' ב] ציינו דהיינו כדעת **רש"י** [יבמות פו.] דחייב מיתה בטבל ידעינן משום דיש בתוכו תרומה, ויש חיוב מיתה באוכל תרומה. אבל **תוס'** [שם] חלקו דהא מבואר דאיסור אף לכהן. [אמנם בדברי רש"י שם נתחדש דאף לולי קרא ידעינן דיש חיוב מיתה. ואילו בדברי הר"ן י"ל דהוה רק סברא בילפותא, דמסתבר דחייב מיתה דטבל קאי רק במקום ששייכא לתרומה, מסברת דיו]. [וע' גבו"א דתמה על סברת הר"ן, דמצאנו דהתערובת חמור ממנו].
- 7 ולשון **הגמ'** [נדרים פד:] ספיקו טובלו. **והרא"ש** **והר"ן** [שם] כ' דלאו דוקא, וה"ה ודאי, אלא דהגמ' קאי אספק. אבל **הרשב"א** [ושיטמ"ק שם] כתב לפרש דהוה טבל מדרבנן, ובספיקו לא גזור. [ואילו בסוגיין הנידון לענין מלקות, ואינו טובל ללקות].

הוא המוציא מחברו עליו הראיה.

לא נחשדו ע"ה על מעשר עני. הריטב"א הק' דבגמ' [סוטה מח]. איתא דלא היו מפרישין אלא תרומה גדולה. ובפשוטו פליג אסוגיין. והריטב"א כתב ליישב דכוונת הגמ' דלא היו זריזין בזה, אבל לא נחשדו בכך, כמו על מעשר ראשון ומעשר"ש.

כיון דממונא הוא. פרש"י דע"ה מפריש. אבל בגמ' נדרים [פד:]: אביי דוחה דסברת ר"א דלא נחשדו משום דאי בעי מפקיר נכסי והוה עני ושקל ליה¹, ול"ל פסידא². [והגב"א ושאר אחרונים דנו בסתירת הסוגיה].

והחזו"א [מעשרות ז כד] הביא מכאן דחל הפרשת מעשר עני, אף שלא היתה דעתו ליתנו³. וע"ע הר צבי [זרעים מד] שהאריך בזה.

ורבנן סברי טריחא מילתא. [והמהרי"ט [א כה] הק' דאין בזה טירחא, דסגי בקריאת שם]. והחזו"א [דמאי ט ג] ביאר דניחא ליה להסיח דעתו מחטאו, ולא לעסוק בהפרשה. וגם ניחא ליה לגזול השבט קודם הפרשה.

רש"י ד"ה לא נחשדו. ואיהו לגזול עניים לא חייש. רע"א ציין דתוס' [יומא נה:]: כתבו דע"ה לא חשידי אגזל, אלא דנחשדו על המעשרות, כיון דהוה ממון שאין לו תובעים. ועוד כל כמה דלא הופרש לא חשיב ליה גזל⁴. ורע"א הק' דבסוגיין מבואר דאף אחר שהפריש לא נחשב גזל. ורע"א ביאר דתוס' יפרשו את הגמ' כאן כגמ' נדרים משום דאי בעי מפקיר, וכוונת הגמ' 'ממונא', דל"ל פסידא כיון דבידו להפקיר⁵.

ר' שמעון כל שהוא - בריה

אמר רב ביבי מח' בחטה וכו'. דסברת ר' שמעון משום בריה [כדמשמע בסיפא]. ור' ירמיה חלק דסברת ר' שמעון בכה"ת דל"ש למכות, וכן תניא כוותיה. [והפור"י כתב דלא נדחו דברי רב ביבי דפשטות מתני' [מעילה יח.]. דאף לר' שמעון צריך צירוף. וכן משנה דידן דנח' בדין בריה. ולר' ביבי הברייתא פליג].

אף חטה א' כברייתה וכו' ורבנן בריית נשמה וכו'. [ונח' בגדר ברייה, ע' בסמוך]. יש לחקור אמאי מתחייב בריה, האם הוה גדר 'חשיבות', או דאמר' דהתורה צוותה שלא לאכול דבר זה⁶. [והצווי מתייחד עליו, ומש"ה ל"צ שיעורין].

ובשבועות [כא:]: אי' [דרבנן הקשו לר"ע] היכן מצינו דהאוכל כל שהוא חייב קרבן. והגמ' מק' והרי נמלה, בריה שאני. והרי מפרש [שנשבע שלא יאכל דבר זה⁷], ודוחה הגמ' דמפרש נמי כבריה דמי. ופרש"י בריה [בשאר איסורין] טעמא מאי משום דחשיבא, מפרש נמי אחשיבא איסורי. אבל תוס' [חולין צו.]. הביאו [מהגמ' שבועות] דהטעם של בריה, דכאילו פירשה תורה שלא יאכל דבר זה בין גדול ובין קטן⁸.

והקה"י [יד] כ' דלר' שמעון [דאי"צ בריית נשמה] ודאי הטעם משום חשיבות. [ובזה רבנן פליגי דלא סגי בחשיבות, אא"כ גלתה התורה].

ועוד מצינו [חולין ק.]. דין 'בריה' לענין ביטול, דבריה אפי' באלף אינו בטל [מדרבנן].

1 והאחרונים [רע"א דמאי, מהרי"ט א פה, ע' דר"א מתנ"ע ו טז] הק' דבעה"ב עצמו אינו יכול ליטול, דדרשי' [חולין קלא:]: להזהיר עני על שלו. [והחזו"א וקה"י ב"מ יד הביאו מח' [תוס' רא"ש וריטב"א ב"מ ט:]: כשהפקיר השדה אח"כ, האם הו' בכלל איסור זה. ואכ"מ].

2 ורבנן נח' דמירתת להפקיר נכסיו, דילמא זכו ביה איניש.

3 [ובדמאי מצאנו כן, אף דמספק אין לו דין נתינה. ועוד מבואר בסוגיין דמהני הפרשת הע"ה, אף דמחוייב ליתן בגדרי המצווה, אלא דדעתו לגונבו מ"מ נחשב הפרשה למעשר. ולא אמרי' דאין בזה גדר הפרשה כלל].

4 וביאר דאם הפריש ע"מ שלא יזכו, הוה מתנה עמש"כ בתורה. ואם אמר יזכו, ואני עתיד לחטוא, ההפרשה מהני [וכ' ואי"צ ראייה לזה].

5 ותוס' כ' דה"נ כותים לא חשידי אגזל, ומעשר אין נראה להם גזל, ועוד דכותים דרשי' עשר תעשר ולא מוכר. [וכ"כ תוס' גיטין כה:].

6 [ועוד יל"פ דכיון דיש לו 'מיגר' הוקל בעיני ע"ה].

7 והגר"ז [נזיר נא:]: כתב בדעת הרמב"ם דיש ב' דיני בריה, דשרצים חייבין בכל"ש משום דהתורה צוותה על דבר זה. ועוד יש חשיבות שיעור, דאכל ציפור חי חשוב אף דאין בו כזית. [וכמ"ש הרמב"ם מאכ"א ד ג.]. [ועי"ש שביאר עפ"ז הסוגיה בנזיר].

8 וקו' הגמ' צ"ב, דהנשבע שלא יזרוק צרור ג"כ מתחייב, וכיון דנשבע שלא יעשה פעולה זו, מתחייב עליו. ובמה שייכא לגדרי שיעור. וצ"ל דהגמ' נקטה דגדר החיוב משום חיוב 'אכילה' [ובכח שבועתו לקבעו חיובי אכילה שלא כגדרי התורה].

9 ויל"ע דלפ"ז הול"ל דבריה כמפרש דמי.

ולכאור' בזה לכ"ע הטעם משום חשיבות. ומ"מ בראשונים מבואר דשייך לגדרי בריה דלהתחייב עליו. [אבל תוס' [חולין צו.] הק' דל"מ דלר' שמעון חטה אינה בטילה].

ועוד מצינו דיש חשיבות בריה [חולין קט.] דאף למ"ד דאין יד ושומר בפחות מכזית, חטה בקליפתו הוה שומר, דבריה שאני. [ובזה לכ"ע אף דאין בו בריית נשמה]. וכן לענין ברכה, מבואר בירושלמי [ברכות ו א] דהאוכל 'בריה' [זית שלם, וגרגיר של רימון²] מברך אחריו. [והו' בתוס' סוכה כו.; ברכות לט., יומא עט., ותוס' דנו האם הבבלי פליג. והו' בשו"ע א"ח רי א].

רש"א כ"ש למכות, ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן. פרש"י קרבן צריך שיעור, דהלכה למשה מסיני. ותוס' [שבוער' כא:] ביארו דהקרבן תלי בחיוב כרת, ואין חיוב כרת אלא בכזית³. אבל הריטב"א הביא בשם הרמ"ה טעם דלמלקות כיון דאכל במזיד אחשבה לחומר איסור להתחייב בכל שהו. אבל קרבן שהוא על אכילת שוגג בעי כזית לחשיבות. [ולפ"ז במזיד מתחייב כרת בכל שהוא⁴]. ובפשוטו כוונתו דע"י אכילתו משווי ליה חשיבות שיעור⁵. והאחרונים הק' דאף שוגג נתכוון 'לאכילה', אף דלא נתכוון לאיסור⁷. אבל החז"א [ליק' כג] כתב לפרש דכוונת הרמ"ה דהאוכל במזיד עונשו על המרד בצוואת התורה, ומרדו מרובה אף כשאוכל כ"ש וראוי ליענש. אבל חיוב שוגג, כפרתו על המכשול ומש"ה צריך שיעור.

ותוס' [ע"ז סח.] בשם הר"ר יקר מקינון דאף לר' שמעון כשהוא בתערובת צריך שיעור, ודוקא היכא דהוה בעין אמרי' כל שהוא למכות⁸. ותוס' הביאו דר' פרץ חולק דהיכא דטעם כעיקר נחשב בעין וחייב לר' שמעון, ול"צ דין היתר מצטרף לאיסור.

והאחרונים [חי' חת"ס שם ועוד] ביארו דסברת ר' יקר כרמ"ה, דדוקא היכא דהוה בעין [ואוכלו בפנ"ע] אמרי' דאחשביה, אבל היכא דהוה בתערובת, א"כ לא אחשביה לאכילת האיסור⁹. [אבל לדברי החז"א אינו שייך לדברי הרמ"ה].

והשאג"א [צו] נסתפק כיון דל"ל לר' שמעון שיעור אכילה בכזית, א"כ אף במצה תסגי באכילת משהו. וכתב דלמש"כ תוס' דאף לענין כרת צריך שיעור, א"כ אפשר דמדמינן לזה מצה, ובעי כזית.

והמהרש"ל [שבועות כג:] כ' דלר' שמעון מתחייב אף שלא כדרך הנאתו, כיון דל"צ שיעור אכילה. והמהרש"א [שם] הק' מנלן דתלי בהא.

תוד"ה ורבנן. ע"כ הטעם תלוי שאובד שמו כשנחתך. ותוס' [חולין צו.] ביא' דכי אמר רחמנ' לא תאכל גיד, ועוף טמא, כאילו פירש בין גדול ובין קטן, דכולהו איקרי גיד ועוף. ומש"ה חייב עליו כשהוא שלם. אבל נבילה משמע נמי חתיכה. וכן טבל לא הזכירה תורה 'חטה'¹⁰.

1 אבל ט"ז [יר"ד ק א] כתב כיון דמה"ת יש חשיבות דלוקין על אכילתה אפי' היא פחות מכזית דהא סתמא כתיב אצל מינים טמאים לא תאכל אותם אפי' הם קטנים ע"כ החמירו רבנן בתערובת שלהם. ויל"פ דעיקר הטעם משום דמתחייב עליו בכ"ש, וכיון דמתחייב עליו בפנ"ע, עומד בחשיבותו ואינו בטל לתערובת. [וכ"מ בדבר ר' יקר ע' בהערה בסמוך].

2 והמג"א [שם ג] כתב דאף קטנית א' נחשב בריה, אף דגדר בשרביטו. [וציין מקורו מהגמ' חולין הנ"ל].

3 ועפ"ז כתבו דקרבן שבועת ביטוי בכל שהוא, דלש בו חיוב כרת, אלא הקרבן תליא בלאו.

4 אמנם לסברת החז"א יל"ד דחומר כרת שייך לחפצא דאיסורא, ותלי בשיעור. [ולפ"ז דברי הרמ"ה דחוק טובא, דל"ש לשוגג כלל].

5 ואף דקים להו לחז"ל דסתם אכילה הוה כזית, היכא דהגברא קבע חשיבות בפחות, מתחייב בפחות. ולכאור' ר' שמעון ס"ל דאינו מדיני שיעורים הללמ"ס, אלא סברא דפחות מזה אינו אכילה. [והאחרונים חקרו בהא דאין חיוב במאכלות אסורות פחות מכזית, האם הוא משום דבעי מעשה אכילה [ואכילה בכזית, כדא' גבי שבועה, ע' שבועות כא:], או דהוה שיעור בכמות האיסור. ואכ"מ]

6 ועד"ז מצאנו בפוסקים [ט"ז א"ח תמב ח] דאסור לאכול חמץ שנפסל מאכילה, דבאכילתו אחשביה. [ובב"ח תריב גבי יוה"כ]. [ובגמ' [חולין קכ] גבי הקפה את הדם].

7 וכ"כ החז"א אין לפרש דכוונתו דנעים לו אכילה זו ואחשביה, דאף האוכל בשוגג נעים לו אכילה זו דכל שהוא, ועוד דאף כשדעתו לאכול יותר, והפסיקו אותו מלקין אותו.

8 דא"כ לא משכחת לה ביטול באיסורין כלל, לא ביבש ולא בלח. והר"פ [בתוס' שם] חלק דיבש ביבש בטל חד בתרי מגזיה"כ, וכן לח בלח בששים, דהא ליכא טעם איסור. ולא עדיף כל שהוא לר' שמעון מכזית לרבנן, ואף כזית מתבטל ביבש ברוב ולח בששים.

9 והבית הלוי [א ג ח] כתב עפ"ז דמש"כ הר"י מקינון הוה דוקא היכא דנתערב ממילא, אבל אם עירב בכוונה מתחייב.

10 והביאו ראי' [שבועות כא:] דמפרש [שנשבע שלא אוכל זו] הוה כבירה. משמע דטעמא דבריה כאילו פירש [וע"ל דרש"י פי' באופ"א].

בא"ד אבל ק"ק וכו' לדבריו דר"ש וכו'. וכ"כ **תוס'** [חולין שם] והביאו דמצאנו כע"ז שמישבין טעם לדבריו, במה שהם עצמן אינם סוברים. ומ"מ הק' התוס' דכיון דמי דוחק לגמ' לומר דחכמים תי' כן, דהא אינו במשנה או ברייתא.

ותוס' בתחילת דבריהם הביאו ליישב 'כיון דאתיא מבריית נשמה שפיר הוי' בריה', וכן הביא **הרא"ש** [חולין] **י"מ**. ותוס' דחו דנבילה אתי מבריית נשמה. אבל **רש"י** [חולין קב: ד"ה טמאה] תי' דכשנבראת לא היה עליו שם נבילה, ומש"ה ל"ש חיוב בריה בנבילה². ועד"ז כתבו **הרמב"ן** ושא"ר [חולין צט:; ורשב"א תוה"ב], ו**הריטב"א** [כאן], וכ"פ **השו"ע** [יו"ד ק].

ו**הריטב"א** [כאן, וכן הראשונים שם, והשו"ע הנ"ל] הביאו דיש כמה תנאים להחשב בריה. א' שיש בעצמו רוח חיים³. ב' שאסור מתחלת ברייתו. ג' שאילו נחתך אין שמו עליו, לאפוקי חלב שאינו במקום אחד גוף מסוים ואפי' חלק ממנו נקרא חלב.

והפלתי [ק ד] הק' דאף איסור טבל אינו מתחילת ברייתו, דתלי בגמר מלאכה⁴ וראיית פני הבית⁵.

ועוה"ק **האחרונים** דמשכחת טריפה ממעי אמו, וכן נולד נפל, ולא שמענו שלא יתבטלו. ועוה"ק **רע"א** [במשניות] דאיסור עשה ד'אינו זבוח' [ע' **תוס'** שבועות כד. וביצה כה]. הוה מתחילת ברייתו. ו**רע"א** דן דאפשר דרק לענין מלקות אמר' דבהמה שלימה אינה בריה, אבל משום איסור עשה דאינו זבוחה יחשב בריה, ולא יתבטל.

והחור"ד [ק ה] הביא דלשון **הרשב"א** [תוה"ב] לחלק בין איור מחמת עצמה, או קיבל איסורו ממקום אחר⁶. והא דנקטו הטעם דתחילת ברייתו, לסימן דהוה איסור מחמת עצמו. ו**רע"א** [על החור"ד] הק' מ"ש דאבר מן החי נחשב איסור מחמת עצמו, אף דהוה מין בקר וצאן. א"כ אף איסור אינו זבוח, נימא דהוה בריה, ואיסור מחמת עצמו.

הנוטל אם על הבנים ר"י אומר לוקה ואינו משלח. פרש"י קסבר שלח מעיקרא משמע. נתבאר לעיל [טז].

דתניא תרומת ידך אלו הביכורים וכו' ונדרוך זו עולה. לאחר זריקה אפי' בפנים. וקאי אלאו דלא תוכל לאכול בשעריך, והלאו קאי אכולהו [ע' לק' יח]. ו**הרמב"ם** [מעילה א ג] הביא דמפי השמועה למדו שזו אזהרה לאוכל מבשר עולה, הואיל וכולו לשם. וה"ה לשאר כל קדש שהוא להשם לבדו. וילפי' מהכא לאו דמעילה, בין מקדשי המזבח בין מקדשי בדק הבית אם נהנה בהן שוה פרוטה לוקה. [ע"ש ראב"ד]. [וקרא דלאכול, קאי אף אהנאה ע' פסחים כב].

דף יז:

דילדת אימה כר"ש תוליד'. הריטב"א כתב דל"ג 'ואי לא, לא תלד', דהא הרבה יש למטה מר' שמעון שטוב להם להוליד⁶.

והרמב"ן כתב דליתנהו לכולהו ק"ו דר' שמעון, אלא יגדיל תורה ויאדיר. אבל קראי כולוהו מייטרי ומתוקמי למילתייהו. ורבא חמשה איסורי קאמר, ולאסופי איסור עשה קאתי.

- 1 הדוכיח להם מחטה, אבל לר' ירמיה ר' שמעון עצמו ס"ל כל שהוא.
- 2 [ו**הרמב"ן**] [חולין צט:; ביאר דלא היתה שם זה עליו משעת ברייתה. ומש"ה לא נחשב בריית נשמה].
- 3 וכתב משא"כ ביצה דליכא רוח חיים, ואף דהמעורה בה הוה פירשא בעלמא. [ע"י פרמ"ג ק ש"ד ד, ורע"א על הפרמ"ג].
- 4 וכ"כ **תוס'** [חולין בתו"ד] לענין תרומה, דמש"ה מתבטל לר' שמעון. ורע"א [במשניות] הק' דבסוגיין מבואר דמתחייב לר"ש אטבל בכל שהוא, ומ"ש טבל מתרומה. [ומשמע דסברא זו מהני רק לענין ביטול ולא לענין להתחייב עליו, וצ"ב].
- 5 ועפ"ז דן **הפלתי** לענין שרצים שנוצרו בתוך פירות, דמותר לאוכלן עד שיפרשו ע"ג קרקע. דלא הוה מתחילת ברייתו, ושפיר מתבטל. ו**החור"ד** תמה דמפורש בגמ' [טז:; ובפ' הרמב"ם] דחייב על שרץ כל שהוא, אף שנוצר בפרי. וכיון דהוה בריה לענין דין כל שהוא, ה"ה לענין גדרי ביטול.
- 6 ובהג' **ברוך טעם** [שם] ציין דכ"ה בר"ן [חולין לו. בדה"ר], אבל בחי' **הרשב"א** [שם] ו**ריטב"א** [כאן] כ' דתלי בתחילת ברייתו. וכ' דעיקר הטעם תלי במה שאסור מתחילת ברייתו, אלא דכוונת התוה"ב לאפוקי דיש אופנים דאסור מצד אחר מתחילתן [כגון נבילה], קמ"ל.
- 7 **פרש"י** אשה המתפללת לה' על בן. ו**הריטב"א** הביא בשם **הרמ"ה** דאיירי שהבן המתפלל על אמו שתלד בן.
- 8 **והערול"ג** כתב לפרש דאמר' [נדה לא]. דאשה מזרעת תחילה יולדת זכר, דמה שבא לבסוף נותן הצורה. ובזה מבואר הא דר' שמעון מסרס לקרא ודרש שלא כסדר, שהרי כך נולד עד"ז.

אדרבה מעשר חמור שהוא אסור באונן. פרש"י לדעת ר' שמעון [יבמות עג:] ביכורים מותר לאונן, אבל לרבנן [שם] אף ביכורים אסורין לאונן.

ומאי חומרא שכן טעונין מתן דמים ואימורים. הריטב"א כ' אע"ג דלא שייכ' במעשר, כן דרך הגמ' להקשות.

אדרבה חטאת ואשם חמירי שכן מכפרין. הריטב"א כתב משא"כ עולה דבאה נדבה, ואע"ג דכתיב ונרצה לו לכפר, מ"מ אינה באה לכפר על דבר ידוע, אלא שהכתוב מבטיח לו דורון זה, דמכפר על עשה ול"ת, ועל הרהורי הלב. [ע' יומא לו.].

ואפי' למ"ד עונשין מן הדין. פרש"י ר' יצחק. והרמב"ן הק' דלעיל [יד.] אמרי' דר' יצחק גמר עונש מאזהרה בגז"ש ולא במה מצינו². [והאחרונים ציינו דבכריתות ג. לחד לישנא ס"ל לר' יצחק עונשין מהדין³. והרמב"ן פי' דכוונת הגמ' דאמרי' [סנהדרין עד.] דר"ש ס"ל דהעובד ע"ז ניתן להצילו בנפשו, מק"ו. דס"ל עונשין מן הדין⁴. וכתב דאף ד"ל דהתם הוה גילוי מילתא בעלמא [וכ"כ תוס' שם]. יל"פ דזה כוונת הגמ' להסתפק את"ל דס"ל לר' שמעון בכל מקום הדין עונשין מהדין.

אין מזהירין מהדין. האחרונים [שעה"מ מאכ"א ב, גבו"א יח:] הק' מכאן למש"כ ה"ה [מאכ"א ב א] דהיכא דיש אזהרת עשה, שפיר מזהירין מהדין. וביאר בזה מש"כ הרמב"ם [שם] דיש לאו על גמל וכו' שיש בהם סימן א', וכ"ש בהמות שאין בהם סימנים כלל, שהם בלא תעשה [ע"פ הספרא⁵]. אבל הרמב"ן [עה"ת ויקרא יא ג] דחה דדברי הספרא, דאין מזהירין מהדין⁶. והרמב"ן כתב דא"צ ק"ו כלל, דכיון דאסור הכתוב מה שאינו מעלה גרה, ומה שאינו מפרס פרסה, כל שאין בו סימנים אלו הוה בכלל האיסור. וכע"ז כ' הרמב"ם [בסה"מ ל"ת קעב] דלוקה על בהמה שאין בה סימני טהרה, דהוה גילוי מילתא [כדאמרי' סנהד' עו גבי בתו מאנוסתא].

איסורא בעלמא. וצ"ב דהא רש"י [בע"א] מנה דיש איסור עשה בכל הנך, א"כ מה נוסף בק"ו. ומבואר דנוסף בזה חומר לאו שאין לוקין עליו [כדוגמת לאו שאין בו מעשה וניתק לעשה]. וכן מבואר בתוס' [ב"מ סא.] דלאו שאין לוקין עליו מזהירין מהדין. אבל השעה"מ [ביאה"מ ג] הביא דוח"ה [שבת ספ"כ] מבואר דאף אזהרת עשה אין מזהירין מהדין.

והא אנט תנן אלו הן הלוקין. פרש"י וקתני בכורים וק"ק חוץ לקלעים. אבל הריטב"א הביא בשם רש"י דקו' הגמ' מביכורים, אבל מק"ק אפשר דילפי' מקרא דשדה טריפה [ע' בסמוך].

דף יח.

רש"י ד"ה קרא יתירא. ולא שבכללות ל"ה, כיון דאכולה קאי הוי לאו אכל א' וא'. ותוס' [ב"מ קטו:] דנו מנלן דחייב על ריחים ועל רכב, כ"א בפנ"ע. ושמא כיון דאיכא קרא בכל א'. א"נ כיון דהאיסורין מפורשין, והביאו דברי רש"י כאן.

ובגמ' [כריתות ה.] איתא דלא הוה לאו דבכללות, דא"כ לכתוב לא תוכל לאוכלם, ש"מ ליחודי אכילה לכל א'. ולוקה ג', על דגן, תירוש, ויצהר. ומתייחד הלאו על כל א' בפנ"ע. [ועד"ז איתא [כריתות ה.] גבי איסור חדש, דלוקה לחם קלי וכרמל, כ"א בפנ"ע]. והרמב"ם [סה"מ שורש ט החלק ה', ול"ת קמג] האריך דגלי קרא, דהני כ"א הוה ל"ת מיוחד. וגלי קרא דלא הוה לאו שבכללות. [והביא את הגמ' בסמוך ליחודי לאוי]. [והאחרונים הביאו דמבואר ברמב"ם דמש"ה לא נחשב לאו שבכללות, ול"ל סברת רש"י דהיכא דהאיסורין מפורשין לא הוה לאו שבכללות].

ועפ"ז מנאו הרמב"ם ג' מצוות [ל"ת קמא-קמג, והחינוך תמב-תמד], דלא דמי לריבוי לאוין, דהוה בכלל איסור א'. אבל הרמב"ן [עמ' קעח מה"פ] חלק דגלי קרא דהוה ריבוי לאוין⁷, ובחשבון המצוות הוה איסור א'.

9 והמאירי כתב דשאר קדשים וביכורים מדאו' מותרין לאונן, אלא דאסרו מדרבנן, שנאמר ושמחת בכל הטוב. [ויל"ד מגליה לר' שמעון דאסור מדרבנן. ועוד קדשים לכו"ע אסור מדאורי'].

2 ודלא כמ"ש הרטב"א [יד.] דעונשין במה מצינו. אלא דאף 'מה מצינו' נחשב דין.

3 [ויל"פ קו' הרמב"ן דגמ' דפירקין לא ס"ל כן]. והריטב"א ציין דביבמות איכא למ"ד עונשין מהדין, וא"צ ילפותא לכרת באחותו [ול"מ].

4 וביאר דמש"כ הגמ' דמודה דמזהיר מהדין היינו דלא אשכחן דס"ל מזהירין מהדין, דהא אזהר רחמנא אע"ז.

5 [והמשנ"ל ציין לדברי הרמב"ם [בהקדמה למנין המצוות עמ' רב מהד' פ'] שכתב דהיכא דהעונש מפורש בקרא, ילפי' אזהרתו מהיקש, ולא נאמר בזה אין עונשין מהדין. והרמב"ן [שרש ב עמ' עב מה"פ] השיג].

6 וכתב דברייתא זו כמ"ד עונשין מהדין. [ודלא כסוגיין דליכא מ"ד מזהירין מהדין]. או דלא מתרצתא.

7 דומיה דהא דלקמן [כ:] דחייב על כל פאה, דגלי קרא דחלוקין.

והמנח"ח [תמד ב] כתב [דלדעת הרמב"ם] אם אכל חצי שיעור דגן, וח"ש תירוש אינו מצטרף ללקות. וכע"ז כתב המנח"ח [שג יא] גבי קלי וכרמל. והמנח"ח דן דלדעת הרמב"ם [תרומות ב ו] אף תרומת פירות האילן דאור, ומאיזה לאו לוקה עליו. וכתב דנלמדין מדגן תירוש ויצהר, אלא דנסתפק לענין צירוף חצי זית דגן וחצי זית משאר פירות, האם הוה ב' שמות. א"נ אפשר דכל שאר מינין מלקות על כ"א, וצ"ע. ולגבי קלי וכרמל שוב חזר בו המנח"ח [בקומץ ס"ס שג] דמצטרפין כיון דשייכי אהדדי. וכמו דנבילה וטריפה מצטרפין. ואף שהם ג' לאוין, מ"מ כולל שם א'.

אבל הגר"ז [מנחות ע:]: כ' דאף לרמב"ם הו' לאו א' [וכמו לרמב"ן], אלא חלוקת שמות. שהרי ע"כ נלקח בכסף מעשר, ומעש"ש דפירות נכלל באיסור זה, אף דלא נכתבו בג' לאוין אלו. [ומ"מ במנין המצוות מחולק, וצ"ב].

אלא ליחודי להו לאוין. דעת רש"י דלוקה לפני זריקה, משום אם אינו ענין, והשאר איסורי בעלמא. ודעת תוס' דיש להעמיד את הלאו בכל א' בדבר חדש שבו. ודעת ר"י דילפי' מלקות לכולם. וכ"כ הרמב"ן [בסו"ד] והריטב"א דיש להעמיד כל פסוק במה שיש בו חידוש, וכולהו איתקישו להדדי, ולוקין על ההיקש. [והא דנקט ק"ו לישנא בעלמא].

והרמב"ם [מעשה"ק יא א, דה, וכן בכורות א טז, וביכורים ג ג, ועוד] פסק דלוקין על כל הנך דסוגיין, בשר עולה, וכן בשר קדשים קודם זריקה, וקדשי קדשים חוץ לעזרה, וקדשים קלים חוץ לחומה. מפי השמועה למדנו מקרא דלא תוכל לאכול בשעריך. והלח"מ [יא א, וכן בכורות שם] ביאר דהרמב"ם ס"ל כר"י, דלוקה על כל א'.

אבל הכס"מ [ביכורים ג ג] כתב דהרמב"ם כתב דלוקה משום לא תוכל לאכול בשעריך משום דאין מזהירין מהדין. [והלח"מ נתקשה בכוונתו. ומשמע דבתחילת סוגיין ילפי' מק"ו לחוד, אבל למסקנא חזר הלאו דלא תוכל אכולהו].

והחינוך [תנו, ותמחז] הקדיש חטאת ואשם בזה"ז, ואכלו עובר משום 'חוי' [דנלמד משום לא תוכל לאכול וכו']. והמנח"ח [ו] כ' דמבואר דאף שחוי חוץ עוברים בלאו זה, ול"צ ראוי להקרבה. אבל הזכר יצחק [מו] נקט דחל בשעת שחיטה, ודדוקא כשראוי להקרבה.

לר' שמעון לוקה ה', ולילקי וכו'. המהרש"ם הק' דלילקי משום בל יחל [גדה מו.]. ותי' דלשיטת ר' שמעון [מעילה יט:]: יצא יד"ח קרבנו כשהגיע ליד כהן.

ולילקי נמי משום וזר לא יאכל וכו'. הראשונים הק' דהוה לאו שבכללות ואין לוקין. והרמב"ן תי' דהוה ה' איסורין [וכמ"ש תוס' [סוד"ה איסורא, ובע"ב, ויומא לו:]: אגמ' בסמוך]. אבל הריטב"א כתב דכיון דכתיב בפרט לאו בפנ"ע, כיון דכילינהו הוה כמאן דכתיב בגופיה.

תוד"ה ולילקי [הא']. דההוא בתרומה כתיב, ואף כי גמרו חטא חטא וכו'. ומ"מ רש"י [לעיל ג]. יליף מיניה אזהרת מעילה. [וע' תוס' מנחות עד. שדנו בזה].

בא"ד בשוה פרוטה, ורבא לא מני אלא אכילת כזית. [החז"א הק' דהיינו לאבא שאול, אבל לרבנן [פסחים לג.]: שיעור מעילה בכזית]. והאחרונים תמחו דסוגיין כר' שמעון, דמתחייב בכל שהוא סוגיין כר' שמעון.

תוד"ה ולילקי [הב']. וי"ל וכו' אבל הכא כולל כל יוצא לבד, ושם יוצא חדא היא. ועד"ז כתב הרמב"ן [לדעת רש"י] איכא למימר כיון דלא כתיבי איסורי אלא אמר כל מי שיצא חוץ למחיצה הראויה לו שהוא בשדה לא תאכלו כלהו כחד איסורא דמי. ודמי ללאו דלא תאכלו כל נבלה וללאו דלא תעשה כל מלאכה דלא הוי לאו שבכללות. [והרמב"ן חלק דקו' הגמ' משום איסורא בעלמא. וכמ"ש תוס' סוד"ה איסורא, וכן בע"ב].

והגר"ז [ר"ה פסוהמ"ק] הביא דלפ"ז הפסול יוצא חוץ ממחיצתו הוה דין בכל התורה, ואינו מדיני קדשים³. ודייק כן מלשון הרמב"ם [מעשה"ק יא ו]. אבל הביא דברש"י [זבחים כו] משמע דהוה מדיני קדשים. [ועי"ש שדן בגמ' פסחים צה.].

והגר"ז כתב דלתוס' דהוה דין בכה"ת, דכל שיצא מגבול אכילתו, אבל בדם ומוקטרין ל"ש מחיצת אכילה. וכתב דזהו הפירוש בתי' דחזי בפנים. והביא דברש"י [הנ"ל] מבואר דדרש' הך איסור אף על אימורים,

1 ובפשוטו היינו שלוקה ה'. וי"ל דאמאי השמיט הרמב"ם מימרא של רבא.
אבל המנח"ח [תמה] כתב דזר שאכלו בכור חוץ לחומה לוקה א', דהכל נכלל בלאו דלא תוכל לאוכלם. [וצ"ע מסוגיין דמבואר דלוקה ה'. ומשמע דלמד דאף דלוקין על כ"א בפנ"ע, אינו לוקה על ב' יחד. דהוה משם 'לא תוכל'. עכ"פ צ"ב היכן למד כן בגמ'.]

2 אבל במצוה [תמז] נסתפק בזה.

3 והביא דבגמ' [חולין סט.] מיבעי הוציא העובר ידו בעזרה, האם מיגו בהוי מחיצה גבי קדשים הוי נמי גבי האי. ומבואר דשייכי להדדי.

4 אבל בשעי' הרש"ר העלה צד דהוה גילוי דכיון דיצא ממחיצתו, ל"מ המחיצה להתירו.

ולשיטתו דילפי' מהך קרא איסור בקדשים, ולא הוה דין בכה"ת.

ולילקי נמי כדר' אליעזר וכו' כל שבקודש פסול. **תוס'** [בע"ב וסוד"ה איסורא] הביאו מהגמ' [פסחים כד.] דהוה לאו שבכללות. וכ"כ הרמב"ן וריטב"א בסוגיין. אבל הרמב"ם [פסוה"מ יח י] כתב דאזהרת פיגול ונותר מהך קרא. והאחרונים הק' מהסוגיה בפסחים. והמאירי [פסחים] תי' דגלי קרא במקצת מהם שלוקים, ומש"ה לוקים אלא זה.

ועוד כתב הרמב"ם [פסוה"מ יח ג] דכל קרבן שנפסל, האוכל ממנו לוקה משום לא תאכל כל תועבה. אבל הרמב"ן [שורש ט עמ' קנז] כתב ד'תועבה' הוה לאו שבכללות. והמרכבת המשנה כתב דלרמב"ם אינו לאו שבכללות, דהוה שם איסור א', כל קדשים פסולים. וכ"כ המאירי [פסחים כד.] בתי' הב'.
והחזו"א [לי' כג] הק' אמאי לא הו' בסוגיין, דכיון דיצא הבשר נפסל. ודן דכיון דבלא"ה בשר עולה אסור באכילה, מש"ה אינו בכלל לאו זה. אבל האו"ש [שם] כתב דהך לאו איירי דוקא היכא שנפסל כל הקרבן [משא"כ יוצא, דגוף הקרבן לא נפסל, אלא בשר זה יצא].

דף יח:

ה"מ היכא דקודם פסולם חזי. וע' בסמוך.

אה"נ, ורבא מהאי קרא קאמר. ולוקה ו'. והלח"מ [מעשה"ק יא א] הק' דהרמב"ם השמיט הא דלוקה משום 'כליל'. והאבה"א [שם] כתב דלדעת הרמב"ם אינו לוקה, דהוה ריבוי לאוין [וע' מש"כ לעיל טז:]. וביאר האבה"א דק' הגמ' דאם התרו בו משום 'כליל' ילקה מהך לאו, אבל ודאי אינו לוקה תרתי'.

מתיב רבא וכו' את זה לא תאכלו ל"ל. וע"כ דלאו הבא מכלל עשה עשה². הריטב"א כתב דהגמ' מקשה ממנו ארב, ולא אמרי' דרב תנא ופליג כיון דמתני' כמה פעמים בתורת כהנים, דאיכרי ספרא דבי רב. ורבא נקיט דחא דמרגלא בפומיה טפי.

א"ר גידל זר שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה וכו' כל היכא דקרינן ואכלו אותם אשר כופר בהם. הגר"ח [סטנסל פ] חקר בגדר הילפותא, האם לא חל איסור בחפצא עד לאחר זריקה [כשאר דיני הקרבן דחלו ע"י זריקה]. או דהוה תנאי באיסור דבעינן שתהא ראוי לאכילה. [כמו שמצאנו בכ"מ דהאיסור תליא במה שראוי לאחר].

ותוס' [יבמות לג.] כתבו דלענין איסור חל על איסור, איסור זרות חל בזריקה³ [ע"פ סוגיין]. אבל רש"י [שם] מבואר דחל מעיקרא. והגר"ח ביאר דנח' בזה.

והביא דהרמב"ם [מעשה"ק יא ח] כ' דזר שאכל קדשים בחוץ לוקה משום קדשים בחוץ, אבל אינו לוקה משום זרות, כיון דאינו ראוי לשום כהן. וכן קודם זריקה. ומשמע ברמב"ם דתליין בהדדי, והוה תנאי בחיוב, היכא דיש הכשר לכהנים. ועוד כ' לפרש דהוי דין במעשה אכילה, שתהא האכילה 'אשר כופר בהם' במקום האכילה ובזמן האכילה.

ביכורים

הפריש קודם לחג ירקבו. **תוס'** [גיטין מז:; וב"ב פב.] הק' דאמרי' התם מת שליח בדרך מביא ואינו קורא, והול"ל ירקבו. דנראו לקריאה ונדחו. והביאו בשם הירושלמי דאיירי כשדעתו מעיקרא להביא ע"י שליח. ועפ"ז מבואר דהיכא דהפריש קודם לחג להשהותן עד לאחר החג, יביא. וכ"כ הרמב"ן וריטב"א [כאן].

והאחרונים [או"ש בכורים ד יג, וגרנ"ט ע' בסמוך] ביארו דיש ב' פרשיות בהבאת ביכורים, ונתחדש דהמביא אחר החג, וכן שליח מביא ואינו קורא⁴. ומש"ה מהני כשהקדיש דמעיקרא לדין ביכורים זה. אבל כשקרא עליו שם ביכורים בעלמא, בעינן שיהא ראוי לבילה.

אבל הרמב"ם [ביכורים ד יג] פסק דאע"פ שהפריש קודם החג מביא ואינו קורא. ומהר"י קורקוס והכס"מ כת' דהרמב"ם דחה למימרא זו, ולדברי הירושלמי, מקמי דברי ר' יוסי

1 ויל"ד עפ"ז כע"ז במקום שיש לאו שבכללות וכדו' [או אין מזהירין מהדין], ויש ילפותא אחרת למלקות. מ"מ אם התרו בו משום הלאו שבכללות ילקה.

2 והריטב"א גרס כן להדיא בגמ', וכתב דכ"ז בלשון הברייא.

3 וכתבו דעד זריקה אסור משום איסור מעילה.

4 דבשמות [כג יט] כתוב תביא בית ד' אלקיך, ולא נזכר קריאה כלל. [ובמכילתא יליף מהך קרא דנשים וגרים דמביאין אף שאינן קורין].

בר"ח דבצרון ושגרן ביד שליח [כקו' התוס' הנ"ל], ואע"ג דהירושלמי תי' קו' זו, הוה שינוי דחיקא ולא חיישינן לה'. ואי הוה ס"ל לגמ' דידן היה כותבו.¹

שם. ירקבו. החז"א הק' לדעת החינוך [ע' בסמוך] דקודם שנכנסו לירושלים אין איסור אכילת ביכורים, אמאי ירקבו, יאכלם בחוץ. ואם איירי דהביאם לירושלים אחר החג, לא מסתבר דחול בהם דין בכורים, כיון דכבר נדחו ואינן ראויין למצוות.

אר"ז שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת. רשב"ם [ב"ב פא:]: ביאר דכיון דכתיב ובלל, ש"מ שצווה הקב"ה להביא מנחה שיוכל לקיים בו מצוות בילה. ומה שא"א להבלל מעכבת, דהוה כמקריב מנחה מהשעורים. [דהוה סימן דאינו מנחה ראויה]. [וע"ע תוס' נדה סו: ואכמ"ל].

והמשנ"ל [ביכורים ג ד] נסתפק האם אילם יכול להביא ביכורים, דאינו ראוי לבילה. וחל עליו חיוב קריאה, אלא דפומיה הוא דכאיב. והמגיה למשנ"ל ציין לרד"ך דלא אמרי' כל הראוי לבילה אלא היכא דהוזכר בגמ' [ואכמ"ל].

רי"א והנחתו זו תנופה. פרש"י דהנחה אינה מעכבת, דאין מקרא מיותר.

והאר"ש [בכורים ג א] כתב דלדעת ר' יהודה ביכורים נחשבו קדשי הגבול, ולשיטתו ס"ל [ביכורים ג ב] דיכול ליתן לאיזה כהן שירצה. אבל ק"ל דהנחה ע"ג מזבח מתירתן, והוה קרבן, וניתנין לאנשי משמר.

תוד"ה הנחה. וקשה הרי קריאה דלא שנה הכתוב ומעכב וכו' ומשנ"ח תי' משום דגלי קרא מלא תוכל. [ואף דמצד דיני הבאה אינו מעכב. מ"מ גלי קרא דהיתר הביכורים תלי בקריאה²]. והריטב"א תי' בשם תוס' דילפי' 'וענית', דמשמע קריאה בלה"ק [כדאי' סוטה לב.], ו'וענית' 'ואמרת' הו"ל שנה הכתוב. ואידך סבר דכוליה חדא חשבינן ליה.

תוד"ה ומאן. פרש"י [ע"ה ת כו י] וכו' דבעי ב' תנופות. ומקורו מהספרי. [והו' בריטב"א]. והריטב"א כ' דלשון הברייתא 'לימד על הביכורים' משמע דזהו תנופה דידהו.

מניח ידו תחת יד בעלים. ע' תוס' [קידושין לו:; וסוכה מז:]: בצורת התנופה.

דף יט.

משיראו פני הבית. בתוס' מבואר דהיינו פני העזרה³ [וכמ"ש רש"י לעיל]. וכ"ד הר"ש [ביכורים ב א]. אבל הרמב"ם [ביכורים ג א, וסה"מ עשה קמא] כתב דמשנכנסו לחומת ירושלים. והמהר"י קורקוס [בפי' הא'] כתב דמשנכנס לתוך החומה, אז רואה פני הבית [וסגי בראיית המקדש⁵]. [ושבו חזר בו דמלשון הסה"מ משמע דראיית הבית, היינו שנכנס בפנים]. ומסקנת המהר"י קורקוס וכ"כ הכס"מ דמשיראו בתי ירושלים. ודייק כן הלשון מהיראו ולא עד שיראו. והמהר"י קורקוס כתב דלפ"ז ניחא דהוה דומיה דמעש"ש [לקמן בע"ב]. וביאר דתליא במקום שראוי לאכילת הכהן.

והחז"א [ליק' כג] כתב דנר' דר' יצחק ס"ל כר' יהודה דהנחה וקריאה אינה מעכבת, וסגי בהכנסה לעזרה⁶ [כפי' התוס']. ור' יצחק ס"ל דכל שלא הותר לכהן, אין זר חייב עליו [וכעין הא דלעיל יח: בחטאת ואשם]. וכן לאו דחוץ לחומה ליכא אלא כשכבר עייל ונפיק, אינו משום דכניסתו מתירתו, דאין חייבין אלא כשהותר לכהן. ועפ"ז כתב דלדידן לא יתחייב [מיתה, וחוץ לחומה] אלא

1 והאר"ש הוסיף דהירושלמי דנה מצד 'דיחוי', ולא משום אינו לבילה [וכסוגיין]. ואי משום אינו ראוי לבילה, הא לענין חליצה אף אילם מעיקרא ממועט משום דאינו ראוי.

2 והגר"ט [ב"ב פא: קפד] כ' דלדעת הרמב"ם גמ' דידן [בב"ב] פליג, וס"ל דדין ביכורים חל בשעת הבאה, ומש"ה ל"ש לייחדו לשם גדר ביכורים אחר. והירושלמי ס"ל דחל בשעת לקיטה מש"ה הו"ל דחוי. אבל לרמב"ם חל בהבאה, ומש"ה אינו דחוי. אבל היכא שהגיע לעזרה ואח"כ מת או מכר שדהו או עבר חג, ירקבו. [אבל נסתפק דשמא כיון דנראו כבר לקריאה, והיה ראוי לבילה, שוב אינן נדחים].

3 וצ"ב דנימא דקרא גלי דלא הותרו קודם הנחה. [וכ"פ הרמב"ם דקודם הנחה [לדידן] לוקה משום 'לא תוכל לאכול'].

4 אבל הרש"ש מחק 'בעזרה'. אמנם ציינו דסו"ד התוס' הוה דיבור בפנ"ע 'מקצתן בפנים. בעזרה' [וכ"ה בתוס' שאנץ].

5 וכ"כ החז"א דסגי שאין החומה חוצצת בין הביכורים לביהמ"ק.

6 וכתב לפרש משום דבעי ראוי לקריאה ולהנחה. [ויל"ד דאף בלא"ה, דודאי עיקר מצוות הבאת ביכורים הוה למקדש ולעזרה, ולא רק דין אכילה בירושלים].

משעת הנחה. וכתב דמ"מ חייבין באזהרה [דלעיל יז]. דקודם קריאה, ולדין היינו קודם הנחה, ואין חילוק כהן זר ולא נכנס לירושלים, וכמו זבח קודם זריקה.
ושוב הביא דברמב"ם מבואר דתלי' בכניסה לירושלים, ואף דלא הותר לכהנים עד שיכנס לעזרה, ולדין עד הנחה.

שם. מאימתי חייבין עליהם. פרש"י מיתה זר האוכלן. ותוס' [יח:] הוסיפו וכהן מלקות חוץ לחומה. והחינוך [תמט] כתב דאף מלקות דביכורים קודם הנחה הוה רק אחר שנכנס לירושלים. וכ"כ הרמב"ם [סנהדרין יט ד, סד] משנכנסו לירושלים, קודם הנחה. אבל החז"א דן דלא דמי, דאיסור דחוץ לחומה הוה מחמת קדושתו, וחומר קדושתו משנכנסו. אבל האיסור מחמת קודם הנחה שפיר י"ל דתליא משעת קדושתם בפה'.

והמנח"ח [תמט ד] דן האם קודם שנכנס יש עכ"פ איסור עשה, והכריע דאין בזה אפי' עשה. אבל הדרך אמונה [ב הל' יט, וג הלכה ב וג] חלק דביכורים חל בהפרשה [ונפקע ממנו חיוב תרומה], וע"כ דמחוייב להביאו לירושלים, ואיסור עשה באכילתו.¹

מקצתן בפנים. הריטב"א נסתפק אי איירי בסל א', וכמ"ד אגד כלי ל"ש אגד [לענין הוצאת שבת, שבת צא:]. או אפשר דמיירי בב' כלים. ונקט מקצתן משום דהפרישן כא'. אבל האחרונים הביאו דהרמב"ם פסק כמ"ד שמיה אגד [לענין שבת], ואילו בסוגיין משמע דאיירי בב' כלים. וכ"כ המנח"ח [תמג]. [וע' חז"א].

יכול יעלה וכו'. פרש"י דסבר קדושת הארץ לא בטלה, והגמ' בסמוך מעמידה דס"ל דקדושת הבית בטלה, והספק האם קדושת ירושלים [לענין מעש"ש] קיים. [ומסקנ' הגמ' דילפי' דבעי לפני ד']. ולתוס' ס"ל דקידשה לעתיד לבא, והנידון האם בעינן מזבח קיים.

תוד"ה מה להצד. דאם הופרשו אחר הבית אינן קדושים כלל. אבל במשנה [שקלים ח ח] איתא דהמקדיש ביכורים בזה"ז קדוש, והרע"ב פי' אם הפריש ביכורים. והא דאינו נוהג בזה"ז היינו שאין חיוב. [אבל הרמב"ם בפיה"מ שם פי' שהקדישן לבדק הבית].

ואם איתא לפרוך וכו' שכן טעונין קריאה והנחה וכו'. וע"כ דאי"צ קר' והנחה. והגמ' דוחה וכו'. והראמ"ה כתב דכיון דדחה ביכורי הגר, דאי"צ קריאה. אבל עדיין יש ראייה דאי"צ הנחה [ואפי' למצווה].

כיון דאיכא ביכורי הגר² וכו' ולא מצי אמר. כדתנן [ביכורים א ד]. אבל ר' יהודה [בירושלמי, הו' בתוס' ב"ב פא.] פליג דאברהם נקרא אב המון גויים [עי"ש תוס' דהאריכו בזה, ובריטב"א].

אמר רבינא לעולם קסבר לא קידשה לע"ל וכו'. [כ"ג רש"י, ותוס' גרס' קידשה]. פרש"י [לעיל] דקאי אקדושת הבית [אבל קדושת הארץ קידשה]. והרמב"ן הק' [לגיר' רש"י] דר' יוסי [יבמות פב:] סבר דקדושה שלישית אין להם, דקידשה לעתיד לבא. ותי' דהתם קאי אקדושת הארץ, אבל קדושת העיר והבית בטלו³. והריטב"א כ' דלפ"ז קדושה ראשונה דסוגיין, היינו קדושת עזרא [ונקט לישנא קלילא]. וכ"כ התרי" [יבמות פב: א].

תוד"ה ואי. וי"ל דודאי קדושת בית לא קידשה, אבל קדושת הבית קידשה לע"ל לענין מעשרות. [וכ"כ תוס' לגיר' הב'] דלא תלי הא בהא. וכ"ד הראב"ד [ביה"ב ו יד] דקדושת הבית בטלה, אבל ס"ל [תרומות א כה] דתרומה בזה"ז דאור'.

ותוס' [שבועות טז.] כת' להיפך, דלמ"ד מקריבין אע"פ שאין בית, היינו קדושת מחיצה, אבל קדושת הארץ [לתרומ' מ] בטלה. וכ"פ הרמב"ם [ביה"ב ו יד] דקדושת הבית קידשה לע"ל, אבל קדושת הארץ לתרומ' בטלה [תרומות א כה].

1 [והדר"א ג ג בבבאור"ה] כתב דמ"מ ילפי' להו מחד קרא.

2 ולדעת המנח"ח יהא מותר לאכול מקצתו, אם נשאר כשיעור. וצ"ע. והאחרונים דנו דעכ"פ עובר משום איסור נדר, מחמת הפרשתו.

3 הריטב"א כתב דאע"ג דאיכא טובא דמביאין ואינו קורא [ע' במשניות ביכורים], נקט גר דאינו קורא בשום אופן נקט'.

4 ותוס' [שם] הק' להיפך לגיר' הספרים בסוגין קידשה לע"ל, א"כ מה ס"ד שם דלא קידשה.

5 וביתא הרמב"ן דמשבאו פריצים וחללוה [ע' ע"ז נב:]. [ומשמע דהצד דבטלה קדושת הבית, משום גירי חילול. ולא משום דאמר' דקדושתו תלי בחומתו. או בהשראת השכינה].

והרמב"ן כתב דאף מעשר דרבנן אינו נאכל בירושלים היום, כל דתקון רבנן כעין דאורי' תקון.

בא"ד אבל קשה דאי לא קידשה קדושת הבית לעולם, א"כ במות מותרות, דהא בהא תליא וכו'. אבל **תוס'** [מגילה י.] כ' בשם ר' חיים דאף למ"ד לא קידשה לעתיד, היינו שא"א להקריב במקום המזבח, אבל נאסרו הבמות'. [וע"ע תוס' זבחים ס:]. וכ"מ דעת הראב"ד דס"ל [ביה"ב ו יד] דאף קדושת המקדש לא קידשה לע"ל, וסתם דיש איסור במות בזה"ז.

בא"ד וא"כ יביא מעש"ש ויהא נאכל בכל ערי ישראל כדאמרי' [זבחים קיב:]: ומעש"ש נאכלין בכל העיר. וכ"ג רש"י [זבחים שם]. אבל **תוס'** [זבחים קיט. וס:]: הביאו גיר' דרק קדשים קלים, אבל מעש"ש בעי לפני ד', ודוקא בירושלים².

בא"ד וי"ל דמיירי שגדל לפני הבית, שהוזקק להביאו למקום. **הרש"ש** כתב דמסתבר דתליא בהפרשת מעש"ש, ולא בהבאת שליש.

בא"ד ותו גבי בכור נמי וכו' הו"ל כחוץ לחומה, כיון דלא קידשה וכו'. **ותוס'** [זבחים ס:]: הוסיפו וכו' שחרב הבית ונהרס המזבח, אבל חומת ירושלים קיימת, ולא בטלה קדושתה. **ותוס'** דחו דהא קדושת ירושלים הוה מחמת הבית, ואיך יתכן שקדושת הבית תבטל, וקדושת ירושלים קיימת. אבל בדברי רש"י בסוגיין מבואר דיתכן קדושת ירושלים אף אי בטלה קדושת המקדש.

והקריט **ספר** [ביה"ב ז] כתב דמדינא קדשים קלים נאכלין בכל ערי ישראל [דכולהו הוה מחנה ישראל³]. [אלא דנפסל ביוצא]. והאחרונים הק' דבסוגיין אם נזרק דמו, אף דבטל קדושת ירושלים מחמת המקדש, עדיין הוה מחנה ישראל.

בא"ד לכך צ"ל דגריס לעיל ואי סבר לא קידשה מעשר נמי וכו' לעולם קידשה לע"ל וכו' דבעינן מזבח⁴. וכ"פ **הטור** [י"ד שלא קלב] דאף דקדושת העיר והבית לא בטלו, אינו נאכל בלא מזבח⁵. **והרמב"ן** כתב דלפ"ז אם בנה מזבח [בזה"ז], אוכל מעשר, דומיה דבכור.

והראב"ד [ביה"ב ו יד] השיג עמש"כ הרמב"ם דקדושת הבית קדוש לע"ל, דתנן בכ"מ [מעש"ש א ה] דאם אין מקדש ירקבו, ובב"מ [נג:]: איתא דנפול מחיצות. והמשנ"ל כתב דלדעת הרמב"ם היינו שאין מזבח, דומיה דבכור, וע"פ סוגיין. אבל לשון הרמב"ם [מעש"ש ו טז] דנפול מחיצות, ואין שם מחיצות להחזירן לשם⁶.

והשטיטמ"ק [זבחים סא. ט] הק' מהו ביכורים יוכיחו, הא ביכורים כה"ג שהניחו לפני המזבח, אינו מחוסר אלא אכילה, ויאכל. ותי' דאיתקיש להבאת ביכורים, קודם שקרא עליהם.

דף יט:

דם ובשר חדא מילתא היא. ע' ערו"נ.

רישא במעש"ש טמא וגברא טמא וקא אכיל ליה בירושלים. **החזו"א** [ליק' כג] כתב דלכאורה נקט ירושלים לרבותא. וכ"ש חוץ לירושלים [וכ"מ בתוס' ר"פ ע' בסמוך]. אבל **הרמב"ם** [מעש"ש ג א ובפיה"מ] כ' דאינו חייב אא"כ אכלו בירושלים [וע' בסמוך]. שאינו לוקה על אכילתו בטומאה אלא במקום אכילתו, אלא מכין אותו מכת מרדות. [והפיה"מ ביאר דהא ילפי' מ'לא תוכל לאכול, במקום שטהור אוכל וכו', ע' בסמוך].

והחזו"א הביא דמדברי הרמב"ם משמע דבמעש"ש טמא אף אינו חייב משום לאו דאכילה חוץ לחומה [ואף כשנכנס לירושלים ויצא⁷]. וכ"כ **האפיק"י** [א ד].

1 למסקנת הגמ' מגילה [שם], אבל מתחילה סבר ר' יצחק דיש אחריה היתר. [ובפשטות חזר בו משום מ"ד דמקריבין אע"פ שאין בית. אבל ר' חיים בתוס' ביארו דחזר בו בדין ירושלים אין אחריה היתר].

2 **והראמ"ה** כתב דקאי כמ"ד דמעש"ש ובכור קרב בבמה גדולה [ע' זבחים קיט:]. אבל בכורים לכר"ע דוקא בבית הבחירה, דכתיב בית ה'.

3 ודוקא לענין מעש"ש תלי בהבאת מקום לירושלים. אבל קדשים קלים תלי במחנה ישראל.

4 **והשפ"א** [זבחים ס:]: דן בזמן הבית, אם נפגם המזבח, האם אוכלין מעש"ש.

5 אבל **השר"ע** [שם] הביא לשון הברייטא דאינו נאכל אלא לפני הבית. [ולא הזכיר מזבח].

6 **והמשנ"ל** ציין לדברי הרמב"ם. **והמנח"ח** [תעג ג] כתב רמיזותיו איני מכיר.

7 **והמנח"ח** [תרס ו] כ' דלפ"ז בזמן שאין ביהמ"ק [ומזבח] קיים, דאינו נאכל בירושלים, אף אינו לוקה על טומאה אפ"י בירושלים [דאינו מקום אכילה]. [ויל"ד באופן שנאסר מחמת איסור אחר. ואפשר דאף בזה"ז הו' מקום אכילתו, אף דאסור באכילה משום הקש לבכור].

8 דאילו איירי דלא נכנס כלל לחומה, תיפול משום מכת מרדות דמעש"ש שלא נכנס. [ויל"ד בזה].

לא בערתי ממנו בטמא וכו'. הרמב"ם [מעש"ש ג א, סה"מ שורש ח בסופו] הביא דאזהרת מעש"ש שנטמא מהך קרא, דמאחר שצוותה תורה לשלול אותה מנפשותינו, נדע דמוזהר ממנו. והרמב"ן [סה"מ שם] חלק דלשון שלילה אינו לאו. והריטב"א כת' דנהי דמתוודה עליו, מ"מ ס"ד דאין אסור מה"ת אלא שהוא מתוודה נשמר לפני משורת הדין. א"נ אית ביה איסור עשה מה"ת, אבל אין בו ל"ת ללקות². וקאמר איני יודע קרא מסויים לאזהרה, אלא גז"ש.

ותוס' [יבמות עג:] הק' דבגמ' [פסחים כד.] ס"ד דילפי' אזהרה לקודש מק"ו ממעשר, דלא בערתי ממנו בטמא. אמנם רש"י [פסחים כד.] כתב אע"ג דוידוי בעלמא היא, ואינו לאו, הא נפק"ל איסור לאו [יבמות עג:] וכאנ' מהאי קרא דלא תוכל לאכול בשעריך וכו'.

היכן מוזהר וכו'. הרמב"ן [ותוס' יבמות] הביאו מכאן דלא תוכל אינו אזהרה. והמגילת אסתר כתב דהרמב"ם סמך אסוגיה דפסחים [הנ"ל]. ועוד כתב דהרמב"ם פי' 'באיזה מקום' הוזהר, ומכאן למד הרמב"ם דאינו לוקה אמעש"ש טמא אלא בירושלים. והביא דכ"מ בפיה"מ [הנ"ל] דילפי' מדרשא זו דמתחייב רק בירושלים.

טומאת הגוף בהדיא כתיב. רש"י וריב"ן³ פי' דהגמ' מק' בדברי הברייתא, דיש לו אזהר. והמגילת אסתר נתקשה לדברי הרמב"ם⁴. והחש"ל כתב דהרמב"ם ל"ג לה. אבל הרש"ש כתב לפרש דדרש' לא יאכל כי אם רחץ, מוכח דאיירי בירושלים, ששם דוקא מותר אחר הרחיצה.

ומנ"ל דבר פדייה היא. פריב"ן מדקאמר במתני' שלא נפדה היא, מכלל דאי בעי פריק וכו'. ובפשוטו משמע דקאי במעש"ש טמא, או גברא טמא [דקאי אכוליה מתני', והערול"נ נתקשה בזה]. וכ"כ הליקוטי הלכות [עין משפט ט] דאף כשהבעלים טמאין נפדה [וכ"מ בריטב"א, וילד"ח]. אבל הדרך אמונה [מעש"ש ב צה"ל ק] תמה דהרי הבעלים יכולים ליטרה, ועוד דראוי להאכיל לאחרים⁵. וכ"מ בדברי הפוסקים [יר"ד שלא קלה] דאף בזה"ז אין פודין מעש"ש בירושלים, ואף דכולנו טמאים. והרמב"ם [מעש"ש ב ח] סתם כשהמעש"ש נטמא.

והתוס' ר"פ הק' [אדברי ריב"ן] היכי אמר' דנפדה, והא מתני' קודם שנכנס לירושלים, כדאוקי' מעשר טהור וגברא טמא [או מעשר טמא וגברא טהור]⁶. ותי' דפשיט"ל לגמ' דשלא נפדה משמע אפי' בירושלים⁸.

לא תוכל שאתו, אין שאת אלא אכילה. התורת זרעים [מעש"ש ג ט] נסתפק באופן שאסור לאכול מחמת שאר איסורין, כגון שלקח בהמה ונטרפה. והביא מדברי הירושלמי [מעש"ש ג ב] דחלה של מעש"ש שנטמא מטבול יום, א"א לפדות. ואף דאסור באכילה, מ"מ אין בו דין טומאה כלפי מעשר [וכ"פ הגר"א שם]. אבל בחי' ר' מאיר שמחה [ב"מ מד:] כתב לדחות ולפרש דברי הירושלמי בנגע בביה"ש, דהוה ספק.

והאחרונים הק' דבנטמא בטומאה דרבנן, לא יפדה, אבל מהני פדיון. ואף דטומאה דרבנן הוה איסור מצד אחר

1 [ומשמע מלשונו דהוה בגדר לאו הבא מכלל סיפור דברים. ואף דלאו הבא מכלל עשה, עשה. לאו הבא מכלל לאו, לאו].

2 [ויל"ד אמאי לא נחא ליה לומר דגלי קרא דאסור. אלא דמ"מ בעינן 'אזהרה' מפורשת למלקות].
3 ומכאן עד סוף המסכת הוה פריב"ן. אבל הב"י והאחרונים הביאו בשם רש"י [אף דמודפס בכל הדפוסים דאינו מפרש"י, ולא דקו]. והריטב"א פעמים שהביאו בשם רש"י, ופעמים שהביא בשם 'פירוש' [והכל בריב"ן לפנינו, אבל יש מקומות שהביא דברי רש"י שאינם לפנינו, וכן יש מתחילת המסכת]. [ואפשר דמשלב בדברי ריב"ן פי' קצר מדברי רש"י]. ופרש"י שהודפס על הר"ף הו' פי' אחר, והמג"ל ציין דהוה [קיצור של] פרשב"ם [והתוס' שאנץ ותוס' ר"פ [וכן הו' קצת בתוס' דידן] הביאו מדברי רשב"ם].

4 וכתב דהרבה טרח ויגע, ולא מצא האיק הרמב"ם יפרש במקום הזה.
5 ולדברי הליקוטי הלכות ז"ל דהכתוב תלאו בבעליו. והשתא אינו יכול לשאתו [וכמו פסיעה חוץ מירושלים]. [ויל"ד הרי בידו לטבול מיד. ואפשר דאיירי דוקא בטמא ז', דאינו בידו. ועוד אפשר דוקא בפירות שיתקלקלו קודם שיטרה. אבל בפשוטו איירי בכל אופן, דהשתא לא תוכל שאתו].

6 וצ"ב כוונת התוס' ר"פ, היכן יש ראייה דדברי הגמ' קאכיל בירושלים לאו דוקא. ויש שנקטו כוונתו דאיירי דוקא חוץ לירושלים, דאל"כ האיק פודה. ופשיטא ליה דלא כליקוטי הלכות. [וצ"ב לפ"ז תי'].

7 ואפשר דהתוס' ר"פ נקט מעשר טהור לרבנותא. א"נ חד מינייהו נקט. [א"נ ט"ס הוא וחסרון המעתיק. א"נ ט"ס וצ"ל מעשר טמא].

8 ומפורש בדבריו דקאי מתני' אפי' בגברא טמא ומעשר טהור [וע"ז קאי הגמ' דנפדה], וכדברי הליקוטי הלכות.

כלפי הדאורי'. ואכמ"ל.

והמנח"ח [תמב ה] דן דאף בזה"ז, כיון דאין ראוי לאכילה, יוכלו לפדות בירושלים. והביא דבגמ' [בע"א] משמע דאסור באכילה [וכ"פ השר"ע הנ"ל]. ותי' דנחשב ראוי לאכילה², דאמר' דבידו לבנות מזבח³. [וע"ע מנחת שלמה א סד].

הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו וכו' ממלואך. פריב"ן משא שלו, לא רחק ממלואך ושוב אינו נפדה. ותוס' ר"פ פי' דהוה כבגדיך וכמוך. וכתב דלשון מלואך מלשון 'מלא' סחורה. ותוס' כתבו דהוה מקצת משאו בפנים. אבל הרמב"ם [מעש"ש ב ח] כתב דהוה בפנים ומשאו בחוץ, פודה. [ודרש דאף ממלואך, יכול לפדות]. [וע' בסמוך].

ריב"ן סוד"ה ממלואך. אלא ואכלת שם. משמע דיכול לאכול אף החלק שבחוץ. [וכ"כ ריב"ן כ.]. והתוס' שאנן ותוס' ר"פ חלקו ומיהו לאכול בעודו שם אסור.

בעי רב פפא נקט ליה בקניא. האם נחשב בכלל מלואך. הריטב"א ביאר מי נימא בכחו נישא הוה בכלל גופו. וקאי בתיקו. ושוב נפשט מהברייתא [כ.].⁵

והרדב"ז [מעש"ש שם] הק' דלדעת הרמב"ם מאי מיבעי, הא אפי' משאו על גופו פודה. וכתב דיל"פ משאו בחוץ קאי כשאינו תופס בה, ומבעי רב פפא היכא דמחזיקו בקנה. [וכת' דכ"מ לשון הרמב"ם דכתב הוה בפנים ומשאו בחוץ, ואפי' אוחזו בקנה, פודה. משמע דאוחז בקנה עדיף ממשאו בעלמא. וכ"כ האחרונים]. וכ"כ דלפ"ז היכא דהוה תוך ידו ממש, י"ל דאינו פודה.

אבל החזר"א [ליק' כג] כתב לפרש דספק הגמ' במשא קל, הקשורה בקנה [מלשון משענת קנה רצוץ], האם אמר' דלא קרינן ביה לא תוכל שאתו, וא"י לפדות. ואמר' [כ.]. תפשוט בעי דרב פפא, דדוקא היכא דנכנס ממש. ולא סגי בנקיט ליה בקניא.

א"ר אסי א"ר יוחנן מעש"ש מאימתי חייבין עליו, משיראה פני החומה וכו'. והרמב"ם [ב ע"פ התוספתא] הביא דה"ה מקצתו בפנים, אין חייבין על מה שבחוץ⁶ [וכדלעיל בע"א גבי ביכורים]. [אמנם למש"כ תוס' סוד"ה הוה, מקצת מעשר בפנים יחשב שנכנס בפנים].

תוד"ה אמר. אבל עשה איכא דכתיב וצרת הכסף בידך⁷. והריטב"א הביא פסוק 'לפני ד' אלקיך תאכלנו'. והמנח"ח [תמב ט] הביא דנפק"מ דאסור עשה יש אף בפחות מכזית, וכן שלא כדרך הנאתו [והביא כן בשם הפרמ"ג פתיחה להל' שחיטה חלק ב]. והרמב"ם [מעש"ש ב ו] כתב דלוקה מכת מרדות מדבריהם. והמהר"י קורקוס וכס"מ נקטו דכוונת הרמב"ם כתוס' דהוה לאו הבא מכלל עשה. אבל המרכבת המשנה דייק מדברי הרמב"ם דליכא עשה⁸. והדך אמונה [ביאורה"ה שם] כתב דעכ"פ ודאי מדא' מחוייב להביאן לירושלים, ואם אכלן בחוץ גורם לביטול מצוות עשה⁹. [והאר"ק לבאר דהתורה גילתה דהדבר אסור, אבל לא נחשב לאו הבא מכלל עשה, דעצם האכילה אינה

- 1 והמשנ"ל [תרומוות ז א] הביא דכהן טמא שאכל תרומה טמאה בטומאה דרבנן, חייב מיתה ביד"ש. ולא אמר' דהוה מחוללת ועומדת. וציין לכמה סוגיות מתי דנים מדרבנן לדאורייתא.
- 2 והביא כע"ז מעלה תמימים לבדק הבית [מעש"ה ק יט טו] בזה"ז בחוץ חייב, ותוס' [זבחים נט.]. הק' דאינו ראוי לפתח אוהל מועד, והוה דיחוי. ותי' דבידו לתקן המזבח.
- 3 אמנם כתב המנח"ח דלדעת הראב"ד [ביה"ב ו יד] דבזה"ז אין קדושת מקדש אינו חייב על מעש"ש.
- 4 [וצ"ב דאם הוה יצא החוצה ודאי דאסור לאכול. ומשמע דמוציא רק את פיו, ונחשב עומד בירושלים. אלא דיש איסור לאכול מעשר כשהמעשר אינו בירושלים. ובזה מהני דין מלואך]. אמנם יל"פ כוונת ריב"ן דתליא בבעלים, ומחוייב לאוכלו [במקום שהבעלים עומד, שהוא בפנים], ולא שמותר לצאת עליו. אבל ריב"ן [כ.]. כתב כי הדר ארחקיה, משמע דבמקומו יכול לאכול.
- 5 והמלחמות [ברכות כ: יב. בדה"ר] ציין דבכמה מקומות יש ספיקות דלא נפשטו במקומן ונפשטו במקו"א. [ויל"ל דהוה סוגיה א' ועדיף].
- 6 והמנח"ח [תמג] דייק מדברי הרמב"ם דל"א אגד כלי, ול"ד לשבת [ודלא כריטב"א ה' בע"א]. והמנח"ח נסתפק בנכנס חצי חבית יין, שיתחייב על מה שבפנים [לפי חשבון], ותליא בגדרי ביטול ברוב. וציין לדברי תוס' [תמורה ל] דמהני בירה היכא דתחילת הספק בתערובת. ולדברי הפוסקים [יו"ד קב ד] דל"ש ביטול ברוב דבדר דתחילתו בתערובת, וכמ"ש המרדכי מהא דיבמה שרקקה דם.
- 7 ויל"ד למ"ד מעש"ש ממון גבוה, אסור באכילה, דהוה כעין גזל.
- 8 והדר"א [בביאורה"ה] הוסיף דלא מצאנו מכות מרדות בלאו הבא מכלל עשה, ודוקא באיסורין מדרבנן עשו חיזוק שלא לזלזל. [וע"ש דהאר"ק, ושוב ציין דיש מקומות דמשמע דיש מכת מרדות אף אעשה דאור. ודן לדחות].
- 9 וכתב דהוה כשורף הלולב, שלא יוכל לקיים מצוותו. [ויל"ד דהתם כשמגיע זמן החיוב, יושב ומבטל המצווה. ואילו הכא אחרי ששרפו ל"ש כלל מצווה]. ויל"ד דבאופן דאף בלאו הכי אינו יכול לקיים מצוות

אכילת איסור. אלא מדרבנן].

והאפיק"י [א ד י] נקט דהך עשה הוה רק במעשר טהור, דזקוק להעלותו למקומו. אבל מעשר טמא אין עשה.

כהן שעלתה בידו. הריטב"א כתב דלאפוקי ממחובר שאין בו משום טבל. וכיון דאחשביה לאכילה חל איסור טבל אפי' בפרי א'.

תאנה של טבל¹. המאירי הביא דמבואר דתרומת פירות דאורייתא, וכדעת הרמב"ם [תרומות ב²]. ותוס' [ר"ה יב, והר"ש מעשרות א א, וכן דחה המאירי] דחה דלסימנא בעלמא נקטיה, ונפק"מ למעשר דאורייתא. א"נ מכת מרדות, ולקוברו בין רשעים גמורים.

ריב"ן ד"ה תרומה בעוקציה. והאי דתנן שאני עתיד להפריש וכו' פליג אהא דל"ב שיריה נכרין. מבואר בריב"ן דאף שחל תרו"מ ע"י ברירה יש חסרון דאין שיריה נכרין. וכן מבואר בגמ' [עירובין לז:]: לחד לישנא דאף למ"ד יש ברירה, לחד מ"ד ל"מ משום דבעי שיריה נכרין. אבל הרמב"ן [חולין יד]. הביא בשם הגאון דלמ"ד יש ברירה נחשב שיריה נכרין למפרע, אע"פ שלא היו ידועין באותו שעה.. וכמסקנת הגמ' [עירובין שם].

והריטב"א [כאן, וכן רמב"ן שם] כתב דהתם מהני למ"ד יש ברירה, ואילו סוגיין כמ"ד אין ברירה. ושם ל"ש לסיים מקום בצפוננו וכו', דאיירי במשקין שכולו מתערב.

ועוד הביא הריטב"א י"מ דלאפוקי שם טבל יכול לשתות כל זמן שישתייר שיעור תרומה ומעשרות. אבל לא חל שם תרומה ומעשרות עד שיפריש ויסיים³. וכתב דלא משמע כן במשנה זו.

דף כ.

שאלו בתחילה אכלה אינו לוקה אלא א'. הריטב"א כתב דטבול לתרומה ולתרומת מעשר, שם טבל א' הוא. והערול"ן וחזר"א הק' דהא טבול למעש"ש ומעשר עני⁴, ומרבינן [לעיל טז:] טבול למעש"ש ומעשר עני מלא תוכל לאכול וכו'. דהוה לאו נוסף, דעיקר טבל ילפי' מ'ולא יחללו'. והחזר"א כתב דאי נימא דהוה דרשא בעלמא, לרבות טבול למעשר עני בכלל לאו דטבל, א"כ אמאי לא מרבינן לה למיתה דטבל, כיון דהוה בכלל לאו דולא יחללו. וילפי' [סנהד' פג.] חילול חילול מתרומה. וצ"ע.

וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו. הריטב"א כתב דבסוגיין איירי בטבל, דמעורבין ואין מקומן ניכר, ולא דמי למתנות שלא הורמו דזרוע ולחיים וקיבה [ב"ב קכג:] דהתם הם ניכרין במקומן⁵. [וכן חילק תוס' ב"ב קכג:].

וכתב הריטב"א דאמר' כמי שהורמו לענין זה לחומרא. אבל לקולא ל"א מתנות דלא הורמו כמי שהורמו. דאל"כ לא יתחייב אדם משום טבל. והאחרונים [ש"ת שיבת ציון טז ועוד] תמהו דבגמ' [קידושין נח. והרמב"ם אישות ה ו] מבואר דאמר' כמי שהורמו שזכה בו הכהן ומקדש בו בתורת ודאי, ולא רק לחומרא. והאחיעזר [ג סג ג] ביאר דכוונת הריטב"א דל"א כמי שהורמו

אכילה, האם נימא דאיסור אכילתו רק מדרבנן.

1 הערול"ן הק' דלפי חשבון הגמ' דחייב עליו, צ"ל דיש מ' זיתים בתאנה זו. והיכן אשכחן כה"ג. והפור"י דחה דקאי כר' שמעון דכ"ש למכות. ומש"ה נקט מלקות ולא מיתה ביד"ש. וכתב דאף למ"ד [לעיל ז]. דסברת ר' שמעון משום דהוה ברירה, ה"נ הוה ברירה, ואף דאין כולו איסור. [צ"ל לר' שמעון, דכיון דיש בו חשיבות לוקה, אף דאין כולו איסור. אבל לדידן אין חיוב ברירה כשאין כולו איסור].

2 ודעת היראים [קמז] דאף דתרומת פירות דרבנן, מעשר שני איתרבי מקרא. עכ"פ לא נתיישב בריתא זו, דקאי אף אחיוב טבל ותרומה.

3 וע"כ כוונתו למ"ד יש ברירה, דהא מבואר [גיטין כה, חולין יד, עירובין לז ועוד] דלמ"ד אין ברירה אין עצה. ולהך י"מ אף למ"ד יש ברירה לא חל שם תרומה ומעשר. [אלא דמהני לענין יחוד תרו"מ, ולהפקיע ממנו שם טבל]. אבל דעת כל שא"ר דע"י ברירה חל תרו"מ, ויכול לפדות המעשר שני על מטבע. [ורע"א [עירו' שם] הק' אמאי אילו יבקע הנוד שותה טבל למפרע, הרי שותה חלק תרומה. ולדברי ה"מ יל"ד אם יבקע הנוד לא עבר איסור כלל. וצ"ל דעכ"פ תלי בברירה, ובהפרשה לבסוף]. וצ"ע.

4 אמנם הריטב"א הק' דהוה טבול רק לתרומה ותרומת מעשר. ולא הק' דטבול למעשר. וצ"ע.

5 [וכתב דמש"ה בקידושין נח. ה' סוגיה דהתם [וצריך ליישב לשונו].

לענין איסור [להחשב דכבר חל שם תרומה ומעשרות], דא"כ יפקע ממנו שם טבל ויהא מותר לאכול בלא הפרשה. ואף דלענין זכות ממון מהני הא דעומד לתרומה. אבל לא לענין איריון. ואף דבסוגיין מבואר דנחשב 'שם מעשר' [להחשב שנכנס לירושלים], מדין כמי שהורמו דמי. היינו דוקא לחומרא, ולא לקולא.

אמנם עכ"פ מבואר בברייתא דהוה בתורת ודאי, ולוקה [ואינו רק חומרא וספק]. והאחייעזר [שם] הביא דהרמב"ם לא הביא הא דלוקה, אלא דכיון דעייל בטבליה ל"מ פדיון.¹

ועוד העירו **האחרונים** דבסוגיין מבואר דחל דיני מעש"ש קודם שהופרש, ומ"מ מבואר [קידושין נד:]: דאף למ"ד מעש"ש ממון גבוה, בעודו טבל יכול ליתנו במתנה. [ובגמ' שם איתא הטעם דמתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו, ומ"מ הרמב"ם פסקו]. והכס"מ ומהר"י קורקוס [מעש"ש ג יז] ביארו דלהא מילתא לאו כמי שהורמו דמי, ולא חל עליו 'שם מעשר', להחשב ממון גבוה. והאחייעזר [שם ב] הביא דדין כמי שהורמו ל"מ לדין איסור, וממון גבוה תלי באיסור [ע' קידושין שם].

מחיצה לקלוט דרבנן וכו'. **הצ"ח** [פסחים לו, ה' במנח"ח תמב ט] חידש דדוקא כשגדל חוץ לירושלים אמר' דמחיצה לקלוט דרבנן, דאף מעיקרא היה חובת פדיון. אבל כשגדל בירושלים, ואף כשיצא בטבלו א"א לפדות, ואף כשנטמא. והמנח"ח דן דלפ"ז אף כשנגמרה מלאכתו בירושלים. ודן דא"כ אף כשהופרש במעשרות בירושלים נימא הכי, דחל דין מעש"ש בירושלים. וקודם לזה א"א לפדות.

אבל **הרמב"ם** [מעש"ש ב י] פסק דפירות טבל שעברו בירושלים, צריך להפריש מעשר מתוכן [ולא ממקו"א], ויאכל בירושלים, ואינו נפדה. דמחיצות קלטהו. והכס"מ כתב דפסק כת"ק דפליג אר' יוסי.² והדרך אמונה כתב לפרש דפסק כרבינא [בסמוך] דאירי באופן אחר [וכשיטת ר"ח].

רבינא אמר כגון דנקיט ליה בקניא. פריב"ן דנחשב ראיית פני העיר,³ ואי הדר ארחקיה לוקה [אבל אם אוכלו במקומו אינו לוקה. ע' לעיל]. ותוס' חלקו דאף במקומו לוקה, דעדיין אינו בפנים.

אבל **הריטב"א** הביא **י"מ** [וכתב דכ"פ ר"ח] דכוונת רבינא [דאחר שהפריש], היה הוא בפנים ומשאו בחוץ [אבל עיילי בטיבלא אפי' לקלוט גזרן]. ותפשוט לקולא דכאילו לא נכנס. וכ"כ המהר"י קורקוס [ב ח] בדעת הרמב"ם דנפשט בעי דרב פפא לקולא.

והחזר"א [ד"ה ולפ"ז] הק' דכיון דמבואר בסוגיין דמשאו וע"י קנה נחשב ראיית פני העיר [לריב"ן ותוס'⁴], [ולא רק לענין פדיון 'משאו']. א"כ אף לענין ביכורים יתחייב על משאו. וכתב דהא דאיתא [לעיל יט]. מקצתו בפנים, ע"כ איירי דהוא עומד בחוץ. אבל אם הוא עומד בפנים, הכל בכלל משאו.

הקורח והמקיף

הקורח קרחה בראשו. [על מת, משום חוקי ע"ז. כ"כ החינוך]. **המנח"ח** [תסח ד] כתב ד'קרחה' הוא דוקא באופן שאינו יכול לגדל עוד שער, כדאשכחן גבי צרעת [נגעים י י]. וציין לדברי **התוס' יו"ט** [שם] דלדעת הרמב"ם אף דלאחר זמן יהא ראוי לחזור ולגדל שער. אמנם פשטות הראשונים והפוסקים התולש שערות עובר בקרחה. אף דראוי לגדל שער.

בראשו. הנמוקי כתב שער ראשו או זקנו. [וכ"כ הר"י מלניל]. והרש"ש תמה מנלן דאף בזקן. והרש"ש [קידושין לה:]: הביא לשון הגמ' [שם] דקרחה הוה 'במקום שער', ודייק מדלא קאמר שאינה אלא בראש, משמע בכל מקום שער. [ויל"ד בכנוס שער בית השחי].

והמקיף פאת ראשו. הרמב"ם [ע"ז יב א] כתב כמו שהיו עושין עובדי ע"ז וכומריהן.⁵

- 1 [ויל"פ כוונתו דסוגיין קאי כמ"ד דאף לענין איסור כמי שהורמו, והרמב"ם פסק כמ"ד [קידו' נד:]: דלאו כמי שהורמו לענין ממון גבוה.]
- 2 והאחרונים העירו דבירושלמי משמע דאין בזה מח', והלכה כר' יוסי.
- 3 **ותוס'** הביא 'הגי' 'פני הבית'. וקאי אעיר. [וע"ל יט. דהרמב"ם פ' ראית פני הבית, היינו ירושלים. והאחרונים דנו ד"ל דגרס אף בסוג', ולענין מעש"ש ודאי תליא בחומת העיר, ונקט דאין לחלק. אבל תוס' נקטו דהתם קאי בעזרה. ואילו הכא בירושלים. וכ"א לפי ענינו].
- 4 [אבל לדעת הרמב"ם אף לענין מעשר אזלי' בתר המשא].
- 5 ולשון **החינוך** [רנא] כמו שעושין גם היום עובדי ע"ז וכומריהם. וי"ג כמו שהיו עושים עכו"ם [ואפשר דהוגה מחמת צנזורה].

והטור [י"ד קפא] השיג שאין אנו צריכים לבקש טעם למצוות המלך. והבי' השיב שאע"פ שכל חוקי התורה גזירות מלך, מ"מ כל מה שנוכל לבקש לו טעם נאמר בו טעם, וכו' שמעון דדריש טעמא דקרא'. ומה שלא נמצא לו טעם נייחס הדבר לקוצר השגתו ואנו חייבים לקיימם כמו המצוות שנודע טעמם כי גזירות המלך הם עלינו. וביאר דהרמב"ם דרש כן דסמוך בפסוק לפנייהם ולאחרייהם ללא תנחשו, ושרט לנפש וכתובת קעקע, דכולם משום חוקי הגויים.

והחינוך [רנא] כתב דאף דאיסור הקפת הראש משום חוקת הגויים, אף הקפת כל הראש אסור [וכ"פ הרמב"ם]. ונח' בזה בגמ' יבמות ה', נזיר נח.], אף דהם לא גילחו כל הראש, דהתורה אסרה הכל משום דומה לדומה.

והט"ז [שם א] כתב דנפק"מ בדברי הרמב"ם, דאיסור חוקות הגויים הותר משום שלום מלכות, א"כ הקרובים למלכות מותרין להקיף פאת ראשם. ובשר"ת פנים מאירות [ב עט, הו' בפתח"ת ורע"א] וכן **משנת חכמים** [הו' במנח"ח רנא] השיגו דדוקא חוקות הגויים דאינם מפורשים בקרא, אמרי' דמסרן הכתוב לחכמים. אבל פאת הראש ודאי לא הותר לקרובין למלכות. ועוה"ק המנח"ח דחוקות הגויים משתנה לפי כל דור ודור, ואם שינו מלבושיהן אסור לישראל לילך במלבוש החדש, כדי שיהא מובדל מהם. ומותר בבגד הקודם. וכן תלי בכל מדינה ומדינה. וכי נאמר שאם יהא דור שהגויים לא יגלחו הפאות, או שמגדלים זקנם, וכי נאמר ח"ו שיהיו ישראל מגלחין הפאות והזקן. ע"כ נר' דהרמב"ם נתן טעם למצוות התורה [ואין נפק"מ בה"פ].

על הזקן ב' מכאן וכו'. [ע' מש"כ לק' כא.]. **הריטב"א** הביא בשם הרמ"ה דגבי הקפת הראש סיכס דחייב ב', ואילו בזקן לא כתב דחייב ה'. דבהקפת הראש יכול להקיף שניהם בב"א, בב' ידיו, ויתחייב ב'. אבל לגבי זקן א"א כל חמישה בב"א, ב' צדדים והסנטר שאינו מכוון כנגד להאלו שבצדדים. ובגילוח זקן אינו חייב בסך נשא. [וכתב דלפ"ז ר"א פליג אפי' בב' התראות, שהרי א"א לגלח כולם בבת א'. וע' לק' כא.]. ואבע"א משכחת לה שגלח ה' בבת א', בתער עקום המכיל את זקנו כולו וגלחו כא'. ות"ק לא סיכס ה', דהוה מילתא דלא שכיחא.

ת"ר לא יקרחו וכו' ת"ל קרחה, לחייב על כל קרחה וקרחה. **הרא"ש** כתב דלא הוזכר במשנה, משום דל"ד שריטה, דהשורט א' על ה' מתים חייב ה', דמרבי מלנפש. אבל גבי קורח אין ריבוי. וחייב א'. [וכ"פ הטוש"ע קפ י.]. אבל **החינוך** [תסח] כתב דלוקה ה'. **והגר"א** [יג] ציין דכ"ה בתוספתא [ג ח].

ואין לי אלא בכהנים וכו' אף כאן וכו'. ולמסקנא אין חילוק בין כהנים לישראל. וכע"ז כתב **ריב"ן** [לק' כא.] גבי לאו דפאת זקנם לא יגלחו, דילפי' גז"ש זה מזה. **והרמב"ם** [סה"מ ל"ת קעא] כ' דנכפלה אזהרה זו בכהנים להשלים דיני המצווה.

והמנח"ח [תסז א] נסתפק אם התרו בלאו דכהנים, האם לוקה, דהכל לאו א'. או דסבור דמלעיגין בו [ע' תוס' שבת עג:], דדוקא כהנים דקדושתן יתירא. [וע' ערול"ג].

אמנם בגמ' [יבמות ה.] איתא סד"א שאני כהנים דריבה הכתוב מצוות יתירות [ומש"ה צריך ריבוי דעשה דמצורע דוחה ל"ת דגילוח זקן]. **והאחרונים** הק' דאין חילוק כלל גבי כהנים בלאו זה. וצ"ע.

והרמב"ן [עוה"ת דברים יד א] העלה צד דכפל בכהנים, דאם קרח או גידד, ועבד עבודתו מחוללת. [ודחה דא"כ אמאי בעי דוקא על המת]. **והמנח"ח** [קומץ תסז א] תמה דהיכן מצינו שתהא עבודתו מחוללת. [וע' זבחים יז].

תוד"ה לחייב. ויש ליישב שעשה שיעור ה' קרחות. **והריטב"א** דחה דהיינו אוכל אכילה גדולה של חלב, שיש בו כמה זיתים, דפשיטא דחייב א' [וע' תוס' בע"ב]. והביא בשם הרמ"ה שעשה בזא"ז בלא הפסק ביניהם.

- 1 [ונח' **הפוסקים** בדעת הרמב"ם אי פסק כר' שמעון ואכ"מ. **ותוס'** [גיטין מט:, סוטה יד.] כת' דלא פליגי אלא היכא דיש נפק"מ].
- 2 **והדר"מ** כתב דאין צד דאם לא נדע הטעם לא נקיים, אלא דכוונת הטור להשיג דלדעת הרמב"ם אסור רק כדרך שעשו עובדי ע"ז.
- 3 [ובדברי הט"ז מבואר דהתורה קבעה איסור גילוח זה דין קבוע, ולא פלוג. וצ"ל דגדר ההיתר קרובים למלכות שאני. וצ"ע].
- 4 אבל המשך פעולה א', נחשב ב"א [אפי' דהוה המשך אח"כ]. [דלא מסתבר דכוונתו תער ארוך שמגלח ב' פאות כא'].
- 5 **אמנם תוס'** [שבועות ג.] כת' דנח' בזה אחר זה בתוך כ"ד. [ויל"ע אמאי לא נ"ל לרמ"ה בזה. ואפשר דמ"מ הוה התראה על מעשה הא'].

דף כ:

בחדא התראה מי מחייב – נזיר שהיה שותה וכו'

אלא בחדא התראה מי מחייב, והתנן נזיר שהיה שותה יין כל היום אינו חייב אלא א'. פרש"י [רשב"ם] על הר"ף דחייב רק במה ששותה תוכ"ד, דאח"כ מצי אמר אשתלאי. וכן הביא תוס' בשם פ"ה, והריטב"א [כא]. בשם רש"י [וכ"כ הר"י מלונל והנמוק"י]. ותוס' חלקו וכי אדם האוכל ב' זיתים בב"א ובחדא התראה מתחייב ב'. וכ"כ הריטב"א בשם תוס' דכל היין ששתה הר"ל שם א' וגוף א' והכל נחשב שתייה א', אף דשותה זה אחר זה, כיון דיש התראה א'.

ולדעת התוס' הא דכשהתרו בו, מתחייב שוב, הוה משום דההתראה מחלקת [וכמו ידיעה מחלקת לענין חטאת]. והרמב"ן [חולין פג]. כתב דמ"מ היכא דהתרו בו קודם שהשלים את הכזית אינו מחלק. דמשום ב' התראות לא מפסיד צירוף אכילתו¹. והר"ן [נדרים יז]. כ' דמי שתלה תנאי שאם יאכל יהא נזיר, מתרין בו על כל אכילה שאם יאכל יתחייב נזירות. וכשם שלהתחייב קרבן ומלקות בעי חילוק התראות, ה"נ כשתלה נזירותו בדבר בעי התראות מחלקות².

ורע"א [כתובות לא; שו"ת א קסד] נקט דהא דאיתא בירושלמי דהשורף גדיש, על כל שבולת חייב מיתה [ופוטור מדין קלב"ם], הוה מדין חייבי מיתות שוגגין³. שהרי אינו נענש אלא על שיבולת ראשונה. אבל האחרונים [דבר"י כו ז, קוב"ש ח"ב י, קה"י כתובות] חלקו דנענש על כל עבירה ועבירה, דכיון דליכא מחלק החיוב מיתה או מלקות עולה על כולו. והביאו כן מדברי תוס' דידן. [אבל לדעת רשב"ם הנ"ל משמע כרע"א].

התרו בתחילה - והרמב"ם בפיה"מ כתב עוד בשם הירושלמי דאם התרו בו על מנין רביעיות לוקה לפי המנין. וכן דייק המנח"ח [רחצ יז] מדברי תוס' [ד"ה לא] דכתבו 'וכי אדם האוכל בב"א ובחדא התראה מי מחייב ב' וכו', ודייק דב' התראות שפיר מתחייב. והאחרונים דחו דהך דיוק לאו דוקא. והמנח"ח תמה אמאי יתחייב ב', הא הוה מרבה בשיעורין. והק' דלפ"ז החורש [דחיבו בכל שהוא] אם התרו בו, יתחייב בלא סוף. [ויש לחלק דמרבה בשיעורין הוה במעשה א', ואילו הכא כל א' מעשה בפנ"ע].

והאחרונים [דבר"י, אפיק"י ב לב] כת' דמבואר בדברי הרמב"ם דהטעם משום התראות מחלקות. שהרי באכילה הראשונה ל"ש אישתלאי, ומ"ש התרו בו או לא התרו בו⁴. והאפיק"י תמה דהרע"ב במשנת' כ' [כדברי הרמב"ם] דאם התרו בו מתחילה התראה א', חייב על כל שיעור. ואילו ברישא כתב דאינו חייב אלא א', על מה ששתה תוכ"ד להתראה, כרשב"ם דהטעם משום אישתלאי⁵.

והתוס' ר"ד [קיד' עז]: הק' דלמ"ד חבר אי"צ התראה [דלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, ע' מש"כ בזה לעיל ט:], א"כ כיון דהתרו בו מתחילה, מזיד הוא, ויתחייב על כל רביעית⁶. ותי' דיכול להשתמט, דסבור דכל מה ששותה כל היום אינו חייב אלא א'. ואילו ידעתי שאלקה על כל כוס לא הייתי שותה. והאחרונים [שיע' ר' שמואל] הביאו דבדברי התוס' ר"ד יש טעם נוסף דאינו חייב אלא א', דהמותרה סבור דאינו חייב מלקות בכך⁷.

1 אבל המאירי [חולין פג]. הביא י"א שהאוכל חצי זית והתרו בו ואכל חצי זית אחר בכדי אכילת פרס, שהתראה מחלקת ופוטרתו. והמאירי כתב דגדולי המפרשים חלקו שאין הבא לחייב פוטור.

2 [עי' ברש"ש שותמה בזה, וביאר באופ"א].

3 וחלק אדברי ר' בעריש [בהקדמה לפנ"י] שנקט דיש פטור קלב"ם על הכל.

4 ויש לדחות דסבור דההתראה קאי אמעשה א' מתוכם, ואינו סבור שיש ריבוי איסור בכולם. [וכ"כ התוס' ר"ד קיד', ע' בסמוך].

5 ואפשר דרק מה ששותה כשיעור שתיית רביעית נחשב מעשה א' [ובזה בעי' התראה לחלק]. אבל מה ששותה במשך היום מהני סברת אשתלאי. [אף לדעת תוס']. [אמנם גבי לענין חטאת, כל שאין התראה מחלקת נחשב עבירה א', אף לאחר זמן רב. וצ"ע].

6 ובפשוטו בדברי התוס' ר"ד מבואר דאי"צ התראה לחלק, ואף בלא"ה כ"א הוה עבירה בפנ"ע. אמנם ילד"ח דקו' התוס' ר"ד דכיון דהוא מזיד, למ"ד חבר אי"צ התראה, הרי יש כאן התראה על כ"א, ובזה סגי לחלק.

7 ולפ"ז היכא דהתרו בו מתחילה, פשיטא דחייב על כל א' [וכדברי הירושלמי]. [ואף היכא דשתה במשך כל היום, וא"י לומר שכחתי].

בדיני שמים - ומ"מ כתב הרמב"ם [נזירות ה'טז] דחייב לשמים על כל א', אלא דאין בי"ד מלקין אותו. דכלפי שמיא הוה ב' עבירות חלוקות¹ [אף בלא התראה מחלקת. ואפשר דהטעם דהושלם העבירה כלפי שמיא, ולא תליא בהתראה].

וכ"כ הרמב"ם [בפיה"מ נזיר ו] כתב דקאי דוקא בדיני אדם, שאינו מתחייב מלקות אלא אחר התראה, ולפיכך צריך התראה על כל מלקות. אבל בדיני שמים הרי כל שתיית רביעית עבירה בידו וכו' וה"ה בכל איסורי התורה בין אסור לאו או אסור כרת או מיתת בי"ד. והבא על הערוע חייב על כל ביאה וביאה, ואף שאין אנו יכולים להענישו אלא עונש אחד, הרי ה' יעניש אותו על כל עבירה ועבירה. ואם הומת על אחת מאלו העבירות והתודה נתכפר לו הכל מחמת התשובה. ולא מחמת שבעונש האחד שהענישוהו בית דין יתכפרו העוונות המרובים. [ועוד משמע מדברי הרמב"ם דהעונש בי"ד אינו עולה לכפר על כל החטאים, אלא מדיון תשובה². וצ"ע].

והר"ן [יומא ד: בדה"ר] כתב דחולה שיש בו סכנה, עדיף לשחוט בשבת [אף דהוה איסור כרת], ולא יאכל נבילה. שהרי בכל כזית שאוכל עובר באיסור לאו, כדאמר' במשנתנו אמרו לו אל תשתה. והרבה איסורי לאו אינו איסור קל כלפי איסור כרת³. ומשמע דלא חילק דהיכא דהתרו בו מחלק להחשב ב' מעשים⁴, והאפיק"י [ב לב] הק' דסתור למש"כ בנדרים [הנ"ל] דהטעם במשנה משום התראות מחלקות. [ויל"ד דכוונת הר"ן כלפי דיני שמים].

תוד"ה לא צריכא. מיהו קשה למה הוצרך וכו' דקרחות מחלקות כמו גופין מוחלקין וכו'. [ותי' דלא משכח"ל בב"א].

והר"ש מדסוי כתב ליישב דהכא אינו גופין ממש, אלא משום דגלי קרא. הילכך עדיף להעמיד קרא בב"א ממש ולא בזא"ז.

אבל הרמב"ן הק' דנימא דגלי קרא. ותי' דילפי' שתהא כל קרחה כמעשה בפנ"ע, אבל לא עדיף משאר איסורין שבתורה. וכמו נזיר שהיה שותה, דכל שתייה מעשה בפנ"ע, ואפי' הכי אינו מתחייב אא"כ יש חילוק התראות. [ולא ס"ל דגלי דהו' גופין מחולקין]. והריטב"א תי' דקרא אינו מיותר כ"כ, דהא איכא לאוקמי לגז"ש. אלא הו' יתור כל דהוא.

ולדברי הרמב"ן והריטב"א תי' הגמ' דכשסך נשא הוה בב"א ממש, ומש"ה לוקה על כ"א. ולא דמי לנזיר שהיה שותה דמה ששותה בב"א הוה מעשה א'. ואף דבנזיר אף מה ששותה לאחר זמן, נחשב אותו מעשה [לסברת תוס' הנ"ל, כיון דאין התראה מחלקת]. בזה אף למקשן לא דמי לנזיר, ע' ריטב"א. וצ"ב.

בא"ד וקשה כיון דהתחיל לעבור תוכ"ד של התראה למ"ל אישתלאי, כדמוכח [קיד' עז:]: בזא"ז, דמחייב על כ"א וכו' אע"ג דליכא [התראה] תוכ"ד. וכ"כ התוס' הרא"ש [קידו' שם] דכיון שהתחיל העבירה בביאה ראשונה בתוך כד"ד של התראה תו לא מ"ל אישתלאי, כיון דכל שעה הוא עוסק באותה עבירה. מידי דהוה אאוכל כזית בכדי אכילת פרס, דחייב מלקות אף שיש יותר מכ"ד בין התראה לאחרון שהוא אוכל.

והריטב"א [כא]. הביא בשם תוס' דכהן שבא על אלמנה וגרושה וכו', וכן מי שהיה לפניו איסורין הרבה, והתרו בו על כולם, והתחיל א' תוכ"ד וכו'. והאחרונים הק' האיק מהני התראה לעבירה א' כלפי עבירה אחרת. וכי האוכל חלב והתרו בו על תאכל חלב ודם, ולאחר זמן אכל דם יתחייב. [וע' מנח"ח שם].

ומבואר בדברי הראשונים דאף כשהפסיק כדי דיבור בין מעשה למעשה, וצ"ב כיון דהפסיק אמאי לא מצי אמר אישתלאי.

[לעיל] דסך נשא וכו'. הריטב"א כתב ש"מ דע"י סם נחשב 'קרחה', אף דאינו בכלל השחתת זקנו.

וכמה שיעור קרחה וכו'. הרא"ש והריטב"א כת' לחייב מלקות, אבל אפי' שיעור א' אסור

1 אבל הביאו דהרמב"ם [מאכ"א יד ז] כתב דהאוכל אכילה גדולה מדבר האסור, אין מחייבין אותו מלקות או כרת על כל כזית, אלא חיוב א' על האכילה. אבל אם היו עדים מתרין בו, חייב על כל התראה, אף דאכל בלא הפסק. והרמב"ם כתב אף כרת, דתלי בידו שמים. [וצ"ע].

2 ולא דמי לחטאת, דמכפר על כל המעשים, כל שאין 'מחלק'. [אמנם משמע דמהני העונש בי"ד קצת כלפי השאר, אלא דל"מ לגמרי].

3 והאחרונים דנו נפק"מ בזה היכא דצריך רק כזית א', או המרק, דעדיף שיאכל נבילה. ע' אפיק"י [ב לב].

4 וכן בשערי תשובה [רבינו יונה א ז] הביא ממשנה זו דהשונה בעבירה א' נחשב שעובר עבירות חלוקות, כמשפט האוכל טריפה ובהמה טמאה וכו'. ולא חילק דבמשנה איכא התראות מחלקות. [ולדברי רש"י א"ש]. ואפשר דכוונתו בעושה כל א' בפנ"ע, אחרי זמן רב.

[והריטב"א הביא כן מהירושלמי]. והב"י [קפ] כתב דאפשר שלמדה מדין לוקט שחורות מתוך לבנות [ע' בסמוך]. אבל הגר"א [שם יב] כתב הטעם דחצי שיעור אסור מה"ת. וכ"כ רע"א הביא בשם החכ"צ.¹

כדי שיראה מראשו. הריטב"א הביא דיש שפי' לחומרא [פחות מגריס], כל שנראה הקרחה אפי' בעיון דק. ויש שפי' לקולא שיראה מרחוק בעיון גס.

והרמב"ם פסק כמ"ד גריס². אבל הרא"ש ורמ"ה [הו' בנמוק"י] פסקו כמ"ד ב' שערות לחומרא. והב"י הק' דבלא"ה יש איסור בשער א' [וכנ"ל], ולהלקותו א"א כיון דיש פלוגתא בדבר.

במלקט לבנות מתוך שחורות. פריב"ן מלאכה חשובה היא לו, וחייב משום גוזז. והביא"ה [ר"ס שמ ד"ה ומלקט] נסתפק אי דוקא כשיש רק שער לבן א', דבזה הועיל ליקוטו להתייפות, ומש"ה חשיבא מלאכה. אבל כשנשארו הרבה ל"מ [והביא דכ"מ בריב"ן, והביא סמך לזה מהירושלמי]. או אפשר דמ"מ מתייפה קצת.

ודבר זה אפי' בחול אסור וכו'. פריב"ן שמתנאה עצמו בנויי אשה. והנמוק"י הוסיף דה"ה כשצובע שער הלבן. וכ"פ הרמב"ם [ע"ז יב י].

שם. אסור משום לא תלבש. הריטב"א דייק דמשמע דהוה איסור דרבנן. והביא דנח' בזה רבנן וראב"י [נזיר נט] דלרבנן קרא כפשוטו דוקא. אבל ראב"י ס"ל שכל 'זיון' הנוהג בנשים אסרה תורה, ובכלל זה שלא תצא בכלי זיון. אבל הביא דבסמ"ג פסק כראב"י דמשנתו קו ונקי. וכן הרמב"ם [יב י] פסק כראב"י. ופסק בסוגיין דלוקה.

והראב"ד [שם] השיג דאינו מחוור שיהא לוקה באחת, שלא אמרו אלא לאיסור. ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא, והא לא מינכרא כלל. [וצ"ב דמפורש כן בסוגיין].

ובגמ' [נזיר נט, הו' ברי"ף כאן] איתא דהמגלח שאר חלקי גופו לוקה משום לא ילבש. והגמ' דוחה דדוקא בית הערוה ובית השחי דאור', ובשאר הגוף הוה דרבנן³. [ויש שם כמה גירס' עי"ש]. והנמוק"י הביא שו"ת הרי"ף בשם רב שרירא גאון דבמקום דאף אנשים מעבירין יש צד היתר. [וכ"פ הרמב"ם [ע"ז יב ט] דבמקום דהאנשים מעבירין אותו אין מלקין אותו מכות מרדות. משמע דאסור. אבל הרי"ן [ע"ז ט: בדה"ר] כתב דמותר, אלא שחבירים נמנעים. והו' מח' בב"י קפב]. ותוס' [ע"ז כט, והשו"ע קנו ב] הביאו בשם הירושלמי דאף אסור לאיש להסתכל במראה. והרמ"א [שם] כתב [בשם הרי"ן שם] דהיינו במקום דאין דרך אנשים להסתכל. [ועי"ש עוד].

תוד"ה במלקט. פרשב"ם דאתא דוקא כר' יהודה. וכ"כ תוס' [שבת צד: דנטילת צפרניים הו' מלאכה שאי"צ לגופה. אבל הריב"ש [שצד, הו' במג"א שג כב] כ' דנחשב צריכה לגופה, דבמשכן היו גוזזים עורות התחשים, אף שלא היו צריכים לצמר. והרמב"ן [שבת קו. כ'] [באופ"א] דנוטל צפרניו ושערותיו נחשב צריכה לגופה, אף שאינו צריך לגוף הצפרניים, נחשב צריכה לגופה, דצריך שהגוף יהא נקי [וכמו מילה, דמתקן הגוף, אף דאינו מתקן במה שלקח מהגוף]⁴.

אמנם הרמב"ן [בכורות יח: בדה"ס, בטעם הב'] דמותר לתלוש נוצות קודם שחיטה ביו"ט, דהוה מלאכה שאי"צ לג. והסד"ט [שיורי טהרה קצח לט] הביא דמבואר כתוס' דלא כריב"ש. אבל האחרונים [ביא"ה שם] דנו דכוונת הרמב"ן [בבכורות] דאי"צ נטילת הנוצות אף לעור, אלא לצורך השחיטה].

והפוסקים דנו בדעת השו"ע דסתם דחייב⁵, ואף דפסק [או"ח שטז ח] כר' שמעון דמלאכה

1 ודלא כמ"ש החכ"צ [פו] דדוקא באיסורי אכילה אמרי' כן, ולא במלאכת שבת [ודלא כרש"י שבת עד.]. ועי' ביא"ה [ר"ס שמ ד"ה על].

2 [וכן הרי"ף הביא רק מ"ד גריס, ומ"ד יראה מראשו].

3 ובפשוטו נקטו כמה ראשונים [הג' מיימוני שם] דק"ל שם דהוה דרבנן, דלא ק"ל כראב"י. והב"י [קפב] הק' דהרמב"ם פסק כראב"י, אלא דנקט דהעברת שער אינו מידי דמינכר, ואין בזה איסור תיקוני אשה.

4 והפרישה [קפב ה] הק' האין התחילו להעביר [באיסור]. וכתב דקאי דהגויים אנשים מעבירין שער, ולמדין ממנה הגויים. ועוד כתב דאם נהגו כולם יחד, אין מוחין בידם [אף דמי שהתחיל היה באיסור].

5 [ותלי' הדין בגדר צריכה לגופה, ע' תוס' שבת צד. ושא"ר ואכ"מ].

6 בנטילת צפרנים [שכח], ובנוטל לבנות דסוגיין [ר"ס שמ]. והגר"א [שמ] כ' דהשו"ע [שם] קאי כדעת

שאיצל"ג פטור. והש"ך [נה"כ יו"ד קצח כא] נדחק דאייירי באופן שצריך לצפרניים. והמג"א [ר"ס שמ] כתב דלפ"ז אף נוטל לבנות מתוך שחורות, איירי דצריך את השערות. והביא"ה [שם] כתב דלפ"ז מבואר דחשיבא 'מלאכת גזיזה' [בשער א'] משום שמתפה עי"ז, ומש"ה היכא דצריך לשער מתחייב משום צריכה לגופה. אף דהחשיבות הוה מחמת נטילת השער. [והביא דהחכ"צ פב תמה בזה]. אבל המג"א [ר"ס שמ] ציין לדברי הריב"ש דנטילת צפרניים הוה מלאכה גמורה [וכ"מ בט"ז יו"ד שם]. וכן האריך הביא"ה [שם].

ת"ר המקיף פאת ראשו, זה המשוה צדעיו וכו'. פריב"ן אם נוטל כל השיער, זהו מקיף. בפשוטו משמע דאינו חייב אא"כ נטלו כולו [וכ"כ הב"י לדעת ריב"ן]. והרמב"ם [ע"ז יב ו] כתב דלא נתנו חכמים שיעור, ושמענו מזקיננו שאין מניחין פחות ממ' שערות. והסמ"ג וטור ונמוק"י העתיקו ד' שערות. אבל התשב"ץ [ב ק] כת' דהך גירסא הוה טעות¹. והסמ"ג הק' דבתוספתא מבואר דהתולש ב' שערות חייב משום מקיף. וכן הביא הנמוק"י בשם אבי עזרי דחייב על כל פאה בב' שערות².

והתוס' הרא"ש [שבועות ג.] הק' מ"ש בפאת הראש צריך להניח בכל פאה, ואילו פאת השדה אי"צ בכל קרן. ותי' דשאני התם דכתיב לא תכלה פאת שדך בפאה של כילוי תלי רחמנא ועוד דיש שדה עגולה שאין לה פאות. ולא דמי לראש ולזקן שכולן שוין. ועוד כתב הריטב"א [שם] כיון דכתיב 'לא תקיפו פאת ראשכם', אין הקפה אלא בשתיים, ואפקיה בלשון פאת לחייב על כל פאה ופאה. ויליף השחתה מינה בהיקש או דלא מיקריא השחתה במקצת.

ניקף - מסייע

אחד המקיף וא' הניקף לוקה. ריב"ן [סוד"ה דאמר] פי' דילפי' לא תקיפו, לא תניחו להקיף. א"נ מדאפקיה בלשון רבים אתרוייהו קאי. וכ"כ הרמב"ן וריטב"א בשם ר' אברהם אב"ד.

והרמב"ן כתב דלפ"ז בהשחתת זקן, מי שגילחו לו אינו לוקה³. אבל הביא דבתוספתא [ד ו] הו' כן אף אפאת זקן וקרחה ושריטה וכתובת קעקע, וכן הלבשת כלאים. משמע כולהו משום לשון רבים. אבל תוס' [שבועות ג.] ד"ה ועל] כתב דבזקן שניהם חייבין דילפי' מהדדי [כדאיתא נזיר נז:].

והאחרונים דנו דלפ"ז בכל הנך היכא דעשה לעצמו לוקה ב'. [וכ"כ האתון דאור' כ'].

א"ל רב חסדא מאן דאכיל תמרי. בפשוטו משמע דקו' הגמ' דאין בזה איסור. אמנם הריטב"א כתב [בשם הר"מ] דאף ר' חסדא עובר בלאו, אלא דאינו לוקה. וכ"כ תוס' [ב"מ י:], וכ"כ הראב"ד [ע"ז יב א] דאע"ג דאינו לוקה, עובר בלאו כיון דמדעתו עשה⁴. אבל הכס"מ כתב דיותר נר' דל"ש לומר שעובר בלאו, כיון דלא עשה מעשה כלל. והוסיף דאפי' אמר לו לגלח, הא אין שליח לדבר עבירה.

ובגמ' [נזיר נז: הו' בר"ף] נח' במקיף את הקטן, אי אמרי' דאינו בר חיובא. ולרב הונא מותר ע"י אשה. ותוס' [ב"מ ה"ל, ושבועות ג.] כתבו דאשה שהקיפה איש, עובר בלאו [דלא תקיפו קאי אף לניקף]. ועפ"ז האריך [תוס' שבועות] דאף הניקף ע"י נכרי עובר⁵.

הרמב"ם דמלאכה שאיצל"ג חייב.

1 והתשב"ץ ביאר דשיעור מ' שערות נלמד מקרחה, דהרמב"ם [יב טו] פסק כמ"ד [כ:]: גריס [אבל הרמ"ה ורא"ש פס' ב' שערות], דהוה ט' עדשים, שהם ו' שערות על ו' שערות [ע"פ המשנה נגעים ו א], וכ' דשיעור קרחה נלמד מנגעים, ומש"ה בעי שיעור עדשה נוסף משום מחיה שבתוכו. ועוד דן דמדינא השיעור ל"ו שערות, ולחומרא לא דק. ועוד דאפשר דעדשה הוה עגולה, ובעי' מ' משום הקרנות. ובשו"ת חת"ס [קלט] כתב דלרמב"ם שיעור מ' שערות הוה משום מראית העין, ואינו מה"ת.

2 והנמוק"י כ' בשם הרא"ש 'לא כאותן המניחין חוט, דשמא אינו מכוון במקום הפאות'. משמע דקאי אהקפה, אבל ברא"ש קאי אזקן.

3 וכתב אא"כ נדרוש לשון רבים דלא יגלחו.

4 ודן שם לענין עשה דוחה ל"ת, דהוה ב' לאוין. ועוד דן שם דאף במקום כלאים בציצית לא הותר לאחר להלבישו. ואכ"מ.

5 [ובפשוטו היכא דעשה בע"כ, הו' עבירה באונס. ועוד יל"פ כוונת הראב"ד דדוקא מדעתו מתייחס עליו, אבל בע"כ אינו מעשה ידי].

6 ובשו"ת רע"א [קמא צו] דן מי שגילחו עכו"ם, האם פסול עדות בתורת ודאי. [ודן דבריטב"א כאן עולה דע"י נכרי לא נפסל].

מאן דאכיל תמרי בארבילא. הריטב"א פי' מי שאכל פירות שחבירו ליקט ביו"ט ילקה, משום שנהנה אע"ג דלא עשה מעשה. וגוזמא בעלמא נקט.

מני ר"י היא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין. ומבואר דנחשב שנעשית בו העבירה, והוא לאו שאין בו מעשה. וכדעת הרמ"ה תוס' וראב"ד הנ"ל. והנוב"י [אר"ח ת עו] כתב ליישב [לכס"מ] דגלי קרא לא תקיפו, ואי לא משכח"ל במעשה, ע"כ דגלי קרא דמתחייב בלא מעשה. אבל למסקנא דקאי קרא במסייע, אין לנו לומר דכוונת הפסוק שיעבור בלא מעשה.

והאחרונים הק' דלסברת ה"ה [שכירות יג ב] דחוסם בקול חייב, כיון דעיקר הלאו במעשה, לוקה אף בלא מעשה¹. והנוב"י [שם] והמנח"ח [רנא, ובקומץ] תי' דאף למגיד משנה צריך מעשה כל שהוא², וה"נ נימא דסגי בסיוע קצת. והקוב"ע [סט לד] כתב ליישב דכוונת ה"ה דהיכא דגוף האיסור הוא קו"ע, וחמיר איסוריה, לוקין עליו לעולם. ואין הבדל בחומר האיסור בין חסמה במעשה או בקול, דהוה לאו א'. אבל בניקף גוף האיסור שב ואל תעשה. ומש"ה תלי אם עובר עליו ע"י מעשה לוקה, ואם לא אינו לוקה.

רבא אמר במקיף עצמו וד"ה. פריב"ן דחייב ב'. וכ"כ הראשונים. והאחרונים [מנח"ח רנא ב בשם משנת חכמים ועוד] דייקו דהרמב"ם השמיט דין זה, ונקטו דס"ל דאינך מ"ד פליגי בזה. אבל בהג' מים חיים נקט דאף לרמב"ם לוקה ב', וסמך אמש"כ דמסייע לוקה.

במסייע. פריב"ן מזמין השערות למקיף. רע"א [שו"ת קמא צו] הק' האיך יהני מעשה שקודם עבירה להחשב לאו שיש בו מעשה, הא הוה רק הכנה לאיסור³. וע"כ [אינו לוקה, ובזה"ז אינו נפסל לעדות] אלא היכא דמסייע בשעת מעשה⁴. אבל החזו"א [ליק' כג] כתב דהחזקת הגוף במצב משונה מתכניתו הרגיל, כגון שמרים ראשו יותר מהרגילות, או כופף ראשו יותר מהננוח לאדם, חשיב כמחזיק דבר בידו. וכשמחזיק ראשו במקום זה, ורצונו מכריח את ראשו שלא לנטות מכאן, חשיב מעשה⁵.

ודעת החינוך [צד ועוד] [להיפך] דכל איסור שאפשר לעבור בלא מעשה, אף אפ עבר במעשה אינו לוקה. והמנח"ח [שם] הק' אמאי מתחייב ע"י סיוע, הרי אפשר בלא מעשה. וכתב דצ"ל דא"א להתגלח בלא סיוע.

והקוב"ע [סט טז] הביא מזה דכשעובר לאו שאין בו מעשה ע"י מעשה לוקה. [ועי"ש שהאריך לחלק].

במסייע ודברי הכל. הריטב"א כתב דאין כל המסייעין שווין, והכא הוה סיוע גדול שמזמין לו עצמו שערותיו. ועד"ז כתב השיטמ"ק [ביצה כב]. דאף דאמר' [בסוגין] דמסייע יש בו ממש היינו משום דא"א בלא סיוע חברו ונראה מתכוין לסייעו. וענינו לפי מקומו היכא שהוא יכול בלא סיוע חברו אמר' דאין בו ממש. [וכן אית' [שבת צג]. דמסייע אין בו ממש]. אבל במיכחל עינא [דנח' בבב"א שם האם מותר לעכ"ם לכחול עין ישראל ביו"ט, דמסייע בהדי' ולרב אשי מסייע אין בו ממש] אף דלא אפשר למיכחל אלא בדעמיץ ופתח⁶, מ"מ לא מוכחא מלתא. דבלאו כחל נמי אורחיה למעמץ ומפתח.

ועוד כתב הריטב"א דכ"ש למש"כ הרמ"ה דאף כשאינו מסייע יש בו לאו, אלא דבלא מעשה אינו לוקה, ומש"ה במסייע הו"ל מעשה כל דהוא. ונח' בזה הפוסקים, דהט"ז [אר"ח

1 [ע' מש"כ בזה לעיל יג: בשם הדבר"י].

2 אמנם המשנ"ל [מלוה ד ו] ושעה"מ [כלאים א ג] נקטו דא"צ מעשה כלל.

3 והביא לשון הס"ז [ע' בסמוך] דא"א שלא תטה אצבעה [משמע בשעת מעשה], ולא כתב דצריכה להושיט אצבעה [מתחילה].

4 [והרי תלי במעשה דבר דעת, וא"א לחייבו מדין זורק חץ]. והאב"נ [אר"ח קצט ז, אה"ע קלז ח אגלי טל טוחן לח כו] כתב לתרץ [קו' רע"א] כיון דמזמין תוך כדי שמקיף, דומה למוסר לנזיקין. וכיון דעובר בלאו דניקף אף בלא מעשה, מש"ה כיון דגורם לעבור מהני להחשב שעובר במעשה.

5 ונחשב שעושה את מעשה הגילוח [דמה לי מקרב הדבר אצל האש, או האש אצל הדבר].

6 ופרש"י [ביצה] מי שאינו עושה מלאכה ממש, אלא מסייע מעט, ובלאו איהו מתעבד. אין בו ממש. כדאמר' [שבת צג]. זה יכול וזא"י, אינו יכול פטור, דמסייע אין בו ממש. [אמנם מדברי השיטה משמע דאף כשלא נעשית בלאו איהו. וצ"ע].

7 אבל תוס' [שבת צג] הק' מ"ש מהא דאמר' [שבת שם] דלענין מלאכת שבת זה יכול לזה א"י, מסייע שאין בו ממש. ובת"י הב' כתבו דנידון הגמ' ביצה דאף דאינו מעשה, יש בזה משום שחיקת סממנים.

שכח א, וכ"ד יו"ד קצח כא] הק' בדסוגיין מבואר דמתחייב אמסייע. ואילו בביצה [כב]. אמרי' דמסייע אין בו ממש. והש"ך [נה"כ יו"ד שם] השיג דדוקא גבי הקפה, דדרשי' א' המקיף וא' הניקף [וכמ"ש ריב"ן] מחייב אמסייע. דאף בלא סיוע עובר, אלא דהוה לאו שאין בו מעשה [וכמ"ש הריטב"א]. אבל בכה"ת קי"ל [ביצה כב. ושבת צג]. מסייע אין בו ממש.

אבל הט"ז חילק דהתם איירי דעיניו היו פתוחות קודם, ורק סיוע בעלמא בשעת מעשה. ואילו בסוגיין עושה מעשה, שמזמין שערותיו. ועפ"ז דן דכל היכא דמזמין לעכו"ם אסור. [ואסור להוציא שן ע"י נכרי, ודלא כפוסקים] או"ח שכח א, עי"ש שעה"צ ט]. וכ"כ הט"ז [יו"ד קצח כא] דאסור לנכרית לגזור צפרניים [לצורך טבילה], דא"א לישמר שתניח ליטול צפרניה בלי שמטה את ידה, וכאילו היא עושה מלאכה שאסור מדאורי'.

ובש"ת הרשב"א [א כח] כתב לא נאמר מסייע אין בו ממש אלא לענין שבת [דכתיב בעשותה, למעט שנים שעשוה], ולענין זב דבעי ינשא רובו עליו. אבל בטומאת משא והיסט אפי' י' מסיטין יחד כולם טמאין.

אינו חייב אלא על המת בלבד וכו'. והתה"ד [רפו] כתב דאפי' שלא בפני המת חייב. והמנח"ח [תסז ב] כתב דלאו דוקא על קרובו, וה"ה שאר מתים.

ותוס' [סנהדרין סח. יבמות יג:] הק' דאיתא [סנהד' שם] דר' עקיבא היה מכה עצמו, כשנפטר ר' אליעזר, והא כתיב ושרט לנפש. [ודרשי' לא תתגודדו לא תעשו חבורה על המת]. ות' דהיה מצטער על התורה [כמו שפי' הרבה מעות יש לי, ואין שולחני]. ועוד תי' תוס' [יבמות] דדוקא דרך שריטה אסרה תורה. וכ"כ הרמב"ן [תוה"א ענין הספד, והריטב"א כאן] דהכאה בלא שריטה אין איסור. אבל הרא"ש [מ"ק ג צג] תמה דכיון דבין ביד ובין בכלי אסור היאך יהיה מותר דרך הכאה. [ותי' כתוס' דעל התורה היה מצטער].

והב"י ורמ"א [קפ ו] כת' דעל צער אחר שרי. וליכא איסור. אבל דעת הב"ח [הו' בש"ך קפ ט] דאסור. וכ"כ החינוך. והמנח"ח כתב ליישב דר"ע עשה כן על תורה דהוה דבר עוה"ב.

דף כא.

קסבר ר' יוסי דשריטה וגדידה א' היא. הנמוק"י הביא בשם הרמ"ה דלוקה ב', משום שרט לנפש ומשום לא תתגודדו. אבל ברמב"ם משמע דלוקה א'. והלח"מ [יב יג] ביאר דהרמב"ם לשיטתו [סה"מ ל"ת קעט, הו' לעיל טז:] דאין ריבוי הלאוין מחייב ריבוי מלקיות. [וכתב דמ"מ עובר בב' לאוין, אלא דאינו לוקה].

על עכו"ם וכו'. פי' תוס' דחייב מיתה. וכ"מ בריב"ן דהוה מדין ע"ז. אבל הרמב"ם [יב יג] כתב דשורט לע"ז בכלי לוקה, ומבואר דנקט דהוה לאו דלא תתגודדו [וכן בסה"מ ל"ת מה] משמע דכלל לא תתגודדו. והכס"מ ביאר דלא היה עבודת עכו"ם.

בין פירקי דיקנא. פריב"ן תחת האוזן, מקום שהלחי יוצא. ומקום חיבור לחיים לסנטר. ורש"י [שבועות ג, וי"מ ברא"ש] כתב שהלחי רחב, וב' צדדין בראשו. והראשונים כ' בשם ר"ח מקום חבורי הלחי לצדעין, וב' גבולי השפם.

אבל הרמב"ם [ע"ז יב ז, ובפיה"מ] כתב דלחי עליון ולחי תחתון. והריטב"א כ' דלפ"ז אין היתר אלא בשפה העליונה או למטה בגרון. ומשמע מדבריו דכל הלחי העליון אסור, עד הלחי התחתון. אבל הלח"מ משמע דכוונת הרמב"ם תחילת הלחי [ולא כולו].

1 ודלא כפוסקים [שם] דתגזור נכרית, לצורך טבילה. [והט"ז חלק דיש בזה חשש דאורייתא]. והש"ך [נה"כ שם] האריך דהוה מסייע שאין בו ממש. ועוד חלק דנטיילת צפורניים הוה מלאכה שא"צ לגופה, אפי' תטול בעצמה בכלי פטורה. [וע' לעיל].

2 והוכיח כן, דומיה דספינתו שטבעה, דסתמא דמילתא אינו רואהו טובע. וי"ל דתוס' [יבמות] הסמיכו קו' על דברי הגמ' לא תעשו חבורה, והק' דהכאה שמוציאה דם הוה חבורה, ואף דאינו שריטה. ואפ"ה תי' דשריטה וגדידה חד הוא, ואינו חייב אלא דרך שריטה.

3 וי"ל דבאופן שמצטער גם על התורה וגם על המת, לכא' יתחייב. ועויל"ד דמצטער על המת, הוא אף במה שמצטער שאיננו, ואינו יכול לסייעו וכדו'. א"כ אין לי שולחני הוה על המת ממש. וצריך לחלק.

4 אלא דעשו כן שתתעורר לענות להם, כפי מחשבתם המשובשת.

5 וריב"ן [במשנה כ.] כתב דמתחלת במקום שמסתיים פאת הראש. [משמע דפאת הראש הוה עד תחת האוזן. ובשא"ר לא משמע כן].

והרא"ש [והג' מיימוני בשם יראים] כתב דירא שמים יצא ידי כולם, ולא יעביר תער על זקנו כלל¹. ולא כאותם המניחין חוט כ"ש על הפיאות, דשמא אינו מכוון במקום הפיאות. וכע"ז כתב הריטב"א דמכלל הדעות הנ"ל אין לנו היתר אלא שפה העליונה ותחת הסנטר. וחסידיים ויראי חטא אין נוגעין בתער כלל, והוא המשובח.

ולכל הפי' משמע דהפאה הה' הוה בסנטר, ומתחת לסנטר מותר בתער. אבל הטור [קפא] ובקיצור פסקי הרא"ש כת' דלדעת ר"ח הוה בסוף הזקן, בראש הגרגרת. [ע"פ המשנה נגעים י ט]. והב"י תמה בזה. וכן האריך הגר"א [שם יח] דמדינא מותר לגלח תחת הסנטר. ומ"מ הרמ"א [יא] הביא דהסמ"ק [ע] כתב ליזהר שלא לגלח תחת הסנטר, שמא ימשוך עליו העור של הפאה².

והרמב"ם [יב ח] כתב מותר לגלח השפם בתער, ונהגו ישראל שלא להשחיתו אלא לגלח קצת שלא יעכב האכילה. והב"י [קפא] ביאר טעם המנהג לחשוש לגבולי השפם, דאסורין לר"ח.

והב"י הביא בשם אגרת התשובה [לרבינו יונה] דאסור מתחת לגרון, דאפי' כל גופו בתער אסור [כדאי' נזיר נט, ה' לעיל]. והגר"א [קפא יח] חלק דבכל מקומות הזקן [חוץ ממקום הפאות] אינו בכלל זה, מותר בתער.

ר' אליעזר וכו' קסבר חד לאו היא. וצ"ב דודאי הוה חד לאו, ובמה פליגי רבנן. והריב"ן [במשנה] כתב דדרשי' 'פאת', לחייב על כל פאה. ותוס' [שבועות ג.] כתבו דאפי' בחדא התראה ובב"א או תוכ"ד³, דפאות מחלקות, ואי"צ פסוק. ואף דצריך פסוק לכל קרחה ולכל שריטה⁴. והתוס' הרא"ש [שם] העלה צד דהוקש לשריטה [בפסוק א'], אבל דחה דא"כ אמאי צריך קרא בקרחה. וע"כ דקרחה גילה דלא איתקיש לענין זה.

ותוס' [שם] כת' ר"א פליג דאינן מחלקות. [דאילו בב' התראות לא הוה פליג ר"א]. [וכ"כ הריטב"א בשם הרמ"ה בפ' הב'].

אבל הריטב"א [במשנה] הביא בשם הרמ"ה [בפי' הא'] דר"א חשיב להו כולהו חד מעשה, ואפי' התרו על כל א'. כיון דלא הפסיק ביניהם, ואפי' בזא"ז⁵. [ופליג אהא דהתראות מחלקות⁶]. וכתב דה"ה דפליג לענין נזיר ביין ובגילוח וכן כלאים, דכל שהוא לאו א' אינו חייב על כל התראה. ופירש מח' בחדא, וה"ה באינך.

ת"ר ופאת זקנם וכו' יכול אפי' גילחו במספריים וכו'. החינוך [רנב] דייק מהרמב"ם [ע"ז יב ז] דבמספריים פטור, אבל אסור מדרבנן. אבל הכס"מ כתב דסירכא נקט, ומותר. [וכ"כ הרמב"ם הל' ו גבי פאת הראש]. וכ"פ השו"ע [קפא י].

והריטב"א כתב דמשורת הדין מותר מספריים אפי' כעין תער, אבל מידת חסידות שלא לעשות משום חשד הרואים.

והתוס' שאנץ [ופסקי תוס', ובתה"ד [רצה] בשם גליון תוס' ריש שבועות] דאף במספריים צריך ליזהר שלא תנוד זוג של מטה, שהזוג של מטה משחית כתער. [וכ"פ הרמ"א קפא י].

והשוואל בנוב"י [י"ד ת פ] דן במספריים, ואחר שלא נשאר שיעור בשער [נטילת הזוג], להעביר תער. והנוב"י חלק דנכלל בשם גילוח.

יכול אם ליקטו במלקט ורהיטני ת"ל לא יגלחו. פריב"ן דאין דרך לגלח בו. [ומש"ה אין בזה שם 'גילוח'].

1 וכ"כ רבינו יונה בשע"ת [ג עח, והו' בב"י] דהחטאים מניחין חוט שער, וכ' דעיקר פרקי הפאות לא נדע מקומם.

2 ומ"מ כתב הרמ"א [י] דאינו עיקר מקום הפאות, ואי"צ ליזהר משום חלק תחתון שבמספריים [ע' בסמוך].
3 והרש"ש [שם] העיר דלמש"כ תוס' [לעיל כ:] כיון דהתחיל לעבור לא אמרי' אישתלאי, ואף דגופין מחולקין לוקה לאחר כדי דיבור. וכתב דכוונת התוס' דהפסיק כדי דיבור בין מעשה למעשה. [וע' מש"כ בזה לעיל].

4 ויל"פ דכיון דכל פאה הוה מקום מסויים בפנ"ע, ואינו מצורף זל"ז [והוה כחפצא דאיסורא בפנ"ע]. משא"כ קרחה דאפשר לצרפם.

5 ומבואר בדברי הריטב"א דלמד כן מהא דלא יתכן לגלח כל ה' בבת א', ואף בזה קאי ר"א דאינו חייב אלא א'. [ובת"י הב' דחה הרמ"ה דאפשר ע"י תער עקום, הו' במשנה]. [וצ"ע אמאי לא ניחא ליה לפרש דאיירי בזא"ז בתוכ"ד, וכמ"ש תוס'].

6 והריטב"א [שבועות ג.] כתב דאפשר דרבנן [פאות מחלקות], אבל לא מחייבי אלא בשתי התראות. ור' אליעזר פליג דסוף סוף חד לאו הוא. [ולכאור' הוה ע"ד הרמ"ה. אבל לא ביאר העיקר, אמאי לא אמרי' התראה מחלקת. וצ"ב].

אבל הר"י מלוניל כתב דתער נשאר קצת משורש השער בתוך הבשר [אבל אינו בולט מבחוץ], ובמלקט אינו דומה לגילוח, שהרי תולש שורש השער מבפנים.

שם. יש אחרונים שאסרו אף בסם, דעושה השחתה. אבל הנוב"י [יו"ד ת פא, הו' בפתח"ת קפא ה] כתב דע"י סם אינו גילוח [אא"כ מעביר אח"כ אבן חד]. וכן מפורש בריטב"א [לעיל כ.]. [והצפנת פענח] אישות טז ט' הביא מדברי רש"י [קידושין כא:] דע"י סם נחשב מאליו, דאינו נוקב מכח האדם. ועפ"ז דן דה"נ לענין גילוח וקרחא לא נחשב מעשה דידיה. וכתב דמ"מ כיון שהניח הסם לעצמו, לא גרע מניקף. והוא עצמו חייב בסם במה שהניח ועי"ז נעשה מעשה. אבל אם אחר הניח לו סם, המניח פטור. דנחשב דנעשית מאליו].

שם. ותוס' [שבועות ב: והרא"ש כאן] כתבו דהיינו דוקא בזקן, אבל בהקפת הראש חייב אף במספריים כעין תער, דדוקא בזקן בעי גילוח שיש בו השחתה. אבל הביאו דבתוספתא להדיא דאף פאת הראש אינו חייב עד שיגלחנו בתער. ותוס' דחו דיל"פ כעין תער קאמר.

אבל דעת הרמב"ם [יב ו] דמותר ללקוט במספריים, ולא נאסר אלא גילוח שיש בה השחתה³. וכ"כ הריטב"א ע"פ התוספתא [הנ"ל], והק' דבפאת הראש לא נאמר לשון גילוח. וכתב לפרש דמספריים לא נחשב 'משווה'. [וכ"כ התוס' ר"ד נזיר מא:]. או דאפשר דהוקש לפאת הזקן [וכ"כ הסמ"ג ל"ת נז, ויראים שלו, והנמוק"י]. והריטב"א כתב דנפק"מ דלטעם הא' אף במלקט ורהיטני לוקה.

ותוס' [שם] הוכיחו כן מהגמ' [נזיר מא:] דאיצטריך זקנו לחדש דגילוח מצורע בתער [דוקא], ועשה דוחה ל"ת. דאי משום ראשו וכו'. ומבואר דאף אילו גלח מצורע בלא תער, עובר אלאו דהקפת הראש. והסמ"ג יראים וריטב"א כתבו לדחות דכוונת הגמ' [נזיר] מקמי דילפי', דאילו לא כתיב 'ראשו', הו"א דאסור להשוות פאת הראש בכל אופן.

ותוס' העלו צד לפרש דפאת הראש מותר במספריים, ונידון הגמ' [נזיר שם] דגילוח נזיר מהני ע"י מלקט ורהיטני⁴ [ואף לס"ד דל"צ תער לנזיר, מ"מ ל"מ מספריים, דצריך גילוח]. ותוס' דחו דמלקט ורהיטני לא מקרי גילוח [לנזיר].

ורע"א [בגהש"ס שבועות, ובשר"ת ה סג] הביא דלדעת התוס' בפאת הראש אף מלקט ורהיטני לוקה. [וכ"כ הריטב"א לצד א']. דליכא למימר דלענין מלקט ורהיטני איתקיש, ולמספריים לא איתקיש⁵. [והמנח"ח [רנא ז] הביא דבתוספתא [ד ד] איתא דהתולש ב' שערות, חייב משום פאת הראש. ומבואר דאף ע"י תלישה חייב. והביא דדיוקי הרמב"ם סותרים בדין זה. וצ"ע].

ורע"א הק' דכיון דהש"ע [קפא ב] פסק לחוש להקפת הראש במספריים, ה"נ יש לאסור במלקט. וא"כ יהא אסור לסרוק פאת הראש, דקי"ל [נזיר מב.]. דנזיר אסור לסרוק, דתולש שערות⁷.

ורע"א [בתשו'] כתב דיל"ד ספק ספיקא, שמא פאת הראש חייב דוקא בתער, ושמא כשיטות דסגי בשייר ב' וד' שערות. ודחה דא"כ אף במספריים ממש יהא ס"ס כשמיניח ב' או ד' שערות, ובש"ע [קפא ב] פסק לחוש. א"כ מ"ש כשמסרק⁸.

ובשר"ת חת"ס [קלט, קמ] האריך להתיר, והביא דהגדולים לא החמירו בכך. וכתב דאפשר

1 [ותוס' הביאו כן מהתורת כהנים יש בראש מה שאין בזקן, שהראש אסור במספריים. ודחו דהתם איירי בנזיר]. והגר"א [ג] הביא דכ"מ במשנה דקאי אסיפא, אזקן דוקא. [ולדעת הרמב"ם יש לדחות דקרא איירי בזקן, אלא דפאת הראש ילפי' מיניה, וקאי אעיקר קרא].

2 והביא כע"ז [נזיר נח:] מיקל אדם כל גופו בתער, והגמ' העמידה מספריים כעין תער.

3 והמאירי הביא בשם חכמי הדורות שלפנינו, דהקפת הראש במספריים אסור מדרבנן. [וצ"ב מנלן, ואפשר דאף בזקן פטור אבל אסור].

4 דאף דאינו חייב [בפאת הראש] אמספריים, במלקט ורהיטני חייב. ולדברי הריטב"א [הנ"ל] יל"פ דכוונת התוס' דנחשב 'משווה', אף דלא הוקש לגילוח. אבל רע"א [בגהש"ס] ביאר דהוקש להשחתה, דכתיב להדיא בקרא זה. ולא הוקש לגילוח [דכתיב בפסוק של כהן].

5 אמנם היש"ש [יבמות יב יח] כתב דאף לתוס' דמספריים לוקה, אבל מלקט ורהיטני פטור. דאינו דרך היקף בכך. [ויל"ד אי יליף מקרא].

6 אמנם בריטב"א מבואר דלמש"כ הסמ"ג [וכו'] דהטעם דאיתקיש לפאת הראש, א"כ לכא' אף לענין מלקט איתקיש. [וכ"כ החת"ס]. וצ"ע מדברי התוספתא [והסמ"ג הביא תוספת' זו, שחייב בב' שערות, והק' על הרמב"ם]. ואפשר דהסמ"ג נקט ד'תולש' לאו דוקא.

7 ובגמ' שם מבואר דאף דלא הוה פסיק רישא, כל הסורק מתכוון לתלוש נימין מדולדלין. אבל בגמ' [שבת פא:] מבואר דסורק הוה פסיק רישא. [והרא"ש נזיר שם משמע דמסקנת הגמ' משום פס"ר, וצ"ב. ואכ"מ].

8 [ויל"ד דהוה חשש אסור, ובמעשה להדיא החמירו. אבל באינו מתכוון הקילו [דשמא לא יתלוש]. ומבואר ברע"א דאילו מהני הך ס"ס, מהני להתיר במספריים להדיא. ואילו ל"מ, צריך לחשוש אף בסורק. וצ"ע].

דדוקא נזיר דקפיד קרא אגידול שער, אסור במלקט ורהיטני. אבל בפאת הראש קפיד קרא אהסרה.

אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע. פריב"ן תחילה כותב, ואח"כ מקעקע. [וכלשון המשנה]. אבל הרמב"ם נקט דמקעקע ואח"כ כותב. וכ"כ הנמוקי והרע"ב. והב"ח וש"ך [קפ א] כתבו דלאו דוקא, וה"ה ליהפך. אבל המנח"ח [רנג] כתב דדעת הרמב"ם ישרט ואח"כ ימלא דוקא. והביא דכ"כ המהרש"ל [לסמ"ג].

ר"ש ב"י משום ר"ש אומר אינו חייב עד שיכתוב את השם. ריב"ן [ד"ה וכתובת] כתב דאינו לוקה, אבל אסור לכתוב שום כתיבה בעולם.

ותוס' [גיטין כ:]: כתבו דיש איסור דרבנן [בגט על בשר עבד, בכתובת קעקע] אפי' בלא כתב וקעקע². ולר' שמעון בלא שם עכו"ם. דהא אפי' אפר מקלה [בסמוך] אסור [לולי הא דמכתו מוכחת עליו]. וכ' עוד דאפי' היה איסור דאורי' הוה גט.

ומשמע מדברי תוס' [גיטין] דקי"ל כר' שמעון. [וכ"מ בר"י לוניל]. והב"י הביא בשם ר' ירוחם דיש פוסקים כר"ש.

אבל הרמב"ם פסק כת"ק. והחינוך [רנג] כתב דאם כתב אפי' אות א' לוקה. [אבל רע"א נסתפק בדעת הרמב"ם דבעי ב' אותיות, כשיעור כתיבה בשבת].

והמעיל צדקה [לא, הו' בפתח"ת קפ א] נסתפק האם מתחייב דוקא בתמונת אות הסכמי, או כל שריטה בעלמא, או כל רושם³. והביא דבסמוך מבואר דאף אפר מקלה אסור, ועכ"פ אסור מדרבנן.

אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה ע"ג מכתו, שנראית ככתובת קעקע וכו'. מבואר דמדינא אין בזה איסור. והמנח"ח [רנג ד] הק' אמאי לא הוה כתובת קעקע ממש, לריב"ן דדיו ואח"כ קעקוע מתחייב. וכתב דאפשר דהוה אינו מתכוון ואינו פס"ר, ומש"ה כל הנידון מראית העין. וכתב דלסוברים דצריך תמונה שלימה נחא.

ובתוספתא איתא דהכותב לעבד שלא יברח פטור [והו' ברמ"א קפ ג]. ובפוסקים ביארו דאינו עושה משום חוקת העכו"ם. והגר"א כתב דעכ"פ אסור דמדרבנן, וכדין אפר מקלה [לולי הא דמכתו מוכחת]. והמנח"ח דן די"ל דהתוספתא כר' שמעון דבעי שם ע"ז.

רב אשי אמר וכו' מכתו מוכיח עליו. הש"ך [קפ ו] פי' דמכתו מוכיח עליו שאינו עושה משום חוק העכו"ם אלא לרפואת המכה.

והב"ח [קפ] כת' דאף דנשאר רושם לאחר שעבר המכה [דאל"כ לא יאסר משום כתובת קעקע], מ"מ נשאר צלקת.

נזיר שהיה שותה

אין חייב אלא א'. [נח' הראשונים אמאי אינו מתחייב אלא א', הו' לעיל כ:].

אמרו לו אל תשתה וכו'. הריטב"א כתב דצריך להתרות אל תשתה כדי שלא תלקה. ונקט לישנא קלילא. א"נ כיון דהתרו בו לגמרי בתחילה, בהתראות שאח"כ די בלשון אל תשתה לחוד, דקיימי על קמייתא.

אמרו לו אל תטמא אל תטמא וכו'. בגמ' [נזיר מב:]: איתא דהיינו אחר שפירש מהמת, התרו

1 והב"ש [קכד טז] הק' דהעדים עברו איסור דרבנן, א"כ יפסל חתימתן. וכתב דה' שוגגין. [ועוד דן כשהגט על כתובת קעקע לא איכפ"ל דכתב העדים יכול להזדיף. אלא משום גזירה חתימה אטו כתיבה]. והגט פשוט [קכד ל] תי' דגט אינו דרך חוק עכו"ם, וכמו כותב על עבדו שלא יברח [ע' בסמוך].

2 והמנח"ח [רנג א] הביא בשם המשנת חכמים להק' דלפ"ז יהא אסור לכתוב שום דבר על בשרו, והביא דנהגו להקל. והמנח"ח כתב דדוקא דבר המתקיים אסור, ולא נהגו לעשות רשימה דא"א למחוק על גופן.

3 והמנח"ח [רנג ה] הביא דהיד הקטנה [עז יב יא] כתב דא"צ תמונת אותיות, מ"מ צריך איזה רושם. אבל המשנת חכמים כתב דצריך אות שלם, או רושם שלם. ושריטה בעלמא רק מדרבנן. אבל המנח"ח כתב דקשה לגבב סברות [שלא הוזכרו בראשונים] באיסור דאו'.

בו שלא יטמא. אבל כל זמן שלא פירש, אינו חייב על טומאה בחיבורין [דאינו תוספת טומאה]¹. כ"כ הרמב"ן והריטב"א ותוס' [שבועות יז.], וכ"פ הרמב"ם [נזירות ה יז.]. וקאי כר' טרפון, אבל ר' עקיבא [בירושלמי שם, וי"ג להיפך] חלק דאותו יום אינו חייב², דאינו מוסיף טומאה. ור"ת [בתוס' שבועות] כתב לפרש דאיירי דמתרין בו בסוף היום, ומתירין שלא יטמא יום נוסף.

אבל הראב"ד [נזירות ה טו] חלק דדוקא בטומאה [מגע במת] וביאה [לאוהל המת] לוקה ב' [דהוה ב' שמות]. [וכ"כ הראב"ד כאן בהשג' לר"ף]. אבל ב' מתים אינו מוסיף טומאה על טומאתו. ועפ"ז כתב דכהנים בזה"ז דהוה טמאי מתים, אין עליהם איסור לטמאות שוב³. והרמב"ן תמה דהיינו רק באותו יום, אבל נזיר שנגע למחרת, ודאי לוקה, דסותר יום א' ומרבה טומאה לעצמו.

ועוד תמה הרמב"ן דאיסורא מיהא איכא. והראב"ד [בהשג' לר"ף] כבר עמד בזה דאיסורא מיהא איכא, וכתב דה"מ בנזיר, אבל כהן הדיוט בשעה שהוא מטמא לקרובים, מותר ליטמא לשאר מתים⁴. [כל שלא פירש⁵, וצ"ח למס' שמחות].

דף כא:

יש חורש וחייב ח'

וחמור, והן מוקדשין. פריב"ן [בפי' הא'] פטר חמור, ואלביא דר' יהודה. וריב"ן [בפי' הב'] ורש"י [פסחים מז., והו' בתוס' כאן] פי' קדשי בדק הבית, ומשום מעילה⁶. [וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ]. אבל ר"י [בתוס'] כתב דהן מוקדשין לאו דוקא, והחמור אינו מוקדשין.

ריב"ן ד"ה יש חורש. ובהא לא עסיק שיהא חורש בכמה שוורים וכמה חמורים. מבואר בריב"ן דלוקה על כל שור וחמור. אבל תוס' ר"פ כתב דאפי' ק' שוורים וחמורים אינו חייב אלא א' [אא"כ התרו בו על כל חרישה, כדאמר' לעיל גבי נזיר]. דלא מצאנו גופין מחולקין אלא בנידות. [ונח' האם גוף בהמה מחלקת. והתוס' ר"ד [קיד' עז:] נקט דאמר' גופין מחולקין אף בבהמה חיה⁸, אבל לא בבהמה שחוטה].

ריב"ן ד"ה והן מוקדשין. ה"ה שור ושה, לכל ב' מינין. אבל דעת הרמב"ם [כלאים ט ז] דחייב רק כשמיין א' טהור והשני מין טמא. אבל שניהם טהורין או טמאין אסור מדרבנן.

בא"ד דאין מעילה אלא בקדשי גבוה. ורע"א [בתו' מכת"י] הק' דאמאי לא העמידו בשור עולה, דבשור גופיה יש ב' לאוין, מעילה ולא תעבוד. [ואי"צ ב' מוקדשין]. [וביאר דזה כוונת התוס' להק' בחינים וכו'].⁹

תוד"ה החורש. דליכא למ"ד דלקי הנהנה ממנו. אבל דעת ריב"ן דגלי דאסור בהנאה, וממילא הוה בכלל לא תעבוד. ודעת הרמב"ן [סה"מ לאוין שהוסיף ו] כתב דהנאה מפטר חמור לוקה, אף דלא כתיב בלשון לאו, אלא לפי' מהיקש.

והריטב"א כ' דלא חשיב פטר חמור, אף לר' יהודה [כריב"ן שלוקה], מ"מ כיון דנלמד מלא תעבוד, א"כ אינו ב' לאוין.

1 אבל בירושלמי [נזיר ג ה] דעת ר"י דאף בלא פירש לוקה, על כל פרישה ופרישה. [ובפשוטו פליג אגמ' הנ"ל]. והשיטה [נזיר שם] הביא בשם ר"י [דלא פליג] דהיכא דמתרין בו שיפרוש מהראשון לוקה, שמוסיף טומאה במה שאינו פורש [ובזה ל"מ הא דהוה טומאה חיבורין]. אבל אם התרו בו אל תיגע בשני פטור, דבמה שעובר על התראתו אינו מוסיף טומאה, דמחולל ועומד. [ולא התרו בו לפרוש מטומאה הראשונה]. [וכ"מ ברי' לוניל כאן דכתב דלוקה על כל שהייה].

2 והרא"ש [מס' קטנות הל' טומאה ו] כתב דאיסורא מיהא איכא. [והביא מח' אי ק"ל כר"ע]. [וע' בסמוך דנח' בזה הרמב"ן והראב"ד].

3 והמשנ"ל [אבל ג] דן לצרף דברי הראב"ד לס"ס, וכתב דהיכא דב' צדדין נגד רוב פוסקים ל"מ. אבל הדג"מ [יר"ד שעב, בסו"ד] חלק דאף לראב"ד הוה איסור דאור' אלא דאינו לוקה. [ולא זכה לדברי הראב"ד על הר"ף כאן].

4 [ומבואר כוונתו דשאני טומאת כהנים. ואפשר דכוונתו דכל טומאה מהמת דאין הנזיר מגלח עליו, אין כהן מצווה. וה"נ כיון דנזיר אינו לוקה, מותר לכהן. א"נ דלא שייך 'מוסיף טומאה' בכהן. וצ"ע].

5 אבל פירש לוקה. ומשמע אפי' אותו יום. וסתר מש"כ בהלכות דלעולם אינו מצווה. [וה"ל דכוונתו דתלי במח' במס' שמחות שם, עכ"פ חזר בו בפסק להלכה].

6 ובתוס' ר"פ ביאר דלדעת תוס' לא הוזכר מעילה [אף לס"ד דאף מידי דאיתא בשאלה], דלא חשיב אלא מידי דאיתנהו בפחות מש"פ. [וכמ"ש תוס' כב. ד"ה אלא אברייא לק']. [וכ"כ הגב"א].

7 והשיט"מ [מנחות ד. יח השמטות] כתב דהנהנה מקדשים קלים עובר בבל יחל [ולוקה]. והאחרונים הק' א"כ אמאי לא נמנה בסוגיין.

8 וביאר דמה לי רבע ה' בהמות, ומה לי בא על ה' נדות. ועפ"ז כתב דאם אכל אבר מן החי מה' בהמות או שתלש מחלב ה' בהמות ואכל בהעלם אחד או ששתה דם הקזה מה' בהמות בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת. וע' משנ"ל [איסור' א א בסו"ד].

בא"ד אבל בכלאי הכרם איכא ב', דמיירי שהיה זורע בכרם חטה ושעורה לחרצן. [והאחרונים] [גבר'א, וע' רע"א] הק' ד"ל דמתני' לא איירי בכלאי זרעים, ומני ב' אחרים, א"כ מה הגמ' מק' חילוק מלאכות ביר"ט וכו'. אבל הרמב"ן הוסיף דלר' אושעיא [חולין פב. ועוד] אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן, וכל כלאי הכרם הוה ג"כ כלאי זרעים [ע' רמב"ן חולין שם]. ומש"ה הרמב"ן הק' לרש"י אמאי לא מני תרתי כלאי זרעים וכלאי הכרם.

והגבר'א [וכן בטור"א ר"ה ד.] כת' דנזיר אבית הטומאה הוה ב' לאוין. וכדאיתא [נזיר לה, ונדרים ג] לא יטמא ולא יחל. וכ' דאף דמבואר [שם] דלוקה אף משום בל תאחר, מ"מ לא פסיקא ליה, דאם כבר נטמא ביום זה אינו עובר עליו. וכן לאו ד'לא יבא' הוה רק בתוך בית, והכא איירי כשחורש בגלוי. [ורע"א [במשניות] הק' דלראשונים הוה ט' לאוין. וכה"ק השעה"מ מאכ"א יד יז].

ויו"ט. מבואר בסוגיין דהחורש ע"י בהמה לוקה ביר"ט [וחייב סקילה בשבת¹], והחזו"א [ליק' כג] חקר האם איירי דוקא כשאוחז בכנפי המחרישה לדחוק היתד בארץ שלא יעלה² [אבל אילו אי"צ לדחוקו בארץ לא יתחייב]. [וכ"כ הרש"ש בסוגיין ע"פ הרע"ב [ותוס' ר"פ³]. או דילמא כל שמחמר אחר בהמתו בשעה זו מתחייב. והביא דכ"מ ברמב"ן].

ד[תלמיד] הרמב"ן [שבת קנג:] הביא מסוגיין דחייב, וביאר דאף שהחרישה נעשית בכח הבהמה, כיון שהחורש בבהמה הוא נותן עליה עול והוא כובש אותה תחת ידו, וברשותו היא עומדת, כל המלאכה על שם האדם היא ובו היא תלויה. ואין הבהמה אלא ככלי ביד אומן. ול"ד למחמר שהבהמה היא הולכת לנפשה אלא שיש לה התעוררות מעט מן המחמר].

והחזו"א כתב דאף לרמב"ן דוקא היכא דמחזיק בעול, אבל במה שמניח על הבהמה ואינו מחזיק אינו מחזיק. ומ"מ הק' דלפ"ז המחזיק בעול חייב חטאת, והבהמה הוציאה יתחייב משום הוצאה וזו לא שמענו. ואפשר דוקא בחורש דא"א לה להטות לצדה, ומוכרחת לעקור רגבי אדמה. והמחרישה מכבדת עליה, ומש"ה נחשב ככלי ביד אומן⁴.

ורע"א [חדשות אר"ח ח] הק' אמאי לא הוה כשנים שעשאוה, בזה אינו יכול וזה אינו יכול [דפטור, כיון דהאי לאו בר חיובא].

שם. הרמב"ם בפיה"מ כ' דאין בכל אלו אסור חל על אסור, אלא הן אסורים רבים שנזדמנו בזמן א', ולפיכך אין מונע שיצטרפו לאלו עוד לאוין רבים זולתן באותו הזמן עצמו. [משמע דצויו כל לאו לפעולה שונה, ואי"צ כולל או מוסיף].

והשעה"מ [מאכ"א ח ו בסופו] ושאג"א [ס] הק' האיך חל איסור יר"ט על שביעית. וכן איסור טומאת נזיר על כהונה.

ודנו ד"ל דקאי ביר"ט של ר"ה, דאיסור יר"ט ושביעית באו בב"א. והשעה"מ הק' דמ"מ שביעית חל מעיקרא, משום תוספת שביעית. וכתב דאפשר דאיירי ב' אלנות, דאין דין תוספת שביעית. ועוד תי' דאפשר דנחשב איסור מוסיף, דביר"ט אסור אף בתולדות.

ולענין נזיר על כהן תי' דהוה איסור כולל, דנאסר אף ביין וגילוח⁵. אבל הק' דבגמ' [כב.] תי' דהאי תנא ל"ל איסור כולל. והשאג"א הביא דתוס' [נזיר ד:] כת' [דלחד מ"ד] יש גזיה"כ דאיסורי נזיר חלים על איסור. וע"ע קה"י [כאן].

והאבנ"מ [שו"ת טו] כת' דגדר איסור נזיר שמקבל עליו תואר נזיר, ועי"ז נאסר ממילא באיסורי נזיר. ודוקא באיסור שמקבל על עצמו ל"ל לתנא איסור כולל, אבל איסור הבא מאליו יש איסור כולל⁶ [וכ"כ הריטב"א לק' כב. בחד תי'].

---

1 והחזו"א הביא ירושלמי [סנהד' ז ז] דהוא נסקל ע"י שורו. וכ"כ הרמב"ם [שבת כ ב] דחייב כשחורש ע"י בהמה. וכן [שם י כב] הצד ע"י כלבים. והאגלי טל [חורש יא] ביאר דדוקא במקום שהבהמות אי"ב בלעדי. [והביא דברמב"ם מבואר דהוה תולדה, עי"ש שהאריך בזה].

2 וכתב דאע"ג דפעולת החרישה הזאת רגבי אדמה נעשית ע"י הבהמה, מ"מ האדם חייב ע"י שמחמר, ורמינן עליה כל המעשה.

3 אבל החזו"א הק' לצד הזה דבסוגיין איתא דאיירי במחפה בעפר, והחיפוי אינה נעשית ע"י אוחז היתד. והחזו"א כתב דמכאן שהחורש ע"י מכונה [ע"י קיטור או חשמל] והאדם מכון אותו לתלמי השדה, עמידת המכונה וכיוונה זהו מלאכת החרישה, וחייב עליו. אף דאין כח האדם בעצם החרישה.

4 והשעה"מ כת' דאין לומר דבפעולות חלוקות לא נחשב כולל [וכמ"ש הריב"ש]. ודחה דהתם איירי בשבועה, אבל באיסור נזיר ל"א כן. אבל האבנ"מ [שם] נקט דל"ש כולל כה"ג. [וע"ע קה"י כאן ונזיר יא].

6 ועפ"ז יישוב האבנ"מ דאינו לוקה משום בל יחל [וכקו' האחרונים ע"ל]. דבזה אין איסור הבא ע"י עצמו חל ע"א.

אמרו לו אינו מהשם. **תוס' ר"פ והרע"ב** ביארו דסברת ת"ק לפי שא"א לחרוש בשוורים אא"כ מהלך עמהם. [אבל לבישת הכלאים אינה בשביל התלם]. וביאר הרש"ש דל"ד להנהגה בעלמא דשייך בקול, בחרישה צריך להחזיק בקנקן. ועוד כתב **התוס' ר"פ** [וכיון לזה הרש"ש] דלת"ק איירי במסיט עצם בחרישה, והטומאה שייך לחרישה.

פושט ולובש כלאים

אפי' מכניס ומוציא בית יד אונקל'. והרמב"ם [כלאים י ל ובפיה"מ כאן] כתב הוציא ראשו. והמהר"י קורקוס כתב דבפשוטו משמע ברמב"ם דמתחייב אף בלא התראה. ודחה דע"כ איירי בהתראה, דלא יתכן דיתחייב בלא התראה בפנ"ע. ועוד כתב דכל הוצאת ראש הוא עבירה א', ואם התרו בו ילקה על כל א'. ואם לאו צריך כפרת השוגג על כל א'. מה שאין כן בשהייה לבד דאם לא התרו בו הכל עבירה א', דאין שם אלא מעשה אחד. ומיהו כשהתרו בו חייב על כל שהייה'. ולא הוי לאו שאין בו מעשה כיון שמתחלתו היה בו מעשה.

אלא ששהה כדי לפשוט וללבוש. הריטב"א הביא דהרמ"ה הק' האיך יתחייב בלא מעשה². **ותוס'** [שבועות יז. וזיר יז. וכן תוס' שאנץ, תוס' ר"פ ובריטב"א כאן בשם תוס'] תי' דרב אשי ס"ל דשהיה נחשב מעשה, כיון דתחילת הלבישה הוה ע"י מעשה, אף במה שהיה יכול לפשוט ואינו פושט, ועומד במלבושו, חשוב מעשה.

[ועפ"ז תוס' [שבועות] דנו דאף הבא טימא עצמו בעזרה, לוקה כשהיה כדי שיוכל ליכנס ולצאת³].

והכס"מ [כלאים י ל] הביא בשם הריטב"א בשם התוס' דמאחר שהיה בידו לתקן, ולסלק האיסור מעליו, בכל פעם שמתרין חשיב מעשה. [והשמיט דאיירי משום שלבשו ע"י מעשה]. **והשאנ"א** [חדשות יב] הק' מ"ש נותר דנחשב אין בו מעשה, אף דבידו לסלק. [והוכיח דדוקא משום דתחילת לבישה הוה ע"י מעשה]. **והאחרונים** [קה"י נזיר ה] ביארו דלבישה נחשב מעשה בגופו⁴, ועצם מה שהוא לבוש נחשב מעשה ידיה. [ואף בלא פעולת לבישה].

והתוס' שאנץ הביא עוד דגבי כלאים מבואר [ברכות כ] דחייב לפשוט בשוק, דנחשב עבירה בקום ועשה, דכיון דתחילתו ע"י מעשה לא נחשב שב ואל תעשה⁵.

והמשנ"ל [ביאמ"ק ספ"ג] דן האם סברא זו הוא דוקא היכא דתחילת המעשה במזיד, או אף היכא דהיה אונס או שוגג, מתחייב אח"כ במזיד, כיון דעכ"פ הוה בידים. [ע"ש רע"א].

והקוב"ע הביא דנחל' בזה **תוס'** [נזיר יז. ד"ה אילימא] שכת' דהנודר בבית הקברות ל"ה כלאו שאין בו מעשה, דלאו שיש בו מעשה היא במה שאינו יוצא בשעה שנדר בנזיר [ואף דתחילת הכניסה בהיתר]. אבל **הרא"ש** [נדרים ד.] כת' דהוה לאו שאין בו מעשה. וכן **תוס'** [שם מג. ד"ה כגון] כת' דאם נכנס בשידה ובא אחר ופרע את המעזיבה, איירי במסייע. דאל"כ אינו לוקה. אף דתחילת כנסיתו ע"י מעשה.

ותוס' [יבמות צ:] סדין בציצית נחשב שב ואל תעשה, דבשעת עיטוף אינו מחוייב עד אח"כ. והק' **תוס'** דבכלאים כשהוא לבוש בהן ואינו פושטן חשוב מעשה [וציין ברכות כ., והאחרונים ציינו עוד לסוגיין, וכתוס']

1 דהתראה מחלקת. וכה"ג דהוה מעשה א' ממש ודאי צריך מחלק [ע' מש"כ לעיל כ:]. דאל"כ נחשב עבירה א'. [וכריבוי בשיעורין. ע"ל].

2 **והקוב"ע** [סט יח] כתב דפשיטא דהלובש כלאים לוקה, אף את"ל דבשעת לבישה אינו עובר, אלא במה שהוא לבוש. מ"מ הלבישה הוה מעשה העבירה, וכמו המניח קדירה על האש בשבת, דנחשב מעשה. אף דעצם האיסור נעשית בלא מעשה, במה שנתבשל אח"כ. וביאר דקו' **התוס'** [והרמ"ה] רק האיך לקי על כל שהייה, דא"א להתחשב מעשה לבישה א' כמה עבירות [אלא כריבוי בשיעורין], ע"כ דהשהיה מצד עצמו הוה מעשה עבירה.

3 והא דמיבעי בגמ' שם האם בעי שהייה כדי השתחויה, אבל עכ"פ צריך שיעור ליכנס ולצאת.

4 וכע"ז מש"כ **תוס'** [ב"ק לא] דמעשה בגופו נחשב מעשה ידיה, ואף מי שנתקל בו מתחייב עליו מדין אדם המזיק [ולא רק ממונו]. אמנם **הקה"י** הק' דמבואר [לעיל כ:]: דניקף לא נחשב מעשה, אף דנעשה בגופו. וצריך לחלק.

והקוב"ע [שם כב] הביא דמבואר [עירובין ק] דהיכא דעלה לאילן שב ואל תעשה, ולא ירד. אף דעלה, ולא אמרי' דמה שיושב באילן נחשב קום ועשה, ועובר בידים. [ויל"ד דהתם אסור לו לרדת מדרבנן, ומש"ה לא נחשב מעשה]

5 **והקוב"ע** [סט ל, לא] חקר בהא דכבוד הבריות דוחה בשב ואל תעשה, האם הוא משום דכבוד הבריות ואיסור התורה שקולים, ושב ואל תעשה. או דעבירה בקום ועשה חמיר. והוכיח דבאופן דגוף העבירה קו"ע, אינה נדחית מפני כבוד הבריות, אף כשאינו עובר ע"י מעשה. וכתב דלפ"ז אף כלאים, כיון דגוף העבירה קו"ע מחוייב לפשוט. והאיך הביאו ראה דנחשב 'מעשה' לענין מלקות. דלענין מלקות לא תלי בחומר העבירה, אלא דגזה"כ לענין מלקות, דבעינן שיעבור עליו ע"י מעשה. [ע"ש שהאריך בזה].

שאנץ]. ותוס' חילקו דבכלאים עיקר האיסור בשעת לבישה באיסור. אבל אינו מתחייב בציצית עד אחר שנתעטף. ובפשוטו נקטו **האחרונים** דכוונת התוס' דדוקא היכא דתחילת המעשה באיסור, אמר' דהשהיה הוה מעשה. והקוב"ע [סט כ] הק' דאפי' הלבישו חברו, וכן היכא דבשעת לבישה לא ידע שהוא כלאים, צריך לפשוטו בשוק. ותי' דאפי' הלבישו חברו נחשב מעשה לענין כלאים, וכמ"ש הרמב"ם [כלאים י א], דומיה דניקף [לעיל כ:]. אבל **השאג"א** [לב] ביאר דכוונת התוס' דגבי ציצית אין הלבישה אסור מצד עצמה אלא משום דמחוסר ציצית, ומש"ה ל"ש בו מעשה כלל. [דאל"כ מ"ש אונס ושוגג, הרי יש בזה שהיה במזיד. וע"כ בכל אופן נחשב מעשה].

ותוס' [שבועות שם] נסתפקו האם רב ביבי [בסוגיין] פליג [וס"ל דהגמ' [שבועות שם] כמ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. א"נ משום איסור מלקות, ואינו לוקה]. או דמודה לדברי רב אשי, אלא דנחית לאשמועין דין בית אונקלי, אע"פ שאינו לובש כל המלבוש. ולא נחת לחדש דין שהייה.

שם. כדי לפשוט וללבוש. בפשוטו היינו בית אונקלי, וכדלעיל. אבל **המהר"י קורקוס** [כלאים י ל] דייק מדברי הרמב"ם דבעי שהיה כדי לפשוט כולו, ולא סגי כדי שהיה כדי להוציא בית אונקלי. וביאר דאל"כ אין כאן עבירה אחרת, דעדיין הלבישה הקודמת קיימת¹.

והרמב"ם [כלאים י לא] פסק דאף המלביש כלאים לוקה, היכא דהלובש לא ידע². ובש"ת **הרא"ש** [ב טז, והו' בנ"כ שם] תמה מנליה³.

והמנח"ח [תקנא ד] כתב דעפ"ז המלביש חברו כלאים, אף המלביש לוקה כשיעור שיכול לפשוט ולהלביש. וצ"ע דאינו בגופו.

החופה בכלאים לוקה. **האחרונים** הביאו דבגמ' [שבת עג: לדעת רש"י] מבואר דהמניח זרע בגומה, מתחייב משום זורע בשבת, אף דאינו מכסיהו⁴. **והאגלי טל** [זורע ז] כתב דבזה נתחדש בסוגיין דאף מחפה הוה זריעה.

ורש"י [פסחים מז] כתב דמחפה הוה תולדה דזורע⁵. [אבל **האפיק"י** [ב ד ענף א בסופו] כתב לפרש דכל דבר שמשביח הוה תולדה דזורע, ואף לס"ד דהגמ' מחפה חייב בשבת משום תולדה. וקמ"ל ר' ינאי דמחפה הוה אב של זורע. ווע"ש שדן האם יש חיוב בתולדה בכלאים]. ורש"י פסחים קאי לס"ד.

הרא"מ מתני' מני ר"ע וכו'. **האחרונים** הק' דר"ע [כלאים ז ה] ס"ל דאין כלאים בשביעית. שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. **והקוב"ע** [סא א] הביא מח' האם לוקה [אלא שאינו נאסר]. [וע' בסמוך]. **והחז"א** [כלאים ג טז] כתב דצ"ל דהאי תנא ס"ל כוונתו בחדא. א"נ בשדה של נכרי, דאינו מוזהר להפקיר כרמו. א"נ ער"ה של מוצאי שביעית דאינו עתיד להשתרש בשביעית, ואינו הפקר. והחז"א במקו"א [שביעית יט כא] תי' דבשעת זריעה שפיר הוה שלו ולוקה, ורק אח"כ פקע ממנו שלו.

המנח"ח [תקלא ו, רחצ יג] הביא בשם **מהר"י אייבשיץ** [בעל התומים] להק' דכלאי הכרם אסור בהנאה, והו"ל מקלקל, והאיך יתחייב משום מלאכת יו"ט. ותי' דקאי בשביעית דהוה הפקר, וכמ"ד דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו⁶. [ונקט דמ"מ לוקה].

המקיים כלאים. **פריב"ן** דשביק ולא עקר להו. משמע בלא מעשה כלל, וכדעת **הערוך** [הו' בתוס' לעיל ד:]. אבל **תוס'** [שם] חלקו דדוקא עשה מעשה [בפשוטו דאל"כ הוה לאו שאין בו מעשה]⁷.

1 **והגר"ז** [נזיר מב.] ביאר דבעי שיעור לפשוט וללבוש, דאל"כ הוה מעשה א', ונחשב חדא לבישה. [ודלא כפשטות דהוא מטעם אונס, ונכלל במזיד הראשון]. ומש"ה לא סגי בשיעור הוציא ראשו, דלא הוה לבישה חדשה. ומ"מ הק' מ"ש דלא אמר' אף בזה כדי לפשוט. ועוה"ק שם אמאי בעי שיעור כדי לפשוט וללבוש, אמאי לא סגי בשיעור כדי לפשוט לחוד [דומיה דשיעור כדי לצאת מהמקדש]. [וילד"ח דאף התם צריך שיעור לחזור וליכנס, פסיעה א', אלא דאין בזה תוספת זמן. אבל גבי לבישה צריך זמן לעצם הלבישה].

2 אבל היכא דהלובש מזיד, המלביש עובר רק בלפני עוור. [ומתייחס המעשה רק ללובש וצ"ב].
3 **והכס"מ** ציין דמקורו מהתוספתא, אלא דהיא משובשת]. **והמהר"י קורקוס** כתב דאפשר דהרמב"ם דרש לא תלביש. וכמו מטמא נזיר.

4 אבל **המגן אבות** כתב דאינו חייב משום זורע כל שהוא מגולה. **והאגלי טל** האריך לחלוק.
5 **והשעה"מ** [רוצח י] תמה אמש"כ רש"י דמחפה תולדה, א"כ לא יתחייב בשביעית. ועוה"ק **לרש"י** האריך הוכיחו [בסמוך] דאין חילוק מלאכות ביו"ט. דילמא יש חילוק מלאכות באבות, ולא בתולדות.

6 **והמנח"ח** הק' דבגמ' [כב.] מבואר דאף זורע נחל איתן, ונאסר הזרעים [וכמ"ש בס' הכריתות]. והדר קו' דהוה מקלקל. וע"כ כיון דבדרך העולם עצם המלאכה אינו מקלקל, לא נחשב מקלקל מחמת איסור. [וע' בסמוך].

7 אבל **תוס'** [ע"ז סד.] הק' דלפ"ז אין כאן מעשה באיסור כלל, ומה ראייה [בגמ' שם] לענין רוצה בקיומו.

והבית הלוי [א לה ג] הק' דלדעת הערוך עובר במה שאינו עוקר, ולא שייך לחרישתו. ותי' דביר"ט אינו חייב משום נחיתותא, דהא א"א לעוקרם משום מלאכת יר"ט. ומש"ה הוה אונס.

ולילקי נמי משום זורע ביר"ט. הרמב"ן והריטב"א הק' דאף משום שביעית ילקה ב', משום זורע וחורש. ונח' [מ"ק ג.] האם לוקה אחרישה ביר"ט. [אבל לס"ד מחפה לאו זורע, ומתחייב משום חורש]. ותי' דאין חילוק מלאכות בשביעית כמו שאין חילוק מלאכות ביר"ט [וכ"כ התוס' ר"פ ותוס' שאנץ]. והריטב"א ביאר דאף לס"ד דיש חילוק מלאכות ביר"ט, היינו משום דאיתקיש לשבת¹.

והשעה"מ [שמיטה א א, ורע"א כאן ומערכה ז] חקרו האם יש חילוק מלאכות ביוה"כ, כיון דחייב כרת. או דדמי ליר"ט².

ורע"א דן אמאי לא תני הכא ביוה"כ, לחדש כל הנך מלקות³. ודחה דלענין מלקות דיוה"כ ודאי אין חילוק מלאכות, דומיה דיר"ט. והנידון רק כלפי חטאת דיוה"כ.

חילוק מלאכות בשבת. המנח"ח [רחצ טז] ביאר דחילוקן הכתוב, וכאילו עבר על לאו בפ"ע. ועפ"ז דן היכא דעשה חצי שיעור ממלאכה א', האם מצטרף לחצי שיעור ממלאכה אחרת. אבל האחרונים דנו דהוה בגדר 'מחלק' [כמו ידיעות מחלקות].

וכתב המנח"ח דתחומין נלמד מלאו אחר [וכן מחמר], א"כ אף ביר"ט מחולק.

ריב"ן ד"ה ואין חילוק. אם עשה ב' וג' מלאכות בהעלם א'. הגב"א והמנח"ח [רחצ טז] תמיהו מה שייך העלמה ביר"ט, דאין חיוב בשוגג והנידון רק לענין מלקות. והערו"ל ור"ש מדסוי הגיהו התראה א'.

ורע"א בגהש"ס הק' אמאי אינו לוקה אף משום 'מחמר'. וכתב דמכאן מקור לסוברים [רמ"א רמו ג'] דאין איסור מחמר ביר"ט [וכן המג"א [רמו יב] ציין לעיין מכות כאן]. ורע"א [חדשות או"ח ח] כתב דלדעת רש"י י"ל כיון דהוה מוקדשין, אינו בהמה שלו. ול"ש מחמר.

אבל דעת [תלמיד] הרמב"ן [שבת קנג:] דאינו לוקה על מחמר בשבת, דאין מלקות במעשה אחרים, אלא במעשה עצמו. והו' 'איסור לאו'⁵.

המבשל גיד בחלב ביר"ט וכו'. בגמ' [ביצה יב.] איתא דקאי כבי"ש דל"ל מתוך. [וכיון דהוה איסור לא נחשב אוכל נפש]. אבל לבית הלל מתוך דהותר בישול לצורך אוכל נפש, הותר שלא לצורך. ותוס' [כתובות ז., ופסחים מז:] כת' דאף דמשום איסור דרכיב עליה לא נחשב אוכל נפש, מ"מ הוה צורך היום, כיון דאכיל ליה. והריטב"א [כאן] כתב דאסור לכתחילה משום דאינו צורך היום, מ"מ אינו לוקה כיון דראוי ליומו.

והמנח"ח [רחצ יג] הביא מקשין אמאי חייב, הא הוה מקלקל. ודחה דמקלקל פטור היכא דהוה דרך קלקול והשחתה ממנהגו של עולם. אבל הכא ע"פ מנהגו של עולם הוה תיקון, אלא דיש איסור בדבר⁶.

ולוקה משום אוכל בב"ח. המשנ"ל [יסוה"ת ה] הביא מסוגיין דאף לדעת הרמב"ן [סה"מ שורש ב] שהנהנה מבשר בחלב לוקה⁷, מ"מ האוכל בשר בחלב אינו לוקה ב', משום אוכל

ורע"א בגהש"ס הק' דהוה איסור דאורייתא, אלא דאינו לוקה דאין בו מעשה. [ומשמע מתוס' דכל הצווי של 'מקיים' הוא דוקא ע"י מעשה].

1 אבל הקרא [מ"ק ג.] תמה דבשלמא גבי שבת ויר"ט, כל המלאכות נאמרו בלאו א', אבל גבי שביעית נאמר לאו בפנ"ע אכל מלאכה.

2 ודנו דבפשוטו תלי' אי ילפי' [שבת ע.] חילוק מלאכות מ'אחת מהנה' [בחיוב חטאת]. או הבערה לחלק יצאת. וכ"כ הטור"א [מגילה ז:]. וע"ע צל"ח [פסחים מו] ורמ"ע מפאנו [קכג].

3 דרש"י [פסחים מז:] כתב דלא תני בשבת, דהוה לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, ואין לוקין. אבל יוה"כ לאו הניתן לכרת לוקין עליה.

4 אבל היש"ש [ביצה ה] אוסר. [והב"י [או"ח תצה] הביא בשם הכלבו מח' אם יש איסור מחמר ביר"ט. והב"י כתב דאינו יודע טעם המתירין, כיון דהוקשו זל"ז. וכתב דאפשר דכיון דהוה לאו בפנ"ע, קאי בשבת ולא ביר"ט. והביא דמדברי הפוסקים ל"מ כן].

5 [וכן מלאכת עבדו ובנו]. והוה כהרבה לאוין שיש בתורה שאין לוקין עליהן כגון לאו שבכללות ולא שאין בו מעשה. [ומשמע דעצם הלאו נחשב מלאכת אחרים. אף אילו יש בו מעשה. וכבסוגיין].

6 והא דאיתא [פסחים עג, תוס' חולין ח] דנתנבל בשחיטה או נאסר לע"ז הוה מקלקל. דוקא משום דגוף שחיטה הוה קלקול. וכה"ג דלא בא לידי היתר ל"מ.

7 [אבל דעת הרמב"ם [מאכ"א ח טז] דאין מלקות על הנאה].

ומשום נהנה¹. דאף אכילה הוה בגדרי הנאה².

אבל **ורע"א** [בהג' לשעה"מ שם] דחה דהש"ס ידע דחשיב בברייתא רק מלקיות של אכילה ושל בישול, ולא של הנאה [וכדחייית הגמ'].

דף כב.

ולילקי נמי משום לא תביא תועבה. **הרמב"ם** [ע"ז ז ב] הביא פסוק זה בנהנה מע"ז עובר בלא תביא. אבל **תוס'** [ע"ז כא.] הביאו פסוק זה דמכניס ע"ז לתוך ביתו [ודוקא בית דירה]. והאחרונים דנו האם לתוס' קו' הגמ' באופן ששורפו בביתו.

אלא הב"ע בעצי הקדש וכו' לא תעשון וכו'. **והרמב"ם** [יסוה"ת ו ז] פסק דהשורף דרך השחתה לוקה. [והפוסקים א"ח קנא וקנב דנו היכא דאינו דרך השחתה. ע' פרמ"ג קנא מ"ז ג]. **והפרמ"ג** כ' דאף דשרפו לצורך בישול, נחשב השחתה לעצים.

והמג"א [קנב ו] הביא בשם **מהר"ם פדאוו** [סה] דדוקא מחובר אסור, אבל בתלוש אינו בכלל לאו זה. **והפוסקים** הק' דבסוגין מבואר דאפי' בעצים אסור. [וכן בשו"ת מהר"ם רוטנברג ג קמה] מבואר דיש בספסל ביהכ"נ איסור לא תעשון].

תוד"ה אלא הב"ע. לא חשיב אלא לאו דאיתנהו בפחות משווה פרוטה. וכ"כ **הרמב"ם** [מעילה ז ח] יראה שאינו לוקה במעילה בפמש"פ. **ורע"א** [שם] ציין לתוס' כאן. **והרמב"ם** [יסוה"ת ו ז] כתב דהשורף עצי הקדש, ואפי' פמש"פ לוקה. **ורע"א** ציין לתוס' כאן.

והריטב"א תי' בשם **הרמ"ה** [וכ"כ **המהר"ם חלאוה** פסחים מז בשם **הראב"ד**] דל"ש לאו דמעילה דהוה איסור³, ולא נחשב הנאת פרוטה. ולא אסרה תורה אלא דבר של הקדש דראוי להנות ממנו. [וע"ע עונג יו"ט או"ח ל].

מתקיף לה ר"ה וליחשב הזורע בנחל איתן וכו' לא יעבד בו ולא יזרע. **השעה"מ** [רוצח י בסופו] כתב דלכא' הוה ב' לאוין, וילקה ב'. אבל הביא דבלשון הגמ' כאן משמע דלוקה א'. והביא דכ"כ **החינוך** [תקלא] דלוקה א'. וכתב לפרש דזריעה הוה בכלל עבודה, ואיצטריך לגלות דקאי אעבודת מיוחדת בגופו של קרקע.

ועוד הביא **בשעה"מ** [שם] דמבואר דחורש כל שהוא בנחל איתן לוקה, וכמ"ש **תוס'** [ד"ה אלא] דלא החשיבו לאו דתלי בשיעור⁴.

ודעת **ספר הכריתות** [לשון לימודים שער ג בסופו, הו' בפר"ח יו"ד קי יג'] דהנזרע בנחל איתן אסור בדיעבד⁵.

ריב"ז ד"ה נילקי נמי. [כ"ג הריב"ן] כגון שהיה כלי מחרישה. דקאי אמתני' דיש חורש וכו'. [וכ"מ **בריטב"א**]. ועוד כתב **הליקוטי הלכות** לפרש [לר"ד הראשונים] דקאי ארישא דמתני', נזיר ששונה דלוקה על כל התראה, וה"נ מזיח וכו'.

ולחשוב נמי המזיח חושן. **הריטב"א** כתב שהוא לובש בו, וכל שעה שחורש עובר. **והחינוך** [ק] כתב דעובר בשעת עבודה. **והמנח"ח** הק' דבסוגין ושם הוא חורש בביה"ק ואינו בשעת עבודה⁷. ופשוט לי' לאביי דחייב. וצ"ע.

והמסיר בדי ארון. **הריטב"א** פי' שהסיר בדי ארון לחרוש בהם, וכל שעה שחורש ואינו מחזירן עובר ואפי'

1 **והשעה"מ** [שם] הביא לדחות ד"ל הברייתא כמ"ד דבשר בחלב מותר בהנאה. ודחה דר' שמעון [דס"ל מותר בהנאה], ס"ל דאין בגידין בנותן טעם.

2 **והקוב"ש** [פסחים קא] הק' מה בכך דשייכא להדדי, אמאי לא ילקה על כ"א. ובשלמא לדעת הרמב"ם [סה"מ שורש ט] אינו לוקה על ריבוי לאוין, אבל הרמב"ן פליג.

3 ואף דתוס' קאי אברייתא דמבשל גיד, ואילו הכא קאי אמתני', מ"מ בתוס' ר"פ לעיל כתב כן אף אמתני'. **והפר"ח** ביאר דילפי' מלא תאכל כל תועבה, כל שתעבתי ה"ה בבל תאכל [ע' חולין קטו].

4 וכן דכשיש נחל איתן ידוע, ולקחו זרעים, ואין ידוע מהיכן, אסור. אף דרובא דרובא היתר. אבל כשאינו ידוע וניכר במקומו ל"ש קבוע.

5 ויש אחרונים דקו' הגמ' אמתני' דריש פירקין, אמאי לא מנה כל הני [ודייקו כן מהרמב"ם בסה"מ ל"ת פו. ואין הדיוק מוכרח].

7 **והמנח"ח** הביא ד**הרמב"ם** [כלי המקדש ט י] לא הזכיר דדוקא בשעת עבודה. וכ' דנראה דחייב תמיד אם פורק חיבורן בדרך קלקול.

אינו נהנה ש"פ.

והריטב"א כת' דמבואר בסוגיין דלאוין הן, ולא לשון נתינת טעם. וכן הביא הרמב"ם [סה"מ פו-פח] מסוגיין¹.

וילחשוב נמי שבועה וכו'. הרמב"ן [וכן הר"ן שבועות ח: בדה"ר] הק' נימא דאסרו בקונם, דחל ע"ד מצווה [אף בלא כולל]. והביא דתלי' במח' האם חל על דבר איסור, לקיים את מצווה או רק לבטל מצווה. ודחה ד"ל דתנא ושייר, וכל הני תי' להגדיל תורה. והריטב"א כתב דניחא ליה לאוקמ' בנשבע ובכולל. וכתב דבתי' הגמ' [דהאי תנא ל"ל איסור כולל], ע"כ אף ס"ל דאין נדרים חלים על המצוות לקיים.

התם לא קא חלה שבועה, מושבע ועומד מהר סיני הוא. רע"א הביא דבסוגיין מוכח דנשבע על איסורין אינו לוקה מדין אין איסור חע"א [ולפ"ז לא תליא בר"י ב"ב שבועות כז, וכו"כ תוס' שם, וע' תוס' שם כ:]. ולא משום מושבע ועומד ואיסורא איכא.

דמיגו דחלה עליו שבועה בחול, חלה עליו ביר"ט וכו'. האחרונים הביאו מכאן דנחשב כולל, אף דאינו בזמן א'.

תוד"ה אמר ליה. וקשה דליתא בלאו והן. האחרונים [משנ"ל [שבועות ד א], גבו"א, הג' רב"פ, ר"ש מדסוי] הביאו דמבואר בתוס' דאין לוקין על שבועה דליתא בלאו והן. והק' דבפשוטו [שבועות כד]. הו' מיעוט רק מקרבן [וכמו למ"ד ליתא להבא]. [וכ"ד רש"י ותוס' שם].

בא"ד ואולי י"ל דמשכח"ל בהן כגון עפר תיחוח דלית ביה חיובא מה"ת. האחרונים הק' א"כ אף כשאוסר יר"ט לחוד, הא חל אעפר תיחוח. והגב"א ביאר דהאוסר עצמו מחרישת יר"ט, בסתמא אוסר רק חרישת איסור. אלא כיון דכלל עמו דבר היתר, אמר' דנתכוון אף לחרישת עפר תיחוח. [וכע"ז כתבו תוס' שבועות כד:].

ריב"ן ד"ה מיגו. ואיסור כולל וכו' דמיגו דאיתסר בכולה אחוותא וכו'. האחרונים [גבו"א, רש"י] תמהו דבגמ' [יבמות לב.]. מבואר דכה"ג הוה איסור מוסיף ולא איסור כולל. וכן מש"כ ריב"ן א"נ חמותו נעשית א"א דמיגו וכו', הא בגמ' [סנהדרין פא] מבואר דהוה איסור מוסיף. והנובי"י [או"ח ת כק, צוין בגהש"ס] כתב לפרש דכוונת ריב"ן [כאן] לגבי דידה, וצ"ל 'לחייבה' ב". וכלפי האשה, הוא החתיכה דאיסורא, והוה איסור מוסיף³. אבל החז"א [קלד א] נקט דבעריות אזלי' בתר האיש [וחל איסור עליה כיון דחל עליו. [וע' מנח"ח א טו].

מידי דאיתיה בשאלה לא קתני. הריטב"א ביאר שהחכם עוקר הנדר, ונמצא שאין כאן לא. ועוד הביאו האחרונים דמצאנו בכ"מ דלאו דשייך בו שאלה קיל.

ותוס' [שבועות כה.]. כת' דהמ"ל דלא נקט שבועה דחל אמדי דלאו בר ממשא [וכדאיתא בגמ' שם], עדיפא מיניה משני.

ולא והרי הקדש. הריטב"א כתב דהומ"ל הקדש שהגיע ליד גזבר דא"א לישאל⁴.

בנזיר שמשון. פריב"ן ע"י מלאך, דצווי מלמעלה היא⁵. [ומש"ה לא שייך שאלה]. ובגמ' [נזיר ד:]. נח' התנאים אי נזירות שמשון הוה דבר הנדור, או דוקא ע"י מלאך. והריב"ן כאן משמע דא"א לקבל עליו נזירות שמשון. [וכ"כ החז"א נשים קלוז ב.]. וכן תוס' [נדרים יט:] נקטו דנח' בזה התנאים בגמ' [נזיר ד:].⁶

והמהרי"ט [ב יר"ד כד] הק' דבגמ' [נזיר יד. ויט:] מבואר דאף כשקיבל על עצמו נזירות שמשון ל"ש שאלה.

וכ"פ הרמב"ם [נזירות ג יד] דמי שנדר נזירות שמשון אינו יכול לישאל, שהרי נזירות שמשון

- 1 אבל הריטב"א [כאן ויומא עב.] משמע דהוה דלא כדברי הרמב"ם. וצ"ב כוונתו.
- 2 ויש שדנו ליישב בזה אף תחילת דברי הריב"ן, אמנם לשון ריב"ן משמע דקאי כלפי דידה.
- 3 וכ"כ הרמ"ע מפאנו [קכג] בשם רבו ר' ישמעאל דבכל עריות כלפי האשה דנים שחל איסור ע"י הבעל [כנובי"י]. והעיר שם דבמשנה [כריתות י:] אי' בכל העריות א' האיש וא' האשה שווין. [וע' מקנה קיד' עז:].
- 4 [וציין מס' ערכין. ול"מ. והריטב"א [ב"ב קעד:] הביא כן מנדרים נט., דתרומה ביד כהן א"א לישאל. וע' שו"ת רב"א [יד] ושו"ך [רנה ו].
- 5 ובגליון מהרש"א הק' דאי לא קיבל עליו בפיו אמאי לוקה. והערול"ג נקט דאינו לוקה משום כל יחל, אבל לוקה משום לאוין דנזיר.
- 6 אבל יל"פ דהגמ' [שם] נח' האם אפשר להתפיס בשמשון, אבל המקבל עליו נזירות כמו נזירות של שמשון מהני.

היתה לעולם¹. [והכס"מ נתקשה בטעם זה]. והאחרונים הק' דבשלמא שמשון אין לו שאלה, אבל מי שנדר כשמשון אמאי לא יהני לו שאלה על קבלה זו גופא. והמהר"ט [א ד] כתב דכיון דהתפיסו בדבר שע"י מלאך, ל"מ שאלה². והמהר"ט [ד יו"ד כד] כתב דתולה בדעת מלאך ול"מ שאלה³.

והגב"א כתב דמסוגיין אפשר דהוה מדרבנן⁴. אבל הק' דבגמ' נזיר יד. משמע דמדינא ל"ש בו שאלה.

והמהרש"ל [בביאורו לסמ"ג ל"ת רמו, והו' באורח מישור נזיר יד]. הביא בשם גליון תוס' בשם היראים דהחמירו רבנן יותר, כיון דתלה נדרו בדבר שאין דרך לנדור בו, ותלה נדרו בדבר שע"י מלאך.

ריב"ן ד"ה נזיר שמשון. דמדירו אביו הא אפשר בשאלה ע"י אביו, ואפי' מת האב ההוא שעתה היה ראוי לשאלה. והאחרונים [גב"א, ערו"ג] הביאו דמבואר בריב"ן דאם הדירו אביו לוקה על נזירות זו. ודלא כר"ת [בתוס' נזיר ל]. דכשגדל נפקע ממנו הנזירות.

האי תנא איסור כולל ל"ל. הריטב"א כתב אפי' במידי דאתא ממילא. וכו' שמעון [קיד' עז:]: בנבילה ביוה"כ. ועוד פי' כולל בדבר הבא מעצמו. [וע' מש"כ בזה לעיל במשנה].

שור פסולי המוקדשים

המרביע שור פסוהמ"ק לוקה ב'. הרש"ש ביאר א' משום הרבעת כלאים, וא' משום עבודה [כדבסמוך]. דהרבעה מקרי עבודה, וכדאיתא [מו"ק יב.]. אבל הביא דהמשנ"ל [כלאים ט, ומעילה א ט] נקט דהאיסור מרביע [במו"ק שם] הוה מדרבנן. והביא במשמע דגרסי' לוקה [סתם], ולא לוקה ב'. וכ"ה בדפ"י, וכ"כ החת"ס [יו"ד שה] דט"ס היא.

שהרי גוף א', ועשאו כב' גופים. פריב"ן תורת חולין ותורת קדשים. [והריב"ן תמ' מנלן דחולין וקדשים יחשב כלאים זב"ז]. והריטב"א הביא כע"ז בשם הרמ"ה דהבשר והעור ב' מינין הם. שעשה הבשר חול, והגיזות קודש. וכאילו הם ב' מינין ממש.

ונתחדש בסוגיין דנחשב ב' מינים. ועוד נתחדש דאף גוף א' דיש בו ב' מינים הוה איסור כלאים⁵.

ובתוספתא [כלאים ה, וירושלמי שם ח ב] דעת איסי דאסור לרכוב ע"ג פרידה⁶ [מק"ו מכלאי בגדים]. והראשונים [חולין עט.]: דנו דסברת רבנן דאין כאן ב' מינין, וכן מותר להרביע פרידה זו על זו.

ותוס' [שם, וב"ב יג, חגיגה ב:]: וכ"מ [הק' מ"ש חצי עבד דאסור בחצי שפחה, דאתי צד עבד. ותי' דאיסור כלאים הוה ב' מינים, ופרידה הוה מין א'. והתשב"ץ [ב ד הו' בשמעתתא הקדמה אות מ] ביאר תי' תוס' לחלק בין פרדות דהוה הרכבה מזגית [וע"פ הגמ' חולין סט דמבלבל זרעיה⁷], ואילו חצי עבד נחשב הרכבה שכונית ולכן אתי צד זה ופוגע בצד זה⁸. אבל לשון תוס' [חגיגה ב:]: דכלאים תלי' בב' מינין, והא ליכא⁹. והקובח"ע [ה] הביא דאף בסוגיין פסולי המוקדשין הוה הרכבה מזגית [לריב"ן], דאין מקום מסויים חולין וקדשים¹⁰. וכתב דצ"ל דפרד נחשב מין שלישי [מחמת הרכבה מזגית], אבל פסוה"מ יש צד חולין וצד קדשים, ושניין כלאים [אף דאינו מקום מסויים].

- 1 אבל המנח"ח [שסח יד בקומץ] הביא ס' לקט הקמח בשם מהר"ם חביב בשם הר"י מגאש דדוקא היכא דהתחיל להתנהג נזירותו אין לו הפרה. אבל אם קיבל עליו נזירות, ולא התחיל להתנהג בו, מהני שאלה.
- 2 ועפ"ז דן דמהני הפרת בעל בנזירות שמשון. [וציינו המשנ"ל נזירות ב יז].
- 3 ועפ"ז דן דלדבר מצווה מהני שאלה.
- 4 והחור"י [ס"ס טו] נתקשה טובא, וכתב דאפשר דהוה מדרבנן, דגזרו שמא יאמרו דיש נזירות שמשון לזמן.
- 5 [א"נ דוקא הכא קמ"ל דעשאו הכתוב ב' גופין. וצ"ב מנלן].
- 6 ואמרו לו רבנן הכתיב [מלכים א א לג] והרכבתם את שלמה בני על הפרדה. [ועי' בתוספתא וירושלמי מה שהשיב].
- 7 וכן ברמב"ן ור"ן [חולין שם] כ' התי' דשאני הולדה דמתבלבל זרעייהו, וכן כתב רש"י. [אבל הרשב"א תפס ב' הלשונות].
- 8 וע' קובח"ע [שם] שדן אי חצי עבד הוה הרכבה מזגית או שכונית.
- 9 אבל גבי עבד קפיד קרא אצד חירות דלא תשמש בעבדות. [ומשמע להדיא דהוה גדר איסור שונה וכ"כ המנח"ח רמד ט].
- 10 [ובנו בהג' כתב דלדברי הרמ"ה הבשר והעור שפיר הוה הרכבה שכונית].

והריטב"א כתב דיש בזה חידוש יותר לדעת הרמב"ם [כלאים ט ז] דחייב כלאים הוה דוקא א' מין טמא וא' טהור.

והרמב"ם [שם ט יא] עמד בזה וביאר דהוה כקדש וכחול מעורבין זה בזה, ונמצאת בהמה זו כבהמה טמאה עם הטהורה המעורבין כאחד, ואומר 'ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה', ומפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין. [דפסולי המוקדשין נקראת בשם 'טמאה'].

אבל הראב"ד השיג דדרשי' דהוה כחיה עם בהמה [וכר"ת בתוס']. והאחרונים ביארו דכוונתו להשיג דחיה ובהמה מתחייב על כלאים [אף דאינו טמא וטהור].

תוד"ה שהרי גוף א'. ור"ת פי' דכתיב ביה כצבי וכאיל שהם ב' מינין וכו'. [דילפי' מקרא דהוה ב' מינים]. וכ"כ תוס' [בכורות לג., וכע"ז חולין קטו:] שהשור בפנ"ע נחשב כצבי וכאיל, דהיינו שני מינין. והוסיפו דלא כמו שרגילין לפרש שם שקצת הוא כקדשים וקצת הוא כחולין אלא מצבי ואיל נפקא.

והריטב"א כתב דהא דהמשנה לא נקטה כן בשור פסולי המוקדשין א' לוקה ח', דפשטיה דקרא דשור וחמור משמע שניהם. [וכ"כ תוס' [פסחים מז: בסו"ד] לדעת ר"י, וכתבו דלדעת רש"י נחא דצריך לאו דמעילה].

תוד"ה המנהיג. דוקא אי מושך השור משוי בגופו וכו'.¹ לכא' כ"ה פשוט בכל כלאים, דמרב' כל מלאכה, אפי' מושך בקרון.² אבל לקשור שור וחמור להוליכם לשוק אין איסור. ואפשר דס"ד דהכא נחשב מלאכה, דסובל גופו. א"נ תוס' קאי לפרש ד'מנהיג' הוה מלאכה.

כמה מלקין – אומדן – משתלש

ארבעים חסר א', שנא' במספר ארבעים, מנין שהוא סמוך למ'. פריב"ן שגורם לקרות אחריו מ'.³

והריטב"א כתב דבחכמת המספר האחדים בכלל העשרות הם נקראין י'. [ומשמע דאף בלא דרשת הלשון 'מספר']. וכ"כ הרא"ש [פסחים י מ] לענין ספירת העומר, תספרו חמישים, דדרך המקרא כשמגיע המנין לסכום עשירית פחות אחת, מונה אותו בחשבון עשירית ואינו משגיח על חסרון האחד. והביא כיר"ב בסוגיין, וכן [בראשית מו כז] כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים.⁴

והריטב"א כתב דפשיטא דמילתא דהילכתא גמירי לה, אלא שיש רמז מהמקרא, וכנ"ל.

אבל הרמב"ם [סנהדרין יז א] כתב כמה מלקין, כפי כוחו שנא' כדי רשעתו במספר. ואפי' היה חזק וברי, אין מוסיפין על מ'. לפיכך אמרו חכמים שמכין אותו ל"ט, שאם נוסיף לו אחת נמצא שלא הכהו אלא מ' הראויות לו. והכס"מ ולח"מ דייקו דהוה דין דרבנן.⁵ ובס'

1 [ויל"ד האם הצד חולין נחשב טמאה, דהוא הבשר שנלמד מקרא זו, ופקע ממנו הקדש. או דהצד הקדש שבו נחשב טמאה]. ויל"ד דלפ"ז עיקר האיסור משום דנחשב 'בהמה טמאה', ולא משום ב' מינים [וכלשון הגמ' ב' גופים].

2 והמשנ"ל כתב דבתוס' משמע דהוה גילוי בעלמא דהוה ב' מינים. ואילו לדעת הראב"ד גלי קרא דהוה 'חיה'. [וממילא הוה ב' מינים].

3 ותוס' סיימו דאל"כ לעולם לא יוכלו להנהיגו למק"א. והיעב"ץ כ' דאין זה קר', דתלך מעצמה לאכול וכדו'. [ויל"ד האם אף לצרכה נחשב מלאכה. או רק לצורך הבעלים].

4 ושר"מ דתוס' [שבת נד., עי"ש רש"י] כת' דין זה דל"ש כלאים כשאינו מושך בקרון, דאל"כ יהא אסור להזיז שור פסוה"מ ממקומו.

5 ורבינו יהונתן כתב לפרש כלומר לספור את הארבעים ולא יספור ארבעים. סוכם מלשון [שמות ה] מתכונת הלבנים דמתרגמינן סוכום לבניא. וכ"כ הנמוקי".

6 אמנם בתרגום יונתן [שם] איתא דיוכבד נולדה בבואם למצרים. [ועוד פי' הראשונים שם דיעקב נכלל במנין ע'. ועוד כתב הדעת זקנים [עה"ת שם] דהקב"ה משלים המנין].

והערול"נ כתב לפרש דכוונת הרא"ש דודאי כל מנין בתורה הוה בדוקא, אלא דקבלו הלכה למשה מסיני, ובזה פי' הראשונים דאף פשטיה דקרא מתיישב עם הקבלה, דאף התם פשטיה דקרא צריך לפרש שירדו למצרים ס"ט, אף דבאה הקבלה לפרש ע' כפשוטו.

7 והכס"מ דייק כן מדברי הגמ' [בע"ב] דרבנן 'בצרי' חדא. והאר"ש [יז ד] הביא מקור לדברי הרמב"ם ממדרש רבה קרח [במדבר יח כא] מלקיות ארבעים כנגד מ' קללות כו', ופחתו חכמים אחת משום פן תוסיף. וכן תרגום יונתן [כה ג] כת' חסר חד ילקה, לא ישלים, דילמא יוסיף להלקותו על ל"ט אלו ויסתכן. [אמנם

החינוך [תקצה] תמה מהגמ', והכס"מ כתב דהוה אסמכתא. והלח"מ ביאר דכיון דהתורה נתנה רשות להלקותו כפי אומד דעתו, מש"ה ראו שלא להלקות מ', משום סייג. [וע' בסמוך לשון הפיה"מ]. והיונת אלם [כט א] ביאר דכיון דמצאנו דיש שם מלקות פחות ממ', מש"ה שייך שחכמים יגרעו, דמ"מ שם מלקות עלה.

והמנח"ח [תקצד ד] תמה האיך יוכלו לעקור דבר מפורש בתורה משום סייג [ע' ט"ז יו"ד קיז א, ואו"ח תקפח ה].

ועוד פי' הכס"מ [בסו"ד] דכוונת הרמב"ם דכל דין שאינו להדיא נקרא דברי סופרים, דחכמים קבלו הך דרשא'. וקבלו חכמים דהטעם משום גדר לא יוסיף. [וכ"כ בהג' מים חיים, וכן הכריע המנח"ח תקצד ד].

והרמב"ם בפיה"מ כתב אילו נאמר מ' במספר, היה ראוי להלקותו שלימין. במנין ידוע כפי מה שיוכל לסבול, שנאמר כדי רשעתו במספר, שהקדים במספר מ', ר"ל עד מ'. ולמדו מפי הקבלה כיון שההכאה כפי שיוכל לסבול ולא יוסיף על מ', נניח ההכאה זו דרך שמירה [סייג]. וחובה לנקוט סייג במיעוט המלקות. [ומשמע דקבלו חכמים דחייבין לעשות סייג, וככס"מ. ולדברי הלח"מ יל"פ דסוף דבריו הוה תקנ"ח, דכיון דקבלו חכמים שההכאה הוה עד מ', ולא מ' בדוקא. ומש"ה ראו להניח סייג].

והמנח"ח [תקצד ה] דן אם אף כשאמדהו לקבל פחות מכות, צריך להפחית א', משום גדר לא יוסיף. ואם אמדהו לקבל י"ח לוקה רק ט"ו [משום ראויין לשלש⁴]. אבל כתב דסתימת הרמב"ם משמע דלא כן, ובאומד אי"צ לפחות.

עכ"פ מבואר ברמב"ם דאיסור לא יוסיף הוה במה שמוסיף על מ'⁶ [אבל לשא"ר חייב כשמוסיף על ל"ט].

אין אומדין אותו וכו'. הגר"ח [סטנסל שז] חקר בגדר האומד, האם הוה מדין פיקוח נפש, ואונס דא"א לקיים דין מלקות שלו. [א"נ דנתחייב מלקות ולא מיתה]. או דהוה פטור. והביא דעת הרמב"ם [ע' בע"ב] דהיכא דאמדהו, אף שנתחזק אח"כ אינו חייב יותר. וע"כ דהוה גדר פטור. ובק' יונת אלם [כט] הוסיף דילפי' מכדי רשעתו [וכמ"ש הרמב"ם יז א ובפיה"מ], והביא [ע' בסמוך] דנחשב דנגמר הדין למלקות אלו. [וע' גר"ז נזיר כג. עד"ז].

והגר"ח [שם] דן האם אומד זה שייך לדין אומד [ב"ק צ:]: דבעי שתהא במכה כדי להמית. וכתב דבסוגיין הוה אומד אם עומד למות מחמת הכאה זו. ואילו התם הוה אומד אם יכול להיות שימות מחמת הכאה זו, שיחשב שמת מחמת הכאה. ואף דאמדהו דאינו עומד למות, מ"מ נחשב שמת מחמת מכה זו. [והגר"ח תלוא בנידון הקודם, דאילו הוה דין פיק'נ תלי' בחשש האם ימות מחמת מכה זו. אבל לדעת הרמב"ם דהוה פטור, י"ל דכל שיש בו כדי להמית ויש על המעשה הזו שם מעשה הריגה, פטור].

אלא במכות הראויות להשתלש. פרש"י [סנהדרין י, וכ"ה בנמוק"י כאן] דבעינן שמכה ב' ידות לאחוריו ושליש לפניו, ומקרא נפק'ל במכות. [דשליש לפניו].

והמנח"ח [תקצד ד] הק' למפרשים בדעת הרמב"ם דמדאור' מלקין מ', אף דאין ראוי להשתלש, ע"כ דהדין ראוי להשתלש הוה מדרבנן. [וי"ל דר' יהודה מודה דבעי להשתלש, אלא דמכה מ' נתחדש דהו' בין ידיך. אבל כשאמדו כ', מכין י"ח משולשין. ואין הכאה בין ידיו].

מסו"ד מבואר דכשמלקה מ' עבר על לא יוסיף. וצ"ע. ואולי יל"פ דבריו באופ"א].

1 והמנח"ח כתב דאף הלשון 'אמרו חכמים', הוה דאורייתא. וכמו 'דברי סופרים'. [ול"ד ללשון מ'דבריהם].

2 [ע' לשונו בדפ"ר, ובתרגום החדשים].

3 והפור"י כתב דהא דאיתא במשנה אמדהו לקבל מ', לאו דוקא, אלא ל"ט. ועוד כתב דלדעת הרמב"ם י"ל דפוחתין א' מהאומד, ומש"ה דוקא אמדו לקבל מ', לוקה ל"ט. אבל אמדו ל"ט פוחתין, ולוקה ל"ו. וכ"כ הצפנת פענח [תרומות א בסופו].

4 [ומפחיתים א' מההכאות, וממילא אינו ראוי לישלש. או דמפחיתים א' מהאומד. והדין נתקבל להפחית מעיקרא. ע' בסמוך].

5 [והעמיד דבריו למש"כ דהך סייג דאור'. ולכאורה אף לצד דרבנן יל"ד כן].

6 [וצ"ב דהא איתרבי דאף כשמוסיף על אומד הב"ד עובר בלא יוסיף, א"כ כיון דב"ד אומדין רק בראוי לישלש, כשמוסיף על ל"ט עבר].

7 ועפ"ז הק' במשנה [בע"ב] דמת פטור, תיפ"ל דאמדהו שלא ימות מחמת הכאה זו. א"כ פטור משום דהוה מכה שאין בו כדי להמית.

והאחרונים חקרו האם הדין 'ראוי להשתלש' הוא דין באומד', או בהכאה בפועל². והאחרונים דנו אם ראוי לכ', ומש"ה פסקו עליו י"ח, והלקוהו י"ט. האם עובר בלא יוסיף ואם מת האם גולה ע"י [וע"ע לקמן].

והגר"ז [נזיר כג.] הוכיח 'אומד' הוה דין בעצם חיוב המלקות, דאילו הוה רק דין שלא להמיתו, מה שייד בזה דין 'להשתלש'³.

והרמב"ם [ז' ב] כת' דאין אומדין אלא במכות הראויות להשתלש וכו'. אמדוהו לקבל מ', וראוה חלש ואמרו דאינו יכול לקבל יתר על ט' אלו, או י"ב אלו פטור [כהמשך המשנה]. והיונת אלם [כט ב] דייק דהרמב"ם נקט רק ט' וי"ב, דהוה משולש. וביאר דאף כשחזרו ואמדו שאינו יכול לקבל כל המ', מ"מ לוקה כשיעור השילוש שיכול לקבל. [ודלא כריב"ן ורמב"ן בע"ב, עי"ש]. [והביאו דמבואר בזה דיש גדר שילוש אף בעצם ההכאה, מלבד הדין שילוש בפסק האומד].

דף כב:

ריב"ן ד"ה ואמדו. וחזרו ואמדו שאינו יכול לקבל כולם לא מיפטר, אלא לוקה אחר זמן. דאזלי בתר האומד הא' להחמיר. [ע' בסמוך].

כמה טפשי וכו'. האחרונים הק' דמחוייבין לעמוד, ועוברים על דין זה, א"כ הוה רשעים. והאחרונים דייקו הלשון 'שאר אינשי' דלא איירי ברבו, אלא ת"ח דעלמא.

כמה טפשי וכו' דקיימי מקמי ס"ת, ולא קיימי מקמי גברא רבה וכו'. בפשוטו משמע דאליבא דאמת גברא רבה עדיף, והראשונים הק' דבגמ' [קידושין לג:]: ילפי' דחייב לעמוד לפני ס"ת, מפני לומדיה עומדים, לפני ס"ת לא כ"ש. והתוס' הרא"ש ותוס' רי"ד [שם], והר"ן שם בת"י ה"ב [ת' דודאי ס"ת עדיף, אלא כיון דילפי' ס"ת מק"ו דגברא רבה, מש"ה נקראו טפשי. והר"ן [שם יד: בדה"ר] תי' דאף דס"ת עדיף, מ"מ כיון שאלמלא ת"ח היתה התורה כרוכה ומונחת ואינה מפרשי לה, כמה טפשי נינהו דלא סברי דכשם שראוי לעמוד מפני ס"ת כך ראוי לעמוד מפני לומדיה.

והמהרי"ט [שם] תי' דהתם לומדיה אף דאינו גברא רבה, אלא שתלמודו בידו. אבל מורה הוראה שיודע לפרש התורה עדיף [כדהכא].

מ"ט דר"י דכתיב מה המכות האלה בין ידיך. הריטב"א הק' דהוה רק מכה א' בין ידיך, והאיך קרי ליה בלשון רבים. וי"מ דהיו ד' רצועות [שכפלוס לד']. ועוד תי' דהפסוק קאי שהלקו מלקיות טובא, ובכל מ' היה א' בין ידיו.

ורמינהו אמדוהו לקבל מ' וכו'. פריב"ן דברייתא מבואר היפך דברי המשנה, בין ברישא ובין בסיפא. אבל הבעה"מ גרס בסיפא דברייתא משלקה, וקו' הגמ' רק מהרישא. [והרמב"ן ל"ג משלקה בברייתא, אבל הסכים לפי'].
לקה אין. מתוך דברי ריב"ן [במשנה, ובתי' הגמ'] משמע דדוקא לקה כל המנין. וכ"מ בתוס' לפנינו.

וכן פי' הבעה"מ אמדוהו לקבל י"ח ומשלקה [כל הי"ח] אמדוהו שיכול לקבל מ'. ופי' דכיון דלקה ועמד בבריאותו, קמ"ל דלא אמרי' דודאי נתברר דאומד הראשון הוה טעות. אבל ברישא נחלש ע"י שלקה במקצת, ומש"ה אמרי' דאומד הראשון טעות.

אבל הרמב"ן [בחי' ובמלחמות, וכ"כ תוס' ר"פ] כיון דלקה מקצתן נתבזה בב"ד. וביאר הרמב"ן דכיון דחזרו ואמדו שיכול לקבל רק ל"ו ל"מ האומד הא', וכיון שלקה אפי' מכה א', 'נקלה' ואינו חייב יותר. שאין דנין ב' פעמים אומד, ואין מלקין בלא אומד. והו"ל כנפסקה הרצועה בשני [לק' כג].

והיונת אלם [כט ב, הו' לעיל] דייק מדברי הרמב"ם דאף כשלא לקה כל המנין, משלימין לו כמה שיוכל לקבל. וקמ"ל דפטור על השאר⁵.

1 והצפנת פענח [תרומות ב ד"ה אך יהיה נפק"מ] העמיד דכ"ה כלשון המשנה כאן. אבל לשון הברייתא [סנהדרין י, תוספתא מכות ד] אין מכין אלא מכות הראויות להשתלש.

2 והצ"פ [שם] כתב דנפק"מ היכא דאמדוהו לכ', ושוב אמדוהו ל"ח דכיון דסתרו האומד יפטר, ואף דאין נפק"מ בזה.

3 אמנם ביונת אלם הוכיח דאף לצד דהוה שלא להמיתו, ממילא לא נגמר דינו ע"ז [וע' בע"ב].

4 והמקנה [שם] כתב דת"ח שלומד ומבין התורה, מחוייב לעמוד לפני ס"ת [מק"ו מגברא רבה], אבל שאר העם אין להם חלק בתורה אלא דרך ת"ח, א"כ עיקר החיוב לכבד ת"ח.

5 וכתב דהרמב"ם לשיטתו [לק' כג.] דאין פטור בעצם האומד, אלא היכא דלקה בפועל, או ברח בפועל.

לא לקה לא. בפשוטו משמע כאומד הראשון [לחומרא]. וריב"ן [במשנה] כתב דלוקה לאחר זמן. והבעה"מ כתב [דבמשנה מבואר] דאי לא לקה אינו יוצא מידי אומד ראשון לעולם. והמלחמות תמה ח"ו שנספך דמו לדעת.

הא דאמדהו ליומא. פריב"ן [בפי' הא'] דנתברר דהאומד הראשון טעות. אבל יום אחר אפשר דהוכחש, ואינו טעות. וריב"ן הביא **לישנא אחרינא** דכיון דאמדהו ליומיה ודאי יוכל לקבל מקצת המכות. [וצ"ב]. ותוס' [בתחילת דבריהם] כתבו דליומיה, האומד הראשון עיקר. ואילו ליום אחר האומד הב' מהני. [וע' בסמוך].

והמלחמות ביאר דאפי' לא לקה פטור, דיצא מבי"ד זכאי. כדתנן [סנהדרין לב.]. דבדיני נפשות אין מחזירין לחובה, ומלקות הוה כדיני נפשות [כדאי' שם לג:]. ומש"ה א"א לפסוק עליו דין אומד חדש.

והיונת אלם הביא דצריך לחזור ולדון, ומש"ה יש חסרון 'ונקלה'. והק' אמאי לא אמרי' דמלקין י"ח מתוך הל"ט, דבכלל מאתיים מנה. וילקו כמה שיוכל לקבל. ותי' דבי"ד צריכין לחזור ולאמור. ואומד חדש הוה פסק דין חדש.

ריב"ן ד"ה הא דאמדהו. ואם לא לקה הרי הוא כמי שלא אמדהו כלל, וממתינין לו עד שיבריא. [דמשמע דאי לא לקה, עדיין מחוייב בכל]. **האחרונים** הק' כיון דאמדהו השתא לקבל י"ח, ילקוהו י"ח. ואמאי נמתין עד שיבריא. והרש"ש כ' לגרוס דאיירי דחזרו ואמדו דעכשיו אינו יכול לקבל 'כלום'. ומש"ה ממתינין עד שיוכלו להלקותו. [וכ"כ החז"א יח א.]. אבל אם יכול לקבל מקצת, מלקין כמה שיוכל לקבל, וכמו כל מי שחלוש מחמת חולי [זמני] אומדין כמה שיוכל לקבל, ולא ממתינים עד שיבריא ויקבל כל המכות. [אבל ריב"ן במשנה כתב דלא כן. והרש"ש כתב להגי' בדברי ריב"ן במשנה. והחז"א כתב דהוה לס"ד].

אבל **המנח"ח** [תקצד ה'] תי' דכיון דסותר דינו, חיישינן לאומד ראשון. [ומש"כ הריב"ן דהאומד הראשון טעות, פי' ספק טעות. ועדיין מחוייב מחמת הפסק הראשון¹].

ומ"מ תמה היונת אלם [כט ב] האיך ילקוהו ביום אחר, הא הוה ספק דהאומד הראשון אמת, א"כ יפטר מדין ונקלה². [כדבסמוך].

בא"ד וכן אמדו תחילה לי"ח וכו' איגלאי מילתא דטעו רשאיין להוסיף וכו'. והמנח"ח הק' אמאי לא אמרי' הכא נמי דהו"ל להמתין, מחמת ספק אומד הראשון. ותי' דכשהאומד להקל, אין האומד ברור כ"כ, דאין מדקדקין משום חומר פיקר'נ. אבל בסיפא כיון דחזרו ואמדו אי"צ לחשוש לאומד הראשון³. [ולדברי הרש"ש וחז"א לק"מ].

בא"ד [שם] הילכך אם לקה כל הי"ח פוטרינן אותו, כיון דיצא מבי"ד בזיון בי"ד הוא להחזירו. **האחרונים** הק' אמאי הוצרך לטעם חדש דבזיון בי"ד, הו"ל למימר דכיון דלקה מקצת מתקיים 'ונקלה'. והחז"א כתב לפרש דאיירי אף כשלא היה ראוי לקבל ג' מלקות, אלא א'. וטעו, ואינם בי"ד לענין זה. והוה כלקה שלא בבי"ד, דאינו מפטר. אלא משום בזיון בי"ד. ומ"מ הק' החז"א איך רשאיין לפוטרו משום כבודם. וכתב דאפשר דכוונת ריב"ן דהוה טעות בשיקול הדעת, וחלה הוראה, ומש"ה נחשב שלקה ופטור⁴.

תוד"ה הא. אזלי' בתר אומד הראשון. הב"ח [עה"ג] ביאר דלא נחשב 'הכחשה', ומ"מ ממתינים ליום אחר [דחוששין לאומד שני משום ספק נפשות]. ובס"ד התוס' כתבו דאומד הראשון היה טעות. והב"ח ביאר דקאי אסיפא [כשמוסיף שיכול לקבל יותר]. אבל בתוס' **שאנץ** ליתא לסו"ד התוס' [והמגי' שם כתב לגרוס כן בתוס' דידן].

אבל החז"א הגי' בדברי התוס' דאומד אחרון עיקר. [שהרי הראשון טעות, וכסו"ד התוס']. אבל כלפי יום אחר אזלי' בתר ראשון.

- 1 וביאר דא"א להלקות כאומד הראשון משום פיקר'נ [ולכא' אי"צ לזה, דכיון דספק דהאומד הב' אמת, ספק אינו מחוייב יותר].
- 2 ויל"פ דהיכא דלא נתקיים הפסק דין מחמת שנתעורר בו ספק, הוה חסרון בגמ"ד. ודוקא היכא דעצם הדין קיים, אלא דלא קיימוהו.
- 3 [ויש להוסיף למש"כ הגר"ח בדעת הריב"ן דהפטור אומד הוה מחמת פיקר'נ, א"כ בודאי מחוייב כל המכות. והפטור אומד אינו מעצם הדין, ולא שייך קם דינא. אלא תלי בראות עיני הדיין].
- 4 [ולפ"ז מש"כ בזיון בי"ד, הוה טעם להחשיב שהפסק עדיין קיים. וצ"ע].

הא דאמדותו למחר וכו'. **פריב"ן** דכיון דהאומד אינו טעות, הרי נתבזה. [בגוף האומד]. **והרמב"ן** [מלחמות] כ' כיון דהאומד הראשון אמת, אין סותרין את דינו. והר"ל כרץ מב"ד, דאין חוזרין ודנים אותו. [ואפי' לא נענש כלל, ע"ל כג.].

אבל **הרמב"ם** [יז ג] כתב דאם אמדותו ללקות י"ב, ולא הלקוהו עד למחר, אף שלמחר יכול לקבל י"ח, אינו לוקה אלא י"ב. אבל אמדותו שילקה למחר י"ב [שאמדו מעיקרא ללקות לזמן אחר], ולא לקה עד יום ג', והרי הוא חזק לקבל י"ח לוקה י"ח. שהרי בשעת האומד לא אמדותו ללקות אלא לאחר זמן. והכס"מ ביאר דלמד כן מסוגיין, דהבריתא [בסיפא] איירי דעיקר האומד ליומיה, עדיין האומד הראשון קיים² [והכס"מ ביאר דהוה כמי שהתחילו להלקותו]. [והא דאיתא פטור, היינו ממ', אבל חייב לפי האומד הראשון³].

אבל המשנה איירי דעיקר האומד לאחר זמן, ואינו כלום. והחז"א ביאר דמ"מ אם לקה, בדיעבד הוה אומד.

והמנח"ח [תקצד ה] הק' דכיון דל"מ אומד לזמן אחר, א"כ אינו כלום.

עבר עבירה שיש בו ב' לאוין. הריטב"א ביאר מפני שהיתה עבירה א', אמדותו אומד א' לשתיים. משמע דמי שנתחייב ב' מלקיות משום עבירות שונות, ל"מ אומד א'. [דכל א' מחוייב להלקות שלם, ביום שיוכל לקבל]. אבל **הרמב"ם** [סנהד' יז ד] כתב מי שנתחייב מלקיות הרבה, בין על עבירות הרבה ובין על מעשה א'.

אמדותו אומד א' וכו' ואם לאו לוקה ומתרפא. פריב"ן דלא אמדותו אומד א'. אבל הר"י **לוניל** כ' כלומר דאינו יכול לקבל מ"ב.

והחז"א [יח ג] דייק דוקא אמדותו אומד א', אבל אם הלקוהו, ושוב דנו לחייבו מלקות ב' [ועכשיו יכול לקבל רק מקצת], ממתינים עד שיתרפא ומלקין כל ל"ט. והק' דלכא' מי שנתחייב מלקות, מכין אותו כמו שהוא, ולא ממתינים שיבריא. ומ"ש הכא. וכתב דאפשר ד'ואם לאו', היינו שאינו יכול לקבל מ"ב [וכר"י לוניל, והחז"א דייק כן מלשון הרמב"ם].

ועוד חידש **החז"א** דמי שנתחייב על ב' עבירות, אינו חייב יותר ממ"ב. דכל שמוסיף ג' מלקיות עולין לו, דכיון דלקה בשעה זו ל"ט, נחשב כל"ט. ואין הדבר מבורר לאיזה עבירה לוקה בראשונה. ואם נתחייב ג', סגי במ"ה [והג"י כן ברמב"ם יז ד]. [וסיים דהדבר צריך תלמוד].

הא דאמדותו לארבעים ותרתי. **פריב"ן** דהוסיפו ג' דהוה אומד ללאו אחר. אבל **הרמב"ם** [יז ד] כתב אמדותו למ"ה. והכס"מ כתב דאם גיר' זו נכונה⁴, צריך טעם לדבר. [ובג' **בכס"מ** כתב דהרמב"ם פ' ארבעים בחדא בגמ', חדא הראויה להשתלש, דהיינו מ"ב. וארבעים ותרתי היינו ל"ט ועוד ב' שילושים, דהיינו מ"ה. אמנם צריך טעם לדבר].

והאר"ש [שם] כתב לפרש דלדעת הרמב"ם מדאור' מכה המ' הוה חלק מהאומד הראשון, רק חכמים אמרו ל"ט. ומש"ה כשאמדותו למ"ב, א"כ מתייחס מ' לראשון, וב' לשני [דהיכא דלוקה מ' חכמים לא עקרו דין מלקות מיניה⁵]. ולב' אין שם אומד. ול"ש אמדותו למ"ג או מ"ד, שהרי אינו ראוי להשתלש. ומש"ה בעי שיהא מ"ה.

והיונת אלם [כט ג] ביאר דכשאומדין לב' מלקיות, נחשב אומד א' על שניהם [וכ"ד הרמב"ם גבי נתקלקל, ע' לק']. וכשאמדותו למ"ב לא נחשב אומד לחיוב מלקות הב', כיון דאין כאן שיעור מלקות.

כיצד מלקין אותו

כיצד מלקין אותו וכו'. מבואר דהמלקות הוה בכל כחו. [ולחד גיר' בריב"ן כג. זה כוונת

1 **והלח"מ** דייק דלפ"ז כל סוגיין איירי שחזרו ואמדו ביום אחר. ודן כשאמדו ליומיה האם אחרון עיקר, אבל הכריע דראשון פוטרו [ומש"כ למחר אגב סיפא].

2 **והחז"א** ביאר דמהדין אפשר להלקות למחר בלא אומד כלל [אלא דאומדין כדי לפקח שלא ימות].
3 ולא נתפרש בכס"מ האין יתיישב הרישא דהברי' לרמב"ם. **והחז"א** כתב דהא דאיתא בברייתא שאין יכול לקבל, היינו מ', אבל יכול לקבל ג'. וקאי כמשנה דסגי בזה, כפי שיכול לקבל עכשיו. ואי"צ להמתין שיבריא, אף שהאומד ראשון עיקר. [וק' הגמ' רק מהסיפא].

4 אמנם **בפיה"מ** [כאן] איתא דאמדותו למ"ב [וכ"ה בכל הראשונים]. **והחז"א** הנ"ל הגי' ברמב"ם כיצד נתחייב ג' מלקיות, מ"ה.

5 ומשמע דהיכא דאומדין אותו לב' מלקיות, חכמים עוקרים הכאה ע"ט ופ' ממלקות הב'. [דאין להם כח לעקור הכאה מ'].

הגמ' מכה רבה].

הסוד [תרו ושו"ע שם ו] הביא דנהגו באשכנזי דכל הקהל לוקין בעייה"כ, שיתן לבו לשוב מעבירות שבדו. והב"י כתב דהול"ל שהמלקות מכפרת, ואף שאין לנו דיינים מומחים, ואינו ע"פ עדים והתראה, מ"מ הוה כפרה במקצת. [וע"ע לק' כג. בד"ק מומחין]. אבל הדר"מ כ' דנראה דמלקות שלוקין בעייה"כ אינו מכפר כלל, דאינו מלקות כדרך שהיו לוקין בימיהם, אלא לוקין עכשיו ברצועה כל דהו ואינו מייסרו כלל. ואין כאן כפרה רק זכרון בעלמא שישוב מחטאיו ולכן נוהגים ללקות ברצועה כל דהו.

ובגמ' [סנה' י.] דעת ר' ישמעאל דמלקות בעי בי"ד של כ"ג, ורבא פ' דמלקות במקום מיתה עומדת. **ופרש"י** דכיון דעבר על אזהרת בוראו ראוי לו למות, ומיתה זו קנס עליו התורה, והרי הוא כאחת מהמיתות. **ותוס'** [שם] הביאו י"מ דזימנין מת ע"י מלקות. וכו"ה בירושלמי [סנהדרין א ב] א"ר אבהו מלקות בכ"ג, שפעמים שאדם מת ממכותיו, ויש בו דיני נפשות.

והגמ' [שם] מק' א"ה אומדנא למה לי. ונקלה אחיך, כי מחית אגבא דחיי מחית. ובעינן אחר שלקה אחיך.

ובפשוטו כ"ז לר' ישמעאל, אבל לרבנן אינו במקום מיתה. אבל **הרמב"ם** [סנהד' טז א] כתב דאע"פ שהמלקות בג', במקום מיתה עומדת. וכן **בשערי תשובה** [ג עו] כתב דמלקות במקום מיתה עומדת.

מכות מרדות - והריטב"א הביא י"א דבמכות מרדות אין מדקדקין בכל זה, אלא בין במקל' ובין ברצועה, לפי שיראו בי"ד לפי מרדו. **והנמוקי'** [כאן] הביא בשם **הגאון**, וכן **הריטב"א** [כתובות מה:]; **הר"ן** [כתובות טז: בדה"ר] בשם **הערוך** דעבר מצוות עשה א"נ חייבי לאוין בלא התראה, מכין בלא מספר ובלא אומד, ע"ש שמרד בהקב"ה או בדברי סופרים. אבל עבר לאו דאור' לוקה מ³. ובשם **רב נטרונאי** דבזה"ז אין מלקות דאור', אלא מכות מרדות, שחובטין אותו לפי שודא דדיינא עד שיקבל עליו או עד שתצא נפשו [וכ"ה לשון התוספתא ספ"ד]. **והר"ן** [שם] כתב דמשמע מדבריהם דמלקות מרדות חמיר מדאור', עד שתצא נפשו. [והביא דכ"מ ברמב"ם [חמץ ו יב] דהאוכל מצה בערב פסח מכין עד שתצא נפשו. ע"ש רמ"ך ורבינו מנוח].

ועוד הביא **הריטב"א** [כאן] ד"א דתקנו כעין דאורייתא, לפנינו ולאחריו מכות ראויות לשלש. וברצועה של עגל וחמור. אלא שאין מדקדקין שיהא בכפיתה על עמוד. [אבל **הריטב"א** ור"ן שם הכריעו דאין מדקדקין ברצועה של מלקות].

והריטב"א הביא דכ"ד **הרמ"ה** [כתובות מה:]; הו' בראשונים [שם] שאין מוסיפין על מ' מכות דאור'. [וכדאי' קיד' כח. דהקורא לחבירו רשע, סופג מ'. והיינו מכות מרדות. וכע"ז סנהד' כו:].

והריטב"א כתב בשם **מורו** דמלקין כפי מה שיראו הבי"ד כפי רשעו ומרדו. וכשכבר עבר עבירה יפחתו ממנין המלקות. אבל כשמלקין משום העתיד כגון המזלזל לקיים דבר של תורה או של דבריהם, מכין אותו עד שיחזור ממרדו. וכדאמר' [כתובות פו] עשה סוכה ואינו עושה, מכין עד שתצא נפשו. [וכ"כ הר"ן שם. ועפ"ז מתיישב התוספתא].

והמהרל"ח [קונ' הסמיכה] הביא ד'הפוסקים אמרו' דהחילוק שיש בין מלקות של תורה למכת מרדות מדרבנן הוא דבמלקות של תורה המלקה מלקה בכל כוחו, והשליש מן המכות על לבו, והרצועה היא באופן שיוכל להכות מכה חזקה. ולכן צריך אומד **שקדוב הדבר שימות המוכה מחמת המכות החזקות**. אבל מכת מרדות לא היתה אלא כפי ראות בית דין לתוכחות מוסר. ואף אם יכול לסבול יותר אין מכין אותו אלא לפי אומד הדבר שעבר בו.

והגר"ז [נזיר כג.] כתב דיסוד מכות מרדות הוה חיוב על הבי"ד, בתורת כפייה למיגדר מילתא. [והגברא אינו 'מחוייב']. ולא דמי למלקות דאור' דהוה חיוב על הגברא. ועפ"ז כתב דל"ש 'דין אומד' כלפי חיוב הגברא [אלא מדיני פיקר'נ].

1 והביא דכ"מ ברמב"ם [סנהדרין ז:] דכלי הדיינים הוא מקל למכות מרדות.

2 והביא פיה"מ לרמב"ם [נזיר ד] מכות מרדות מסור לב"ד כפי יכלתו.

3 [ומשמע דאף בזה"ז, לוקה מדרבנן מדין מכות מרדות, כמנין ל"ט].

4 וכן הביא **שו"ת הרשב"א** [ד רסד]. **ובתוס'** [נזיר כ: שייך לכג.] נסתפקו בזה.

5 **והגר"ז** כתב ליישב דהתם איירי כשעבר באיסור דרבנן שעיקרו דאורייתא. וכנגדו בדאור' לוקה ל"ט, א"כ אף מדרבנן נחשב דהוה רשע המחוייב מלקות ל"ט, ופסול לעדות. [והביא כן מדברי **הרמב"ם** עדות י ג]. ואינו נפסל לעדות מחמת 'חיוב מכות מרדות'.

נפרמו. קרע של תפירה. וכ"ה בערוך דנקרעו הוה קרע בגוף הבגד שלא במקום תפר, ונפרמו במקום התפר. וי"מ להיפך [וכן הוגה בריטב"א]. והרמב"ם [בפיה"מ סוטה א] כתב דנקרעו הוה קרע ישר, ונפרמו הוה שיתקדעו לצדדים שונים. וכ"כ רש"י [סוטה ז]. דפרימה גדול, לקרעים רבים.

ומכה אותו שליש לפניו, וב' ידות מלאחריו. הריב"ן כתב דשליש לפניו היינו על הבטן. והרמב"ם [טז ט] פי' שליש לפניו בין דדיו, ושליש על כתף זה, ושליש על כתף זה. והריטב"א הביא י"א ב' שלישים באמצע הגב, כנגד שלפניו.

כפולה א' לב, וב' לד'. פריב"ן רצועה אחרת לד', ב' שהן ד'. [משמע דכפול לאורכו]. אבל הרי" לוניל כתב דכפלו שיהא עבה.²

והריב"ב כתב דהיו תפורות זו על זו.³ והתוי"ט חלק דלשון המשנה לא משמע כן.

הוסיף לו עוד רצועה וכו'. הרמב"ם [טז יב] כתב דאם הוסיף לו רצועה א' על האומד [ולא מת] עובר בלא תעשה, שנאמר לא יוסיף. וכן כל המכה חבירו בל"ת, ומה זה שצווה שלא להלקותו על רשעו וכו'. ובהג' מיימוני הביא מקורו מהספרי [הו' בריב"ן כג. עי"ש] דרש"י אין לי אלא בזמן שמוסיף על מנין הקצוב, מנין שאף המוסיף על האומד, ת"ל לא יוסיף מ"מ.

והיונת אלם [כט א] הק' דהא אף מכות אלו הוה בכלל חיובו, אלא דפטור משום דין אומד. ובפשוטו משום ספק נפשות, א"כ השתא דאיגלאי מילתא שלא מת, ונתברר דמחוייב אף מכות אלו. [ובשלמא לדברי הגר"ח בדעת הרמב"ם דדין אומד הוה 'פטור']. ותי' דמ"מ לא נגמר דינו למכות אלו.

ועפ"ז כת' דהיכא דאמדהו למ', ונחלש באמצע. ומ"מ הכהו כפי הפסק הראשון, פטור, דהא נגמר דינו לזה.

ומת הרי זה גולה. הגמ' [ב"ק לב:]: מק' דהוה קרוב למזיד. ודוחה הגמ' דאיירי דהדיין טעה במנין. [והו' בריטב"א].

אבל הרמב"ם [טז ב] סתם בזה. והמאירי [ב"ק שם] כתב דשמא סתם דאיירי בשוגג, ולא הוצרך לפרש באיזה אופן. והערול"ן [ח.] כתב דהרמב"ם פסק כל"ב [ב"ק שם, הו' לע' ח.], ומש"ה אף בלא טעה דין חייב. וכ"כ השבות יעקב [ג קמ.]. [וע' מש"כ לע' ח. בשם הלח"מ].

שם. הוסיף לו עוד רצועה. בפשוטו היינו על ל"ט מכות. אבל ריב"ן פי' על האומד. והיונת אלם [שם] כתב דלדעת הרמב"ם מוכרח דאיירי על האומד. דמדאורייתא דינו מ' [או משום סייג], ואם הוסיף רצועה על ל"ט, והלקה מ' אינו לא יוסיף. וע"כ דאיירי שהוסיף על האומד.

ותנן [לעיל ח.]. דשליח ב"ד פטור מגלות, פרש"י המלקה מ' למחוייבין מלקות. [שלא הוסיף רצועה]. ופטור משום דעסוק במצווה [עי"ש תוס']. ועוד כתב הרמב"ן [שם] דהוה אונס, כיון דאמדהו.

אבל הראב"ד [רוצח הו] כתב דהמשנה [דפטור] איירי בשליח ב"ד שהוא מלקה 'יותר' ממה שאמדהו ב"ד.⁵ [כ"ה הגיר' בדפ"ר]. אבל במהד' פרנקל הו' הגיר' שהוא מלקה ממה שאמדהו [ע"פ ד"ר וכת"נ], ותיבת 'יותר' ט"ס]. והאחרונים תמהו כיון דהלכה יותר ממה שאמדהו, אמאי נחשב ברשות מצווה. ועוד כיון דאמדהו שאינו יכול לקבל יותר, הוה קרוב למזיד.

והיונת אלם [כט א] כתב לפרש דכוונת הראב"ד היכא דאמדהו לל"ט, ושוב קבעו שאינו יכול לקבל. ומ"מ הלקוהו. דבזה הוה מלקות ע"פ פסק ב"ד, ופטור. ובשיע' רש"ר תי' דאם אמדו כ', הדין דמלקין אותו י"ח, דבעי ראוי להשתלש. ומ"מ נחשב מכות הראויות לו.

שם. הרי זה גולה. הקצות [ס"ס שמח] הק' לסוברים דיש שליח לדבר עבירה היכא דהשליח שוגג, א"כ אמאי השליח ב"ד גולה, הא הוה שליח ב"ד [והב"ד טעו, וכדאיתא

1 הרי" לוניל ביאר לפי שאינו יכול לסבול כ"כ מלפניו כמו בצלעותיו וגבו. [אמנם דקרא דרש"י. ואפשר דהו' טעמא דקרא].

2 והרי" לוניל ביאר דכפול ד' כנגד ללמוד וללמד לשמור ולעשות. וב' רצועות קטנות כנגד נעשה ונשמע.

3 והכל בו [הו' בדרכ"מ תרז] כתב דנהגו [בעיוה"כ] ברצועה של עגל, ותפניות בעור החמור. שידע שור קוניה וחמור אבוס בעליו.

4 והגר"ז דייק מדברי הרמב"ם דכשמוסיף על מנין המכות, עדיין נחשב שמכהו 'על רשעו'. וגדר איסור בל תוסיף להוסיף על המכות.

5 והגר"ח [סטנשל] כת' לפרש דכוונת הראב"ד לאומד של אחר מיתה, שחזרו ואמדהו שהיה בה כדי להמית. וסתרו אומד הראשון [דמעיקרא]. אבל בשעה שהלקה הוה כדין.

בב"ק שם]. אלא ודאי דאף בשוגג אין שליח לדבר עבירה. והנתיבות [שם ד] כתב דקו' הקצות שיפטר השליח לא קשה, דהא הש"ך [רצב ד] כתב דאף היכא דיש שליח לדבר עבירה, מ"מ השליח אינו נפטר ע"ז. אלא דמ"מ קשה שיתחייבו אף הבי"ד גלות, למ"ד דיש שליח לד"ע. ותי' דהבי"ד אין חייבין על טעותן גלות. [וצ"ב כוונתו].

ועוד כתב הנתיבות דאף למ"ד דיש שליחות כשהשליח שוגג, היינו רק לענין מלקות. אבל אינו מתחייב מיתה ע"ז [וכן גלות בסוגיין].

ועוד כתב הדבר אברהם [א כ א] דל"ש גלות לבי"ד, דב' שהכהו בב"א פטורין [סנהדרין עח]. [ועי"ש שהאר"ך דנח' הראשונים אי אף בהכאה א']. ועוד כתב [שם ענף ג] דהשליח להכאה הוה שליח של דרחמנא, דכל ישראל חייבין להכותו¹. ולא מתייחס דוקא לבי"ד זו. [וכ"כ הפרי יצחק ג ס"ס סו בשם הגר"ס].

ועוד דן הדב"א [שם יג] דהיכא דאף המשלח טעה לא אמרי' שליחות לדבר עבירה. דאילו ידע לא היה עושהו שליח.

ריב"ן ד"ה הוסיף לו. ול"ד להכהו י' בנ"א בי' מקלות וכו' בגוסס בידי אדם. הריב"ן הק' דהמיתה הוה בצירוף כל ההכאות יחד, וכה"ג אינו חייב מיתה. ודחה הריב"ן דהתם האחרון פטור, כיון דכבר עמד למות. אבל הכא המכות הראשונות היו ע"פ אומד, ורק המכה האחרון גרם שימות².

דף כג.

מ"ט משום נקלה³. ותוס' [סוטה ח.] כת' דהא דחזן הכנסת אוחז בבגדו וכו', נר' משום דכתיב ונקלה מצווה לנוולו. אבל הרמב"ם [טז ח] כת' דמגלה לבו, דדרשי' [בספרי] 'והכהו' ולא כסותו. והאחרונים כתבו דמ"מ בעי תרוייהו, דמשום ונקלה הוה דרך קריעה, ולא שיפשוט בגדיו לבד⁴.

מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין⁵ שאין חוסמין אותה. פריב"ן דאין מגערין שלא תאמר א"א בו. דס"ד כופין אותה להתייבם. ורש"י [יבמות ד.] כ' דאין סותמין טענותיה לכופה להתייבם, אלא כופין אותו לחלוץ. [והראשונים [כאן ושם, וכת' סג:] דנו אי כופין לחליצה].

והריטב"א כ' דס"ד ביבום יקיים המצווה, ואח"כ נכוף להוציא. קמ"ל דלא תלה רחמנא בדידיה אא"כ ראוי לקיימה.

כל המבזה את המועדות כאילו עז' וכו'. פריב"ן חולו של מועד. וכ"כ רש"י [סנהדרין צט.] ורשב"ם [פסחים קיח.].⁶ ותוס' [חגיגה יח.] הביא [בשם רשב"ם הנ"ל] דמלאכת חוה"מ דאור'. ותוס' חלקו דלמאכת חוה"מ דרבנן. [והביא"ה [תקל] הביא בזה דעות הראשונים].

והרמב"ם [יו"ט ו טז] כתב דכשם שמצווה לכבד ולענג שבת, כן יש מצווה לכבד ולענג יו"ט, וכל המבזה את המועדות כאילו נטפל לע"ז. [משמע דהביאו אי"ט גופיה, ולא חוה"מ. וכן משמע דקאי אמדי דבזיון, ולא אמלאכות].

א"א יתירי מדע, מי צריך לאזהורי. החש"ל תמה דודאי איצטריך לאזהרה למלקות. וכתב דאפשר דסגי בלא יוסיף, בלא פן יוסיף⁷.

- 1 וצ"ב דהיינו בעיקר הדין מלקות. אבל קו' הקצות על הגמ' ב"ק דטעה דיינא. דאינו חיוב מלקות כלל, אלא שליחות במה שאמר הכהו.
- 2 [וכ"כ הר"י לוניל דהתם בכל הכאה יש בו שיעור להמיתו, הילכך ליכא ביה כולי נפש. אבל הכא שאמדוהו ב"ד שיכול לחיות כשהוא משלים מלקות של ב"ד עדין כולי נפש יש בו]. אמנם יש שפי' כוונת הריב"ן דהתם כולם השתתפו במעשה רציחה. אבל הכא ההכאות הראשונות היו כדן, ונחשב בידי שמים, ומש"ה לא נחשב חלק ממעשה רציחה. ורק המכה האחרון הוה מעשה רציחה.
- 3 [והבי"ח מחקו, וד"ס ציין דליתא בכת"י. אבל אית' בדפ"ר. והד"ס כ' דתוס' סוטה כתבו כן מסברא דידהו, ומשמע דלא גרסו כן בגמ'].
- 4 וכ"מ ברי' לוניל דכתב דחזון קורע אותם, כדי שיוכל [ללקות] על בשרו מבפנים, ולא שיפסיק בבגדיו אפילו החלוק מבגד דהך שבדקים. שנאמר ונקלה שצריך שנבייש אותו מלבד המלקות.
- 5 ורש"י [יבמות לט:] כתב דלאו דוקא מוכת שחין, אלא ח"ה כל אמתלא שתתן חייב לגרש. כדאי' [כתובות עז.] גבי בורסי. והראשונים [שם ובכ"מ] חלקו. ואכ"מ.
- 6 ורבינו יונה [שערי תשובה ג קמו] ביאר דמבזה מפני שאיסור חוה"מ אינו מפורש בתורה, מש"ה הוה כמשומד להכעיס לדבר א', דאין לו חלק לעוה"ב. [ובאגרת התשובה [נט] הביא דמלאכת חוה"מ דאו' בשם רשב"ם [הנ"ל] ורש"י [ריב"ן] כאן].
- 7 ועויל"פ דעיקר קרא איירי בשליח ב"ד דמוסיף על ההכאה, אלא דילפי' מינה מכה לחבירו [וכמ"ש הרמב"ם טז יב], ואילו ל"צ לעיקר דינו הו"ל לכתוב באופ"א. [ויש להוסיף למש"כ הגר"ז דעיקר הלאו שלא להוסיף על המכות, ויתירי מדע יודע של"ש בזה להוסיף].

מכה רבה. רבינו בחיי [תצא כה ג] כתב ד'רבה' גמטריא ר"ז כמנין מצוות ל"ת שלוקין עליהם [מנאם הרמב"ם סנהדרין יט].

ת"ר גדול שבדיינים קורא, השני מונה, והשלישי אומר הכהן. המנח"ח [תקצד ב] הביא דמשמע דהמלקות עצמו צריך להיות לפני דיינין סמוכין. דהגדול קורא והשני מונה וכו'. וכן נר' מהפסוק והפילו השופט, ושופט היינו סמוך.

וכ"כ הגר"ח [עדות כ] דבעינן שילקה דוקא בפני ב"ד, וכדכתיב והפילו השופט והכהו לפניו. והביא דכ"ה לשון הרמב"ם [טז ב] מלקין וכו' בפני ג' סמוכין [משמע דאף המלקות בפניהם]. והביא דקרא ד'ונקלה אחיך לעיניך' קאי על עצם הדין מלקות [כדדרשי' כיון שלקה הרי הוא כאחיק], וכן כפתוהו וברח, מיפטר מקרא דונקלה [ע' בסמוך], ופשיטא דהיינו לפני ב"ד¹.

ועפ"ז כ' הגר"ח דכל עיקרה של מלקות קיומה הוא רק בפני ב"ד, ואם הלוקהו שלא בפני ב"ד אינו מלקות כלל ולא מיפטר בהכי. [ועפ"ז כ' דהיכא דהוזמו העדים, איגלאי מילתא דלא נתחייב מלקות בב"ד. דכיון דליכא עדות, ליכא דין מעשה בב"ד כלל. והוה חלקה חוץ לב"ד². ומש"ה לרמב"ם [הו' לע' ה:] לא נחשב כאשר עשה [ול"ד למיתה דאם הב"ד הרגוהו שלא כדין, מ"מ הוה מיתה בב"ד. ונחשב כאשר עשה].

אבל החזו"א [בגליונות] חלק דאף דילפי' בספרי ש'לוקה ועיניו בו', הוה לתקנתו [של נלקה] שלא יחלש ויצטרך להפסיק. ובעיקר הדין מיתה ומלקות שווים. ואילו הלקה שליח בב"ד בלא בב"ד ודאי נפטר.

נתקלקל וכו'. פריב"ן דכתיב ונקלה והרי נקלה, לשון זלזול. והר"י לונלי ביאר משום דכתיב 'ונקלה אחיך לעיניך', והא כבר נקלה בשת גדול חוץ מן המלקות שלא על ידי ב"ד, ולא עבדינן ביה תרתי רשעי. ודרשינן כיון שלקה הרי הוא כאחיק, כלומר הכל מחול לו.

אמר שמואל כפתוהו ורץ וכו' מיתבי וכו' להוי כרץ. דכיון דכפתוהו נתבזה. ורב אשי [שבועות כח]. אמר דאפשר לישאל על שבועה [דעדיין יש נפק"מ למלקות], עד שכפתוהו על העמוד, כדשמואל. [דהכפיתה נחשב קיום המלקות]. ודוחה הגמ' ולא היא, התם רץ.

התם רץ. [והרמב"ם [זו ו] הוסיף שכרת את המיתרים]. רש"י [שבועות כח]. דנתבזה במנוסה זו. אבל הר"י מגאש [שם] כתב דכל זמן שלא רץ אנו חייבין לקיים דינו ולהלקותו. אבל כיון דרץ אין אנו חייבין לחזור עליו ולהביאו לב"ד.

ובהג"מ הביא [בשם אבי עזרי] מעשה בא' שהושיבוהו ללקות, ולא בא הממונה להלקותו, ופטר רבינו זקני. שלא נהגו בזה"ז בכפיתה³.

בין בראשונה ובין בשניה. פריב"ן בין קודם שהכהו בין אח"כ. [ומשמע דהחילוק דנתקלקל הו' מחמת הכאה, ואילו נפסקה הרצועה, דוקא כשכבר הכהו]. והמשנ"ל [זו ה] נסתפק אי דוקא נתקלקל אחר כפיתה או אפשר דוקא אחר הגבהת ידו.

אבל הריטב"א הביא בשם הרמ"ה דקאי אמכה ראשונה ומכה שניה. ונקט הכי אגב נפסקה הרצועה.

והרמב"ם [זו ה] הביא סוגיין דאמדוהו לב' מלקיות ולקה, ונתקלקל בין ראשונה לשניה פטור. אבל נפסקה הרצועה בשניה פוטרינ אותו. בראשונה, נפטר ממלקות ראשונה ולוקה אומד שני. ומבואר דהרמב"ם פי' את הברייטא בב' מלקיות, דמהני מה שקלה במלקות הראשונה לפוטרו מב' המלקיות, ול"א דהוה כקדם שלקה.

והיונת אלם הביא מכאן דנחשב אומד א' על ב' המלקיות [ע' מה שהו' לעיל]. והחזו"א [יח ג] כתב דבזה סימוכין למה שחידש דכל המ"ב מלקיות משותפין לב' העבירות [הו' לעיל].

1 והחזו"א חלק דבשעת כפיתה ל"צ בב"ד, ואם ברח נפטר ע"ז [אף בלא בב"ד].

2 [ויל"ד דאף דאינו עדות, מ"מ הדיין סבור שיש עדים, והדיין דן ע"פ מה שהיה לפניו. [ואכמ"ל]. והחזו"א השיג לדברי הגר"ח כל היכא דטעה הדיין, אינו כח דיין, א"כ כשמת ע"י אמאי אינו גולה [ע' לעיל כב: וח].

3 וכיון דהושיבוהו, אף דלא כפתוהו הוה ככפות, ונקלה. [אמנם התם לא רץ ונבזה. ומבואר כר"י מגאש, ודלא כרש"י]. ומבואר מדבריו דאף במכות מרדות אמרי' כן.

4 בפשוטו משמע דאחר שהכהו מכה ראשונה. אמנם יל"פ תוך כדי הכאה ראשונה [וקודם שהכהו], דומיה דנפסקה הרצועה. [וא"כ הוה כריב"ן, אלא דנחלק בלישנא בעלמא].

והחז"א דן במי שחייב ב' מלקיות, ואמדוהו למ"ב [או נ"א]. ונפסק בראשונות, האם סגי בג' שאמדוהו לשני. או דלוקה כל מה שיוכל השתא לקבל. וכתב דאפשר דהוה כהבריא, דאין מוסיפין לו על אומד הראשון. וכתב דלמש"כ דהמכות הראשונות עולות לכאן ולכאן, א"כ אף מעיקרא אמדוהו לל"ט [בשיתוף], ומלקות אלו נפטרו משום שנפסקה הרצועה.

ת"ר אמדוהו כשילקה קלה. פריב"ן אמדו שאם ילקוהו יתקלקל פוטרינ', דפן יוסיף ונקלה כתיב. אבל קלה תחילה לוקה. והלח"מ [יז ה] כתב דלדעת ריב"ן נח' הברייתות אהדדי. אבל המשנ"ל [שם] כתב דהתם קאי אחר שכפתוהו או לאחר שהגביה ידו.

והמשנ"ל נסתפק [לדעת ריב"ן] אם אמדוהו שיתקלקל בהגבהה ראשונה, האם הוה כנתקלקל מחמת המכה, דכל אומד הוה כנעשית בפועל. או דוקא אומד מחמת הכאה.

והלח"מ כתב דלדעת הרמב"ם כוונת הברייתא אומד הראוי, ולקה קלה פטור. [אבל באומד לחוד אינו נפטר].

והרמב"ם כתב עוד אפי' נתקלקל משיצא מב"ד, אפי' מבערב הרי זה לוקה. והמשנ"ל ביאר דבשעה שפסקו עליו דין מלקות נתקלקל מרוב פחד, אפי' מבערב דאינו זמן מלקות. קמ"ל דאינו נפטר. אלא בשעת כפיתה בפועל.

כשלקה הרי הוא כאחיו

כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתם וכו' דברי רבי חנניה ב"ג. בפשוטו היינו אף בלא תשובה. ולר' עקיבא [לעיל יג:] תשובה לחוד מכפרת. אבל הרמב"ם בפיה"מ [ר"פ וכאן] כתב דלקו ועשו תשובה נתכפרו. [והק' דסתור דבריו בהל' יז ז].

והמהרלב"ח הביא בשם הר"י גיטאק"לייאה כתב דבמה שלקה נפטר מעונש כרת, אבל עדיין בעי יסורין למרק עונותיהם. [וכדין ד' חלוקי כפרה, סוף יומא]. והביא דכ"מ ברמב"ם [תשובה א א] דחייבי מיתות ומלקיות אינו מתכפר בהם בעונשם עד שיעשו תשובה ויתוודו.

כל חייבי כריתות וכו'. הנמוק"י כתב אם עברו בעדים והתראה. [וכ"כ הר"י לניל]. והמהר"י בירב [הו' בקו' סמיכה למהרלב"ח, הו' במשנ"ל יז ז] דן לחדש דמי שבא לפני בי"ד בדרך תשובה, ומודה שעבר בלא עדים והתראה, ורוצה שילקוהו לפוטרו מדין כרת. מלקין אותו לרצונו. והמהרלב"ח [שם] האריך לחלוק דדוקא היכא דנתחייב בדין. [והביא כן מדברי הנמוק"י הנ"ל].

והמגיה למשנ"ל [יז ז] כתב לחדש עוד הא דחיי"כ שלקו, קאי דוקא במחלל שבת [בלא עדים], דאין לו דין מלקות. אבל האוכל חלב, חייב מלקות וכרת, וכיון דבדין לקה לא נפטר מכרת ע"י מלקות. והחת"ס [או"ח קעה] והמנח"ח [מט] תמהו דבגמ' [מגילה ז:] מבואר דלא כן.

והב"י [י"ד קנז בה"ב] הביא תשו' הגאונים דהבא לבי"ד ואמר הרגתי או הנפש, או חללתי שבת, או עבירה אחרת. אם רצה לעשות תשובה מלקין אותו ועושין לו כפרה. וזו היא כפרתו דמלקות במקום מיתה. והא"ש [יז ז] הביא דמבואר כדברי המג"י המהר"י בירב הנ"ל, וכדברי המג"י למשנ"ל הנ"ל. דאף דאין מלקות בחילול שבת, מלקין אותו ומתכפר³.

כשלקה הרי הוא כאחיו⁴. והרמב"ם [סנהד' יז ז, עדות יב ד] פסק דכל חייבי לאוין שלקו חוזר לכשרותו, ואפי' חייבי כריתות. וכשר לעדות ושבועה ואפי' לא עשו תשובה⁵. אבל הרמב"ם [טוען ב י] כ' דלקה ועשה תשובה. והלח"מ ביאר דלקה או עשה תשובה. וע' כס"מ [עדות שם].

1 והעירו דכה"ג לא נתקיים בו דין מלקות כלל, אלא דא"א לקיים בו. [ויל"ד דאם יבריא לאחר זמן יתחייב]. ובחייבי כריתות לא נפטר מדין כריתות. אבל בכפתוהו ורץ, וכן קלה בפועל, נתקיים בו דין 'ונקלה', ולכאורה נפטר מחיוב כרת.

2 ובתחילה נקט דבעי עכ"פ בי"ד סמוכין. ושוב חזר בו דלמלקות לרצונו אי"צ סמוכין.
3 ועוד הביא דהרמב"ם [איסור"ב יב ו] כתב דהבא על עובדת כוכבים, ולא פגעו בו קנאים ולא הלקוהו בי"ד, עונשו בכרת. משמע דאדם הלוקוהו פטור. ואף דל"ש שם חיוב מלקות דאור', אלא דין מכות מרדות. ומבואר דאף מכות מרדות פטור מכרת.

4 רבינו בחיי [כה ג] כתב ד'אחיו' גמטריא ל"ט. וכן מכות ה'אלה' עם ג' האותיות הוה כמנין ל"ט.
5 [וכ"כ המנח"ח תקצד ח]. [ויל"פ דעת הרמב"ם דעבר עבירה שחייב מלקות פסול לעדות, דנקרא רשע [וכ' והיה אם בן הכות הרשע], וכיון דלקה נחשב 'אחיו', ופקע ממנו שם רשע [בלא תשובה]. [ולכא"ו זה אף למאן דפליג ארחב"ג. ויל"ד האידך ילפי' ב' מחד קרא].

דף כג:

לפיכך הרבה להם תורה למצוות. הרמב"ם בפיה"מ פי' דמעיקרי האמונה בתורה שאם קיים האדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן ולא שתף עמה כוונה מכוונת העולם הזה כלל, אלא עשאה לשמה מאהבה, הרי הוא זוכה בה לחיי העוה"ב¹. ואמר ר' חנניה כי מחמת רבוי המצוות בדואי יעשה האדם א' בכל ימי חייו על מתכונתה ושלמותה. ויזכה לתחיית נפשו. ופירוש הפסוק ה' חפץ לצדק את ישראל, למען כן יגדיל תורה ויאדיר.

חלוקין עליו חביריו על רחב"ג. הריטב"א פי' דחביריו היינו ר' עקיבא ור' ישמעאל [לעיל יג:], אף דס"ל כמותו דיש מלקות בחייבי כריתות, חלוקין שאין מלקות פוטר לגמרי מכרת².

והבעה"מ הק' אמאי לא הביאו מגוף דברי ר"ע, טעמא דעשו תשובה, הא לאו הכי חייב כרת ופטור ממלקות. וכתב ליישב דכוונת ר"ע דכיון דאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין, מש"ה אותו רשעה לא פסיקא ליה, והרי הוא כמי שאינה לפיכך מחייבין מלקות. ולא הוה ב' רשעיות לקבל זו או זו, ולעולם היכא דלקה מיפטר לידי כריתות.

והמלחמות חלק דאי ר"ע ס"ל כרחב"ג אין כאן ב' רשעיות, דאי עבדת ביה הא, לא מתקיים ביה הא. [ע' חז"א וקה"י לעיל יג:].

וכ' המלחמות דאי ר"ע ס"ל כרחב"ג כוונתו אמאי לא אמרי' שיעמוד בחיוב החמור, כמו המתחייב ב' מיתות ב"ד דנידון בחמורה. ולא ילקה ויעמוד בחיוב כרת, דכרת חמור. ור"ע תי' שאם עשה תשובה ב"ד של מעלה מוחלין, ומש"ה עונש מלקות עיקר. ומלקות חמור, ועי"ז יפטר מכרת. [וסיים ובי"ד של מעלה ימחלו לנו על כל חטא ושגיאה. אמן].

אמר רב יוסף מאן סליק לעילא ואתא וכו' א"ל אבבי וכו' אלא קרא קא דרשי'. [ויל"פ ע"פ מש"כ בדרשות הר"ן ז' ויא, ה' בהקדמת הקצות] דכיון דנמסר התורה מסיני, לא בשמים היא, ואף דין מתיבתא דרקיעא נקבע ע"פ הכרעת חכמי הדור, ע"פ הכרעת שכלם. ואפשר דכוונת רב יוסף להקשות דנידון כרת דינו לשמים, ולא נמסר לחכמי הדור³. ואבבי פליג דאף זה תליא בהכרעת חכמי הדור בפ' הפסוק].

אריב"ל בג' דברים עשו ב"ד, והסכימו עליהם ב"ד של מעלה. הריטב"א כתב פירוש אף שנראין כנגד התורה. במקרא מגילה הוסיפו מצווה מחודשת בישראל, שאינה בתורה. והכתוב אומר לא תוסיף עליו. ודרשי' אלה המצוות דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. [וצ"ב מ"ש מכל שאר תקנות דרבנן. ומשמע דהנהו שאני].

והבאת מעשר. ע' ריב"ן. ועוד פי' הראשונים [ר"ש שביעית ו א, ה' בגר"א יו"ד שלא ו] ע"פ המדרש דקבלו עליהם וגזרו תרומת פירות.

ואומר [שופט' ו] ד' עמד גיבור חיל. המהרש"א [ח"א] תמה גדעון היה ו' דורות קודם מעשה דבועז, והאיך הסכים ע"י. [ע' אחרונים].

דלמא יהודה כיון דחשיב ירחי ויומי ואיתרמי⁵, דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן. אמנם נח' ב' לשונות [יבמות סט:] בארוס שבא על ארוסתו, אי אמרי' מדאפקרא נפשה חיישינן מעלמא. [וע"ע בראשונים כתובות יד.]. ולא הוזכר חילוק בין חשיב ירחי.

מדהא מרחמתא והא לא קא מרחמתא⁶. הריטב"א כתב כלומר נהי דאין ראייה מהאי, דאפשר דמערמא. מ"מ אידך לא רחמתא.

1 והביא מקור לזה משאלת ר' חנינא בן תרדיון [ע"ז יח.]. מה אני לחיי העולם הבא, וענהו כלום בא לידך מעשה, כלומר האם נזדמן לך עשיית מצוה ראוי, ענה לו שנזדמנה לו מצות צדקה בתכלית השלמות האפשרית, וזכה בה לחיי העולם הבא. [וע' דרשות הר"ן ו].

2 ויל"ד האם כוונתו דמוכח מדבריהם דאינו פוטר, וכקו' הבעה"מ. או דכוונתו דקים ליה לר' יוחנן דפליגי [ומפרש דקמ"ל דאף דהוה חביריו לענין מלקות זה, פליגי עליו בזה].

3 ואפשר דרב יוסף לשיטתו [סנהדרין נא, זבחים מה.]. דהק' הילכתא למשיחא. [ואכ"מ].

4 ומשמע מדבריו דיש איסור בל תוסיף כשחכמים תקנו מצווה. [ודנו בזה הראשונים. ואפשר דהיינו בגוף התקנה, אבל מי שמקיים המצווה מחמת תקנת חכמים אינו מוסיף].

5 ובשרית רע"א [קד] הביא מכאן דחשיב ימים ולא תלה דאישתהי. [וצ"ב דהכא עדיין לא ילדו, אלא דחשיב ימים לזמן הכרת העובר. או בירור אחר שהיה]. ודחה דהכא עיקר הטעם דלא תלינן שבא עליה אחר.

6 ולס"ד שלמה שפט מדעתו, אלא דעדיין היה בזה חשש וספק. והסכימו מהשמים. ולמסקנא לא היה צריך חיזוק מהשמים.

ובשורת הראש [קז ו, והו' בב"י ושו"ע חו"מ טו ד'] הביא ממעשה דשלמה דדיין מומחהו יחיד בדורו יכול לדון ע"פ אומדנא וראות עיניו. [והיינו כדחיית הגמ', דשלמה הכריע לבד, ואף בלא שהסכימו ע"י מהשמיים].

אלא גמ'. ורש"י [עה"ת בראשית לח כו] הביא דרשא זו ממני יצאו כבושים. ובמפרשים דנו דמסקנת הגמ' דהוה גמ'. והמהרש"א [ח"א] ביאר דק"ל מגמ' דהך תיבה 'ממני' לא אמרה יהודה, אלא בת קול. וכתב דיל"פ כן אף על 'ויאמר', ו'היא אמו'.

דרש רב שמלאי תרי"ג מצוות. [וכן איתא בגמ' שבועות כט, שבת פז, יבמות מז. ועוד 'תרי"ג מצוות'. וכן אית' במדרשים רבים]. **והבה"ג והרמב"ם** [סה"מ] האריכו לקבוע האיך מונים מנין התרי"ג?

והרמב"ן [סה"מ שורש א] חקר האם רב שמלאי קיבל מנין זה בהלכה למשה מסיני, או שר' שמלאי דרש ומצא מנין זה, ונתן בהם סימן. ודן האם מימרא זו מוסכם, או דיתכן בו מחלוקת³. והק' דיש מח' רבים בגמ' האיך לדרוש פסוקים, אם הם רשות או מצווה, ובכל מקום הו"ל לגמ' להק' דא"כ חסר לו ממנין תרי"ג.

וכה"ק **תוס'** [סוטה ג.] דלר' ישמעאל דאמר רשות וכי ל"ל מנין תרי"ג נאמרו למשה מסיני, או ר"ע טפי להו. [ומשמע דנקט דהמנין נמסר מסיני, ואין בזה מח']. וכתב דנר' דיש מצוות אחרות דר' ישמעאל מפיק מקרא, ולר' עקיבא הוה אסמכתא.

וכן מסק' **הרמב"ן** [שם] דכיון דנתפשט מאוד בתלמוד ובמדרשים שיש תרי"ג מצוות, ע"כ דהוה הללמ"ס וא"א שיהא לו חולק. והא דלא הקפידו לשאול עליה ולמנותה, מפני עומק הענין וריחוקו לבאר כל התורה ולמנות מצוותיה.

למשה. **הרמב"ם** [סה"מ שורש ג] הביא הגיר' נאמרו למשה מסיני. ולמד מזה דאין ללמוד אלא מצוות הנהגות לדורות. והוכיח כן מהא דכל אבר כאילו מצווה, וכל יום כאילו הוזהר בעבירה. וע"כ דלעולם לא יחסר מנין התרי"ג. וכן אין למנות מצוות דרבנן [ודלא כבה"ג].

והרמב"ן [שורש א עמ' יז] כתב דיל"פ דנקט סיני אגב הרוב, וכע"ז בכ"מ. וכן פרשת שתויי יין אהרן נצטווה ולא משה, ואפ"ה נכלל במנין. וכן פרשת בנות צלפחד נתחדש אח"כ.

שס"ה לאונין כמנין ימות החמה. וכן שס"ה גידין. וע' **ערו"ן** דביאר דמצוות עשה הוה כנגד עשיית האברים. ואילו קיום הל"ת בשב ואל תעשה, בריבוי הזמן.

דף כד.

אנכי ולא יהיה לפי הגבורה שמענום. הרמב"ם [סה"מ עשה א] מנה המצווה 'אנכי', להאמין האלהות, שיש עליה וסיבה הפועל כל המציאות. **והרמב"ן** [בהשג' שם] הביא **דבה"ג** לא מנאו בכלל התרי"ג. וביאר דמנין המצוות הוה מה שהקב"ה גזר עלינו לעשות או לימנע. אבל אמונה הוה העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות, ומש"ה אינו בכלל מנין המצוות⁴. **והרמב"ן** ביאר [דבסוגיין] דלא יהיה לך נכללו ב' מצוות [לא יהא לך, ועשיית פסל] להשלים מנין תרי"ג.

בא דוד והעמידן על י"א וכו'. **פריב"ן** דורות אחרונים, אם באו לשמור כולן אין לך אדם שהיה זוכה. וצ"ב. **ובדרשות הר"ן** [דרוש ו] כתב דבדאי לא קצרו דבר ממצוות התורה, ובזה לא יסתפק שום משכיל, דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. אלא שכווננו לפי התועלת של בני דורם. דמשה לא גילה מתן שכרה של מצוות, שיהיו זהירין בכל תרי"ג. ובא דוד שהיה מקובל בידו דשכר י"א אלו רב, וגילה לבני דורו שיזדרזו ויזכו במצוות אלו בשלימות⁵.

1 ועי"ש סעיף ה' ובנתיבות שם. **והרדב"ז** [ג תרלד (אלף נט)] הוסיף דהיו לו כמה סימוכין, הכרת הפרצוף והענין. וכתב דק"ל דא"א להוציא ממון ע"פ אומדנא [וכק' הרא"ש]. כיון דאמרה גם לי וגם לך לא יהא, הוציאנו מחזקתה. א"נ הוראת שעה היתה.

2 **והר"י פערלא** [במבוא לסה"מ הרס"ג] הביא בשם א' **הקדמונים**, ר"י בן בלעם [תלמיד הר"ף] שסובר שהמנין תרי"ג הוה ע"ד הקירוב.

3 **והרמב"ן** הביא בשם מדרש חזית דרבנן פליגי אהך מימרא [דאנכי ולא יהיה מפי הגבורה. ונסתפק האם פליגי אמנין תרי"ג].

4 והביא דכע"ז אני ה' אלליכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, אינו ממנין המצוות, אלא התורה צוותה זה לשמור את כל המצוות, הואיל וקבלתם מלכותי מיציאת מצרים.

5 והביא דברי **הפיה"מ** [במשנה] דהעושה מצווה א' בשלימות זוכה לחיי העוה"ב. [וחילק דתלי באיזה מצווה שכרו הרבה עי"ש].

והמהרש"א [ח"א] ביאר דדוד גילה במצוות אלו כוללים בתוכם שורשי כל המצוות וכו' ובא דוד וגילה דע"י י"א אלו אפשר לזכות שהם הכללים שהם כוללים חלק גדול מהתורה בכל זמן מהזמנים ולכל איש שבהם יזכה לחיי עוה"ב.¹ עד שבא חבקוק וגילה דכל המצוות נכללין במצוות האמונה, אנכי ששמענו מפי הגבורה. [והמהרש"א ביאר דמצד נותן התורה, שורש כל הצווי א', דאנכי מפי הגבורה שמענו. אלא שאין האוזן יכול לשמוע, דמצד האדם המוטבע בחומר ובזמן בו לו הריבוי].

והמאירי כ' דכל המצוות פונות אל תכלית אחת והוא התכלית שראוי לכל משכיל להדריך עליו כל פעולותיו והוא הכונה לעבודת השם והוא שאמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים והוא שדרשו בכאן על כלל המצוות בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה.

לא עשה לרעהו רע, שלא ירד לאומנות חבירו. ובגמ' [סנהד' פא.] דרשי' לה מקרא ואת אשת רעהו לא טמא, שלא ירד לאומנות חבירו.

והאחרונים [חור' מב, חת"ס חו"מ סא, עט] דנו האם סוגיין איירי באופן שאסור מדינא [ע' ב"ב כא] [וכ"כ המאירי דהיורד לאומנתו נקרא רשע], או אף באופן שמותר מדינא, יש בזה משום מידת חסידות. [דומיה דרב ספרא וכו'].

נבזה בעיניו נמאס, זה חזקיהו שגירר עצמות אביו. פריב"ן נבזה היה אביו בעיניו, שנמאס [להקב"ה] בעכ"ס. אבל רש"י [סנהד' מז.] פ' דביזהו לעיני כל כדי שיתייסרו האחרים, ולא חש לכבוד עצמו. הוא עצמו נתבזה ונמאס בפני עצמו, שלא חש לכבודו במקום קידוש ד'.

זה יהושפט וכו' שהיה רואה ת"ח היה עומד וכו'. ובגמ' [כתובות קג:] איתא דנשיא צריך להתנהג ברמים, לזרוק מרה בתלמידים. ותי' דהא דיהושפט היה בצינעא. וכ"כ הרמב"ם [מלכים ב ה] דמצווה על המלך לכבד לומדי התורה, וכן יהושפט וכו', בד"א שיהיה המלך בביתו לבדו ועבדיו יעשה בצינעא. אבל בפני העם לא יעשה, ולא ידבר רכות וכו'.

אפי' ברבית דעכ"ס. פריב"ן כדי שלא ימשך, ויבוא ללוות לישראל. אבל רש"י [ב"מ עא.] כתב שמא ירגיל אצלו, וילמד ממעשיו.²

ובגמ' [ב"מ ע:] נח' האם מותר להלוות לנכרי ברבית, והרמב"ן [שם] הביא מכאן דאסור מדרבנן [אלא כדי חייו, ות"ח דל"ח שירגיל אצלו].

אבל המאירי כ' דמותר להלוות לנכרי ברבית,³ ואיירי הכא במי שנשקע ברבית ישראל, וכשיחזור בתשובה שלימה צריך להתרחק אף מרבית נכרי [וכדאי' סנהדרין כה:] דרך רפואת הנפש [שלא יחזור לקלוקל, וכ"כ רש"י סנהד' כה:].

כגון ר' ישמעאל ב"ר יוסי. פריב"ן שהיה אריסו מביא לו משלו, ולא רצה ליקח להיות דיין [כתובות קה:]. ותוס' [שם וסנהדרין ח, והג' מיימוני כג ג] כתבו דהיה מרחיק עצמו מלדון, אבל מדינא לא נפסל. אבל ברמב"ם [סנהד' כג ג] משמע דפסול מדינא [וכ"כ הכס"מ שם].

אוטם אזנו משמוע דמים דלא שמע בזילותא דצורבא מדרבנן. הריטב"א הביא י"מ דמים לשון שפיכות דמים, דהאומר זילותא דצורבא מדרבנן כאילו שופך דמים. וי"מ לשון דומם שהיא שתיקה.

מתקיף לה רב פפא דילמא כאבידה המתבקשת. ובגמ' [סנהדרין קט: צי' בגהש"ס] ר' עקיבא דרש בעדת קרח ויאבדו מתוך הקהל לעוה"ב. ור"י בן בתירא דרש הרי הן כאבידה המתבקשת פרשי שבאין לעוהב. שנאמר [תהלים קיט] תעיתי כשה אובד וכו' כי מצוותך לא שכחתי. פרש"י שקיימו כל המצוות דכתיב [במדבר טז] כי כל העדה כולם קדושים.

דף כד:

ראו שועל יוצא מבית קדש הקדשים. הערול"ן כתב לפרש דענין השועל שהוא משל לאיש המזימות. והוא

- והמהרש"א הוסיף דיש הרבה מצות שהם לכהן ולא ללוי וישראל, וכן להפך ויש לנשים. ויש שנוהגין בזמן הבית ותלויות בארץ. גם בלאוין א"א שיזכה בהן אם לא בא עבירה לידו והוא נזהר ממנה. וא"כ במה יזכה לחיי עולם הבא. ע"כ נתנו הנביאים כללים כוללים לכל אומה ישראלית בכל זמן מהזמנים ושעל ידיהם או באחד בהם איזה שיהיה כ"א מיישראל יזכה לחיי עוה"ב בקיומן.
- ועפ"ז כתבו תוס' [שם] דבזה"ז דבלא"ה כל עסקינו עמהם מותר.
- ודעת הרמב"ם [מלוה ה א] דמצווה להלוות רבית לנכרי. [וע' ב"ח יו"ד קנט] בגדר המצווה. ופסק כלשנא [ב"מ שם] דלנכרי תשיך. והמפרשים כת' דסוגיין כאידך לישנא [ודלא כרמב"ן דנקט דסתמא דסוגיין להלכה]. ועוד יל"פ כדברי המאירי דאיירי דרך תשובה.
- והמהרש"א [ח"א ב"מ עא.] כתב לפרש דסוגיין במי שיש לו מעות, ומלווה לישראל בחינם, במקום להלוות לנכרי בשכר.
- ועפ"ז יש ליישב דברי ריב"ן, דכה"ג חששו שמא ימשך לרבית ישראל. אבל בעלמא לא חששו כה"ג. א"נ משום מידת חסידות, אף מי שלא נשקע יש להתרחק מכל דבר הקרוב לרבית.

כנגד מקדש שני, דעסקו בתורה, ונחרבה מחמת שנאת חינום ותחבולות. ובזה ר"ע הבין הרמז שהובטח שלעתיד לבא יסתלק יצה"ר זה מישראל.

שעסקו בתורה ובעבודה, רק ע"י תחבולות ומזימות נזרע שנאה ביניהם שכן דרך יצה"ר כשרוצה להכשיל מקום שכתוב והזר הקרב יומת. **המפרשים** הק' אמאי הביא פסוק זה, דקאי בזר העובד בעזרה. הול"ל ואל יבוא בכל עת על הקדש דקאי אקדש הקדשים [יומא נג.].

אמר להן לכן אני מצחק וכו' תלה הכתוב וכו' בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימה. **המפרשים** הק' דעדיין צ"ב, דעכשיו עומד בשעת חורבן ומחוייב בקריעה, ול"ש בזה שחוק [משום ההבטחה]. ועוד צ"ב דהנביא מתנבא, ומה צריך עדות והוכחה נוספת שיתקיים.

בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וכו' בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. **התוס' ר"פ** הק' דנבואה זו בחורבן בית ראשון, ושוב נבנה בית שני. ונימא דנתקיימה בזה נבואתו. והביא בשם ר"ת דבפסחים [סח.]. דדרשי' דקאי אתחיית המתים, ואיש על משענתו בידו, וזה לא נתקיים בבית שני. וע"כ נבואה זו תהיה לעתיד לבא. אמן במהרה בימינו.

וסליקא לה מסכת מכות

הדרן עלך פרק אלו הן הלוקין

ברוך רחמנא דסייעין